

Teologinen tiedekunta
Helsingin yliopisto

YHTEISÖLLISYYDEN RAJAT YHTEISTOIMINNAN JA IHMISEN PERUSHYVIEN NÄKÖKULMASTA

Taina Kalliokoski

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

joka Helsingin yliopiston Teologisen tiedekunnan suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi Metsätalon salissa numero 2, torstaina 4.
kesäkuuta 2020 klo 12.

Helsinki 2020

ISBN 978-951-51-6076-8 (nid.)
ISBN 978-951-51-6077-5 (PDF)

Unigrafia
Helsinki 2020

Abstract

The Boundaries of Communality from the Perspective of Collective Action and Basic Human Goods

This doctoral dissertation studies the meaning of communality both as a concept and as a phenomenon. Taking various meanings of the Finnish word for communality, *yhteisöllisyys* as a starting point, I explore the conditions of how communalities take a form and dissolve, and the relationship between different forms of the human good and communality.

The research applies and develops further three theories: Raimo Tuomela's collective action theory that distinguishes the we-mode collective action from I-mode collective action, Christian Smith's theory of basic human goods, and Russell Hardin's theory of trust as encapsulated interests. The methodological approach is philosophical conceptual analysis, which I have used to analyze the meanings of concepts, to create definitions of community and communality, and to formulate the ethical implications different meanings of communality have in terms of the human good.

The research clarifies the meaning of community and communality and the relationship between these two concepts. The conclusion of the analysis is a definition of community comprising of five conditions called the group condition, the recognition condition, the interaction condition, the ethos condition and the continuity condition. Communality as a phenomenon is defined as human dynamic interaction processes which interacting agents experience each in their own way. Community as a social formation may exist even if there is no experienced communality between community members.

The conditions of how communality as a phenomenon takes place are analyzed on three levels: level of preconditions, level of action, and level of experience. Formation of communality presupposes that it is possible for a person to recognize their co-agency in collective action, and that no external or internal conditions are inhibiting them from participating in collective action. Forms of communality based on we-mode collective action will not develop if agents do not recognize each other as co-agents, if they do not recognize a common interest, and if they do not commit themselves to pursue the common interest. Functional communality becomes continuous only if agents commit themselves to each other, to the aim of the collective action, or the ethos that emerges from the committed collective action. After the commitment, the prerequisites for trust as encapsulated interests are met and trust may evolve between co-agents. Agents may assess their experiences of collective action as either positive or negative.

The basic human goods defined by Smith are 1) bodily survival, security, and pleasure, 2) knowledge of reality, 3) identity coherence and affirmation, 4) exercising purposive agency, 5) moral affirmation, and 6) social belonging

and love, which when pursued all together may lead to human flourishing. In the third part of the research, I examine these basic goods as interests pursued as the goals of action, and as the states of affairs that are realized and maintained by private and collective action. By analyzing the basic goods and their opposites the non-goods, the research clarifies how communality that develops and maintains in the collective action process either fosters or prevents the realization of human good.

The success or failure of collective action depends on the ability of co-agents to make positive and negative evaluation about the social and teleological content of collective action both in the I-mode and in the we-mode. Communality may become symbiotic, in which case the I-mode agency of a person weakens or vanishes, and communality becomes intrinsically destructing.

Communality may enhance or destroy the basic human goods on different grounds: as an environment that does not enable the co-actors to pursue human goods, on the grounds of the nature and identity of the community, for functional reasons, or for normative reasons that depend on the relationships between the goods of community and the basic human goods. In order to develop and enhance communality that strengthens the human good, the community ethos has to include an idea of practicing criticism. This means that the community ethos needs to protect the members' ability to evaluate the collective action and the ethos. Community needs to have accepted means to criticize community practices and ethos, and measures with the help of which to take the criticism and revaluation seriously.

Tiivistelmä

Yhteisöllisyys on noussut suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa ja ihmistieteiden tutkimuksessa paljon käytetyksi käsitteeksi 2000-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä, vaikka käsitteen merkitys ja yhteisöllisyysilmiön suhde hyvinvointiin on ollut epäselvä. Tutkimus pureutuu yhteisöllisyyden merkitykseen ja yhteisöllisyysilmiön muodostumisen ja hajoamisen ehtoihin sekä yhteisöllisyyden ja ihmisen hyvän välisiin suhteisiin toiminnan näkökulmasta filosofisen käsiteanalyysin keinoin. Transformatiivinen käsiteanalyysi rakennetaan filosofi Raimo Tuomelan yhteistoiminnan teorian, sosiaaliteoreetikko Christian Smithin ihmisen perushyvien teorian ja yhteiskuntatieteilijä Russell Hardinin luottamuksen käsitteen teoreettisten muotoilujen varaan. Näitä teorioita soveltamalla ja niitä edelleen kehittämällä tutkimus luo yhteisöllisyyden teoriaa.

Tutkimuksessa muotoillaan ensin yhteisön ja yhteisöllisyyden käsitteet. Yhteisölle annetaan viisi määritelmällistä ehtoa: yhteenliittymäehto, tunnistamisehto, vuorovaikutusehto, eetosehto ja jatkuvuusehto. Yhteisö voi olla olemassa ilman, että yhteisön kaikki jäsenet kokisivat yhteisöllisyyttä tai osallistuisivat toiminnalliseen yhteisöllisyyteen. Yhteisöllisyyden toteutumista tarkastellaan erittelemällä yhteisöllisyys kolmitasoiseksi sosiaalisen todellisuuden dynaamisen ilmiöksi, jonka vuorovaikutusprosessissa toimijoille muodostuu kokemuksia.

Yhteisöllisyyden toteutumisen ennakkoehtoina on, että ihmisten on mahdollista tunnistaa oma yhteistoimijuutensa ja ettei mikään ulkoinen tai sisäinen tekijä estä yhteistoimintaan ryhtymistä. Yhteistoimintaa ei muodostu, elleivät toimijat tunnusta toisiaan yhteistoimijoiksi, tunnista jotakin yhteistä intressiä ja sitoudu sen toteuttamiseen. Toiminnallisesta yhteisöllisyydestä muodostuu jatkuvaa vain, mikäli yhteistoimijat sitoutuvat toisiin toimijoihin, toiminnan tavoitteeseen tai yhteistoiminnan vaikutuksesta syntyneen yhteenliittymän eetokseen. Tällöin toimijoiden välille muodostuu luottamusta yhteen nivoutuvien intressien merkityksessä. Yhteistoiminnassa muodostuvia yhteisöllisyyden kokemuksia toimijat voivat arvottaa positiivisiksi tai negatiivisiksi.

Ihmisen perushyvät ovat sekä toiminnalla tavoiteltavia että toiminnassa ja yhteistoiminnassa toteutuvia asiointiloja. Perushyvien ja vastakohtaisten eihyvien erittelyn ja esimerkkien avulla analysoidaan, miten yhteistoimintaprosessissa toteutuva yhteisöllisyys edistää tai estää ihmisen hyvän toteutumista. Yhteistoiminnan onnistumiseen ja epäonnistumiseen vaikuttaa yhteistoimijoiden kyky tehdä yhteistoiminnan sosiaalista ja teleologista sisältöä koskevia positiivisia tai negatiivisia arvostelmia niin metilassa kuin minä-tilassakin. Yhteistoimintaprosessina toteutuva yhteisöllisyys saattaa muuttua symbioottiseksi, jolloin ihmisen minä-tilainen

toimijuus heikkenee tai katoaa, mikä tekee yhteisöllisyydestä sisäisesti tuhoutuvaa.

Yhteisöllisyys voi tukea tai tuhota ihmisen hyvää sen toteutumisen ympäristönä, yhteisön luonteen ja itseymmärryksen perusteella, yhteisön sisäisistä funktionaalisista syistä tai normatiivisista, yhteisön hyvien ja ihmisen perushyvien suhteisiin perustuvista syistä. Jotta yhteisö on ihmisen hyvää tukeva ja sen yhteisöllisyyttä voi kehittää, on yhteisön eetokseen kuuluttava kritiikkiin sitoutuminen. Tämä tarkoittaa jäsenten kriittisen arviointikyvyn ja sallittujen kritiikin antamisen tapojen suojelemista ja kritiikin vakavasti ottamista.

Kiitokset

Kirjan kansilehdellä lukee yksi nimi, mutta tätäkään tutkimusta ei olisi ilman yhteistyötä ja monien muiden ihmisten merkittävää toimintaa. Vaikka vastaan tutkimuksen puutteista ja virheistä itse, tutkimuksen valmistumiseen ja laatuun ovat vaikuttaneet paitsi yksittäiset ihmiset myös lukuisat ryhmät, verkostot ja yhteisöt, joiden yhteisöllisyyden rajoihin olen tutustunut elämäni aikana. Siitä huolimatta, etten voi luetella kaikkia nimeltä – luettelosta tulisi liian pitkä – useat tahot ansaitsevat erityismaininnan.

Tutkimusta on ohjannut ja valvonut sosiaalietiikan professori Jaana Hallamaa, jolle osoitan suurimmat kiitokseni. Olet vetänyt mukaan sosiaalisen maailman ihmettelyyn, akateemisen tutkimuksen innostaviin iloihin ja tarjonnut tukea ja välineitä selvitä piinaavista vaikeuksista. Ennen kaikkea olet haastanut ajatteluani ja tarjonnut korvaamattoman arvokkaita työkaluja, kriittisiä huomioita ja kannustusta läpi tutkimusprosessin. Mitä sydämellisin kiitos.

Toista ohjaajaani, teologisen etiikan ja sosiaalietiikan dosentti Ville Päivänsaloa kiitän rauhallisesta ja sinnikkästä ohjauksesta Globaalit katsomukset -ohjausryhmässä. Olet esimerkilläsi luotsannut akateemiseen ahkeruuteen, johdonmukaiseen ajatteluun ja verkostoitumiseen.

Lämpimät kiitokseni tutkimuksen esitarkastajille johtamisen filosofian professori Matti Häyrylle ja sosiaalityön emeritaprofessori Irene Roiviaiselle käsikirjoituksen perusteellisesta lukemisesta ja arvioinnista. Palautteenne ja huomionne olivat tärkeitä.

Työskentelyni on mahdollistanut HY:n Teologian ja uskonnotutkimuksen tohtoriohjelma ja teologinen tiedekunta, joita kiitän käyttööni uskotuista resursseista ja tutkimukseni merkitykseen uskomisesta. Tutkimustyön rahoittamisesta kiitän lisäksi Kirkon tutkimuskeskusta, Olga ja Vilho Linnamon säätiötä ja Humanistis-yhteiskuntatieteellistä tutkijakoulua, joilta saadut apurahat tukivat tutkimustyötä sen alussa ja lopussa, kotimaassa ja ulkomailla. Kiitokset myös Suomen Akatemialle ja ETAIROS-hankkeelle, jonka parissa työskennellessäni eteeni avautui innoittava ikkuna yhteisöllisyyden teorian soveltamiseen ja sain tutkimuksen valmiiksi.

Lukuisat seminaarit ja symposiumit ja tutkijaverkostot ovat tarjonneet tukea, luottamusta, kritiikkiä, uusia näkökulmia tutkimukseeni ja vinkkejä tutkimusprosessiin. Erityisen lämmin kiitos teologisen etiikan ja sosiaalietiikan tutkimusseminaaritoverit vuosien varrelta. Yhdessä ihmettely ja ajattelu sekä kriittiset ja uudet näkökulmat ovat vieneet tutkimustani eteenpäin. Kiitos Globaalit katsomukset -ohjausryhmän sekä kevään 2016 ja alkuvuoden 2017 uskonnonfilosofian seminaaritoverit yhteisestä ajattelusta. Kirkon muuttuva yhteisöllisyys -tutkimushankkeen tutkijaverkostoa ja tutkimuskeskuksen tutkijoita kiitän antoisista keskusteluista ja monista käytännöllisistä ja teoreettisista näkökulmista yhteisöllisyystutkimukseen.

Jag tackar professor i etik Elena Namli för invitation och gästvänlighet när jag visiterade vid Teologiska Institutet i Uppsala Universitet. Nordiska kolleger i Etik-seminariet och Nordisk forskarseminariet i etik, tackar jag för värdefulla nya synpunkterna och mångsidiga etiska diskussionerna.

Kiitos sosiaalietiikasta väitelleille tohtoriniaisille tien näyttämisestä. TT Heta Hurskainen, kommenttisi veivät eteenpäin yhteisöllisyyden käsitteen ja terminologian haasteissa tutkimuksen alkumetreillä. TT Mari Stenlund, olet ollut innoittava esikuva ajattelun terävyydestä. Kiitos kollegiaalisesta jakamisesta. TT Karoliina Nikula, kiitos kannustavasta rinnalla kulkemisesta. TT Eriikka Jankko, lämpöiset kiitokset yksityisseminaareista, tuesta ja oivalluksia herättävistä keskusteluista läpi väitöskirjamatkan. Ystävyytesi ja seminaarisiskoutesi on yksi ennakoimattomista elämän hyvistä.

Tutkijatoverit teologisen tiedekunnan tutkijatiloissa sekä teologian ja uskonnotutkimuksen tohtorihjelmassa, kiitos tutkijan työn ja arjen jakamisesta, tohtorikoulutuksen kehittämisideoinneista, lounas- ja kahvikeskusteluista ja hiljaisen tiedon levittämisestä. Kanssanne on avautunut monta solmua ja syntynyt luovia ideoita.

Tutkimukseen ovat myötävaikuttaneet yhteisöt akateemisen maailman ulkopuolelta. Kuorokaverit: mahdollistitte elävöittävät kokemukset sykähdyttävän musiikin äärellä ja yhteistoiminnan euforisesta voimasta. Ajattelusta tukkoista tutkijan päätä kirkastivat nykytanssitunnit. Kiitos tanssitoverit ja ohjaaja yhdessä ponnistelun ja uuden oppimisen vaikeuksien ja onnistumisten jakamisesta. Olette opettaneet, miten merkityksellistä yhteisyyttä muodostuu ilman sanoja, liikkeen keinoin.

Suuren perheen keskellä kasvaessa opin sosiaalisista suhteista, yhteistoiminnasta, ihmisen hyvän tavoittelemisesta ja yhteisöllisyydestä sekä niiden monista puolista korvaamattoman paljon. Kiitos vanhemmat elämästä ja mahdollisuuksien tarjoamisesta. Sisarukset, kiitos arvokkaista kokemuksista, elämän jakamisesta ja täteyden lahjasta. Erityiskiitos Paula rohkaisusta ja mentoroinnista tutkijaksi kasvamisen kivuissa.

Syvän kiitokseni osoitan rakkaille ystävilleni. Inka ja Erika, tutkimussuunnitelmasta johtopäätöksiin saakka olette rakastaneet, kannustaneet ja uskoneet minuun ja tarjonneet monet terapeuttiset naurut. Te lukuista muut tärkeitä, kiitos suhteellisuudentajun tuomisesta, hoitavista puheluista, saunailloista, kahvitrefeistä, vaellusretkistä, kuvaushetkistä, virkistävästä lukutuokioista ja keskusteluista uuden ja vanhan kirjallisuuden äärellä, yhteisistä musisoinneista, jaetuista juhlista keskellä elämän pieniä ja isoimpia iloja ja suruja.

Yhteisöllisyystutkijan erakoitumisen ja sosiaalistumisen vuorottelua on seurannut lähimpää myötäiloitsijani, kanssasurijani, tsempparini, jokapäiväisen leivän leipoja, arjen hupien ja poikkeustilojen jakaja – Juho. Kiitos. Olet mahdollistanut monien kyvykkyksieni kukoistuksen.

Hämeenlinnassa koronapandemian aikaan toukokuussa 2020
Taina Kalliokoski

Sisällys

Abstract.....	iii
Tiivistelmä	v
Kiitokset.....	vii
Sisällys	ix
1 Johdanto	1
1.1 Yhteisöllisyyspuhe ja yhteisöllisyystutkimus	1
1.2 Tutkimusasetelma.....	3
2 Yhteisöstä yhteisöllisyyteen	10
2.1 Yhteisö, yhteisöllinen ja yhteisöllisyys	10
2.2 Yhteisön määritelmät ja luokittelut.....	16
2.3 Yhteisön idea länsimaisessa aatehistoriassa	22
2.4 Yhteisöllisyyden merkitysjatkomot	35
3 Filosofiset lähtökohdat ja välineet	43
3.1 Sosiaalinen todellisuus	43
3.2 Ihmiskäsitys	46
3.3 Toiminta.....	55
3.4 Yhteistoiminta ja yhteenliittymät.....	61
3.5 Luottamus	69
4 Yhteisön määritelmä	77
4.1 Yhteenliittymä.....	78
4.2 Jäsenyyden tunnistaminen ja tunnustaminen.....	79
4.3 Vuorovaikutus.....	84
4.4 Eetos.....	85
4.5 Jatkuvuus	88

4.6	Yhteisön ehtojen suhde muihin määritelmiin.....	90
5	Yhteisöllisyyden ehdot.....	92
5.1	Yhteisöllisyyden kolme tasoa.....	93
5.2	Yhteisöllisyyttä mahdollistavat ennakkoehdot	95
5.3	Toiminnallisen yhteisöllisyyden ehdot.....	103
5.4	Koetun yhteisöllisyyden ehdot.....	112
5.5	Yhteisöllisyyden toteutuminen	121
6	Ihmisen perushyvät ja yhteisöllisyys.....	126
6.1	Perushyvien ja yhteisöllisyyden analogisuus	127
6.2	Perushyvät ja perustavat ei-hyvät: toimintaa motivoivia tekijöitä ja asiointiloja.....	131
6.3	Hyvät ja ei-hyvät motivoivat toimimaan ja sitovat yhteen ..	138
6.4	Yhteisöllisyyden tavoittelu edellyttää toteutuvia perushyviä	145
7	Yhteisöllisyys yhteistoimintaprosessina	150
7.1	Yhteisöllisyyden muodostuminen	150
7.2	Yhteisöllisyyden vahvistuminen ja raukeaminen.....	158
7.3	Ihmisen hyvää edistävä ja tuhoava yhteisöllisyys	169
7.4	Yhteisöllisyyden tuhoutuminen.....	180
7.5	Kehittäminen kritiikkiin sitoutumisena	186
8	Johtopäätökset.....	191
	Kirjallisuus ja lähteet.....	198
	Apuneuvot	198
	Internet-lähteet	198
	Sanomalehdet ja verkkolehdet.....	199
	Kirjallisuus	200

I OSA: TAUSTA

1 Johdanto

1.1 Yhteisöllisyyspuhe ja yhteisöllisyystutkimus

Yhteisöllisyys on 2000-luvun alun suomalaisessa kansalaiskeskustelussa, poliittisessa puheessa ja tieteenaloilla esitetty ristiriitaisena ilmiönä, josta puhutaan monenlaisilla äänenpainoilla. Yhteisöllisyyttä on sanottu olevan joissakin sosiaalisissa muodostelmissa liikaa. Sen vajeella on selitetty sosiaalisia ongelmia, jotka aiheuttavat pahoinvointia yksilö- ja väestötasolla. Epäselväksi näissä puheenvuoroissa jää, mitä yhteisöllisyydellä tarkoitetaan.

Yhteisöllisyyden käsitteen käyttö poliittisessa ja eri tieteenalojen keskusteluissa on yleistynyt 1990-luvulta alkaen. Päättäjät ovat pohtineet, miten lisätä ja tukea kansalaisten yhteisöllisyyttä muuttuvan yhteiskuntarakenteen aikana, mikä on näkynyt muun muassa eduskunnassa käydyissä keskusteluissa.¹ Sosiaalitieteiden, humanististen alojen, kasvatustieteiden ja teologisten tieteenalojen tutkijat ovat koettaneet määrittellä yhteisöllisyyden käsitettä ja käyttäneet sitä tutkimuksissa selittäessään muita sosiaalisia ilmiöitä.² Organisaatiot ovat nimenneet strategioissaan yhteisöllisyyden arvokseen, mutta eivät ole määritelleet sen merkitystä muutoin kuin kuvailemalla, miten yhteisöllisyyttä pyritään toteuttamaan ja edistämään.³

¹ Suomen eduskunnassa täysistuntojen ja valiokuntien puheenvuoroissa yhteisöllisyydestä on puhuttu erityisesti koulutuksen, sosiaali- ja terveydenhuollon ja kansallisen kulttuurin ja toimintatapojen yhteydessä. Yhteisöllisyys mainitaan eduskunnan dokumenteissa asumisrakentamisen, lasten varhaiskasvatuksen järjestämisen, vanhustenhuollon ja kouluihin liittyvien kysymysten kohdalla. Yhteisöllisyydeltä toivottiin pääasiassa yksinäisyyden vastalääkettä, syrjäytymisen estämistä, osallisuuden kokemuksen tuomista tai kansalaisten yhteisvastuullisuuden lisääntymistä siten, että julkisissa menoissa säästettäisiin. Eduskunnan valtiopäiväasiakirjoista haettaessa hakusana *yhteisöllisyys* muutamine tyypillisimpine taivutusmuotoineen (yhteisöllisyys, yhteisöllisyyttä, yhteisöllisyyden, yhteisöllistä, yhteisöllisyydestä, yhteisöllisyydellä) tuotti vuosien 1991–2016 asiakirjoista yhteensä 2215 hakutulosta. Mainintoja löytyi eniten vuodelta 2014 (249). Sen jälkeen runsaimmin yhteisöllisyysmainintoja löytyi vuosilta 2013 (198 osumaa), 2010 (176), 2009 (164), 2016 (153), 2008 (150), 2012 (134). Vuosien 1991–1999 välillä yhteisöllisyysmainintojen määrä vaihteli kolmesta kuuteentoista per vuosi. Eduskunta.fi. <<http://bit.ly/2h5Myvd>> Katsottu 7.12.2016.

² Helsingin yliopiston kirjaston tietokanta Helkasta asiasanahaku 'yhteisöllisyys' tuotti vuoden 2016 lopussa 731 hakuosumaa. Niistä 50 viittaa teoksiin, jotka ovat julkaistu vuosina 1930-1998. Loput 680 hakuosumaa kattaa vuosien 1998–2016 julkaistun aineiston. Hakuosumista löytyy selvityksiä, raportteja, monografioita, artikkeleita ja oppinnäytteitä.helka.helsinki.fi. Katsottu 25.11.2016.

³ Ks. esim. Lapin yliopiston strategia 2025 <www.ulapland.fi/Suomeksi/Tietoa-yliopistosta/Strategia-2025> (katsottu 1.12.2019); Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategiaa vuoteen 2015 laatineen työryhmän mietintö 2007; KESKITALO 2013; Turun yliopiston strategia <www.utu.fi/fi/yliopisto/strategia-jarvot> (katsottu 1.12.2019).

Yhteisöllisyyden käsite on pulpahtanut Suomessa esiin poliittisessa ja kansalaiskeskustelussa myös suunniteltaessa tulevaisuuden yhteiskuntaa⁴, puhuttaessa hoivan järjestämisestä⁵ ja kolmannen sektorin vapaaehtoistoiminnasta⁶. Ongelmalliseksi yhteisöllisyys on esitetty silloin, kun on puhuttu yhteisöllisyyden laadusta ja toivottu *parempaa yhteisöllisyyttä*, tai kun on puhuttu yhteisöllisyyden vähäisestä määrästä, jolloin on kaivattu *enemmän yhteisöllisyyttä*. Erilaisista äänenpainoista ja yhteisöllisyyden käsitteen käyttötavoista huolimatta siitä on vallinnut yksimielisyys, että yhteisöllisyydellä on vahva suhde ihmisen hyvinvointiin.

Kriisitilanteissa ihmisten hyvinvointi on uhattuna tai horjunut, ja silloin niin poliitikot kuin eri aloilla toimivat kansalaisetkin ovat intoutuneet penäämään yhteisöllisyyttä.⁷ Keväällä 2020 koronapandemian aikaan yhteisöllisyyden synnyttäjäksi tulkittiin esimerkiksi kaikkia ihmisiä kohtalon käden lailla koskettava poikkeustila, olemmehan leviävien tautien ja kokoontumisrajoitusten edessä samassa veneessä.⁸

Sosiaali- ja terveysalalla, koululaitoksissa, yliopistoissa ja laajemmin koko yhteiskunnassa yhteisöllisyyttä on koetettu lisätä ihmisten hyvinvoinnin nimissä muulloinkin kuin kriisiaikoina.⁹ Yhteisöllisyyden on toivottu tuovan hyvinvointia myös työpaikoille.¹⁰ Pulmana yhteisöllisyyden tavoittelussa ja ihmisten hyvinvoinnin lisäämisessä on, että yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin suhde ei ole selvä ja yhdensuuntainen: molemmilla käsitteillä –hyvinvoinnilla ja yhteisöllisyydellä – viitataan useisiin ilmiöihin ja lisäksi niillä on vahva käsitteellinen yhteys¹¹ ihmisyksilöiden subjektiivisiin kokemuksiin.

Tutkimuksissa ja julkisessa keskustelussa on huomattu myös yhteisöllisten yhteisöjen hyvinvointia estävät ja tuhoavat puolet.¹² Erityyppisten yhteisöjen

⁴ Tulevaisuusselonteko 2013, 41, 44 ja 54.

⁵ PARVIAINEN & PELKONEN (toim.) 1997.

⁶ SAARI 2011.

⁷ Ks. esim. KARLSSON & TÖRRÖNEN 2004, 196–215; PESSI & SEPPÄNEN 2011, 290; PELKONEN 2012, 70, 76–77 ja 89 ja KALLIOKOSKI 2017.

⁸ Yhteisöllisyyttä peräänkuulutti presidentti Sauli Niinistö Ylen haastattelussa (Yle 16.3.2020), mutta yhteisöllisyyden lisääntymisestä kriisin aikana uutisoitiin niin yrittäjien, hevostalli- ja maatalouslomittajien kuin tavallisten kansalaistenkin keskuudessa. Ks. Yrittäjät.fi 19.3.2020; Yle 18.3.2020 ja Iltalehti 12.4.2020. Katsottu 29.4.2020.

⁹ Yhteisöllisyyden lisäämishankkeita on käynnistänyt esimerkiksi Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra, joka on tukenut alueellisia ja valtakunnallisia yhteisöllisyyden tutkimus- ja kehittämisprojekteja. www.sitra.fi/yhteisollisyys. Katsottu 12.11.2016.

¹⁰ Työyhteisöjen yhteisöllisyyttä on tahdottu lisätä esimerkiksi johtamisen avulla. Merja Kärkkäisen mukaan yhteisöllisessä johtamisessa olennaista on luottamuksellisen ja oikeudenmukaisen ilmapiirin luominen. KÄRKKÄINEN 2005, 5. Kärkkäinen ei ota huomioon yhteisöllisyyden varjopuolia. Ne huomioivat työelämän yhteisöllisyyttä tutkineet Leena Paasivaara ja Juhani Nikkilä, jotka jaottelevat yhteisöllisyyden myönteiseen ja kielteiseen yhteisöllisyyteen. Molemmat voivat heidän mukaansa ilmetä työyhteisöissä. Kirjoittajat korostavat yhteisöllisyyden olevan kuitenkin aineetonta, henkinen tila, joka perustuu vapaaehtoisuuteen ja johon kukaan ei voi muita yhteisön jäseniä pakottaa. PAASIVAARA & NIKKILÄ 2010, 12–13.

¹¹ Käsitteellisellä yhteydellä tarkoitan asioiden välistä sisäistä yhteyttä. Ks. esim. KIRJAVAINEN 1996, 159.

¹² HURTIG 2013; TUOKKOLA et al. 2013.

yhteisöllisyyttä on tutkittu asuinalueilla¹³ ja erilaisissa asuinyksiköissä¹⁴, uskonnollisissa¹⁵ ja kulttuurisissa yhteisöissä sekä työyhteisöissä¹⁶.

Sen paremmin yhteisöllisyyden käsitteen kuin yhteisöllisyysilmiönkään rajoista ei ole yksimielisyyttä tai selvyyttä. Epäselvää on, voiko yhteisöllisyyden ajatella olevan vain yksi sosiaalisen todellisuuden ilmiö. Jotta ongelmaa voidaan lähestyä tutkimuksessa, on erotettava yhteisöllisyyttä koskeva puhe itse yhteisöllisyysilmiöstä, johon kuuluvat ihmisten toimiminen yhdessä, erilaiset sosiaaliset prosessit, kokemukset ja ihmisille niistä muodostuvat käsitykset.

Yhteisön rajoja on kyllä tutkittu ja määritelty: kaikkiin yhteisöihin kuuluvat rajat, jotka sulkevat sisäänsä ja sitovat yhteen ja yhtä lailla jättävät ulkopuolelle. Yhteisön rajoilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa ensisijaisesti niitä kriteerejä, jotka tekevät kustakin yhteisöstä yhteisön. Vaikka yhteisöllisyydelle on suomenkielisessä tutkimuksessa annettu erilaisia määritelmiä ja sitä on käytetty eri alojen tutkimuksessa, yhteisöllisyyden rajojen tarkastelu on jäänyt vähälle huomiolle. Tässä tutkimuksessa yhteisöllisyyden käsitteen ja ilmiön rajat ovat keskiössä.

Kunkin käsitteen käyttövoima on sen erottelukyvyyssä ja erojen hahmottamisessa asioiden, ilmiöiden ja ajatusten välillä. Rajan käsitettä ei tässä tutkimuksessa käytetä arvottavassa merkityksessä. Yhteisöllisyyden käsitteellä on oltavat rajat, joiden varassa voidaan hahmottaa, mitä käsitteellä tarkoitetaan. Samalla tavoin yhteisöllisyysilmiöllä, jotta sitä voidaan perustellusti pitää sosiaalisen todellisuuden ilmiönä, on oltava jotkin konstitutiiviset rajat, jotka erottavat sen muista ilmiöistä.

1.2 Tutkimusasetelma

Edellä mainitut yhteisöllisyyttä koskeva suomalainen yhteiskunnallinen puhe ja yhteisöllisyystutkimus osoittavat ristiriitaisen suhtautumisen yhteisöllisyydeksi kutsuttuun ilmiöön, joka esitetään vuoroin ongelmana ja vuoroin tavoiteltavana hyvänä. Yhteisöllisyys näyttää olevan aiemman tutkimuksen ja kokemusasiantuntijoiden mukaan hyvinvointia lisäävä ja hyvää tekevä seikka, mutta liian tiivis yhteistoiminta näyttää kääntyvän

¹³ VÄLIMÄKI-ADIE & PYLKKÄNEN 2008; VINNURVA 2008; NUUTILA 2012.

¹⁴ Yhteisöllisyydestä puhutaan tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu mm. elämänkaariasumista (PÄIVÄNEN & SAARIKOSKI & VIRRANKOSKI 2004), rivitaloasumista (MANNINEN & HIRVONEN 2004; SUSINEVA 2014) ja kaupungin vuokratalojen asumisen yhteisöllisyyttä (LÄNG 2011). Asukastoimintaa kolmessa pääkaupunkiseudun taloyhtiössä ja sen suhdetta kestävään kehitykseen on tutkinut Kati Sointukangas (2010). Ks. myös PAKKANEN & UUSIJÄRVI 1990; PEHKONEN 2005; KROK 2008; SOIVA 2011; NORDLUND 2012; NIEMI 2014; VUORISTO 2014.

¹⁵ VARTIAINEN 2014; PENTTILÄ 2017; HYTÖNEN ET AL 2016; HÄKKINEN 2010; KOKKONEN 2015; HURTIG 2013. Leena Kurki pyrkii luomaan henkisen ulottuvuuden mukaan yhteisökeskusteluun luotaamalla buddhalaisuuden, hindulaisuuden ja islamin yksilön ja yhteisön suhteita koskevia käsityksiä ja käytäntöjä. KURKI 2015, 13–16 ja 23–39.

¹⁶ PERKKA-JORTIKKA 1992; MASALIN 2013; JAAKKOLA 2015; NUUTILA 2012

ihmisen hyvää vastaan tuhoavalla tavalla. Epäselvää on, millaisin ehdoin yhteisöllisyys on ihmiselle hyvää tekevää. Tavoitellun ja siinä mielessä hyvänä pidetyn yhteisöllisyyden ilmenemisen syistä, perusteista ja yhteisöllisyyden vaikutuksista on syytä ottaa selkoa.¹⁷

Käsittelen yhteisöllisyyttä kolmitasoisena sosiaalisen maailman ilmiönä, joka muodostuu ihmisten välisessä yhteistoiminnassa. Toiminnassa syntyvä ja koettu yhteisöllisyys vaikuttaa ihmisten mahdollisuuteen osallistua yhteistoimintaan jatkossa. Analysoin yhteisöllisyydeksi kutsutun sosiaalisen maailman ilmiön muodostumisen ja hajoamisen rajoja yhteistoiminnan ja ihmisen perushyvien näkökulmasta. Ihmisen hyvän näkökulma tekee tutkimuksesta etiikan tutkimusta.

Lähden liikkeelle määritelmästä, jonka mukaan yhteisöllisyys tarkoittaa *yhteisöilmöiden muodostumisen ja toimimisen tapoja ja niiden koettuja vaikutuksia*. Tutkin aihetta sosiaalietikalle tyypillisellä ilmiölähtöisellä otteella. Ensiksi kysyn, mikä yhteisöllisyysilmiö on. Ilmiöllä tarkoitan tässä *ihmisten toisiinsa kohdistamia tekoja ja yhteistoiminnan tapahtumista*, jotka käsitteellistetään, kun niitä kuvataan sanallisesti. Yhteisöllisyys on sosiaalinen ilmiö, jota kuvataan käsitteillä, joilla on sosiaalisesti jaettu mutta usein monitulkintainen merkitys. Koska yhteisöllisyys on käsitteenä sosiaalisesti rakennettu, keskustelu, jossa yhteisöllisyydestä puhutaan, nivoutuu osaksi yhteiskunnallista yhteisöllisyysilmiötä: keskustelijat rakentavat jaettuun käsityksiään ja todellisuuttaan tulkitsemalla jotkin tapahtumat yhteisöllisyydeksi. Tässä tarkastelussa puheetkin ovat tekoja.

Analyysin kohteena ovat yhteisöllisyyden muodostumisen ja hajoamisen ehdot, joita nimitän yhteisöllisyyden rajoiksi. Yhteisöllisyyden rajoilla tarkoitan paitsi yhteisöllisyyden käsitteen välttämättömiä ja riittäviä ehtoja myös rajoja, joita yhteisöllisyysilmiö asettaa ihmisen hyvälle ja ihmisen hyvän toteutumiselle. Tutkimuksessa kirkastetaan, millaisin käsitteellisin ehdoin yhteistoiminnassa syntyvä yhteisöllisyys tukee ihmisen hyvää ja millaisin käsitteellisin ehdoin se kääntyy ihmisen hyvää vastaan. Analyyttisen tarkastelun perusteella muodostuu yhteisöllisyyden teoriaa.

Lähtöoletuksena on, että yhteisöllisyyttä ei muodostu ilman yhteistoimintaa. Ratkaistakseni edellä esittämäni tutkimustehtävän esitän kolme tutkimuskysymystä, joista ensimmäinen on kaksiosainen:

1. Mitä yhteisöllisyyden käsite merkitsee ja missä suhteessa yhteisöllisyyden käsite on yhteisön käsitteeseen?
2. Millaisin ehdoin yhteisöllisyyttä muodostuu yhteistoiminnassa ja millaisin ehdoin sitä ei muodostu?

¹⁷ Koska en pidä perusteltuna olettaa, että kaiken yhteisöllisyyden taustalla on jokin yhteinen perusta, vältän puhumasta ”hyvästä yhteisöllisyydestä”, joka asettuisi ”pahan yhteisöllisyyden” vastinpariksi. Sen sijaan hyvää tekevää yhteisöllisyydestä tai pahaa tekevää yhteisöllisyydestä puhuminen tekee näkyväksi yhteisöllisyyden oletetut monenlaiset vaikutukset. Vrt. JÄPPINEN 2012; PAASIVAARA & NIKKILÄ 2010; PERKKA-JORTIKKA 1992, 23.

3. Millaisin ehdoin yhteisöllisyys tukee ihmisen hyvää ja miten se kääntyy ihmisen hyvää tuhoavaksi tai estäväksi?

Ehdoilla tarkoitan tässä käsitteellisiä ehtoja ja ihmisten jakaman reaali maailman lainalaisuuksia.

Tutkimuksen teoreettis-filosofisena lähtökohtana ja materiaalina käytän Jaana Hallamaan *Yhdessä toimimisen etiikka* –teoksessa muotoilemia yhteistoiminnan etiikan käsitteitä¹⁸. Ne hän rakentaa yhdistämällä filosofi Raimo Tuomelan yhteistoimintaa ja ryhmätoimijoita erittelevää sosiaalisuuden filosofiaa Russell Hardinin määrittelemään luottamuksen käsitteeseen. Toiminnan ja hyvän käsitteet Hallamaa rakentaa filosofi Georg Henrik von Wrightin *Hyvän muunnelmassa* (engl. alkuteos *The Varieties of goodness* 1968, suom. 2001) esittämien erottelujen varaan.

Tuomelan on muotoillut yhteistoiminnan teoriaansa teoksissaan *The philosophy of sociality: a shared point of view* (2007) ja *Social ontology: collective intentionality and group agents* (2013), jotka toimivat myös tämän tutkimuksen tutkimusmateriaalina. Edellä mainittuja teorioita täydennän Christian Smithin teoksessaan *To flourish or destruct: a personalist theory of human goods, motivations, failure, and evil* (2015) määrittelemillä ihmisen perushyvillä.

Koska tämä tutkimus tukeutuu vahvasti Tuomelan erotteluihin, on selvennettävä hänen teoriansa taustoja. Tuomelan tutkimus on osa kollektiivista intentionaalisuutta koskevaa filosofista sosiaalisen ontologian tutkimusta. Kollektiivista intentionaalisuutta ja sosiaalisen maailman ontologiaa tutkivat filosofit ovat kiinnostuneita siitä, millä ehdoin yhteistoiminta on järkevää ja millaisin perustein yhteistoiminta ja sosiaalisen maailman muut ilmiöt ovat olemassa. Sosiaalisen ontologian alalla keskustellaan yhä kollektivismista ja individualismista ja siitä, kumpi on ontologisesti, sosiaalisesti tai eettisesti ensisijainen, yksilö vai kollektiivi.¹⁹

Tuomela sijoittaa itsensä sosiaalisen ontologian ja sosiaalisen filosofian alalla kahden ääripään väliin: hän käsittelee ryhmäagentteja, mutta hänelle yksilötoimija on kuitenkin maailmassa muutoksia aikaansaava kausaalinen voima.²⁰ Se, millaista toiminta yhteistoimintasuhteissa on ja mitä

¹⁸ Hallamaan teos ”Yhdessä toimimisen etiikka” (Gaudeamus 2017) kokoaa yhteen teoriaa, jota hän on kehittänyt mm. luentosarjoilla *Teon, toiminnan ja yhteistoiminnan teoriaa ja etiikkaa* (2011), *Valta ja vaikuttaminen* (2012) ja erilaisissa käsitetyöpajoissa.

¹⁹ Kiistassa puhutaan myös atomismin ja holismin sekä individualismin ja holismin välisistä suhteista. Ks. esim. ZAHLE & COLLIN 2014.

²⁰ Poliittisen teorian kentällä Tuomela sanoo teoriansa sopivan liberaalin kommunitarismin alle, jossa ihmisyyksilöiden eettisille oikeuksille annetaan painoa, mutta niitä punnitaan suhteessa ”sosiaalisten entiteettien eettisiä vaatimuksia vasten” ja jossa valtiota ja muita sosiaalisia entiteettejä ei pidetä vain välineinä, vaan myös itseisarvoisina. (suom. kirjoittajan). TUOMELA 2013, 9–13 ja 267. Tuomela keskustelee rationaalisen valinnan teorian edustajien ja peliteoreetikkojen kanssa yhteistoimintaan ryhtymisen järkevyydestä ja riittävästä perusteista. Tuomelan teoriat kuuluvat kollektiivisen intentionaalisuuden ja sosiaalisen maailman ontologian kansainväliseen tutkimusalaan, joka on saanut suosiota viime vuosikymmeninä. Tuomelan teorian erottaa esim. Margaret Gilbertin ja Michael Bratmanin yhdessä toimimisen teorioista mm. me-näkökulma. Vrt.

yhteistoimijoille näissä suhteissa tapahtuu, on jäänyt kollektiivisen intentionaalisuuden tutkijoiden kiinnostuksen ulkopuolelle.

Testaan edellä mainittujen teoreettisten erottelujen toimivuutta yhteisöllisyyden käsitteen ja ilmiön rajojen selventämiseen ja kehitän niitä edelleen. Vaikka hyödynnän tutkimuksessa filosofisia teorioita, kyseessä on sosiaalieettinen, teorioita soveltava tutkimus, jolla on käytännöllinen tavoite luoda käsitteellisiä työkaluja yhteisöllisyyden tutkijoiden ja yhteisöjen kehittäjien käyttöön.

Tutkimuksen yhteisöllisyysilmiötä kuvaavana aineistona käytän aiempaa, yhteisöjä ja yhteisöllisyyttä koskevaa tutkimusta, teorioita ja kehittämiskirjallisuutta. Aineiston avulla esitän katsauksen yhteisön ideasta ja yhteisöllisyyden käsitteen merkityksestä. Pysin viittaamaan primaarilähteisiin aina, kun se on mahdollista. Yhteisön ja yhteisöllisyyden käsitteitä käsittelevässä luvussa tutkimusmateriaalinani on kuitenkin sekundaarilähteitä. Perustan tutkimusekonomisista syistä aatehistoriallisen esityksen pitkälti toisten tutkijoiden tekemien, perustelluiksi arvioimieni aate-, oppi- ja teorianhistoriallisten yhteenvedojen varaan. Sekundaarilähteiden kirjoittajat ovat tulkinneet aiempien ajattelijoiden, uskontokuntien tai kulttuuripiirien ajattelua ja käsityksiä yhteisöstä.

Tutkimusmetodina käytän filosofista käsiteanalyysia, jossa pyritään huolellisen käsitteiden välisen merkityserottelun avulla selkeyttämään ymmärrystä maailmasta ja sitä kuvaamaan käytetyistä käsitteistä ja ajatuksista. Käsitteet eli kiteytyneet käsitykset maailmasta myös ohjaavat havaintoja, tulkintaa, ajattelua ja toimintaa, joten käsitteiden ja todellisuuden voidaan sanoa olevan vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi toimintaan liittyvillä käsitteillä on psykologinen vastaavuus.²¹ Käsitteellä tarkoitan ajatusta tai ajatusrykelmää, johon viitataan kompaktilla termillä tai useammilla termeillä. Termillä tarkoitan käytettyä sanaa, joka on kulttuurisesti sovitussa viittaussuhteessa ilmiöön tai ajatukseen. Samasta käsityksestä voidaan käyttää useita eri termejä.

Filosofiassa on vanhastaan eroteltu toisistaan käsitteellinen järjestys (*the order of conceiving*) ja olemisen järjestys (*the order of being* tai *the causal order*). Käsitteelliseen järjestykseen kuuluvat asioiden tietämistä ja käsitteen muodostamista koskevat seikat. Jälkimmäiseen, olemisen järjestykseen kuuluvat todellisuuden olemukseen ja kausaaliseen vaikuttamiseen liittyvät seikat. Kun käsitteen sanotaan viittaavan johonkin olentoon tai seikkaan tai merkitsevään jotakin, ilmaistaan käsitteiden käyttömerkitys eli kielellinen rooli, joka ei aina edusta suoraan jotakin maailmassa olevaa oliota.²² Käsitteellisen järjestyksen ja olemisen järjestyksen ero auttaa hahmottamaan

GILBERT 2014; BRATMAN 2014. Peliteoriaan perustuvasta yhteistoiminnasta ks. esim. AXELROD 1984.

²¹ Heikki J. Koskinen muotoili tämän selkeästi Rakkaus ja Oikeudenmukaisuus -työpajassa Helsingin yliopistolla 22.4.2016.

²² TUOMELA 1983, 15 ja 29.

käsitteen ja ilmiön välistä suhdetta. Ilmiöillä tarkoitan tässä tutkimuksessa sitä, miten maailma ilmenee sitä tarkkaileville ja kokeville olennoille. Ilmenevää todellisuutta käsitteellistetään sanoilla, jotka saavat merkityksensä kussakin käyttöyhteydessä ja historiallisessa tilanteessa.²³

Toimintakeskeinen lähestymistapani perustuu metodologiselle individualismille, jossa yhteistoimintaa tarkastellaan yksilöstä käsin ja yksilöä pidetään kausaalisessa ja sosiaalisessa maailmassa muutoksia aikaan saavana voimana. En kuitenkaan edusta ontologista atomismia tai ontologista holismia, vaan pidän sosiaalisten entiteettien olemassaoloa mahdollisena. Sosiaaliset entiteetit vaikuttavat yksilöiden toimintaan ja käsitteelliseen järjestykseen. Tarkennan tutkimukseni ontologisia ja episteemisiä taustaoletuksia luvussa 3.1.

Taulukko 1 esittää tutkimuksen tarkastelukohteen, metodin ja kysymykset, joihin haetaan vastauksia eri yhteisöllisyyden tasoilla. Taulukossa kuvatulla tavalla tutkimuksessa lähdetään siitä, että yhteisöllisyysilmiö on olemassa kolmella ontologisella tasolla: fyysikaalisella, sosiaalisella ja psykologisella tasolla. Käsitteellinen taso, jolle tämän tutkimuksen sisältö sijoittuu, tutkimuksen kohteena ovat merkitykset ja toimintaa ja sosiaalista vuorovaikutusta kuvaavien käsitteiden keskinäiset suhteet. Arvottavat väitteet ovat vielä omalla muiden tasojen päälle rakentuvalla tasolla, jolla tehdään normatiivisia kannanottoja.

Metodina käytettävän käsiteanalyysin avulla pureudun käsitteiden välisiin yhteyksiin ja merkityksiin ja pyrin rakentamaan aiempaa selkeämmät keinot tarkastella tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä, jota käsitteet käsittelevät. Hallamaa on kiteyttänyt sosiaalietiikan käsiteanalyttisen tutkimuksen kolme vaihtetta dekompositionaaliseksi, regressiiviseksi ja transformatiiviseksi analyysiksi. Dekompositionaalisisessa analyysissa käsite puretaan osiin ja eritellään sen sisältämät osatekijät. Regressiivisessä analyysissa käsitteelle pyritään antamaan jokin sanallistettu määritelmä joko predikaattiloogisessa muodossa tai kuvaillen sen välttämättömät ehdot. Transformatiivisessa analyysissa tarkastellaan, millaisia eettisiä ja moraalisia periaatteita käsitteellisistä muotoiluista ja määritelmistä seuraa.²⁴

²³ Esimerkiksi Hannah Arendtin filosofiasta puhutaan fenomenologian yhteydessä, sillä hän käsitteellisti filosofisessa tutkimuksessaan toimintana, tekoina ja puheina ilmenevää ja tapahtuvaa todellisuutta, eikä operoinut vain kielen tasolla. REUTER 2010, 184. Vrt. esim. Bertrand Russellin käsitteiden reaali- ja nominaalimääritelmien erotteluun. von WRIGHT 1998, 255–256.

²⁴ HALLAMAA 2017, 9–12.

Taulukko 1. Tutkimuksen tarkastelun kohde, metodi ja kysymykset eri yhteisöllisyyttä koskevien väitteiden tasoilla

		<i>sisältö ja kohde</i>	<i>metodi</i>	<i>kysymys</i>
yhteisöllisyyttä koskevien väitteiden taso				
arvottava		ideatason puhe ja kirjoitukset, käsityksiä ohjaavat teoriat, käsitteiden merkityksistä johdettavat normatiiviset kannanotot	<i>transformatiivinen analyysi</i>	<i>Miten asiat tulisi käsittää? Miten asioiden tulisi olla? Miten ihmisen hyvää tukevaa yhteisöllisyyttä tulee tavoitella?</i>
käsitteellistävä		ilmiötä erittelevien tekstien ilmaisemat merkitykset, filosofiset esitykset käsitteellisistä ehdoista	<i>regressiivinen analyysi</i>	<i>Mitä yhteisöllisyyden ja yhteisön käsitteet merkitsevät ja miten ne jäsentyvät suhteessa toisiinsa? Miten ihmisen hyvä ja yhteisöllisyys suhteutuvat toisiinsa?</i>
ilmiö	psykologinen	kertomukset kokemuksista	<i>dekompositionaalinen analyysi</i>	<i>Miten yhteisöllisyyden kokemus muodostuu? Miten ihmisen hyvä muodostuu?</i>
	sosiaalinen	tapahtumien havainnointi ja havaintojen sanalliset kuvaukset	<i>dekompositionaalinen analyysi</i>	<i>Millaisin ehdoin yhteisöllisyyttä muodostuu tai ei muodostu yhteistoiminnassa?</i>
	fysikaalinen	kuvaukset ja empiiriset mittaukset	<i>empiiristen tutkimustulosten ja filosofisten taustaoletusten erittely</i>	<i>Miten yhteisöllisyys tulee mahdolliseksi?</i>

Tutkimuksen dekompositionaalinen analyysi kohdistuu yhteisöllisyysilmiötä koskeviin väitteisiin ja sosiaalisen maailman ja kokemusmaailman ilmiöihin. Regressiivisen analyysin avulla muotoilen yhteisöllisyyden ja yhteisön sekä ihmisen hyvän käsitteet ja erittelen niiden keskinäisiä suhteita. Iso osa tutkimusta on transformatiivista analyysia, jonka avulla erittelen ja pohdin käsitteellisten muotoilujen eettisiä ja moraalisia edellytyksiä ja vaikutuksia.

Tutkimus jakautuu kolmeen osaan, jotka sisältävät yhteensä kahdeksan lukua. Ensimmäisessä osassa muotoilen varsinaisen tutkimuksen taustan ja luon pohjaa dekompositionaalille ja regressiivisille analyyseille. Tässä ensimmäisessä johdantoluvussa olen esittänyt tutkimusasetelman. Luvussa 2 syvennyn selvittämään, mitä yhteisöllä ja yhteisöllisyydellä tarkoitetaan

sanakirjojen, lähikielten, tutkijoiden määritelmien ja luokittelujen mukaan (alaluvut 2.1. ja 2.2). Luon katsauksen yhteisön idean aatehistoriaan alaluvussa 2.3, ja erittelen yhteisöllisyyden käsitteen suomenkielisessä tutkimuksessa saamia merkityksiä eri jatkumoilla alaluvussa 2.4. Kun ilmiö ja sitä koskeva tutkimus ja ajattelumaailma on näin tullut tutuksi, muotoilen luvussa 3 tutkimuksen filosofisen taustan ja esittelen sovellettavat teoriat.

Tutkimuksen toisessa osassa muotoillen yhteisön ja yhteisöllisyyden käsitevälineet. Luvussa 4 argumentoin yhteisön olemassaolon edellyttävän viiden ehdon voimassaoloa. Nimitän niitä yhteenliittymäehdoksi, jäsenyys ehdoksi, vuorovaikutusehdoksi, eetosehdoksi ja jatkuvuusehdoksi. Kaikissa yhteisöksi nimitettävissä yhteenliittymissä ei välttämättä muodostu yhteisöllisyydeksi nimitettävää ilmiötä. Luvussa 5 analysoin ennakkoehtoja, joita ilman yhteisöllisyysilmiön muodostuminen ei ole mahdollista. Tutkin myös toiminnallisen yhteisöllisyyden ja koetun yhteisöllisyyden ehtoja. Kun ne kaikki vallitsevat, voidaan sanoa, että yhteisöllisyys toteutuu.

Tutkimuksen kolmannessa osassa keskityn analysoimaan yhteistoiminnassa muotoutuvan ja koetun yhteisöllisyyden ja ihmisen hyvän rajoja eli niiden käsitteellistä ja normatiivista suhdetta. Luvussa 6 vertaan ihmisen perushyvien ja ihmisen perustavien ei-hyvien suhdetta yhteisöllisyyteen. Luvussa 7 analysoin yhteisöllisyyttä yhteistoimintaprosessina, jonka muodostumista (7.1), vahvistumista ja raukeamista (7.2) tutkin erittelemällä yhteistoiminnan onnistumiseen ja epäonnistumiseen vaikuttavia tekijöitä. Alaluvussa 7.3 käsittelen toteutuvaa yhteisöllisyyttä, jota analysoin siitä näkökulmasta, miten se toteuttaa ihmisen hyvää tai tuhoaa sitä. Yhteisöllisyyden itseään tuhoavat tekijät ovat tarkastelun kohteena alaluvussa 7.4. Viimeisessä alaluvussa 7.5 esitän argumentit, joiden perusteella yhteisöllisyyden kehittäminen voidaan hahmottaa kritiikkiin sitoutumiseksi. Lopuksi viimeisessä luvussa kokoan yhteen tutkimuksen johtopäätökset ja vastaan tiivistetysti tutkimuskysymyksiini.

2 Yhteisöstä yhteisöllisyyteen

Jotta yhteisöllisyyden merkitystä ja rajoja voidaan tutkia, on ensin tarkasteltava kieltä ja termejä, joilla ilmiötä käsitellään. Yhteisön ja yhteisöllisyyden käsitteet saattavat näyttää nopeasti ajateltuna yhteneviltä. Kuvaan tässä luvussa tutkimuksen taustaksi yhteisömaailmaa koskevia termejä, ideoita ja tutkimuksia. Aloitan erittelemällä ensimmäisessä alaluvussa termejä yhteisö, yhteisöllinen ja yhteisöllisyys, niiden etymologisia merkityksiä, vastakohtia ja lähikielten vastaavia termejä. Toisessa alaluvussa esittelen muutaman tavan teoretisoida ja luokitella yhteisöjä. Kolmannessa alaluvussa luon aatehistoriallisen katsauksen länsimaiseen yhteisön ideaan. Neljännessä alaluvussa erittelen yhteisöllisyyden merkityksiä myöhäismodernissa suomalaisessa keskustelussa eri merkitysjakumoiden avulla. Suomen kielen terminä yhteisöllisyys on tullut yhteisön ohella suosituksi 1900-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa.

2.1 Yhteisö, yhteisöllinen ja yhteisöllisyys

Sana 'yhteisö' ja sen johdannaiset 'yhteisöllinen' ja 'yhteisöllisyys' rakentuvat etymologisesti sanojen 'yhteys' ja 'yhteinen' varaan, jotka molemmat on johdettu ikivanhasta suomen lukusanasta yksi.²⁵ Suomen kielen sanat yhteys ja yhteinen valottavat kahta erilaista – yhteisön sisäistä ja sen ulkopuolista – näkökulmaa sanan merkitykseen:

- 1) yhteisö on joukko ihmisiä, joilla on yhteys
- 2) yhteisö on joukko ihmisiä, joilla on jotakin yhteistä, jaettua.

Yhteyttä yhteisöön kuuluvien ihmisten välillä ei läheskään aina voi havaita ulkopuolelta käsin, mutta jos yhteisö rakentuu jonkin siihen kuuluvia yhdistävän seikan varaan, se voi vaikuttaa kokonaisuudelta myös ulkopuolisten silmin.²⁶ Sisä- ja ulkopuolista näkökulmaa on vaikea erottaa toisistaan. Yhteinen jaettu tekijä luo yhteyttä. Kahden kantasanan merkitykset näkyvät yhteisön, yhteisöllisen ja yhteisöllisyyden sanakirjamäärittelyissä.

Kielitoimiston sanakirjan mukaan yhteisö merkitsee ihmisten yhteenliittymää taikka ihmisryhmää, joka muodostuu esimerkiksi elämänmuodon, taloudellisten tai aatteellisten päämäärien perusteella

²⁵ Myös yhtiö-sana, jota on 1800-luvulla käytetty merkitsemään myös yhteisöä, on johdos lukusanasta yksi. HÄKKINEN 2004, 1525–1527.

²⁶ Arto Laitinen jaottelee kollektiivit ja kollektiiviset identiteetit kahdenlaisiin: jäsenyyttään sääteleviin ja jaettuihin ominaisuuksiin perustuviin, mutta ei ota huomioon määrittelyn näkökulmaeroa. LAITINEN 2009, 71–72.

kokonaisuudeksi tai jolla voidaan sanoa olevan joitakin yhteisiä piirteitä.²⁷ Synonyymisanakirjan mukaan yhteisön synonyymeja ovat yhdyskunta, yhteiskunta, ryhmä, kollektiivi ja kommuuni.²⁸

Taulukko 2. Yhteisön synonyymeista johdetut adjektiivit ja abstraktiot

substantiivi	adjektiivi	abstraktio
yhteisö	yhteisöllinen	yhteisöllisyys
ryhmä	ryhmä*	ryhmällisyys**
kollektiivi	kollektiivinen, yhteinen	kollektiivisuus
yhteiskunta	yhteiskunnallinen	yhteiskunnallisuus
yhdyskunta	yhdyskunnallinen*	yhdyskunnallisuus**
kommuuni	kommunaalinen*	kommunaalisuus, kommuunisuus**

Taulukossa 2 näkyvät yhteisön synonyymit ja niistä johdetut adjektiivit ja abstraktiot. Yhteisö-sanana synonyymeina käytetään yhteiskuntaa tai ryhmää. Vaikka yhteiskuntaa voidaan kutsua yhteiseksi, yhteisö ei aina järjestäydy ihmisten yhteiselämää kokonaisuudessaan koordinoivaksi yhteiskunnaksi. Ryhmän ja yhteisön välillä puolestaan tehdään yleensä ero koon ja toiminnan välittömyyden perusteella: ryhmäksi kutsutaan pieniä ja tiiviisti toimivia ihmisten yhteenliittymiä, kun taas yhteisön määrittämisen kannalta sen koolla ei ole merkitystä.

Adjektiivi yhteisöllinen kuvaa niin asiantilaa kuin henkilöäkin. Kielitoimiston sanakirjan mukaan yhteisöllinen tarkoittaa jotakin *yhteisölle tyypillistä* tai *ominaista*. Adjektiivilla kuvataan myös tilanteita, tapahtumia tai organisaatioita, jolloin sillä tarkoitetaan *laadultaan yhteisön kaltaista* tai *yhteisöjä koskevaa* tai *yhteisöihin kuuluvaa tai assosioituvaa*. Yhteisöllinen on toisinaan käytössä myös henkilöä kuvaavana attribuuttina, ja silloin sillä tarkoitetaan joko ihmistä, jolla on yhteisö, tai ihmistä, joka on suuntautunut yhteisöä tai yhteisöjä kohti. Yhteisön synonyymeista johdettuja adjektiiveja ja niiden abstraktioita on käytössä ainoastaan substantiiveille kollektiivi (kollektiivinen) ja yhteiskunta (yhteiskunnallinen), mutta kumpikaan ei ole saanut suomenkielisessä keskustelussa yhtä ihannoivaa merkitystä kuin yhteisöllisyys.²⁹

²⁷ Tulkitseen, että ihmisten yhteenliittymästä puhuminen yksilöiden yhteenliittymän sijaan, tarkoittaa ihmislaajien edustajien yhteenliittymää. Tämä on erotuksena muista elollisista olennoista, jotka elävät yhdyskunnissa ja joista monia voidaan pitää sosiaalisina olentoina.

²⁸ MOT Synonyymisanakirjan lähteinä ovat toimineet Nykysuomen sanakirja I-VI, WSOY, 1951-61, Nykysuomen sivistyssanakirja, 5. painos, WSOY, 1979 ja Suomen kielen taajuussanasto, WSOY, 1979.

²⁹ Taulukossa * ja ** merkityt sanat ovat kielellisesti mahdollisia, mutta eivät suomen kielessä käytössä.

Taulukko 3. Yhteisöllisyyden kielellisten merkitysten vastakohtat

<i>A) Yhteisöllisyyden kontradiktoriset vastakohtat</i>	
yhteisöön kuuluminen	oleminen ilman yhteisöä
	yhteisöttömyys
	yhteisöön kuulumattomuus
<i>B) Yhteisöllisyyden kontraariset vastakohtat</i>	
yhteisön kaltaisuus	yhteisön kaltaisuuden puuttuminen
	epäyhteisöllisyys
yhteisökeskeisyys, yhteisöön suuntautuneisuus	itsekeskeisyys, yksilökeskeisyys

Yhteisöllisyyden terminologiset vastakohtat näkyvät taulukosta 3. Substantiivi yhteisöllisyys adjektiivin yhteisöllinen abstrahoituna muotona tarkoittaa *yhteisöön kuulumista* tai *yhteisön kaltaisuutta*. Yhteisöllisyyden käsitteen monet merkitykset tulevat näkyviksi, kun niitä tarkastellaan kontradiktoristen ja kontraaristen³⁰ vastakohtien kautta. Yhteisöön kuulumisen kontradiktorisia eli toisensa pois sulkevia vastakohtia ovat 'ilman yhteisöä oleminen', 'yhteisöttömyys' tai 'yhteisöön kuulumattomuus' eli asiat tai ihmiset, jotka eivät ole yhteisölle ominaisia. Laadullisen ilmauksen 'yhteisön kaltaisuus' kontraarinen eli jatkuvalla janalle asettuva vastakohta on yhteisön kaltaisuuden puuttuminen tai epäyhteisöllisyys. Näiden janan ääripäiden väliin sijoittuvat termit, joilla ilmaistaan vähäistä yhteisön kaltaisuutta, kuten 'yhteisöä muistuttava' tai 'yhteisön tapainen'. Yhteisöllisyyden tarkoittaessa henkilön ominaisuutta tai toimintatapaa se merkitsee yhteisöön suuntautuneisuutta tai yhteisökeskeisyyttä. Yhteisökeskeisyyden kontraarisena vastakohtana on itsekeskeisyys ja yksilökeskeisyys, jolloin janan päiden väliin jää esimerkiksi termi 'sosiaalisuus'.

Siinä missä sanoja yhteisö ja yhteisöllinen on käytetty suomen kielessä pitkään konkreettisten yhteenliittymien kuvaamiseen ja toisiaan muistuttavissa merkityksissä, yhteisöllisyys on tullut osaksi yhteiskunnallista keskustelua ja arkista puhetta vasta 1990-luvun puolivälin jälkeen.³¹ Sanahaku Suomen eduskunnan tietokantoihin ja Helsingin yliopiston kirjaston tietokantaan tehty asiasanahaku osoittivat yhteisöllisyydestä puhumisen ja yhteisöllisyyden tutkimisen yleistyneen roimasti 2000-luvulla.³²

Kielitoimiston vuonna 2013 julkaistusta sanakirjasta yhteisöllisyys mainitaan, mutta sanaa ei määritellä. Sanan käyttöyhteyksistä sanakirja antaa esimerkiksi yhteisöllisyyden yksilöllisyyden vastakohtaksi ja puhuu yhteisöllisyyden ilmenemisestä vuotuisissa juhlissa. Vuoden 2016

³⁰ Kontraarisia ja kontradiktorisia vastakohtia on määritellyt mm. Aristoteles (2012, *Metafysiikka V* kirja, 1018a20–1018a35).

³¹ Yhteisöllisyys-sanan käytön nopea voimistuminen suomen kielessä näkyy esimerkiksi siinä, että vielä vuoden 1992 Nykysuomen sanakirjassa ja sitä varhaisemmissa sanakirjoissa sanalle ei annettu paikkaa lainkaan. Ks. MOT Synonyymisanakirja.

³² Hakujen tarkempia tuloksia käsittelin johdantoluvussa.

sanakirjaversio tarjoaa käyttöyhteydeksi lisäksi yhteisöllisyyden tunteen eli tunteen yhteisöön kuulumisesta.

Sanakirjamääritelmät vahvistavat, että käsitteinä yhteisö ja yhteisöllisyys kuuluvat yhteen. Yhteisön käsitteellä on vahvempi merkitys yhteys konkreettiseen ihmisten yhteenliittymään, jota voisi kutsua myös muilla synonyymisilla termeillä. Tällaisia olisivat edellä mainittujen ryhmän, yhdyskunnan ja yhteiskunnan lisäksi esimerkiksi joukko tai verkosto tai eläinten sosiaalisia yhteenliittymiä kuvaavat lauma ja parvi tai puhekielisemmät ilmaukset sakki, jengi tai porukka. Yhteisöllisyyden käsite merkitsee yhteisön abstraktiota ja ilmiötä, joka on koettavissa. Koettua yhteisöllisyyttä voisi käsitellä myös sanojen 'yhteenkuuluvuus' tai 'yhteisyys' avulla, eikä ole selvää, miten yhteisöllisyys eroaa yhteenkuuluvaisuudesta tai ihmisten välisestä yhteisyydestä.

Suomen naapurimaissa puhutuissa kielissä ja sukukielissä käytetään yhteisöä vastaavia termejä, mutta yhteisöstä johdettujen ja suomen kielen yhteisöllisyyttä vastaavien termien kohdalla käänkösvastineet ovat epäselvempiä. Yhteisyys ja yhteenkuuluvuuden tunne esiintyvät useissa kielissä samalla tavoin etymologisesti sanan yhteisö johdannaisina.³³

Taulukkoon 4 on koottu muutaman tutkimuksen kannalta olennaisen länsimaisen kielen yhteisön tai yhteisöllisyyden sanakirjamerkityksiä vastaavia termejä. Käytän näillä kielillä kirjoitettua ja näistä kielistä käännettyä tutkimusta tässä tutkimuksessa. Taulukosta näkyy, miten yhteisöllisyydelle ja yhteisölliselle ei näytä olevan ranskassa ja saksassa käänkösvastineita. Englannin ja ranskan yhteisöä ja yhteiskuntaa vastaavia termejä käytetään ristikkäin. Englannin sanalla *community* voidaan viitata myös suomeksi yhteisyyteen ja yhteisöllisyyteen.³⁴ Ruotsin kielestä yhteisölle ei löydy sopivaa yhtä käänkösvastinetta.

Englannissa yhteisöä vastaava termi *community* tarkoittaa myös yhteiskuntaa, yhdyskuntaa tai yhteisyyttä mutta myös samankaltaisuutta ja identtisuutta. Sanalla *community* on ollut ja on yhä vahva yhteys alueeseen tai paikkaan. Sana viittaa ihmisiä yhdistävään tekijään kuten yhteisiin tai jaettuihin intresseihin. Yhteistä suomen kielen yhteisölle ja englannin *community*lle ovat molempiin usein yhdistetyt yhteisen välittämisen ja lämmön myönteiset merkitykset.³⁵

³³ Esim. virossa sana yhteisö johdetaan joko yhteydestä (*ühendus*), kuten suomessakin. Organisoitu yhteisö on viroksi *kollektiiv*, *kooslus* tai *koondis*, uskonnollinen tai tieteellinen yhteenliittymä *ühendus* tai *ühisus* ja paikallinen tai kansallinen yhteenliittymä *kogukond* tai *ühiskond*. MOT Kotus Suomi-viro suursanakirja. Viitattu 2.5.2018.

³⁴ Community saa Oxford English Dictionaryn mukaan myös toisen päämerkityksen ihmisyhteenliittymän lisäksi: jaettu tai yhteinen laatuominaisuus tai tila. Tämä muistuttaa suomen kielen yhteisöllisyyden merkityksiä. OED Online. Haettu hakusanalla "community". Katsottu 5.1.2017.

³⁵ Yhteisösosiaalityön professori Leena Eräsaari esittää yhteisö-termin tulleen aktiiviseen suomenkieliseen käyttöön 1960-luvulla englannin kielestä. Tosin Iso-Britannian poliittisessa kontekstissa *community* on merkitykseltään toisinaan pejoratiivinen, sillä termillä viitataan sosiaalipoliittisessa keskustelussa vaarallisina voimina pidettyihin ihmisten yhteenliittymiin

Taulukko 4. Yhteisön ja yhteisöllisyyden termit muissa kielissä³⁶

<i>suomi</i>	<i>English</i>	<i>Français</i>	<i>svenska</i>	<i>Deutsch</i>
yhteisö	community, society, commonwealth, colony, commonalty	communauté, collectivité, société	samfund, sammanslutning, kollektiv, samfällighet, samhälle	Gemeinschaft
yhteiskunta	society, community	société, communauté	samhälle	Gesellschaft
yhteinen	common, shared, collective, communal, concerted, joint, mutual, in common, corporate	commun, public, collectif	gemensam, samfäll, kollektiv	gemeinsam, gemeinschaftlich, gemein-, allgemein
yhteisöllinen	communal	-	samfunds-, kollektiv, samhällelig, samhälls-, samfunds-, grupp-	-
yhteisöllisyys	community, communalty	-	gemenskap, sammanhållning	-
yhteisyys	community, togetherness	la communauté	gemensamhet, gemenskap	Gemeinsamkeit, Gemeinschaftlichkeit
yhteenkuuluvuus	solidarity, togetherness	solidarité, affinité, connexion	samhörighet, solidaritet, kohesion	Zusammengehörigkeit
yhteenkuuluvuuden tunne	sense of solidarity, affinity	sentiment de solidarité, sentiment d'affinité	samhörighet, änsla, gemenskapskänslan,	Zusammengehörigkeitsgefühl

Adjektiivi yhteisöllinen kääntyy englanniksi termillä *communal*, joka tarkoittaa niin yhteistä, yhteisöllistä kuin yhteisöjen välistäkin.³⁷ Tuoreimmissa sanakirjoissa sen substantivoitu muoto *communalty* tarkoittaa ”yhteisöllisen olemisen tilaa”, ”solidaarisuutta” tai ”yhteistyön ja ryhmään kuulumisen tunnetta tai henkeä”, jotka syntyvät yhteisistä intresseistä ja tavoitteista.³⁸ Sen sijaan yhteisyyden tunne ilmaistaan

Ks. ERÄSAARI 2012, 69; COOPER 2008, 29–30; MOT Englanti. Haettu hakusanalla ”yhteisö”. Katsottu 11.4.2014;

³⁶ Kielitoimiston sanakirja, MOT Pro Englanti, MOT Pro Ruotsi, MOT Ranska, MOT Saksa.

³⁷ Englannin kielessä yhteisöllistä lähinnä oleva adjektiivi on *communal*, jonka synonyymeiksi MOT Collins Compact Thesaurus antaa muun muassa termit *public* (julkinen), *collective* (kollektiivinen), *communitic* (kommunistinen), *general* (yleinen), *joint* (yhteinen) ja *shared* (jaettu). MOT Englanti. Katsottu 11.4.2014.

³⁸ Dictionary.com. Katsottu 11.4.2014.

englanniksi sanaliitolla *a sense of community*³⁹ tai termillä *togetherness*⁴⁰, jossa korostuvat enemmän ihmisten väliset sidokset tai määriteltyihin ihmisiin kuulumisen. Osa suomalaisista tutkijoista kääntää yhteisöllisyyden englanniksi tunteeseen viittaavalla sanaliitoilla *a sense of community, feeling of community* tai *emotional community*⁴¹ ja osa termillä *communality*⁴².

Ranskassa yhteisöä ja yhdyskuntaa vastaava sana *communauté* kääntyy myös yhteisyydeksi ja siitä on johdettu verbejä⁴³. Yhteenkuuluvuudesta puhutaan puolestaan ranskassa sanan *solidarité* avulla.⁴⁴ *Communauté*-termiä on käytetty useissa eri merkityksissä: yhtä lailla se on tarkoittanut aviopuolisoiden yhteisyyttä, ihmisryhmittymiä tai uskonnollisia sääntökuntia, jotka elävät yhdessä samoja normeja noudattaen tai yhteistä tilaa tai asemaa, johon kuuluvat ihmisten kesken jaetut intressit.⁴⁵

Länsigermaanisen englannin (*community*) ja romaanisten kielten yhteisöä vastaavat sanat (it. *comunità, collettività*; esp. *comunidad, colectividad*; ransk. *communauté, collettivité*) ovat etymologisesti peräisin latinan sanoista *communis* (yhteinen, yleinen) tai *communitas*, josta on johdettu muun muassa kristillistä ehtoollista tarkoittava sana *communio*. Toinen latinankielinen yhteisöksi käännettävä kantasana on *collectivus* (lat. ”yhteen koottu”).⁴⁶

Pohjoisgermaanisista kielistä ruotsissa yhteisöllisyydelle ei ole suoria vastineita. Ruotsin kielessä arkisista ihmisten yhteenliittymistä puhuttaessa käytetään sanaa *grupp*, jonka suomeksi voisi kääntää parhaiten ryhmäksi tai joukoksi. Yhdistyksen ja virallisemmän yhteenliittymän merkityksessä yhteisö käsitteen vastineena käytetään termejä *samfund, gemenskap* tai *kollektiv*. Molemmilla on vahva yhteys yhteiskunnalliseen organisoitumiseen. Yhteisöllisyyden vastineiksi sanakirjat mainitsevat termit *social gemenskap* tai *gemenskap* tai *sammanhållning*. *Gemenskap* voidaan kääntää suomeksi myös yhteisyydeksi tai yhteenkuuluvuudeksi.⁴⁷

³⁹ MOT Englanti. Katsottu 11.4.2014.

⁴⁰ OED antaa määritelmän: ”The sense of being close to another person or other people.” Oxford Advanced Learner’s Dictionaryssa *togetherness* määritellään ”the happy feeling you have when you are with people you like, especially family and friends”.

⁴¹ Näin esim. HEINONEN 2008, 6 ja 230; VARTAINEN 2010, iii–v; KETOLA & MARTIKAINEN & SALOMÄKI 2014, 154–167.

⁴² Näin esim. VÄYRYNEN 1998; JAAKKOLA 2015.

⁴³ Verbin yhteisöllistää – *communautariser* lisäksi käytetään infinitiivimuotoa yhteisöllistäminen – *communautarisation*. Niitä käytetään, kun puhutaan yhteisöjen muodostamisesta ja tukemisesta rakenteellisin toimin. Vastaavat termit löytyvät myös espanjasta. MOT Ranska-Suomi -sanakirja ei kuitenkaan löydä vastineita yhteisölliselle eikä yhteisöllisyydelle. Katsottu 11.4.2014.

⁴⁴ Solidaarinen tarkoittaa suomessa Kielitoimiston sanakirjan mukaan *yhteenkuuluvuutta tuntevaa* tai *myötämielistä* mutta myös *yhteisvastuullista*. MOT Kielitoimiston sanakirja. Katsottu 11.4.2014.

⁴⁵ Encyclopédie Universelle. Academic 2000–2014.

⁴⁶ *Collectivus* on muodostettu latinan sanoista *con* mukaan, mukana, kanssa ja *legere* poimia, koota, kerätä, valita, lukea. <<http://www.urantia.fi/download/misc/uudissanat.pdf>>. Katsottu 9.11.2015.

⁴⁷ WSOYpro Suomi-ruotsi-suomi -sanakirja 2011; MOT Pro Ruotsi. Katsottu 4.1.2017.

Saksan kielen yhteisöä vastaava termi on *Gemeinschaft* ja siitä on johdettu yhteisyyttä tarkoittavat *Gemeinsamkeit* tai *Gemeinschaftlichkeit*. Kaikkia näitä käännetään suomeksi yhteisöllisyydeksi. Kantasanana on *Gemein*, joka tarkoittaa substantiivien yhdyssanoissa yhteistä tai yleistä. Adjektiivilla *gemein* puolestaan on monissa merkityksissään negatiivinen kaiku: se tarkoittaa yleistä, alhaista, ilkeää, inhottavaa, epäsuopeaa tai jopa raakaa. Yhteenkuuluvuus eli *Zusammengehörigkeit*, johdetaan puolestaan sanasta yhdessä (*zusammen*), samoin kuin yhteenkuuluvuuden tunne *Zusammengehörigkeitsgefühl*.⁴⁸

Eurooppalaisten kielten yhteisöä tarkoittavilla sanoilla on eri käyttöyhteyksissä samoja merkityksiä kuin sanalla kansa. Tämä kertoo kenties siitä, että yhteisöjä on alettu tarkastella ja käsite on tullut entistä aktiivisempaan käyttöön samaan aikaan, kun teollistumisen myötä länsimaisten yhteiskuntien yhteiskuntarakenne on muuttunut. Sosiaalisen maailman järjestyksestä ja ilmiöistä on tullut paitsi hallitsijoiden myös tutkijoiden ongelma.

2.2 Yhteisön määritelmät ja luokittelut

Yhteisötutkijat ovat luoneet erilaisia typologioita, joiden avulla yhteisöjä voidaan tyypitellä ja niiden eroja tutkia empiirisesti. Pyrkimyksenä on ollut löytää kutakin yhteisöä määrittävät tekijät ja erityispiirteet. Tavoite on johtanut luokittelujen runsauteen, mikä on tehnyt yhteisöstä tutkimuksessa hankalan ja epäselvän käsitteen.⁴⁹

Kuten sanakirjamääritelmistä kävi ilmi, löyhimmillään yhteisöllä tarkoitetaan ihmisjoukkoa, jolla on jotakin yhteistä. Yhteisöiksi luonnehditaan silloin kaikkia mahdollisia ihmisten yhteenliittymiä.⁵⁰ Toinen tyypillinen tapa määritellä yhteisö on erottaa se jostakin toisesta yhteenliittymästä, kuten vaikkapa yhteiskunnasta, ja korostaa tämän erottelun perusteella yhteisölle ominaisia piirteitä.⁵¹ Yhteisölle on kuitenkin tutkimuksessa annettu myös täsmällisempiä määritelmiä.

Tapa määritellä yhteisö on yhteydessä määritelmän käyttötarkoitukseen. Empiirikot jäsentävät yhteisön piirteitä ja jäsenten toimintaa ja kokemuksia erilaisten indikaattorien avulla. Tyypittelyjä ja luokitteluja tehdään yhteisöjen koon, yhteen liittävän perusteen, olemassaolon tarkoituksen tai

⁴⁸ MOT Saksa. Katsottu 4.1.2017.

⁴⁹ Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa yhteisön käsitettä on pidetty toisinaan hyödyttömänä sen monien erilaisten määritelmien vuoksi. Ks. COOPER 2008, 87. Jo vuonna 1955 George A. Hillery löysi yhteisön määritelmiä eri tutkimuksista 94 kappaletta. 69 määritelmässä oleellisina tekijöinä mainittiin sosiaalinen vuorovaikutus, jaettu alue ja yhteiset siteet, minkä Hillery arveli johtuvan joko siitä, että maaseutuyhteisöt tavoittavat paremmin yhteisön ytimen tai siitä, että metatutkimuksen aineistona oli paljon maaseudulla toimivia paikallisyhteisöjä. HILLERY 1995.

⁵⁰ LEHTONEN 1990, 2–15; PESSI & SEPPÄNEN 2011, 292.

⁵¹ Tätä dikotomista jaottelua edustaa Ferdinand Tönniesin jaottelu *Gemeinschaftin* ja *Gesellschaftin* välillä. Ks. esim. TÖNNIES 2002, 33–35.

vuorovaikutuksen tiheyden, välittömyyden tai välillisyyden perusteella. Teoreetikot rakentavat yleistettävää käsitystä yhteisön luonteesta ja toimintamekanismeista ja etsivät niiden lainalaisuuksia.⁵² Arvottajat määrittelevät ideaaliyhteisöä, jolla ajatellaan olevan jokin itseisarvo, mutta jota usein käytetään poliittisen tai moraalisen tavoitteena hyvän saavuttamiseen.⁵³ Kaikki nämä tavat edellyttävät analyttisten erottelujen tekemistä.

Varhaisen yhteenliittymäluokittelun esitti Johannes Althusius (1563–1638), kun hän jaotteli yhteenliittymät yksityisiin ja julkisiin. Yksityisiin yhteenliittymiin lukeutuvat perheyhteisö (*consociatio domestica*), joka on Althuisuksen luokittelun mukaan ainoa luonnollinen yhteisö, ja vapaaehtoinen yhteenliittymä (*collegium, civilis consociatio* tai *consociatio collegarum*), jota kutsutaan myös kansalaisyhteisöksi. Julkisiin yhteenliittymiin kuuluvat paikallisyhteisö kuten kaupunki, provinssi ja valtio. Yksityisistä yhteenliittymistä perhe ei voinut hajota, toisin kuin vapaaehtoinen vähintään kolmen kansalaisen muodostama college.⁵⁴

Yksi vaikutusvaltaisimmista erotteluista on sosiologian oppi-isänä pidetyn saksalaisen Ferdinand Tönniesin (1855–1936) jaottelu *Gemeinschaft* (yhteisö) ja *Gesellschaft* (yhteiskunta, yhdistys). Keskeisimpänä erottavana piirteenä tässä typologiassa ovat sosiaaliset suhteet, jotka *Gemeinschaftissa* ovat lämpimiä ja perhesuhteiden kaltaisia, välittömään vuorovaikutukseen perustuvia ja tunnepitoisia. *Gesellschaftissa* suhteet ovat kylmiä ja perustuvat sopimusten ja kaupallisen hyödyn varaan. Tönniesin typologia on työkalu, joka kuvaa erilaisia sosiaalisia suhteita ja niiden toimintapiirteitä, mutta Tönnies antaa myös konkreettisia ja kuvailevia esimerkkejä erottelun mukaisista yhteenliittymistä. Esimerkiksi *Gemeinschaftista* Tönnies antaa pienen ihmisjoukon, joilla on yhteinen elämäntapa, keskitetyt suhteet, joita ylläpidetään säännöllisellä vuorovaikutuksella. Tyypillisiä piirteitä *Gemeinschaft*-yhteisölle ovat myös tuttuus, jatkuvuus, tunteiden varaan rakentuneet siteet ihmisten välillä sekä etäisyys valtakeskittymistä. *Gesellschaft* sen sijaan koostuu isosta ihmisjoukosta, joiden keskinäiset elämäntavat ja uskomukset eroavat toisistaan, vuorovaikutus toisten kanssa on epäsäännöllistä, väliaikaista ja yhteisten sääntöjen, epäluottamuksen ja kilpailevan asenteen ohjaamaa.⁵⁵

Tönnies käytti teoreettista erotteluaan sosiaalisen todellisuuden selittäjänä, mutta sen selitysvoimaisuudesta voidaan kiistellä. Esimerkiksi

⁵² Robert A. Nisbetin mukaan yhteisö on yksi viidestä eurooppalaisessa sosiologiassa toistuneesta käsitteestä. NISBET 2000, 6.

⁵³ Tämä näkyy poliittisessa filosofiassa, muissa yhteiskuntatieteissä ja myös teologiassa. Ks. COOPER 2008, 86.

⁵⁴ HUEGLIN 1999, 42–45; LEHTONEN 1990, 135–139; SABINE & THORSON 1973, 387–390.

⁵⁵ TÖNNIES 2002, 37–64. Steven Brint kritisoi tönniesläistä sosiologista yhteisötutkimuksen linjaa, jossa yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten suhteiden piirteiden erottelusta huolimatta samalla romantisoidaan maalaisyhteisöä. Durkheimilainen tutkimuslinja on kehittänyt analyttisempia erotteluja. BRINT 2001.

Gemeinschaftia määrittävät pienen ihmisjoukon keskinäinen ja säännöllinen vuorovaikutus ei välttämättä johda ihmisten välisiin lämpimiin suhteisiin tai tasa-arvoisuuteen eikä siihen, etteivät säännöt säätele vuorovaikutusta. Päinvastoin, *Gemeinschaftin* kaltaiset kasvokkaiset vuorovaikutustavat ja suhteet johtavat yleensä tiukempaan sosiaaliseen kontrolliin kuin symbolien varaan rakentuissa tai välillisemmissä yhteenliittymissä.⁵⁶ Voidaan sanoa, että Tönniesin luonnehtiman *Gemeinschaftin* käyttäminen todellisuuden selittämiseksi sisältää ihmisten toiminnan ja suhteiden seurauksia ja vaikutuksia koskevan päättelyvirheen.

Ranskalainen sosiologi Émile Durkheim (1858–1917) käsitteli yhteisön ja yhteiskunnan suhteita ja määritteli niitä jossain määrin suhteessa toisiinsa kuten Tönnieskin. Hän käänsi Tönniesin käsitteiden käytön toisin päin.⁵⁷ Durkheimin keskeinen käsite on solidaarisuus. Sen avulla hän luonnehti perinteisen, samankaltaisuuden perustuvan yhteisön jäseniä koossa pitävää voimaa mekaaniseksi solidaarisuudeksi, kun taas suuren työnjaon ja erilaistumisen varaan perustuvan yhteiskunnan toimintaa hän kuvasi orgaaniseksi solidaarisuudeksi.⁵⁸

Puhuessaan mekaanisesta solidaarisuudesta Durkheim tarkoittaa samankaltaisena toistuvaa ja uudistuksiin mukautumatonta vuorovaikutusta, joka oli tyypillistä perinteisille maalaisyhteisöille. Mekaaniseen solidaarisuuteen kuuluu myös ihmisten keskinäinen kollektiivinen tietoisuus. Kaupunkielämän solidaarisuus rinnastuu puolestaan ihmisruumiin toimintaan: erilaiset elimet ovat elintärkeissä riippuvuussuhteissa toisiinsa nähden, ne kykenevät mukautumaan muutoksiin ja silti toimimaan kokonaisuutena. Orgaanisessa solidaarisuudessa ihmiset ovat työnjaon eriydyttyä eronneet toisistaan myös moraalisesti ja henkisesti, minkä vaikutuksena kollektiivinen tietoisuus on muuttunut. Kollektiivinen tietoisuus voi joko kadota ja päätyä egoistiseksi tai se voi muuntua altruistiseksi, kun siirrytään mekaanisesta orgaanisen solidaarisuuden yhteiskuntaan. Durkheimille solidaarisuuden eri muodot ovat kuitenkin saman yhteiskunnan yhteisömaailman järjestymistavan kaksi eri puolta, jotka eivät esiinny puhtaina itsekseen, minkä vuoksi hänen teoriansa ei edusta dikotomista sosiaalista ontologiaa.⁵⁹

Monet sosiaalitieteiden rakenteisiin, vuorovaikutukseen ja valtasuhteisiin keskittyvät suuntaukset ovat hylänneet yhteisön käsitteen kokonaan sillä perustella, ettei se ole riittävän analyttinen. Yhteisöt ja yhteisölliset suhteet eivät ole käsitteen hylkäämisellä kuitenkaan kadonneet: niissä eletään yhä ainakin naapurustoissa, pikkukaupungeissa, harrastuskerhoissa, uskonnollisissa ryhmittymissä ja muissa vapaa-ajan kerhoissa.⁶⁰

⁵⁶ BRINT 2001, 3.

⁵⁷ Näin myös NISBET 2000, 78; BRUHN 2005, 30–31.

⁵⁸ DURKHEIM 1990, ARO & JOKIVUORI 2010, 110–112 ja 129–133.

⁵⁹ DURKHEIM 1990, 76–129.

⁶⁰ Kattavan katsauksen yhteisön käsitteen määrittelyn historiaan ja nykymääritelmiin tehnyt Brint väittää yhteisötutkimustradition jymähtäneen Ferninad Tönniesin luomaan mielikuvaan *Gemeinschaftista*, jota tutkijat joko etsivät tai osoittavat vääräksi. Brint sanoo

Esitän seuraavaksi, miten kolme tutkijaa, Heikki Lehtonen, Elina Nivala ja Stiven Brint ovat määritelleet yhteisön ja luokitelleet erilaisia yhteisöjä. Ihmisten välinen vuorovaikutus on Heikki Lehtosen teoksessa *Yhteisö* (1990) yhteisön käsitteen olennaisin määrittävä konstituutti. Lehtoselle yhteisö on *vuorovaikutusta rakenteistava toimintajärjestelmä*, joka tuottaa yhteisiä kokemuksellisia merkityksiä. Merkitykset voidaan mieltää yhteisöä konstituivaksi tai säänteleviksi normeiksi, jotka luovat yhdenmukaista toimintaa ja käytänteitä. Vuorovaikutus luo ihmisten välille suhteita, jotka voivat olla tasa-arvoisen ja vastavuoroisen horisontaalisia ja tai hierarkkista hallintaa ja riippuvuutta tai alistamista sisältäviä vertikaalisia suhteita. Lehtonen huomauttaa, että vastavuoroista vuorovaikutusta voi esiintyä myös eri kohtiin hierarkkisessa järjestelmässä kuuluvien osapuolien kesken, joten suhteiden vertikaalisuuden tai horisontaalisuuden perusteella ei voida vielä ottaa kantaa niiden moraaliseen arvoon. Siksi Lehtonen tarkastelee yhteisön vuorovaikutussuhteita *statuksellisina* ja *sopimuksellisina*. Tämä jaottelu ottaa huomioon yksilön aseman yhteisöllisissä suhteissa.⁶¹

Konkreettisissa vuorovaikutusprosesseissa muodostuu *toiminnallinen yhteisö*, jota määrittävät konstitutiiviset ja regulatiiviset normit. Ne säätelevät, miten jäsenten on toimittava suhteessa toisiinsa, miten poikkeavaa käyttäytymistä siedetään ja miten toimitaan ulkopuolisten kanssa. Moraalinormien ja sosiaalisten normien yhtenäisyys yhteisöjen sisällä muodostuu näin samasta vuorovaikutuksesta kuin itse yhteisökin.⁶²

Mikäli yhteisön synnyttävä vuorovaikutus tapahtuu symbolien ja jaetun tietoisuuden avulla, vuorovaikutuksesta voi muodostua ihmisten välille *symbolinen yhteisyys*, joka ilmenee jaettuina uskomuksina, tunteina tai subjektiivisina kokemuksina. Symbolinen yhteisyys on rajoiltaan toiminnallista yhteisöä epämääräisempi ja siinä merkityksellistä on ihmisten sosiaalinen identifioituminen. Lehtosen luokittelussa yhteisyyttä on sekä toiminnallista yhteisöllisyyttä että symbolista yhteisyyttä, jotka ruokkivat toisiaan. Symbolinen yhteisyys tarkoittaa joko kulttuurista yhteisyyttä, kuten ryhmäidentiteettejä ja elämäntapaan liittyviä arvoja, jotka rakentuvat välittömässä vuorovaikutuksessa, tai ideologista yhteisyyttä, jota rakentuu ideologiaa tuottavan koneiston kuten valtion tai uskonnon avulla.⁶³

Sosiaalipedagogiikan väitöskirjassaan *Kansalaiskasvatus globaalien ajan hyvinvointiyhteiskunnassa* (2008) Elina Nivala jakaa yhteisöjen tyypit toiminnalliseen, symboliseen, muodolliseen ja alueelliseen niitä yhdistävän tekijän mukaan. Yhdistävä tekijä voi olla alueellinen, muodollinen,

jopa jyrkästi etnografisen yhteisötutkimustradition epäonnistuneen tieteellisesti pätevien yleistysten muotoilemisessa. BRINT 2001, 3–8.

⁶¹ Sukuyhteisöt, statusyhteisöt, sopimussyhteisöt, ideologiset yhteisömuodot ja niiden ominaispiirteet toimivat Lehtosen näkökulmana hänen historiallisessa yhteisöjen kehittymiskuvauksessaan. LEHTONEN 1990, 14, 24–29 ja 35.

⁶² LEHTONEN 1990, 24–26 ja 31–33.

⁶³ Lehtosen mukaan keskiajalla kaupunkivaltiotkin perustuivat symboliseen yhteisyyteen eivätkä konkreettisen vuorovaikutuksen varaan, kuten myös Benedict Anderson esittää. LEHTONEN 1990, 26–28 ja 124–125; ANDERSON 1983.

vuorovaikutus, kulttuurinen tai ideologinen. Yhteisön koko vaikuttaa siihen, miten heikko tai vahva joku viidestä yhdistävästä tekijästä on. Nivalan mukaan ulkoa päin määrittelyssä alueeseen perustuvassa yhteisössä ja ulkoa päin määrittelyssä muodollisessa yhteisössä ei ole jäsenten välistä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Sen sijaan yhteenkuuluvuuden tunnetta ilmenee Nivalan mukaan vuorovaikutukseen perustuvassa toiminnallisessa yhteisössä taikka kulttuurisen tai ideologisen tekijän yhdistämässä symbolisessa yhteisössä.⁶⁴

Jäseniä yhdistävä tekijä ja yhteenkuuluvuudentunne muokkaavat Nivalan mukaan yhteisöistä erityyppisiä. Alueellisuus ja muodollisuus ovat yhteisön ulkoisia määreitä, eivätkä tämän tyyppisiin yhteisöihin kuuluvat ihmiset siksi välttämättä koe yhteenkuuluvuutta keskenään. Toiminnallisessa yhteisössä *vuorovaikutus* ja *yhteistoiminta* luovat yhteisiä tavoitteita ja sääntöjä ja synnyttävät yhteenkuuluvuuden tunnetta. Symbolisessa yhteisössä ei puolestaan ole aina yhteistoimintaa, vaan yhteenkuuluvuuden pohjana on *ajattelutapojen, uskomusten tai jaettujen ihanteiden yhteys*. Nämä tyypit voivat käytännössä sekoittua keskenään, mutta Nivala käyttää yhteisön kategorioita apuna jäsentäessään kansalaisyhteisöä ja sen jäsenyyden määrittymistä. Jäsenyys kansalaisyhteisössä voi toteutua muodollisena annettuna jäsenyytenä, osallistuvana toiminnallisena jäsenyytenä tai koettuna kokemuksellisena jäsenyytenä.⁶⁵

Nivala rakentaa edellä kuvatun luokittelunsa Lehtosen yhteisöjen tyypittelyn päälle. Lehtosen yhteisön määrittelyssä oletetaan kaikkien yhteisöjen perustuvan aina toimintaan ja määritelmä ja tyypittely ovat molemmat siten dynaamisia. Nivalan luokittelu on siten Lehtosen tarkastelutapaa staattisempi.

Stiven Brint esittää aiempien yhteisöjen luokittelujen pohjalta oman sofistikoituneen yhteisötyppologiansa. Yhteisön hän ymmärtää ihmisten yhteenliittymäksi, jolla on yhteistä toimintaa ja/tai uskomuksia, ja jota liittää toisiinsa pääasiassa tunnepohjaiset suhteet, lojaalius, yhteiset arvot ja/tai henkilökohtaiset kiinnostuksenkohteet.⁶⁶ Yhteisöillä on yksi pääasiallinen yhteen liittävä tekijä, mutta sen ei sovi olla järkiperäinen oman tai jaetun edun tavoittelu. Tällä perusteella työyhteisöt tai poliittiset tai muut intressiyhdistykset eivät täytä Brintin yhteisön määritelmää.⁶⁷

Brintin typologiassa yhteisöt määräytyvät joko maantieteellisistä syistä, jolloin ne näyttäytyvät yksilölle annettuina, tai ihmisten valinnan perusteella.

⁶⁴ NIVALA 2008, 50–51, 116, 124.

⁶⁵ Nivala käyttää yhteisön tyypittelyn kriteereitä arvioidessaan yhteisötyyppien vahvuutta ja heikkoutta kansalaisyhteisöjen länsimaisen historiallisen kehityksen aikana antiikin Ateenasta moderniin kansallisvaltion. NIVALA 2008, 50–51 ja 116–120. Epäselväksi jää, mitä yhteisön kriteerien vahvuudella ja heikkoudella tarkoitetaan.

⁶⁶ “I will define communities as aggregates of people who share common activities and/or beliefs and who are bound together principally by relations of affect, loyalty, common values, and/or personal concern (i.e., interest in the personalities and life events of one another).” BRINT 2001, 8.

⁶⁷ BRINT 2001, 9.

Typologiassa Brint luokittelee maantieteellisesti määrittävät yhteisöt sen mukaan, mikä on ihmisten pääasiallinen peruste olla vuorovaikutuksessa (toiminta tai uskomus) ja kuinka säännöllistä vuorovaikutus on (suhteellisen säännöllinen tai suhteellisen epäsäännöllinen). Yhteisöt, jotka perustuvat jäsenten valintaan, Brint jaottelee sen mukaan, mikä on niiden pääasiallinen vuorovaikutusperuste (toiminta tai uskomus), ja miten jäsenet sijoittuvat suhteessa toisiinsa (spatiaalisesti keskittynyt tai hajaantunut) ja miten paljon jäsenet vuorovaikuttavat toistensa kanssa kasvokkain (vähän tai ei lainkaan). Näiden erottelujen avulla Brint määrittelee kymmenen erilaista yhteisötyyppiä.⁶⁸

Edellä kuvatut Brintin luokittelemat erilaiset yhteisötyypit vaihtelevat paitsi sen mukaan, perustuvatko ne tilaan, vuorovaikutuksen säännöllisyyteen ja vuorovaikutustapaan, myös sen mukaan, millaisia vaikutuksia yhteisöt tuottavat.⁶⁹ Vaikutuksia ovat hänen hyveiksi mieltämänsä veljeys, vastavuoroinen tukeminen, epämuodollinen kiistojen sopiminen ja vähäinen hierarkkisuus, mutta vaikutukset voivat olla myös vähemmän suotuisia kuten pakotettu yhdenmukaisuus, ahdasmielisyys ja suvaitsemattomuus.⁷⁰

Brintin luokittelun heikkoutena on, ettei hän perustele ratkaisuaan muotoilla jaot eri yhteisötyyppien välillä toisensa pois sulkeviksi. Esimerkiksi perusjako maantieteellisesti määräytyviin ja valintapohjaisiin yhteisöihin ei ota huomioon sitä, että maantieteellinen sijainti voi olla myös valittua. Ihmiset muuttavat nykyään vähintään saman kaupungin tai kunnan rajojen sisällä, elleivät jopa maasta toiseen. Samoin toinen olennainen jaottelukriteeri toiminta- ja uskomuspohjaisiin yhteisöihin ei kata yhteisöjä, joiden

⁶⁸ 1. maantieteellisesti määräytyvät toimintapohjaiset suhteellisen säännöllisesti vuorovaikuttavat pienet paikallisyhteisöt

2. maantieteellisesti määräytyvät toimintapohjaiset suhteellisen epäsäännöllisesti vuorovaikuttavat paikalliset ystäväverkot

3. maantieteellisesti määräytyvät uskomuspohjaiset suhteellisen säännöllisesti vuorovaikuttavat kollektiivit tai kommuunit

4. maantieteellisesti määräytyvät uskomuspohjaiset suhteellisen epäsäännöllisesti vuorovaikuttavat paikalliset ystäväverkot

5. valintaperustaiset toimintapohjaiset jäseniltään tilallisesti keskittyneet valinnaiset yhteisöt

6. valintaperustaiset toimintapohjaiset jäseniltään tilassa hajaantuneet vähän kasvokkain tekemisissä olevat ystäväverkot

7. valintaperustaiset toimintapohjaiset jäseniltään tilassa hajaantuneet ei lainkaan kasvokkain tekemisissä olevat virtuaaliyhteisöt

8. valintaperustaiset uskomuspohjaiset jäseniltään tilallisesti keskittyneet valinnaiset yhteisöt, kuten ideologiset alakulttuurit

9. valintaperustaiset uskomuspohjaiset jäseniltään tilassa hajaantuneet vähän kasvokkain tekemisissä olevat kulttuuriset ystävyysverkot

10. valintaperustaiset uskomuspohjaiset jäseniltään tilassa hajaantuneet ei lainkaan kasvokkain vuorovaikuttavat ”kuvitteelliset yhteisöt”. BRINT 2001, 9–11.

⁶⁹ Brint puhuu *tuloksista* (outcomes) ja *seurauksista* (consequences), mutta seuraavassa luvussa esitettävien teon teoriaan liittyvien käsitteiden määritelmien mukaan kyseessä on vuorovaikutuksesta seuraavista *vaikutuksista* enemmän kuin tuloksista tai kausaalista seurauksista.

⁷⁰ BRINT 2001, 12–13.

olemassaolon ja jatkuvuuden kannalta sekä jokin jaettu uskomusjärjestelmä että aktiivinen ja konkreettinen toiminta yhdessä ovat oleellisia.

Esimerkiksi hyväntekeväisyysjärjestöissä vapaaehtoisina toimivat ihmiset voivat liittyä toisiinsa jaetun uskomuksen ja aatteen perusteella, mutta he eivät muodostaisi yhteisöä, ellei konkreettista harrastuksen tapaista toimintaa – avustustyötä tai rahankeräysten järjestelyä – olisi. Samoin voivat toimia myös monet uskonnolliset paikallisyhteisöt ja tiiviit uskonnolliset liikkeet, jotka velvoittavat osallistumaan yhteistoimintaan.⁷¹ Näissä tapauksissa ihmisten intressit osallistua yhteistoimintaan ja vuorovaikutukseen voivat olla samaan aikaan sekä uskomuslähtöisiä että aktiviteettipohjaisia. Toimintaan osallistuvat voivat esimerkiksi ajatella lähimmäisten avuksi yhdessä tuttujen ihmisten kanssa työskentelemisen olevan tärkeää ja perustella tätä uskomuksella, että yhteisellä talkoo- ja tapahtumatoiminnalla toimii Jumalan tarkoittamalla tavalla tai palvelee Jumalaa tai seurakuntaa. Yhteistoimintaan osallistuvien ihmisten intressit voivat olla yhteisön sisällä myös keskenään erilaiset.

Edellisten esimerkkien perusteella näyttää siltä, että Brintin luokittelu soveltuu sellaisten yhteisötutkijoiden työkaluksi, joiden pyrkimyksenä on löytää partikulaarisia yhteisöjä toisistaan erottavat tekijät. Luokitteluun eivät kuitenkaan sovi kaikki moninaiset yhteisömuodot, eikä luokittelu tuo esiin yhteisön vuorovaikutukseen osallistuvien ihmisten keskenään erilaisia intressejä. Yhteisö näiden tyypittelyjen yläkäsitteenä on Brintin jaottelun perusteella joko ulkoisten seikkojen perusteella määrittyvä ihmisjoukko tai jäsenten valintaan perustuva yhteenliittymä, jolla on jokin jäsenet yhteen liittävä peruste ja jonka jäsenet ovat vuorovaikutuksessa keskenään.

Yhteisötyyppien analyttinen luokittelu, jollaisen sekä Lehtonen, Nivala että Brint ovat muotoilleet, luo keinotekoisia rajoja tutkimustyökaluiksi. Luokittelut eivät tarjoa välineitä tarkastella useampaan alakategoriaan sopivia yhteisöjä tai yhteisöjen muodostumistapoja. Vaihtoehdoisen näkökulman ulkopuoliseen tarkasteluun perustuville luokitteluille tarjoaa yhteisön määrittäminen sen sisäisistä toimintamekanismeista ja toiminnasta käsin. Toiminnalla vaikutetaan ja luodaan kulttuurisia ja ideologisia merkityksiä. Tätä yhteisön jäsenten sisäistä näkökulmaa pyrin tuomaan esiin luvussa 4 yhteisön määritelmässä.

2.3 Yhteisön idea länsimaisessa aatehistoriassa

Idea yhteisöstä on elänyt länsimaisessa ajatteluperinteessä erilaisten aikakausien läpi. Käsitys hyvästä yhteisöstä eli *yhteisöideaal*i tarkoittaa Heikki Lehtosen mukaan länsimaisessa kulttuuriperinteessä vapaaehtoiseen jäsenyyteen perustuvaa yhteenliittymää, jossa päätöksenteko tapahtuu demokraattisesti, jäsenet ovat tasa-arvoisia ja yhteisö on sisäisesti

⁷¹ Ks. esim. RUOHO 2013, 59–72; SALOMÄKI 2010, 382–387 ja 390–391.

autonominen päättämään yhteisistä tavoitteistaan. Yhteisöideaalissa jäsenten suhteiden oletetaan olevan tasa-arvoisia horisontaalisia suhteita, jotka ilmentävät vastavuoroisuutta, eikä vertikaalisia epätasa-arvoisia valtasuhteita.⁷² Käsittelen tässä alaluvussa yhden yhteisöidealin asemesta useampia toisistaan eroavia käsityksiä yhteisöstä.

Yhteisön idea sisältää tyypillisesti käsitykset siitä, minkä periaatteen tai voiman varaan yhteisö rakentuu, käsitykset siitä, miten yhteisö pysyy koossa, järjestäytyy, toimii ja määrittää jäsenensä, ja käsitykset hyvästä yhteiselämästä ja yhteisön jäsenten toivotusta toiminnasta. Kutsun näitä kolmen eri tason käsityksiä yhteisön idean ontologisiksi, funktionaaliseksi ja normatiiviseksi ulottuvuuksiksi.⁷³ Ulottuvuudet kietoutuvat ajattelijoiden teksteissä usein yhteen, mutta niiden avulla voidaan kuitenkin tarkastella eri yhteisöideoiden eroja ja yhtäläisyyksiä.

Kuvaan seuraavaksi, miten ontologiset, funktionaaliset ja normatiiviset ulottuvuudet näkyvät länsimaisissa yhteisökuvastoissa. Yhteisökuvastoilla tarkoitan vaikutusvaltaisten uskonnollisten, yhteiskuntafilosofisten tai poliittisen teorian ja sosiaaliteorian ajattelijoiden kirjoituksissaan esittämiä ajatuksia yhteisöstä ja historiallisissa kulttuureissa yhteiskuntien toiminnassa ilmenneitä jaettuja käsityksiä yhteisöstä siten kuin ne sosiaalishistoriallisessa tutkimuksessa on kuvattu.⁷⁴ Käytännöt ja uskomukset vaikuttavat toisiinsa ja molemmat luovat yhteisön ideaa.⁷⁵

Juutalaisuudessa ja kristinuskossa yhteisön idea heijastaa uskontojen olennaisimpia uskomuksia. Juutalaisuuden pyhissä teksteissä, erityisesti Toorassa, uskonnollinen yhteisö tarkoittaa valittua Jahven kansaa, joka erottuu muita jumalia palvelevista kansoista. Valittu kansa on sukuyhteisö⁷⁶,

⁷² LEHTONEN 1990, 29–33. Toisin kuin Jaana Hallamaa (2018, 109) tukeudun Lehtosen ajatukseen tasa-arvoisesta yhteisöideaalista länsimaisessa ajatteluperinteessä pitkään ideana vaikuttaneena ideana, joka on levinnyt laajemmaksi uskomukseksi ja tullut mahdolliseksi toteuttaa vasta viime vuosisatoina.

⁷³ Lainaan jaottelun filosofi Ilkka Niiniluodolta, joka puhuu ihmispersoonan käsitteelle annetuista ontologisista, funktionaalisista ja normatiivisista määreistä, joita hän soveltaa pohiessaan, millä perusteella kollektiivit voivat olla persoonia. NIINILUOTO 2004, 301–308; NIINILUOTO 2015, 62 ja 68–74.

⁷⁴ Monissa länsimaisissa historiallisissa kulttuureissa uskonnosta ilmiönä ei ole puhuttu erillisenä muusta yhteiselämästä irrallisena osa-alueenaan, vaan uskonnollisiksi miellettäviä toiminnat ja uskomukset ohjasivat kaikkea yksityistä ja julkista elämää. Esimerkiksi antiikin Roomassa uskonnonharjoitus oli tiiviissä suhteessa politiikkaan ja kaikkeen elettyyn elämään, ja eletyn elämän menestys ja epäonni tulkittiin jumalien suosiona tai tuomiona. MUSTAKALLIO 2008, 12–18. Émile Durkheim on pitänyt uskontoa yhteisöjen alkuperäisenä rakennuspuuna. DURKHEIM 1980. Uskonnon psykologiaa tutkinut J. B. Pratt korosti uskonnon sosiaalisuuden merkitystä määritellessään uskonnon vakavaksi sosiaalseksi suhtautumiseksi siihen voimaa tai niihin voimiin, joiden he katsovat viime kädessä määrävän kohtaloitaan ja pyrkimyksiään. AMES 1921, 267.

⁷⁵ Tukeudun Charles Taylorin teoksessaan *A Secular Age* esittämään ajatukseen, jonka mukaan ideoiden ja käytäntöjen välillä on monimutkainen vastavuoroinen vuorovaikutusprosessi, eikä kumpikaan voi suoraan johtaa toisesta. TAYLOR 2007, 212–218.

⁷⁶ Lehtonen erottelee yhteisöhistoriallisessa tarkastelussaan statusyhteisöt ja sopimusyhteisöt toisistaan erilaisiksi rakentumistavoiltaan. Niitä edelsivät heimo- tai sukuyhteisöt, joissa saattoi olla sopimuksellisia ja statuksellisia piirteitä. LEHTONEN 1990.

joka rakentuu perinteessä kerrottujen sukujen esivanhempien kokemusten ja elämänvaiheiden varaan. Myyttisissä kansan alkuvaiheiden kertomuksissa ratkaisevaa oli Abramian ja Jahven välille solmittu liitto, jonka Jahve siunasi. Juutalaisuus ja juutalaisten uskonnollinen yhteisö perustuvat siten liiton solmineista esi-isistä biologisesti polveutuneiden jälkeläisten varaan. Yhteisön jäsenyyden rajana on oikean isän jälkeläisyys ja Jahven palvomismenon ja lain noudattaminen.⁷⁷

Tanakin teksteissä juutalainen ideaaliyhteisö rakentuu ja toimii hierarkkisten, kuninkaan ja alamaisten välisten, kuuliaisuussuhteiden varassa. Sekä kuninkaan että alamaisten tehtävänä on tuntea Jahven laki ja toimia sen mukaan ja siten oikeamielisesti. Kansa on myös kollektiivina olemassaolonsa puolesta ja jumalallisella oikeutuksella saadusta elintilastaan taisteleva yhteisö, jolla on lain noudattamisen lupaama Jahven tuki ja suoja. Yhteisön biologisen ja rituaalisen puhtauden vaaliminen on olennainen osa yhteisön jatkuvuutta: Jahvella on valta hajottaa ja rangaista yhteisöä, mikäli se ajautuu harhaan naimalla muiden jumalien palvojia tai luopumalla lain noudattamisesta.⁷⁸

Uuden testamentin teksteissä kristinuskon yhteisöidea rakentuu yliluonnolliselle perustalle. Vaikka Kristuksen seuraajien kokoontumisista käytetään kreikankielistä termiä *ekklesiä*, joukosta puhutaan myös syvempää ja tiiviimpää yhteyttä kuvaavilla metaforilla, kuten viinipuu, Kristuksen ruumis, temppele, kansa ja perhekunta.⁷⁹ Uuden testamentin tekstien kuvaaman kristillisen ihanneyhteisön kantavia uskomuksia ovat Jeesuksen jumalallinen olemus, hänen opetuksensa ja ihmisten uudestisyntyminen kasteessa. Yhteisyydellä on näin jaettu jumalallinen perusta. Johtohahmon elämään, opetukseen, kuolemaan ja ylösnousemukseen liittivät myös toiminnalliset rituaalit, kuten kaste ja eukaristia eli jaettu ateriyhteys, ja julistajien kuunteleminen ja kestitseminen. Normatiivinen puoli näkyy siinä, miten ensimmäisten kristillisten yhteisöjen jäsenien oletetaan huolehtivan yhteisön heikommista jäsenistä ja julistustyötä tekevästä. Sosiaalista vastuuta

⁷⁷ MCBRIDE 2005, 21

⁷⁸ Kirkkoraamattu 1992; SMART 2005, 212–221.

⁷⁹ Ruumiin, viinipuun ja kansan metaforat palvelevat edelleen eri kirkkokuntien itseymmärryksessä. Esimerkiksi roomalaiskatolinen kirkon hierarkkista järjestäytymistä on tuettu pitämällä kirkkoa Kristuksen ruumiina, jossa paavi ruumiin päänä on ylin maanpäällisen kristittyjen yhteisön auktoriteetti jumalallisella valtuutuksella, ja jossa Hengen kokoama ruumis on määrätyn muotoinen kirkko organisaatioineen. 1900-luvulla katolisen kirkon ekklesiologiseen kuvastoon on kuulunut ajatus kirkosta Jumalan kansana, mikä piirtää kristillisestä ideaaliyhteisöstä dynaamisemman ja tasa-arvoisemman kuvan kuin pää-ruumis-erottelu. Teologisesti mysteerinen Kolminaisuuden ykseys, josta osallisiksi tullaan sakramenteissa, on myös kirkon mysteerisen yhteyden ja ykseyden pohjimmainen perusta. Tämän vuoksi täydellinen yhteys on näkyvissä myös paikallisten konkreettisten seurakuntien pyhässä liturgisessa toiminnassa ja kokoontumisissa. Esimerkiksi *Lumen gentium* –dokumentissa (1964) korostetaan erityisesti katolisen kirkon sakramentaalista yhteyttä, jossa sakramentaalinen ymmärrettiin perinteisiä sakramenteja laajemmaksi mysteeriseksi yhteydeksi. KÄRKKÄINEN 2002, 26–28; LENNAN 2010, 236–240.

ja yhteisen hyvän edistämistä toteutetaan yhteisen taloudenhoidon avulla. Kristityillä on myös normatiivinen velvollisuus rakastaa toisiaan.⁸⁰

Kristinuskon yhteisöidea sai vahvempia teologisia merkityksiä tuekseen, kun kristityt havaitsivat, ettei tämänpuoleinen yhteiselämä ollutkaan vain hetkellistä. Olennaisin kristinuskon yhteisökuvaan vaikuttanut ekklesiologinen idea on kirkko *koinoniana*⁸¹, yhteisen elämän jakamisena ja mystisenä Kristuksen ja kristittyjen keskinäisenä yhteytenä. G. R. Evansin mukaan nämä kaksi, käytännöllinen elämisen yhteyden jakaminen ja organisointi, ja mystinen hengellinen yhteys kehittyivät kristillisessä ajattelussa yhdessä: hengellisen yhteyden ja yhtenäisyyden säilyttäminen pakotti kirkkoisat ottamaan kantaa kulloinkin ajankohtaiseen valta- ja oppikiistaan ja kysymykseen yhteisön jäsenyyden rajoista. Varhaisten kristillisten vuosisatojen ajattelijat pohtivat käytännön yhteisön jäsenyyden määrittelykriteerejä, organisaation järjestystä ja normeja, miten suhtautua toisinajattelijoihin ja mikä on kristillisen kirkon suhde valtioon tai paikalliseen alueeseen. Kysymyksissä teologia ja käytäntö kulkivat rintarinnan ja vaikuttivat toistensa kehityksiin. Vakiintunutta pyhien tekstien kaanonia ei vielä ollut.⁸² Kristinuskon teologisen ajattelun kehittyessä ajatus kristittyjen ihmisten universaalista yhteenliittymästä tuli tärkeämmäksi kuin paikallisen yhteisön idea.

Antiikin kaupunkiyhteisöihannekin rakentui vuoropuhelussa yhteiskunnallisen tilanteen ja uskomusten kanssa.⁸³ Yhteisö käsitettiin antiikin kreikkalaisten filosofien parissa ontologisesti luonnolliseksi tai suoraan luonnosta seuraavaksi entiteetiksi. Aristoteleen kaupunkivaltioyhteisö (*polis*) on luonnollinen eli omaa luontoaan toteuttava entiteetti, johon muut yhteisöt (*koinonia*), kuten kyläyhteisöt, uskonnolliset killat, seurat ja ihmiset pyrkivät. *Polikset* ovat yhteisöjä järjestäytyneen yhteiskunnan merkityksessä ja ne erotetaan *kosmoksesta*, koko universaalista maailmanjärjestyksestä jumaliseen. Stoalaisessa ajattelussa kaikki maailman ihmiset mielletään saman maailmanyhteisön, *kosmopoliksen*, kansalaisiksi. Rooman valtakunnassa universaali maailmanlaajuinen järjestys ja *societas* eli yhteiskunta nivoutuivat ideoina yhteen, sillä Roomalla uskottiin olevan

⁸⁰ Jh. 15: 9–15; Kirkkoraamattu; Paula Gooder päättelee terminologisen moninaisuuden kertovan, että varhaiskristittyjen oli hankalaa löytää sopivaa käsitteistöä, jolla viitata itseensä. GOODER 2010, 15–24.

⁸¹ Latinalaisille kirkkoisille *koinonia* merkitsi ensinnäkin toveruutta ja yhteenkuuluvuutta ystävällismielisen yhteisen elämän jakamisen ja keskinäisen tuen merkityksessä. Toiseksi koinoniolla tarkoitettiin kristittyjen mystistä yhteenliittymistä Kristukseen ja toisiinsa. Jälkimmäinen ilmaistaan apostolisessa uskontunnustuksessa termillä *communio sanctorum*, pyhien yhteys. Jälkimmäinen mystinen koinonia tuli vielä merkittäväksi kristinuskon itäisessä traditiossa ja kreikkalaisten kirkkoisien teksteissä. EVANS 2010, 29–46. Koinoniasta luterilaisen kirkon teologisena periaatteena ks myös RAUNIO 1997, 195 ja HÄKKINEN 2010, 216.

⁸² Ks. EVANS 2010, 29–46; PIHLAVA 2017.

⁸³ DELANTY 2010, 5–7.

universaali maailmanvalta, ja yhteiskuntaan kuuluivat kaikki, joilla vain oli Rooman kansalaisuus.⁸⁴

Platonin *Valtiossa* kaupunkivaltiojärjestelmän toiminta perustuu yhteistä hyvää edistämään kasvatettujen filosofien viisaaseen hallintamuotoon. Valtiomuoto on suoraa seurausta hallitsijan ihmisluonnosta: ideaaliyhteisö ei toteudu ilman oikeudenmukaisia filosofikuninkaita, joilla on kohtuullisesti harjoitetut hyveet ja tieto hyvyydestä, totuudesta ja kauneudesta.⁸⁵ Ilman moraalisesti oikein ja hyveellisesti toimimista koko ideaaliyhteisöä ei ole. Normatiivista puolta ei voi siten erottaa yhteisön ontologisesta ja funktionaalaisesta puolesta.

Aristoteleelle täydellisin yhteisö on kaupunkivaltioyhteisö, joka koostuu luonnoltaan erilaisista ihmistyypeistä. Heitä sitoo yhteen vastavuoroinen tasaveroisuus. Valtioyhteisö poikkeaa alemmista yhteisöistä, kuten sotilasliitoista tai heimoista, jotka perustuvat samankaltaisuuteen ja keskinäiseen avun tarpeeseen. Valtioyhteisössä esimerkiksi yhteisomituksen ei tarvitse olla koko kaupunkivaltion laajuista eikä kansalaisten tarvitse olla täysin samankaltaisia, sillä Aristoteleen mukaan liiallinen ykseys hajottaa valtiota. Valtio tarvitsee riittävän määrän väkeä voidakseen olla riippumaton. Kaikkien yhteisiä asioita kuten omistuksia ei voi kuitenkaan olla liikaa, koska mitä enemmän on heitä, joille jokin on yhteistä, sitä vähemmän he huolehtivat näistä yhteisistä asioista. Aristoteleen mukaan yksityinen omistaminen liittää ihmisiä toisiinsa. Toinen ihmisiä yhteen liittävä voima on rakkaus.⁸⁶

Ciceron mukaan ihmisille on kyllä luonteenomaista ylipäätään hakeutua toistensa seuraan ilman erityistä syytä tai tarvettakin. Kaikki tällainen sosiaalisuus ei kuitenkaan mahdu suoraan poliittisen yhteisön tai kansan ajatukseen, jota tasavallan ajan Rooman senaattori muotoili kirjoituksissaan. Olennaista poliittisessa yhteisössä on järjestäytyminen auktoriteetin alle, joka voi muodostaa erilaisia hallinnan tapoja. Niiden kelvollisuutta Cicero arvioi sen perusteella, tuovatko ne kansalle riittävän turvan.⁸⁷ Ciceron ajatuksen mukaan kansa koostuu ihmisistä, joilla on jaettu käsitys siitä, mikä on oikein, ja jotka jakavat keskenään, minkä tarvitsevat.⁸⁸ Poliittisen yhteisön rajat määrittyvät yhteisten moraalikäsitysten ja keskinäisen jakamisen perusteella.

Ympäröivästä maailmasta erottautuvia täydellisesti toimivia ideaaliyhteisöjä on pyritty toteuttamaan antiikissa myös käytännössä. Brent James Schmidt esittelee antiikin aikana kreikkalais-roomalaisesta kulttuurista Välimeren liepeiltä neljä esimerkkiyhteisöä: juutalainen

⁸⁴ ARISTOTELS *Politiikka I*, 1252a1–5, 1253b15–35; ARISTOTELS *Nikomakhoksen etiikka (NE) VIII*, 1159b25–1160a30; DELANTY 2010, 5–6; NORDIN 2015, 28–43.

⁸⁵ PLATON *Valtio VII ja VIII ja IX*.

⁸⁶ ARISTOTELS *Politiikka II*, 1261a15–35; 1261b5–35; 1262b20–25 ja 12363b1–15.

⁸⁷ CICERO, *The Commonwealth*, I, XXV–XXVI.

⁸⁸ Lainattu ALTHUSIUS *Politica methodice digesta I*, § 7. F. S. Carneyn englanninnos *“a political community is a gathering of men associated by a consensus as to the right and a sharing of what is useful”*. Alkuperäisen tekstin voi kääntää englanniksi myös näin: *“But the people is not every association of men, however congregated, but the association of the entire number, bound together by the compact of justice, and the communication of utility.”* CICERO, *The Commonwealth*, I, XXV.

essealaisten yhteisö, Pakhomikoksen Egyptiin perustama ensimmäinen kristillinen luostariyhteisö, Prokloksen johtama uusplatoninen kouluyhteisö Kreikassa ja pythagoralaisten yhteisö eteläisessä Italiassa. Useimmat näistä yhteisöistä olivat vahvan johtajan ja jaettujen arvojen ja uskomusten ympärille rakennettuja. Esimerkiksi Proklostta kuvailtiin niin ruumiin kuin mielenkin kyvyiltään aristoteelisen ihanteen mukaiseksi valistuneeksi filosofiksi. Idealiyhteisön toteuttamista häiritsivät käytännössä kohdatut ongelmat, joiden mukaan myös ihannetta muokattiin. Johtamistavan hierarkkisuus aiheutti hankauksia, ja yhteisön kasvaessa tarvittiin yhä yksityiskohtaisempia työnjakonormeja ja ulkopuolisen maailman tukea. Osa yhteisöistä jatkoi toimintaansa jonkin aikaa niiden perustajan ja johtajan kuoltua, sillä johtajat koettivat kouluttaa itselleen seuraajan. Muilta jäseniltä utopiayhteisöissä eläminen vaati omistautumista sen ideologialle ja jatkuvaa toimintaa yhteisön toimeentulon varmistamiseksi ja uskonnollisten riittien noudattamiseksi.⁸⁹

Kirkkoisä Augustinukselle yhteisö tarkoittaa hallintavaltaa, ei niinkään ihmisten tasaveroista keskinäistä vuorovaikutusta. Kristillinen idealiyhteisö, Jumalan taivaallinen kaupunki, merkitsee uskovien pyhien yhteyttä, jonka hän erottaa epätäydellisestä ihmisten yhteisöstä. Jumalan kaupungissa vallitsee yksimielisyys, kun taas pahalaisen ohjaamassa ihmisjoukossa vallitsee hämmennys ja epäyhtenäisyys. Ihmisten näkemykset ja erilaiset merkitykset aiheuttavat riitaa ja epäsopua. Tämänpuoleinen maailma on kahden mahdin, hyvän ja pahan, järjestyksen ja epäjärjestyksen, totuuden ja tietämättömyyden välistä sotkuisesti toisiinsa sekoittunutta kamppailua langenneen ihmisluonnon vuoksi. Kristuksen seuraajilla, Jumalan kaupungin asukkailla, on kuitenkin syntiinlankeemuksesta huolimatta myös turmeltumaton, jumalallinen luonto, ja siksi ei-kristittyjä paremmat mahdollisuudet saada aikaan harmoninen järjestys maan päällä. Tällä augustinolaisella ajatuksella perusteltiin keskiajalla kirkon poliittista vallankäyttöä.⁹⁰

Augustinuksen tuonpuoleisen täydellisen kirkko- ja jumalakäsityksen taustalla vaikuttivat uusplatonilaiset periaatteet ideoista todellisuuden perimmäisinä ei-materiaalisena lähteenä. Tämänpuoleisessa todellisuudessa ennen tuomiopäivää kirkko, maanpäällinen kaupunki, on vielä hankalasti sekoittunut taivaalliseen kaupunkiin.⁹¹ Ontologisena perustana augustinolaiselle idealiyhteisölle on kahden voiman kamppailu. Ajatus ihanteellisesta tavasta hallita ja ihmisten normatiiviset velvoitteet juontuvat yhteisön ontologisesta luonteesta.

⁸⁹ SCHMIDT 2010, 175–176 ja 195.

⁹⁰ NORDIN 2015, 44–48.

⁹¹ Augustinuksen käsitys poikkesi donatolaisten ideaalisesta puhtaasta kirkosta, jonka jäsenyyteen kelpasivat vain hengellisesti ja moraalisesti moitteettomat. Kirkkoisä Origeneskin käytti uusplatonisen Plotinoksen tapaan platonilaista ajattelua tulkitessaan todellisuuden järjestäytyneeksi kosmokseksi, jota ohjaa jumalallinen totuus ja jota kohti kaikki alempi historiallinen ja materiaallinen maailma ohjaa. Tämä aiheutti ongelmia kirkon kristologisiin käsitelmiin Kristuksen inhimillisestä ruumiillisuudesta. Ks. SHAKESPEARE 2010, 659–661.

Tuomas Akvinolaisen kristinuskoon integroimat aristoteeliset ideat muuttivat keskiajalla läntisen kirkon ajattelua ihanneyhteisöstä. Tuomaan mukaan ihminen pyrkii kohti iankaikkista onnea Jumalan säätämän ja ihmisen sisimpään istuttaman luonnollisen lain mukaan. Ajattelu mahdollisti positiivisen suhtautumisen myös sekulaareihin yhteisöihin. Ihanteellisen yhteiskunnallisen ja kirkollisen yhteisön normiston tehtävä on edistää kokonaisuuden hyvää ja parasta. Jumalallinen laki, jonka kristityt tuntevat ilmoituksen kautta, ohjaa kristittyjen ja kirkon toimintaa kohti iankaikkista hyvää, joka toteutuu tuonpuoleisessa. Luonnollinen laki, jonka ihmiset tuntevat sydämissään luonnollisena järkenä ja joka on osa ikuista muuttumatonta luotua järjestystä, ohjaa maanpäälliseen hyvään elämään. Näiden lisäksi ovat inhimilliset ja keinotekoiset lait, jotka tulisi säätää luonnollisen lain mukaan, jotta ne ohjaisivat maallista yhteisöä hyvään. Kristillisessä yhteisössä tai valtiossa hallitsijoiden tulisi huolehtia sekä tuonpuoleisesta että tämänpuoleisesta hyvästä ja ohjata alamaisiaan elämään näitä hyviä kohti kardinaalihyveiden ja hengellisten hyveiden avulla.⁹²

Keskiajalla Euroopassa yhteiselämän kristillistyttyä myös arkisemmat yhteisökuvastot rakentuivat uskonnollisten periaatteiden varaan. Taylorin tulkinnan mukaan sosiaaliset siteet niin seurakunta-, kunta-, yhteiskunta- kuin kuningaskuntatasollakin oli sidottu pyhään ja yhdessä palvomiseen ja puolustautumiseen näkymättömien voimien aiheuttamaa pahaa vastaan. Jumala oli yhteiskunnan olemassaolon takaava periaate.⁹³

Keskiajan yhteiskunnan toiminnallista ulottuvuutta voidaan selittää täydentävän hierarkian avulla: jokainen ammattiryhmä toimi koko yhteisön parhaaksi ja jokaisella oli siksi tärkeä tehtävä. Papit rukoilivat, maanviljelijät viljelivät, käsityöläiset rakensivat, sotilaat sotivat kaikkien puolesta. Kaupunkiyhteisön jumalallista järjestystä myös horjutettiin ja sillä leikittiin karnevaaleissa. Karnevalistisissa juhlissa tai kuoleman vaaran uhatessa järjestys rikkoutui ja olemassa olevat roolit ja velvollisuudet kääntyivät päälleen, kun heikot ja vallattomat saivat käyttää valtaa. Taylorin mukaan jumalallisella järjestyksellä leikkiminen paljastaa keskiajalla pohjavireenä vaikuttaneen tasa-arvoisen *communitas*-ihanteen, jonka mukaan yhteisön eri portailla toimivia ihmisiä yhdistää pohjimmiltaan tasa-arvoinen ihmisuus.⁹⁴

Reformaation ja renessanssin aikaan Euroopassa taloudelliset, ideologiset ja poliittiset intressit vaikuttivat toisiinsa ja muuttivat yleisiä käsityksiä siitä, miten yhteiselämä on mahdollista järjestää. Käsitys yhteisöistä jumalallisen järjestyksen ilmentyminä kyseenalaistettiin sillä perusteella, että se ei ottanut huomioon yhteisön jäsenten yksilöllisiä tavoitteita. Ajatus, että ihminen voi muuttaa itseään kasvatuksen ja koulutuksen avulla, rakentui Taylorin mukaan vähitellen keskiaikaisten kohteliaisuus- ja huomaavaisuuskäytänteiden päälle.

⁹² NORDIN 2013, 50–52; HÄYRY 2000, 51–63.

⁹³ TAYLOR 2007, 44–50.

⁹⁴ Victor Turner sanoo keskiajan narrien juhlien olleen sosiaalista tasapainoa ylläpitäviä ja järjestystä sallitulla tavalla kritisovia tapahtumia, jotka kuitenkin uusinsivat olemassa olevaa järjestystä. TAYLOR 2007, 44–50.

Sitä, mitä käytöstavoissa pidettiin ensin huomaavaisuutena, alettiin vähitellen pitää sivistyneen ihmisen käyttäytymistä kuvaavana vähimmäisnormistona. Ajatusta sivistyksestä levittivät ja auttoivat toteuttamaan tapaoppaat ja sotilaallisten itsekurin käytäntöjen sulautuminen laajemmin osaksi aateliston ja porvariston kasvatusta. Hallitsijat halusivat ylläpitää järjestystä valtakunnissaan uskonsotien vuosisadalla ja kasvattaa sotakoneistolle kurinalaisia uusia toimijoita. Näin luotiin uutta moraalista järjestystä, mielen järjestystä ja hallintaa, jolla saatiin aikaan harmoniaa.⁹⁵

Uudella ajalla muotoiltiin ihmisten elämäntodellisuuden suhteen realistisempaa poliittisen yhteisön ideaa. Machiavellilainen maallisten hyveiden mukaan toimiva ruhtinasyhteiskunta ja hobbesilainen suvereenin yksinvaltiaan hallintavallan varaan rakentuva valtio mielsivät ihmiset itsekkäiksi ja väkivaltaisiksi olennoiksi, joiden hallitsemiseksi ja jatkuvan valtataistelun hillitsemiseksi tarvitaan vahvaa johtajaa. Niccolò Machiavellin (1469-1527) poliittisen yhteisön ihanteessa sen sisäinen vapaus perustuu yhteisön jäsenten lojaaliudelle johtavaa ruhtinasta kohtaan ja valmiudelle toimia yhdessä yhteisten rajojen puolustamiseksi ulkopuolista painostusta vastaan.⁹⁶ Thomas Hobbesille (1588–1679) yksinvaltiaan hallitsema valtio oli välttämätön rauhan edellytys ja este kaikkien sodalle kaikkia vastaan, eikä niinkään hyvän elämän tae tai turva.⁹⁷ Realistiset poliittisen yhteisön ideat pitivät kuitenkin yhteisön sisäistä itsenäisyyttä ja yhteiskuntarauhaa yhteisön tavoiteltavina päämäärinä.

Rauha ja itsehallinto ovat yhteisöjen ominaispiirteitä myöhäiskeskiajalla ja uudella ajalla kirjoitetuissa utopiayhteisöjen kuvauksissa. Thomas Moren (1478–1535) *Utopiassa* luonnehtima ihanteellinen yhteiselämän muoto on erillisellä saarella elävä eri kaupunkivaltioista koostuva yhteiskunta, jossa omavaraisuus, ihmisten välinen omistamisen, ulkomuodon ja uskomusten samankaltaisuuteen perustuva tasa-arvoisuus ja keskinäisriippuvuus takaavat, etteivät rikokset tai riidat järkytä yhteiskunnan järjestystä.⁹⁸ Moren

⁹⁵ TAYLOR 2007, 212–218.

⁹⁶ Machiavellin mukaan ruhtinas, joka johtaa ruhtinaskuntaansa, ei voi toimia samojen, kristillis-moraalisten hyveiden mukaan kuin kristitty yksityisihminen. Ruhtinaan valtaan vaikuttavat hyve, jonka Machiavelli ymmärsi voimaksi (lat. *virtu*), ja oikukas onni (*Fortuna*). Niiden varassa asukkaiden rakastamansa ruhtinaan johdolla tulisi järjestää itsenäinen elämänsä. Itsenäisyys merkitsee ruhtinaskunnan vapautta keisarin ja paavin ylivallasta, joiden hallintapyrkimisiä vastaan ja hallintonsa vapautta puolustaakseen ruhtinaan alamaisten tulisi olla valmiita sotimaan ja uhraamaan aikaansa ruhtinaskunnan hallinnolle. Ruhtinaskunnan itsenäisyys ja vapaus edellyttävät paitsi voimakasta hallitsijaa, myös voimakkaan hyveellisiä alamaisia, jotta molemmat säilyvät. Hallitsijan ja kansalaisten virtun kadotessa uhkaa ruhtinaskunnan valtajärjestys muuttua tyranniaksi, jonka lopulta syrjäyttävät aristokraatit, joiden hallinto muuttuu oligarkiaksi, jonka taas syrjäyttää kapinoiva kansa. Demokratian rapautuessa tilanne käy anarkiaksi, jossa on taas tila vahvalle johtajalle, joka kokoaa kansan hallintansa alle. NORDIN 2015, 57–61. Ks. SABINE & THORSON 1973, 311–329

⁹⁷ NORDIN 2015, 77–82; HOBBS 1978.

⁹⁸ *Utopiassa* merimies Raphael Hythloday kertoo saaresta, jolla hän on matkoillaan viettänyt viisi vuotta ja jossa ihmisten keskinäinen elämä on harmonista ja sujuvaa. Maantieteellisesti säännönmukaisen saaren kaikki kaupungit on järjestetty samojen periaatteiden mukaan. Siellä ihmiset elävät tasa-arvoisina, yhteisen jaetun elämänrytmin

utopiyhteisö on järkevä ja hyveellinen yhteiskunta, joka voidaan hänen konkreettisilla kuvauksillaan toteuttaa ja jossa voidaan elää ilman vallankumousta.⁹⁹

Toisen harmonisen ja itsenäisen utopiyhteisöidean muotoili italialainen dominikaaniveli Tommaso Campanella (1568–1639) teoksessaan *Aurinkokaupunki*¹⁰⁰. Sekä Moren Utopian että Campanellan Aurinkokaupungin kuvastoissa ideaaliyhteisön tuottama hyvä elämä toteutuu eristäytyneen yhteisön sisällä, symmetrisen järjestyksen ja sen luoman harmonian kautta. Elämä yhteisöissä on järjestetty noudattamaan ja tavoittelemaan klassisia ihanteita, hyvyyttä, totuutta ja kauneutta. Molemmissa on myös yhteyttä ja yhtenäisyyttä luova, yhteisön jäsenten jakama uskomusjärjestelmä, joka ohjaa yhteisön tavoitteita ja toimintaa.

Uuden ajan ja valistuksen sopimus pohjaiset yhteisökuvastot toivat yhä voimakkaammin esiin ihanteen aktiivisesta kansalaisesta, joka kontrolloi itse itseään. Valtiot ja yhteiskunnat miellettiin sopimuksenvaraisiksi yhteisöiksi, joissa yhteiskuntarauha perustui joko hierarkkiseen hallitsijan ja alamaisen väliseen sopimukseen tai alamaisten keskinäiseen sopimukseen. Sopimus oli Johannes Althusiukselle keskeinen käsite sekä yksityisten että julkisten yhteenliittymien toiminnan selittämiseksi. Yksityisissä yhteenliittymissä sopimusosapuolia olivat yksittäiset ihmiset. Julkisissa yhteenliittymissä sopimukset sitoivat yhteenliittymiä. Hallitsija teki sopimuksen kansansa kanssa, mutta kansaa edustivat yksittäisten ihmisten sijaan valtion alaisuudessa toimivat paikallisyhteisöt ja provinssit. Althusiukselle valtio on yhteisöjen yhteisö, joka koostuu useampien kaupungeista ja provinseista, jotka ovat yhteisen lain sitomia ja joille valtion hallinnon ja hallitsijan tuli

mukaan ja yhteisömuutoksessa. Kaikkien on osallistuttava maanviljelytyöhön tai kaupungissa ollessaan tarpeellisten tarvikkeiden valmistamiseen, opiskelemiseen tai opetustyöhön. Ihmiset elävät keskinäisriippuvuudessa, jossa jokainen toimii yhteiseksi parhaaksi, sillä rahaa vaihdon välineenä eikä yksityisomaisuutta tai ahneutta tukevaa rikkauksien haalimista ole. Työ- ja vapaa-aikaa jokaisella utopialaisella on saman verran. Tasa-arvoisuutta korostetaan samanlaisilla käytännöllisillä vaatteilla, jotka eroavat vain sukupuolten ja aviosäädyn mukaan. Kaikilla on jaettu uskomus ihmisen luontoon kuuluvista hyveistä ja pyrkimys vahvistaa näitä. MORE 1997.

⁹⁹ More vertaa Utopiaansa teoksen alussa kuvailtuihin silloisen Englannin yhteiskunnallisiin oloihin, jossa työn kustannukset ja tuotot sekä omaisuus olivat jakautuneet epätasa-arvoisesti, ja rikollisuudesta rangaistiin esimerkiksi kuolemantuomioilla. NORDIN 2015, 62–63. Ks. myös PITZER & BOYER 1997, 4.

¹⁰⁰ *La Città del Sole* on kuvaus itsenäisestä, muurein ympäröidystä aurinkovaltiosta, jonka asukkaat elävät säänneltyä elämää aamusta iltaan. Yhteinen omaisuus kuuluu valtiolle. Virkamiehet määräävät valtion asukkaiden hyvän vahvalla paternalistisella otteella: asukkaita kasvatetaan muureihin piirretyn luonnontieteellisen kuvaston avulla ja asukkaiden pariutuminen on valtion tarpeiden mukaan säädeltyä, jotta hyvät ruumiin ja mielen ominaisuudet vahvistuisivat ja ihmiskunta täydellistyisi. Ihannekaupungin ulkoiset puitteet on organisoitu mukaillen platonilaista järjestystä, jossa kaupungin keskellä on tähtitieteellisellä symboliikalla varustettu temppele. Campanella jatkaa utooppista ideaaliyhteisön kehittelyä myöhemmissä teoksissaan, joissa hän asettuu puolustamaan teokraattista monarkiaa. Sen avulla hallitussa yhteisössä sairauksista, nälästä ja sodista vapaa elämä olisi mahdollista, sillä uskonto luo vahvinta yhteyttä ihmisten välille. CAMPANELLA 2017; MÄNTTÄRI 2017, 17–25; NORDIN 2015, 65–66. Campanella vastustaa Macchiavellilaista järjen ja yhden ihmisen edun mukaista poliittista filosofiaa. ERNST 2014.

vastata. Valtio kuten muutkin yhteenliittymät pysyvät yllä vastavuoroisen vaihdon ja velvoitteiden avulla, joiden perusteella rakentuu keskinäistä solidaarisuutta.¹⁰¹

Samuel Pufendorf (1632-1694) esitti, että ihmisten luontainen oman edun ja arvostuksen etsintä on syy ihmisten välisiin konflikteihin. Sen vuoksi yhteiskunnan lakien ja normien on ohjattava ihmisten keskinäistä vuorovaikutusta sosiaaliseen suuntaan, jotta yhteiskunnassa vallitsisi ihmisten keskinäinen seurallisuuden ja sosiaalisuuden vakaa tila.¹⁰²

Järjen varaan rakennettavan ideaaliyhteisön ajatus voimistui valistuksen aikakaudella. Immanuel Kantin moraalifilosofian taustalla voidaan nähdä ajatus ihanteellisesta moraaliyhteisöstä. Ihmiset saattavat käytännöllisen järjen avulla käsittää universaalit moraaliperiaatteet ja moraaliset velvollisuutensa, kuten kategorisen imperatiivin kunnioittamisen. Kaikki ihmiset, jotka periaatteen käsittävät, eivät kuitenkaan toimi sen mukaan. Ihanteena on oikein ja tasapuolisesti toimiminen. Ihanteellinen moraaliyhteisö saadaan aikaan velvollisuuksia noudattamalla ja korkeinta mahdollista hyvää edistämällä.¹⁰³

Romantiikan ajalla järjen ja yksilöiden sopimuksen varaisen yhteisön ohella alettiin kaivata kollektiivisempaa järjestystä ja paluuta historiallisiin ja siten luonnollisiksi miellettyihin yhteisöihin. Ideaalisesta yhteisöstä, jonka arveltiin löytyvän menneestä yhteisöjen kulta-ajasta tai kyläyhteisöistä, tuli nostalgisen kaihon kohde. Yhteisön toivottiin toimivan valtion ja yksilön välikappaleena ja aitojen sosiaalisten suhteiden paikkana.¹⁰⁴

Yhteenliittymiä ja yhteyttä toisiin ihmisiin pidettiin romantiikan ajalla hyvän elämän perustana. 1800-luvun alun filosofit tulkitsivat omaa aikaansa edeltäneitä rationalismia ja Ranskan vallankumousaatetta yhteisöllisyyden hävittäneinä aatteina. Valistusajan ajattelijat esittivät ihmisten yhteenliittymien perustuvan järkeen ja rationaaliin sopimukseen, mitkä romantiikan aikakauden ajatteliijoille näyttäytyivät ihmisten luontaisen yhteyden vastaisina.¹⁰⁵

Teollistumiskehityksen muuttamaa yhteiskuntarakennetta kritisoivat sosiologian oppi-isät. Alexis de Tocqueville piti perheitä tai sukuja,

¹⁰¹ Althusius pyrki vastustamaan aikansa nousevaa ajatusta poliittisesta yhteisöstä yhden suvereenin hallitsijan ympärille keskittyvänä valtajärjestelmänä. HUEGLIN 1999, 42–45; LEHTONEN 1990, 135–139; SABINE & THORSON 1973, 387–390.

¹⁰² Heikki Haara tulkitsee väitöskirjassaan Pufendorfin sosiaalisuuden (sociability) olevan enemmän moraalinen normi kuin ihmiluonnossa annettuna oleva piirre. HAARA 2017, 1–12.

¹⁰³ Moran huomauttaa, että Kant ei ole puhtaan individualistinen, vaikka kommunitaristit ovat häntä siitä kritisoineet. SIHVOLA 2004, 162–166; MORAN 2012, 3–4 ja 26–27.

¹⁰⁴ Nisbet esittää modernin historiankirjoituksen synnyin 1800-luvulla voimistaneen halua löytää Euroopan yhteisöllinen ja perinteinen menneisyys, jolla voitaisiin perustella silloista tai tulevaa yhteiskuntajärjestystä. Delantyn mukaan yhteisöstä puhutaan yhä menetettynä, kadotettuna ja uudelleen löydettävänä. Lehtosen mukaan yhteisön romantisoimista selittää se, että huomiotta ovat jääneet yhteisön statukselliset piirteet. NISBET 2000, 55; DELANTY 2010, 1 ja 3–4; LEHTONEN 1990, 20–23 ja 30.

¹⁰⁵ Nisbet mainitsee Coleridgen ja Hegelin esimerkeiksi filosofiasta, jotka rakentavat ajattelunsa yhteisön idean varaan. NISBET 2000, 47–51 ja 54–55.

pikkukaupunkien ja pienten kuntien paikallisyhteisöjä ja uskonnollisia yhteisöjä luonnollisina yhteisöinä, jotka ovat kuin Jumalan kädestä annettuja luonnollisia yhteiskunnan sosiaalisen järjestäytymisen tapoja. Nämä yhteisöt muodostuvat missä tahansa ihmisiä kokoontuu. Cheryl Welchin mukaan juuri luonnollisuus oli Tocquevillelle peruste pitää näitä yhteisöjä ihmisille autenttisina ja moraalisesti arvokkaina. Erityisesti suku ja uskonto ovat yhteisöinä siviiliyhteiskunnasta ja poliittisesta yhteiskunnasta erillään ja niillä on suhde syvempään transsendenttiin todellisuuteen.¹⁰⁶

Hyvän yhteisön idea löytyy myös Tönniesiltä: Tönniesin luonnollisina pitämä *Gemeinschaft*-yhteisöissä suhteita ja toimintaa ohjaa jäsenten *Wesenwille*-tahto, joka on olemuksellisesti ihmisen menneestä elämästä ja historiasta nousevaa ja sillä perusteella luonnollista. Yhteistoimintaan osallistumista motivoivat tässä yhteisössä yhteenkuuluvuuden tunteet. Ne luovat tahtojen harmonian ja jonkin suuremman yhteisen tavoittelun. Suurempia yhteisiä voivat olla suku (perustana sukulaisuus), naapuruus (maantieteellinen läheisyys), ystävyys (yhteiset symbolit), mutta myös kylä, kaupunki ja ammattikunta. *Gemeinschaft* on käsitteellisesti hyvä ja pahasta yhteisöstä puhuminen olisi *Gemeinschaftin* käsitteen vastaista, sillä se tarkoittaa välitöntä yhteyttä toisiin ihmisiin ylipäättään, ei vain yhteisöä kokonaisuutena.¹⁰⁷

Eurooppalaiset 1900-luvun alun totalitaristiset fasisistiset ja kommunistiset järjestelmät jättivät 1900-luvun loppuvuosikymmenellä ihmiset epäluuloisiksi kollektiivisia yhteenliittymiä kohtaan. Yhteisön käsite toimii edelleen sosiaalitieteissä välineenä tarkastella oman aikakauden sosiaalisia, yhteiskunnallisia ja moraalisia ongelmia ja kehittää niihin ratkaisuja.¹⁰⁸ Esimerkiksi Jürgen Habermasin vaikutusvaltaisen ajatuksen mukaan yhteiskuntien elämismaailmat rakentuvat, pysyvät yllä ja kehittyvät kielellisen

¹⁰⁶ NISBET 2000; WELCH 2001, 66–68 ja 171–172.

¹⁰⁷ Luonnolliselle yhteisölle vastakkaisessa Gesellschaft-yhteenliittymässä tahto on Kürwille-tyyppistä eli valintaan perustuvaa, intentionaalista ja rationaalista, jossa motiivit kuulua yhteisöön liittyvät (yhteistoiminnan ulkopuolisiin) päämääriin. Kürwille suuntautuu tulevaisuuteen. Lähtökohtaisesti jokainen on Gesellschaft-yhteenliittymässä toisistaan erillään yhteisistä päämääristä huolimatta. Toimijoiden tavoitteena on ennen kaikkea oma etu. Suhteet ovat jännittyneitä, koska niissä ei antauduta muuhun kuin laskelmoivaan vaihtoon. Esimerkkejä Gesellschaft-yhteenliittymistä ovat talous- ja markkinasuhteiden varaan rakentuneet yhteenliittymät. ARO & JOKIVUORI 2010, 116–117; TÖNNIES 2002, 34 ja 103–106.

¹⁰⁸ Esimerkiksi 1900-luvun alussa vaikutusvaltaiset teoksensa kirjoittanut Durkheim tarkasteli sosiaalisia ongelmia ja kysymyksiä, kuten rikollisuutta, lakia, moraalialueita, uskontoa ja taloutta suhteessa yhteisöön. Yhteisön käsite toimii Nisbetin tulkinnan mukaan Durkheimille sosiologisen ajattelun työkaluna ja tarkoitti ihmisten elinmaailman lähtökohtaa. Yhteisö määrittää, miten ihminen hahmottaa todellisuutta ja ymmärtää todellisuutta kuvaavat kategoriat, kuten ajan ja voiman. Näin yhteisön käsitteen avulla hahmottuu Durkheimilla myös moraalinen ja sosiaalisesti hyvä elämä. Koska ihminen on luonteeltaan biologinen ja sosiaalinen, hänen liittymisensä toisiin ihmisiin on tarpeen, jotta ihminen olisi normaali. Irtautuminen näistä sosiaalisista suhteista on epänormaalia, epäyhteisöllistä ja johtaa yksilön tuhoon. Yhteyden katkeaminen sosiaaliseen yhteisöön johtaa Durkheimin mukaan egoistiseen itsemurhaan ja yhteyden katkeaminen moraaliseseen yhteisöön johtaa anomiseen itsemurhaan. NISBET 2000, 82–97.

kommunikaation varassa. Dialogin avulla politiikassa sovitetaan kansalaisten intressejä yhteen ja ratkaistaan muodostuvia konflikteja.¹⁰⁹

Kommunitaristeiksi kutsutut poliittiset filosofit toivat yhteisön idean takaisin yhteiskuntafilosofiaan 1980- ja 1990-luvuilla. Kommunitaristit asettuivat vastustamaan liberaalia ja libertaristista vapaan ja rationaalisen yksilön ideaa, jota John Rawls oli oikeudenmukaisuusteoriassaan tukenut, ja korostivat ihmisen perimmäistä sidonnaisuutta yhteisöihin. Alasdair MacIntyrelle ihminen on tarinoita kertova eläin. Tarinoiden avulla ihminen kasvatetaan yhteisön jäseniksi, opetetaan tuntemaan traditiot, historia, roolinsa yhteisössä ja moraaliset koodit. Ihminen yhteisön jäsenenä on vastuussa toisille jäsenille ei vain teoistaan, vaan siitä, millaiseksi hän kasvaa ja millainen osa hän on toisten elmämäntarinaa.¹¹⁰ Yhteisö on siten paikka, jossa ihmisen koko elämä ja kaikki toiminta saavat merkityksensä.

Toisen merkittävän kommunitaristin Michael J. Sandelin mukaan ihmiset tunnistavat ja toteuttavat moraaliset siteensä, velvollisuutensa, vastuunsa ja solidaarisuuden velvoitteen toisia kohtaan, juuri yhteisöjensä jäseninä. Yhteisöjen jäsenyys asettaa selkeämpiä velvoitteita ihmisille kuin ajatus univeraaleista moraaliperiaatteista. Siksi Sandel puolustaa vahvemman yhteisön idean tuomista filosofiseen keskusteluun jopa moderneissa liberaaleissa hyvinvointivaltioissa.¹¹¹ Kommunitaristeille yhteisön idea on siten vahvasti normatiivinen.

Postmodernilla ajalla yhteisön ontologisena perustana on sosiaalitieteissa entistä useammin alettu pitää yksilöiden kokemuksia. Yksilöt kokevat sosiologi Zygmunt Baumanin mukaan turvattomuutta ja epävarmuutta monikulttuurissa ja moniarvoisessa maailmassa, jossa identiteetit on valittava ja luotava itse. Ajatus yhteisöstä on houkutteleva postmodernilla ajalla, koska se lupaa turvaa.¹¹² Gerard Delanty esittääkin, että yhteisö merkitsee nykyään kokemusta kommunikoivasta kuulumisesta turvattomassa maailmassa. Kuulumisen kokemusta ilmaistaan muuttuvaisissa, virtaavissa ja avoimissa yksilöllisissä ryhmissä, joita kutsutaan yhä yhteisöiksi.¹¹³

Vaikka valituista ryhmittymistä ja kommunikoinnissa rakentuvasta kuulumisen kokemuksesta niihin onkin tullut mahdollisia uudella tavalla jälkimodernilla ajalla viestintäteknologioiden kehityttyä, paikkaan sidotut ihmiselle annetut ryhmittymät ja tutkijoiden yritys löytää ideaaleja paikallisyhteisöjä eivät ole kadonneet maailmasta. Kun paikallisista ihanneyhteisöistä on etsitty empiirisiä todisteita, usein yhteisön ideaalisina

¹⁰⁹ HAUTAMÄKI 2005, 47–49.

¹¹⁰ MACINTYRE 2004, 152–157 ja 255; SANDEL 2007, 323–324.

¹¹¹ SANDEL 2007, 332–334.

¹¹² HAUTAMÄKI 2005, 50–51. Aro ja Jokivuori tulkitsevat Baumanin pitävän modernille ihmiselle annettujen yhteisöjä tavoiteltavana hyvänä juuri siksi, että niitä ei ole valitt. Yhteenkuuluvuudenkokemus muodostuu tämän irti pääsemättömyyden vuoksi voimakkaaksi. ARO & JOKIVUORI 2010, 199.

¹¹³ DELANTY 2010, 151. Kokemuksen varaan rakentuvista uusista 2000-luvun yhteisöistä kirjoittavat esimerkiksi eri tutkijat teoksessa *Yhteisöllisyyden paluu*, HAUTAMÄKI ET AL. 2005.

piirteinä on pidetty maantieteellistä eristyneisyyttä tai sulkeutuneisuutta, tiivistä yhteistyötä, jäsenten keskinäistä huolenpitoa ja hyvinvointia.¹¹⁴

Ideaaliryhdytään aika ajoin rakentamaan. Näitä yhteisöjä on viime vuosikymmeninä kutsuttu *intentionaaliseksi yhteisöksi* tai *kehitysyhteisöksi*. *Intentionaalisten yhteisöjen* oleellinen kantava voima on Lyman Tower Sargentin määritelmän mukaan jäsenten halu olla osa elämäntapaansa paremman elämän toivossa muuttavaa yhteisöä. Intentionaalisia yhteisöjä leimaa elämän hahmotus kokonaisuutena. Tähän yhteisöelämän kokonaisuuteen kuuluvat niin perhe, lapset, koulutus, talous, politiikka kuin kuolemakin, joita sosiaalitieteissä tarkastellaan toisinaan erillisinä sosiaalisen maailman osa-alueina. Intentionaaliset yhteisöt muistuttavat toisinaan utopiyhteisöjä ja nekin voivat pyrkiä eristäytymään ympäröivästä maailmasta.¹¹⁵

Idea tällaisesta intentionaalista yhteisöstä oli tamperelaisen puutalokorttelin asuintalon kyläyttämisyhteyden äidillä, Meri Lähteenoksalla. Hän kuvaa visiotaan ennen kyläyttämisen alkua:

Näin ihmiset tervehtimässä toisiaan, kyselemässä kuulumisia, lohduttamassa ja kannustamassa. Näin heidän rakentavan yhteisiä hankkeita ja nauttivan niistä. Näin heidän juhlihan itseään ja toisiaan. Näin heidän omanarvontuntonsa korjaantuvan ja ihmisarvonsa palautuvan, kun he liittyivät muihin kyliin ja muuttivat toistensa elämään. Näin neuvokkuuden korvaavan neuvottomuuden, avuttomuuden muuttuvan kyvykkyydeksi, yksinäisyyden yhteisyydeksi, ja pelon voimaksi. Ja muutoksen vanavedessä maapallon ja sen asukkaiden voimavaroja syövät, aikansa eläneet rakenteet alkoivat muuntua joksikin uudeksi.¹¹⁶

Vaikka sosiaaliset vuorovaikutussuhteet asuinyhteisön sisällä olivat Lähteenoksan yhteisövisiossa ja toimeenpanossa keskeisiä, kylän kaltainen kortteliyhteisön ei ollut tarkoitus olla vain sisäänpäin kääntynyttä, vaan laajentua ulospäin toisten yhteisöjen auttamiseen.¹¹⁷ Tällä perusteella kylävisiota voi pitää myös *kehitysyhteisönä* eikä intentionaalisenä yhteisönä.

Kehitysyhteisöt pyrkivät Donald E. Pitzerin mukaan edistämään laajempaa yhteiskunnan tai koko maapallon hyvää vaihtoehtoisissa, kokeilevissa yhteisöissään. Ensimmäisen kokeellista ja kehittävä otetta tavoitellaan pienemmän yhteenliittymän avulla, mutta myöhemmin hyvien vaikutusten ja

¹¹⁴ Markku T. Hyypä kuvaa utooppisiksi yhteisöiksi juuri pitkän ja terveen elämän suovia usein rannikkoseudulla tai saarilla eläviä yhteisöjä. Esimerkiksi Kashmirin alueen viljavassa vuoristolaaksossa jäätikön eristämänä elävä Hunza-kansan on väitetty polveutuvan Aleksanteri Suuren muutamasta sotilaasta. Yhteisölliseksi kuvattua kansaa sanotaan toimeliaaksi, yhteistyötä tekeväksi, toisistaan huolehtiviksi, siisteiksi, kookkaiksi, vauriiksi sekä itsenäisiksi. Tutkijat ihmettelivät hunzalaisten ja heidän jälkeläistensä terveyttä ja pitkää ikää vielä 1900-luvun jälkipuolella ja liittivät sen etnisen yhteisön eristyneisyyteen ja yhteistyökykyisyyteen. HYYPPÄ 2002, 76-78.

¹¹⁵ SARGENT 2013, 70-72.

¹¹⁶ LÄHTEENOKSA 2008, 9.

¹¹⁷ LÄHTEENOKSA 2008, 22-23.

käytäntöjen toivotaan leviävän yhteisön ympärille.¹¹⁸ Kehitysyhteisöjä käytetään välineinä ja suunnannäyttäjinä jonkin muun hyvän, kuten ekologisesti kestävämmän elämäntavan saavuttamiseksi.¹¹⁹

Edellä kuvatut uskonnolliset, poliittiset ja utopistiset yhteisön ideat ja käytännön yhteiskunnalliset olot ovat rakentuneet ja muuttuneet suhteessa toisiinsa. Ideat hyvästä elämästä yhdessä toisten kanssa ovat ohjanneet yhteiskuntien muotoutumista. Yhteiskuntien reaalitilat ja ihmisten kokemukset niissä ovat saaneet ajattelijat ja hallitsijat sanoittamaan näkemiään puutteita ja ideoimaan parempaa. Yhteisön idea on tarjonnut tähän työkalun. Riippumatta siitä, mikä ajatellaan yhteisön ontologiseksi perustaksi eli pidetäänkö sitä esimerkiksi luonnollisena ilmiönä vai sopimuksenvaraisena rakennelmana, yhteisön tarkoituksena on mielletty erilaisten hyvien, kuten harmonian, turvan, järjestyksen tai rauhan, edistäminen. Utopia- ja kehitysyhteisöissä päämääränä on myös elämän tai elämäntavan muuttaminen moraalisesti tai muulla tavoin kestävämmäksi. Yhteisö on ideaalisena käsitteenä siten moraalinen.

2.4 Yhteisöllisyyden merkitysjatkomot

Hajoavan sosiaalisen rakenteen myöhäismodernissa Suomessa yhteisöt edustavat yhteiskunnallisessa keskustelussa sosiaalisten koettujen hyvien lisäksi vanhaa ja liian sitovaa ja staattista yhtenäiskulttuurin maailmaa. Yhteisöjen puute mielletään silti ongelmaksi. Suomalaisessa keskustelussa ja tutkimuksessa yhteisöllisyyden käsite näyttää tarjonneen edellä mainittuun ristiriitaan ratkaisun. Yhteisöllisyys näyttää olevan yhteisöä heikommin sitova käsite, jonka avulla voidaan puhua yhteisössä koetuista ja yhteisössä muodostuvista hyvistä. Yhteisöllisyys on poliittisessa ja arkipuheessa vahva käsite¹²⁰, joka pitää sisällään kuvailevia ja arvottavia komponentteja. Nämä osat ovat kuitenkin erotettava toisistaan, mikäli käsitettä käytetään tutkimuksessa.

¹¹⁸ PITZER 2013, 33–52. Sosiologit ovat pohtineet myös kestäväen yhteisön rakentamista, jonka avulla tuetaan alueellisia toimijoita vastavoimaksi globalisoitumiselle ja taloudellisen vallan ja resurssien käyttäjille. BRIDGER & LULOFF 2001.

¹¹⁹ Esimerkki kehitysyhteisöstä on puuvillatehtailija Robert Owenin 1800-luvun alussa teollistuvassa Skotlannissa ja myöhemmin Pohjois-Amerikassa luomat työ- ja asumisyhteisöt, joita Owen piti välineenä uuden moraalisen maailman ja paremman ihmisluonnon luomiseen. Owenilaisessa visiossa yhteisöjen taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen hyöty pääsee maksimiinsa tasa-arvoisessa agraarista työtä ja valmistamistyötä harjoittavissa ihannekyllissä. Näissä kyläyhteisöissä ihmiset asuvat, työskentelevät ja opiskelevat yhdessä, ja olot tukevat ihmisten hyvinvointia niin, että he elävät jopa 140-vuotiaiksi. Owenin utopististen ideoiden taustalla on rationalistisia ja utilitaristisia periaatteita. PITZER 1997, 96–106. Yhteisöjä on koetettu kehittää myös ulkoapäin. Eri puolilla maailmaa, kuten Ghanassa, Israelissa ja Kanadassa, tehtyä paikallisyhteisöjen kehittämiprojekteja kuvaa ja teoretisoi CAMPFENS 1997.

¹²⁰ Ilmauksen *vahva käsite* (*thick concept*) isä Bernard Williams ei pitänyt vahvojen käsitteiden kuvailevan ja arvottavan osan erottamista mahdollisena. Vrt. Oxford Dictionary of Philosophy 2008, 362 ja Väyrynen 2016.

Olen jaotellut yhteisöllisyyden suomenkielisessä kirjallisuudessa saamia merkityksiä kuuden eri merkitysjakumon alle sen mukaan, mikä mielletään yhteisöllisyyden vastakohtaksi tai mihin yhteisöllisyys rinnastetaan. Ideologinen, rakenteellinen, sosiaalipoliittinen, kokemuksellinen, moraalinen ja dynaaminen jatkumo valaisevat yhteisöllisyyden käsitteen käyttötapoja ja käsitteen yhteiskunnallisessa keskustelussa ja tutkimuskäytössä saamia merkityksiä.

Ideologisella jatkumolla yhteisöllisyys ymmärretään yksilöllisyyden vastakohtaksi. Yhteisöllisyys ja yksilöllisyys mielletään ideologioiksi, joiden edustajat kamppailevat siitä, kumpi on ontologisesti, poliittisesti tai eettisesti ensisijainen, yhteisö vai yksilö, ja kumman hyvän on syytä ohjata yhteiskunnallisen elämän rakentamista. Kiista näkyy sosiaaliantologiassa kollektivismiin ja atomismiin erilaisina käsityksinä ihmisluonteesta. Suomenkielisessä keskustelussa yhteisöllisyyden käsitettä käytetään erityisesti filosofisen ja poliittisen kommunitarismiin ja individualismiin ja kommunitarismiin ja liberalismiin edustajien välisessä keskustelussa.¹²¹

Esimerkiksi Kalle Haatanen käsitteli sosiaalipoliitiikan väitöskirjassaan 1990-luvulla Yhdysvalloista ja Britanniasta Suomeen rantautunutta sosiaalipoliittikkaa, jossa julkisen ja yksityisen sektorin lisäksi alettiin lisätä velvoitteita ja hoivavastuita kolmannen sektorin toimijoille ja käyttää yhteisöllisyyden käsitettä ideologisessa poliittiseen kommunitarismiin samaistettavassa merkityksessä. Ville Päivänsalokin käyttää yhteisöllisyyden käsitettä ideologisessa merkityksessä nimittäessään filosofista kommunitarismia yhteisöllisyydeksi.¹²² Kaikissa näissä yhteisöllisyyden käsitettä käytetään teoreettisessa ja ideologisessa merkityksessä.

Rakenteellisella jatkumolla yhteisöllisyys asetetaan yhteiskunnallisuuden kanssa jatkumon eri kohtiin. Tämä muistuttaa sosiologian oppi-isien tapaa erottaa yhteisö ja yhteiskunta toisistaan sosiaalisilta luonteiltaan erilaisiksi yhteenliittymiksi. Yhteiskunnallisuus tarkoittaa tässä puhettavassa julkista sektoria ja yhteisöllisyys kolmatta sektoria ja vapaaehtoista yhteistoimintaa omien ja läheisten elinolojen ja mahdollisuuksien parantamiseksi¹²³.

Kommunitaristit haluavat yhteisöllisyyttä, joka perustuu keskinäiseen kunnioitukseen ja yhteisvastuullisuuteen, jopa yksilön oikeuksien ja

¹²¹ Haatanen oma yhteisöllisyyden käsitteen käyttö on epäselvää ja ristiriitaista. ”Yhteisöllisyys on ristiriitainen olemus tai velvollisuus, jonka politiikka asettaa taustakseen, ohjeekseen tai tuloksekseen.” HAATANEN 2000, 19. Teologisen etiikan ideologisesta näkökulmasta yhteisöllisyydestä kirjoittavat RAUNIO 1997 ja PÄIVÄNSALO 2011.

¹²² Päivänsalo tosin käyttää yhteisöllisyyden käsitettä useassa eri merkityksessä: yhteisöjen moninaisuuden vuoksi yhteisöllisyydestä on ”vaikeaa sanoa paljon yleisellä tasolla”, jolloin yhteisöllisyys näyttää olevan todellisia yhteisöjä kuvaileva käsite eikä vain eettisen tai poliittisen teorian synonyymi. Päivänsalo puhuu myös ”yhteisöllisyys sosiaalisena pääomana” -ajattelusta, jota edustaa Robert Putnam. Yhteisöllisyys ja sosiaalinen pääoma eivät kuitenkaan ole synonyymeja, sillä Päivänsalo sanoo Francis Fukuyaman katsovan ”yhteisöllisyyden sisältävän arvokasta sosiaalista pääomaa”. PÄIVÄNSALO 2011, 66–71; FUKUYAMA 2001. Kommunitarismista yhteisöllisyytenä HAATANEN 2000, 62; PESSI & SEPPÄNEN 2011, 291.

¹²³ BJÖRKLUND & SARIOLIO-SIINTOLA 2010, 37; SAARI 2010, 86 ja 96.

vapauksien kustannuksella. Kommunitarismi liittyy kolmanteen sektoriin ja sosiaaliseen pääomaan, sillä se korostaa kansalaisyhteisön tai väestön keskinäisiä verkostoja.¹²⁴

*Yhteisöllisyyden lisääminen kiinnittyy vahvasti paikalliseen ja kunnalliseen politiikkaan. Sitä ei synny itsestään. Kyse on siitä, pystytäänkö ja millaisin keinoin hillitsemään yhteisöllisyyden syntyä estävien markkinamekanismien laajentumista hyvinvointialalle. Yhteisöllisyys ja monimuotoinen yhteistyö kunnan ja muiden toimijoiden välillä sisältäytyy usein kuntien strategioihin ja kehityslinjoihin, mutta käytännössä toimitaan toisin.*¹²⁵

Kun yhteisöllisyydestä puhutaan tällä rakenteellisella jatkumolla, keskitytään usein siihen, kuka kantaa vastuun avun tarvitsijoista. Yhteisöllisyyttä kaivataan ja pyritään saamaan aikaan, jotta ihmiset huolehtisivat vapaaehtoisesti jaetun yhteisöllisyyden piiriin kuuluvista ihmisistä ja julkisen sektorin työtaakka keventyisi.

*Sosiaalipoliittisella jatkumolla yhteisöllisyys näyttää syrjäytyneisyyden, osattomuuden tai yhteiskunnallisen irrallisuuden vastakohtana eli tilana, jossa sosiaalisiin yhteenliittymiin kiinnittäviä siteitä ei ihmisellä juuri ole. Yhteisöllisyys merkitsee sosiaalisia suhteita, jotka kiinnittävät ihmiset toisiinsa, aatteisiin ja paikkoihin ja yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi. Jatkumo muistuttaa rakenteellista jatkumoa, mutta käsittelytaso on eri: rakenteellisella jatkumolla yhteisöllisyydestä keskustellaan strategisten päättäjien näkökulmasta, kun taas sosiaalipoliittisella jatkumolla yhteisöllisyys on osallistumista toimintaan ja sidoksia toisiin ihmisiin ja yhteiskunnan instituutioihin.*¹²⁶

*Kokemuksellisella jatkumolla yhteisöllisyyden vastakohtana on yksinäisyys. Vaikka tämän merkitys jatkumo muistuttaa monilta osin sosiaalipoliittista jatkumoa, yhteisöllisyys on tässä ennen kaikkea sisältä päin koettua ja tunnettua yhteenkuuluvuutta. Kokemukset voivat teksteissä olla sosiaalisissa suhteissa muodostuvia tai symbolien varaan rakentuvia.*¹²⁷

*[S]osiologian klassikot määrittivät traditionaalista yhteisöllistä sosiaalista sidettä yhteenkuuluvuuden tunteeksi, eräänlaiseksi "sosiaaliseksi sentimentiksi". Tämä tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että yhteisöllisyydessä on tärkeää juuri emotionaalinen kokemus kuulumisesta yhteisöön.*¹²⁸

Kokemuksellisella jatkumolla yhteisöllisyyttä tarkastellaan yksilön tunteen ja kokemuksen näkökulmasta. Yhteisöllisyys on määritelty esimerkiksi samaistumiseksi omaan ryhmään ja osallistumiseksi sen toimintaan tai

¹²⁴ HYYPPÄ 2002, 67-68.

¹²⁵ MÖTTÖNEN 2010, 224.

¹²⁶ Ks. esim. ERÄSAARI 2012, PENTTILÄ 2017.

¹²⁷ HEINONEN 2008, 14; MASALIN 2013, 170.

¹²⁸ KANGASPUNTA ET AL. 2011, 9.

jotakin ryhmää kohtaan koetuksi yhteenkuuluvuuden tunteeksi.¹²⁹ Asumistutkijat Päivi Pakkanen ja Alli Uusijärvi mieltävät yhteisöllisyyden samaistumisena ja osallistumisena, joiden astetta voidaan mitata eri aikoina. Arkipuheessa yhteisöllisyydestä puhutaan tyypillisesti tällä merkitysjatkomolla. Sillä tarkoitetaan vahvaa yhteenkuuluvuuden tunnetta, kuulumisen kokemista alueeseen, ihmisryhmään tai elämänmuotoon ja muita inhimilliseen sosiaaliseen elämään kuuluvia myönteisiä asioita.¹³⁰

Moraalisella jatkumolla yhteisöllisyys saa moraalisesti arvottavan merkityksen. Kun yhteisöllisyyden käsitettä käytetään arvottavasti, sillä tarkoitetaan toisiin ihmisiin suuntautumista tai yhteisökeskeisyyttä. Silloin yhteisöllisyyden vastakohtaksi asettuu itsekeskeisyys.¹³¹ Keskeisiksi tämän jatkumon alle sijoituvissa teksteissä nousevat kysymykset hyväntekemisestä lähiyhteisöjen jäsenille ja yhteisvastuusta. Esimerkiksi Valtioneuvoston kanslian julkaisema vuoden 2013 Tulevaisuusselonteko velvoittaa moraaliseen yhteisöllisyyteen eli toisista huolehtimiseen ja yhteisen vastuun kantamiseen.¹³²

Yhteisöllisyys samaistetaan toisten hyvän edistämiseen ja sen vastakohtana on silloin itsekäs oman hyvän edistäminen.¹³³ Moraalisen jatkumon merkitykset muistuttavat ideologisen jatkumon merkityksiä, mutta tällä jatkumolla yhteisöllisyydestä puhumalla velvoitetaan ihmisiä eettisiin perustein.¹³⁴

Dynaamisella jatkumolla yhteisöllisyys merkitsee toiminnallista ja vuorovaikutteista monitahoista ilmiötä. Siksi sijoitan tämän janan toiseen päähän epäyhteisöllisyyden yhteisöllisyyden vastakohtaksi. Tälle merkitysjatkomolle sijoittuvat monet sosiaalitieteilijöiden yhteisöllisyydelle antamat määritelmät, joissa käsitettä ei tietenkään yritetä kaventaa yhdeksi piirteeksi. Yhteisöllisyys tarkoittaa Lehtosen mukaan yhteisön ominaista tapaa toimia:

[Y]hteisöllisyys viittaa ennen kaikkea sosiaalisen vuorovaikutuksen ominaisuuteen, tapaan tai toimintaperiaatteeseen. Se voidaan käsittää myös ideana tai tavoitteena ja tässä mielessä oppina tietystä vuorovaikutuksesta. Yhteisöllisyyden piiriin kuuluvat sekä reaalisesti olemassaolevat vuorovaikutusprosessit että tietoisuuden tiloina olemassaolevat mielikuvat

¹²⁹ Erityisesti kolmannen sektorin sosiaali- ja terveysjärjestöjen sanoitetussa työssä yhteisöllisyys näyttäytyy yksinäisyyden vastakohtana ja lääkkeenä. GRÖNLUND & FALK 2016, 253 ja 259

¹³⁰ PAKKANEN & UUSIJÄRVI 1990, 2-3; SAASTAMOINEN 2012, 41 ja 43; NORDLUND 2012, 38.

¹³¹ Teemu Pauha erottelee toisistaan kolme postmodernin ajan moraalipsykologista argumentaatiotapaa ja kutsuu niitä autonomian, yhteisöllisyyden ja pyhyden etiikaksi. Autonominen ja yhteisöllinen asettuvat tässä vastakkain merkitsemään omaan etuun ja oikeuksiin vetoavaa perustelua ja yhteisön sisäisiin aseisiin ja veloitteisiin tukeutuvaa perustelua. Ks. PAUHA 2012, 9–11.

¹³² Tulevaisuusselonteko 2013, 44 ja 54; SAASTAMOINEN 2012, 35–36

¹³³ Tällaista ajattelutapaa edustaa mm. RAUNIO 1997, 200–205.

¹³⁴ Kommunitaristisen ideologian poliittista ohjelmaa kehittänyt Amitai Etzioni velvoittaa ihmisiä muun muassa vastuunkantoon, minkä vuoksi liitän hänen ajatustensa kuvailut moraaliselle jatkumolle. SAASTAMOINEN 2012, 48–49; ETZIONI 2013.

tällaisista prosesseista. Ensin mainitussa tapauksessa kohteena on yhteisö. Jälkimmäisessä tapauksessa yhteisöllisyys ilmenee symbolisena tietoisuusmuotona: tavoitteena tai ideana.¹³⁵

Lehtosen määrittelemä dynaaminen yhteisöllisyys on paitsi yhteisön toiminnan abstraktio myös ihmisten vuorovaikutusprosesseiksi kuvattua toimintaa ja ideoita ja käsityksiä. Yhteisöllisyyttä voi muodostua ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa mutta yhteisöllisyyttä ideatasolla voi olla olemassa ilman yhteisön ehtoja täyttävää vuorovaikutusjärjestelmääkin.¹³⁶

Vuorovaikutuskeskeisen yhteisöllisyyden määritelmän tarjoavat myös Anne Birgitta Pessi ja Marjaana Seppänen, jotka kuvaavat yhteisöllisyyttä ulos- ja sisäänsulkemisen dynamiikaksi ja luonnehtivat sen ilmenevän ihmisten ”aktiivisena kuulumisen etsimisenä”.¹³⁷ Yhteisöllisyys koostuu

yhteisiin intresseihin nojaavasta toiminnasta ja yhteydentunteesta. Yhteisöllisyys edistää ja ylläpitää yhteisöllisyyttä kapeampaa me-henkeä ja solidaarisuutta sekä saa voimaa niistä. Tätä kautta yhteisöllisyys edistää edelleen yhteisön sisäistä sitovaa sosiaalista pääomaa ja mahdollisesti samalla myös yleistä silloittavaa sosiaalista pääomaa. Yksi yhteisöllisyyden ilmenemismuoto on auttaminen.¹³⁸

Pessin ja Seppäsen määritelmässä on kaksi ongelmaa. Ensimmäinen ongelma on se, että vaikka yhteisöllisyyttä yritetään määritellä, päädytään sitä luonnehtimaan kuin itsenäisesti toimivaa entiteettiä, joka lisää muita sosiaalisia ilmiöitä kuten me-henkeä ja solidaarisuutta. Toinen ongelma on, että luonnehdinta sisältää kaksi muuta vaikeasti määriteltävää käsitettä. Sosiaalinen pääoma (engl. *social capital*) on suomalaisessa tutkimuksessa usein tarkoittanut yhteisöllisyyden synonyymiä. Solidaarisuus on suomenkielisessä ja kansainvälisessä tutkimuksessa saanut samanlaisia epäselviä merkityksiä kuin yhteisöllisyys. Selvennän siksi lyhyesti näiden lähikäsitteiden merkityksiä.

Sosiaalinen pääoma on erotettu fyysisestä pääomasta ja inhimillisestä pääomasta. Sillä tarkoitetaan yleensä sosiaalisia verkostoja, verkostoissa yleistynyttä vastavuoroisuuden normia ja luotettavuutta, jotka toimivat yhteistoiminnan resursseina.¹³⁹ Sosiaalinen pääoma merkitsee ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa muodostunutta sosiaalista hyvää, joka on verkostoon kuuluvien ihmisten käytettävissä oleva resurssi ja jota käytetään heidän kokemuksellisen hyvinvointinsa ja menestyksensä selitystekijänä.¹⁴⁰

¹³⁵ LEHTONEN 1990, 25–26

¹³⁶ Yhteisöllisyys voi viitata kuvaavasti vuorovaikutusprosesseja koskeviin käsityksiin tai arvottavasti suotuisiin vuorovaikutustapoihin. LEHTONEN 1990, 25–26.

¹³⁷ PESSI & SEPPÄNEN 2011, 295.

¹³⁸ PESSI & SEPPÄNEN 2011, 297. Vuorovaikutuskeskeistä yhteisöllisyyden määritelmää edustaa myös Katariina Perkka-Jortikka (1992, 23).

¹³⁹ Sosiaalisen pääoman osatekijöistä ks. mm. HALPERN 2005, 151–152; KAJANOJA 2009, 73; OKSANEN ET AL. 2013; PUTNAM 2000, 17–21; YEUNG 2003, 141–172.

¹⁴⁰ Esimerkiksi Markku T. Hyyppä ja Jouko Kajanoja pitävät sosiaalista pääomaa yhteisöllisyyden synonyyminä. Kajanojalle sosiaalinen pääoma on taloustieteellinen teoreettinen termi ilmiölle nimeltä yhteisöllisyys, johon kuuluvat vuorovaikutus,

Sosiologit pitävät sosiaalisen pääoman mittareina ihmisten luottamusta toisiinsa, yhteiskunnan instituutioihin ja osallistumista yhteisön toimintoihin.¹⁴¹ Sosiaalisen pääoman synonyyminä yhteisöllisyys näyttää tarkoittavan yhteenliittymän ja sen jäsenten resurssia: sosiaalisia verkostoja, luottamusta toisiin verkoston jäseniin, yhteistoimintaa ja normeja.¹⁴²

Solidaarisuutta (engl. *solidarity*, ransk. *solidarité*) on käytetty yhteisöllisyyden synonyymina tai lähikäsitteenä.¹⁴³ Adjektiivinen solidaarinen vastaa Kielitoimiston sanakirjan mukaan *yhteenkuuluvuuden tunteen tuntemista* ja *myötämielisyyttä* tai *yhteisvastuullisuutta*. Solidaarisuus määritellään joko deskriptiivisesti kuvailemalla ja määrittelemällä kriteerejä tilanteille ja toiminnalle, joita voidaan pitää solidaarisuuden ilmentyminä, tai normatiivisesti esittämällä solidaarisuus periaatteena tai ideaalina, jota kohti poliittista tai uskonnollista elämää ja asennoitumista tulisi ohjata.¹⁴⁴ Liittämällä solidaarisuus yhteisöllisyyteen, Pessi ja Seppänen korostavat yhteisöllisyyden tunnepitoista ja moraalisesti velvoittavaa puolta.

Terho Pursiaisen mukaan yhteisöllisyys on ihmisiä toisiinsa liittävä, heidät heidän eduistaan riippumatta yhdistävä side. Yhteisöllisyys voi olla positiivista kuten rakkaus tai negatiivista kuten kateus.¹⁴⁵ Kolmannen dynaamisen yhteisöllisyyden määritelmän tarjoaa Elina Nivala. Nivalan mukaan ihmisten keskinäinen vuorovaikutus, jossa muodostuvat yhteinen käsitys toiminnan tarkoituksesta, tavoitteista ja keinoista, ja tässä toiminnassa ihmisten välille muodostuvat henkilökohtaiset, vastuulliset, dialogiset, avoimet ja sitoutuneet suhteet luovat yhteisöllisyysilmion.¹⁴⁶ Nivalan henkilökohtaisten suhteiden

osallistuminen, luottamus ja yhteiset pelisäännöt. Ks. esim. HYYPPÄ 2002, 48, 52 ja 54 & KAJANOJA 2009, 77–78. Myös englanninkielisessä tutkimuksessa termiä *social capital* käytetään analyysityökaluna kuvaamaan ja selittämään sosiaalisen todellisuuden ilmiöitä, joihin viitataan termillä *community*. Ks. CATTELL 2001, 1502–1503.

¹⁴¹ Sosiaalisen pääoman merkityksen alueen taloudelliselle menestymiselle osoitti Putnamin Pohjois- ja Etelä-Italiaa vertaillut tutkimus. Taloudellisesti vahvassa Pohjois-Italiassa sosiaalinen pääoma oli silloittavaa, ammatti- ja luokkayhteisöjen välisiä verkostoja luovaa. Etelä-Italiaa leimasi sitova sosiaalinen pääoma, kuten tiiviit sukuyhteisöt ja autoritaariset valtarakenteet. Ihmisten keskinäinen luottamus oli pohjoisessa suurempaa kuin etelässä. KAJANOJA 2009, 73–74. Ks. myös PORTES 1998.

¹⁴² PUTNAM 2000, 22 ja YEUNG 2003. Toisaalta sosiaalityön tutkijat ovat huomioineet, että sosiaalista pääomaa tarkastellaan ja mitataan usein yksilön kokemilla ilmiöillä kuten saadulla sosiaalisella tuella, jolloin ”ajatus kontekstisidonnaisesta yhteisöllisestä sosiaalisesta pääomasta ja sen yksilöllisistä vaikutuksista jää usein pelkäksi teoreettiseksi pohdinnaksi”. Ellonen tarkasteleekin sosiaalista pääomaa kouluyhteisöjen yhteisöllisenä eli yksilöiden kokemuksiin palautumattomana ominaisuutena. ELLONEN 2008, 157–158.

¹⁴³ Arto Laitinen ja Anne Birgitta Pessi sanovat solidaarisuuden liittyvän ”kiinteästi yhteisöllisyyteen”, sillä sen eri muodot ilmenevät erityisesti pienissä tiivissä yhteisöissä. Näiden yhteisöjen solidaarisuuden ydin on inklusiivissa ja eksklusiivissa eli ihmisten rajaamisessa sisä- ja ulkopuolisiksi. Rajan piirtäminen luo yhteenkuuluvuuden tunnetta. LAITINEN & PESSI 2011, 18.

¹⁴⁴ Havainto perustuu puheenvuoroihin Solidarity in Open Societies –konferenssissa, joka pidettiin 18.-19.10.2016 Münchenissä. Solidaarisuuden määritelmästä ja keskustelusta katso FETCHENHAUER et al. 2006; LINDENBERG 2006; DOREIAN & FARARO 2012.

¹⁴⁵ PURSIAINEN 2003, 124.

¹⁴⁶ NIVALA 2008, 287–288.

vaatimus kaventaa yhteisöllisyyden tarkoittamaan suoraan vuorovaikuttavissa yhteenliittymissä muodostuvaa ilmiötä.

Edellisissä, dynaamiselle jatkumolle asettuvissa yhteisöllisyyden määritelmässä yhteisöllisyys on ennen kaikkea yhteisön toimintaa kuvaileva, deskriptiivinen käsite. Yhteisöllisyyden määritelmässä epäselviksi jäävät vuorovaikutusprosessien ennakkoehdojen, niiden ilmenemisen ja niiden aikaansaamisen vaikutusten väliset suhteet. Määritelmien avulla pyritään tunnistamaan empiriassa havaitut sosiaalisen maailman ilmiöt eikä niinkään tarjoamaan ontologista esitystä yhteisöistä tai välineitä yhteisöjen tai yhteisöllisyyden aikaansaamiseen.

Vaikka yhteisö ja yhteisöllisyys valtaosassa sosiologista kirjallisuutta esitetään myönteisenä tasavertaista ja harmonista yhteiseloä tarkoittavana ilmiönä¹⁴⁷, jolla ajatellaan torjuttavan kielteisiä asioita – kuten hierarkioita luovan kapitalistisen talouden haittapuolia, valtion painostusta tai elämän mielekkyyttä tuhoavia tekijöitä – yhteisösuhteiden horisontaalisuus ja vertikaalisuus eivät suoraan kerro niiden hyvää tekevyydestä. Lehtonen toteaa, että horisontaalisilla suhteilla voi alistaa ja niissä voidaan käyttää valtaa. Vertikaaliset suhteet puolestaan voivat olla vastavuoroisuuteen perustuvia ja tarpeellisia.¹⁴⁸

Yhteisöllisyys on ideana säilynyt ihmisten mielisä riippumatta yhteisöllisyyttä edistävien tai taannuttavien materiaalistien ja yhteiskunnallisten olosuhteiden vaihtelusta.¹⁴⁹

Yllä lainatun Heikki Lehtosen ajatuksen perusteella ja aiemmin tässä luvussa esittämäni valossa näyttää siltä, että yhteisön idea on säilynyt länsimaisessa aatehistoriassa yhteiskuntien vaihtelevista järjestäytymistavoista huolimatta. Suomenkielisessä myöhäismodernissa keskustelussa yhteisön idea on kietoutunut yhteisöllisyyden käsitteeseen. Muissa kielissä on vastaavia käsitteitä, jotka ovat saaneet suomen kielen yhteisöllisyyden kaltaisia laajoja eri jatkumoille sijoittuvia ja yhteisöön liittyviä merkityksiä.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Näin mm. SAASTAMOINEN (2012, 35–36): ”Yhteisön ja yhteisöllisyyden käsitteeseen assosioituu siis lähinnä positiivisia merkityksiä, kuten harmonia, yhteistyö, yhteisyyden tunne ja altruistinen välittäminen muista.”

¹⁴⁸ LEHTONEN 1990, 32–33; BRINT 2001, 1.

¹⁴⁹ LEHTONEN 1990, 197.

¹⁵⁰ Esimerkiksi venäjän *sobornost* tai afrikkalaisen ihmiskäsityksen kiteytymäksi kutsuttu *ubuntu* ovat tällaisia käsitteitä. *Sobornostin* ja *ubuntun* käsitteiden yhtäläisyydet yhteisöllisyyden käsitteen kanssa näyttävät olevan niiden käyttötavoissa. Kaikkia on käytetty, kun on pyritty rakentamaan yhteyttä ihmisten välille ja koetettu ohjata heitä itsekkäät intressit ylittävään toimintaan toisten ja yhteisön hyväksi.

Heta Hurskainen on esittänyt venäjän kielen *sobornost*-käsitteen tarkoittavan ihmisyyteen kuuluvaa yhteisöllisyyden tilaa, jota voidaan kuvata yhteisyytenä, yhteenkuuluvuutena tai yhtenäisyytenä. *Sobornostin* merkitykset ovat samankaltaisia kuin yhteisöllisyyden merkitykset sikäli, että ne sisältävät moraalisia mielikuvia: *Sobornost* käsittää ajatuksen yhteenliittymästä, jossa ihmiset huolehtivat yhdessä toisistaan ja jossa heidän suhteensa ovat järjestäytyneet ihanteellisesti. *Sobornostia* on käytetty 1800-luvun venäläisessä filosofiassa ja teologiassa kuvaamaan kirkon luonnetta yksilön ja yhteisön yhdistävänä yhteytenä. Kristillisessä teologiassa *sobornost* on ollut samaan aikaan eri teologeille ihannekuva maanpäällisestä kirkosta tai jotakin, joka nousee kirkon

Yhteisöllisyyden käsite näyttää kantavan sisällään aiemmin yhteisön ja kansan käsitteiden avulla tarkastellun yhteisön idean merkityksiä. Myöhäismodernina aikana yhteiskuntien yhteiselämisestä ja yhteenliittymien koossa pysymisestä ja jatkuvuudesta on tullut ongelma. Suomalaisessa keskustelussa on kenties osin 1990-luvun angloamerikkalaisesta filosofisen ja poliittisen kommunitarismien vaikutuksesta ja osin sosiologisen tarkastelutavan arkipäiväistymisen vuoksi voimistunut näiden yhteiskunnan ongelmien käsittely yhteisöllisyyden käsitteen avulla.

Tässä tutkimuksessa yhteisöllisyyden käsite yhteisön abstraktiona kattaa yhteisöihin kuuluvat negatiiviset ryhmäilmiöt ja potentiaaliset yhteisöllisyyttä kaipaavien tahojen intressien vastaiset seuraukset ja vaikutukset¹⁵¹. Käytän termiä yhteisöllisyys tässä tutkimuksessa deskriptiivisesti. Yhteisöllisyydellä tarkoitan *ihmisiä yhteen liittävän vuorovaikutuksen ja yhteistoiminnan edellytyksiä, niiden toteutumista yhteistoiminnassa ja yhteistoiminnassa muodostuvia kokemuksia yhteisyydestä*. Näiden toiminnan edellytysten, yhteistoiminnan ja kokemusten muodostumisen erittelyä varten on selvennettävä tutkimuksen filosofisia lähtökohtia.

tosiolemuksesta tai jotakin, joka synnyttää kirkon. Saksalaiseen idealismiin turvautuneille slavofiileille *sobornost* oli poleeminen käsite lännen nihilismia ja valistuksen yksilökeskeisyyttä vastaan ja sillä viitattiin mystifioituun Venäjään, venäläisen sielun ja Venäjän kansan orgaaniseen yhteyteen. HURSKAINEN 2013, 72–83 ja STOECKL 2008, 80–82.

Konkreettista yhteisöä ilmaistaan venäjän kielessä kuitenkin sanalla *община*. Aikaisemmin *mir* (мир), joka nykyään tarkoittaa joko rauhaa tai maailmaa, on tarkoittanut kylää ja yhteisöä. Sanalla on kirkkoslaavissa viitattu kristilliseen rauhan yhteisöön tai koko maailmaan. Ks. Online Etymology Dictionary. Katsottu 9.11.2015. MOT Venäjä. Katsottu 4.1.2017.

Christian B. N. Gaden mukaan 1800-luvulta lähtien kehittyntä *ubuntun* käsitettä käytettiin alkujaan tarkoittamaan inhimillistä piirrettä. Vähitellen 1960-luvun jälkikolonialististen afrikkalaisen identiteetin rakentamisen myötä sitä alettiin pitää erityisenä afrikkalaisena filosofiana tai etiikkana, jolle annettiin normatiivisia merkityksiä. *Ubuntulla* on tarkoitettu yhtä olevaa ihmiskuntaa, ihmisyyttä ylipäänsä, tajua yhteisestä ihmisyydestä, ystävyyttä tai toisen puolesta uhrautumista. Kuvailevammin voi sanoa, että arvottava käsite *ubuntu* merkitsee ystävällismielisiä ihmissuhteita yhteisön sisällä, jakamista, vieraanvaraisuutta, myötätuntoa ja huolenpitoa. Ubuntun idea on moraalisesti arvostettu toiminta- ja asennoitumistapa, joka ilmenee ihmisten välisissä suhteissa ja toiminnassa joko jossakin paikallisyhteisössä tai ihmisyyhteisössä ylipäätään. GADE 2011 ja HANKELA 2012, 4 ja 297.

¹⁵¹ Negatiivista vaikutuksista ks. esimerkiksi LINJAKUMPU 2012, LINJAKUMPU 2015 ja HURTIG 2013.

3 Filosofiset lähtökohdat ja välineet

Yhteisöllisyyden rajoja koskevan tutkimuksen filosofiset lähtökohdat ja analyysityökaluina käyttämäni käsitteiden määritelmät toimivat tutkimusasetelmassa linsseinä, joiden läpi tarkastelen luvussa 2 kuvaamaani yhteisöllisyysilmiötä, ja työkaluina, joiden avulla yhteisöllisyyden muodostumista ja hajoamista eritellään ja teoretisoidaan.

Ensimmäisessä aluvussa 3.1 muotoilen sosiaalisesti kutsuttua todellisuuden osaa koskevat tutkimukselliset taustaoletukset, jotta voin eritellä yhteisöllisyydeksi nimetyn sosiaalisen ilmiön muodostumisen ja hajoamisen rajoja. Toisessa aluvussa 3.2 erittelen ihmiskäsitystä, jonka mukaan ihminen on ennen kaikkea toimija. Tälle käsitykselle rakentuvat teoreettiset työkalut *ihmisen hyvä* ja *ihmisen perushyvät*.

Koska lähdän siitä, ettei yhteisöllisyydeksi kutsuttua sosiaalista ilmiötä muodostu ilman inhimillistä toimintaa, erittelen aluvussa 3.3 keskeiset käsitteet, joita tarvitaan *toiminnan* tarkastelemiseen. Aluvussa 3.4 avaen *yhteistoimintaa* ja *yhteistoimintatiloja* Raimo Tuomelan teorian ja kollektiivisen intentionalaisuuden käsitteen avulla. Kestävän yhteistoiminnan synnyttämiseksi ja yhteistoiminnan ylläpitämiseksi tarvitaan luottamukseksi nimettyä sosiaalista liimaa, joten esittelen Russell Hardinin keskeiset *luottamuksen* analyttiset erottelut aluvussa 3.5.

3.1 Sosiaalinen todellisuus

Tutkimuksen ontologisena lähtökohtana yhteisöllisyydeksi kutsuttua ilmiötä tarkastellaan osana sosiaalisesti rakentunutta todellisuutta. Sosiaalinen tarkoittaa tässä ihmisten välistä kanssakäymistä. Sosiaalinen todellisuus on olemassa eri perustein kuin ei-sosiaalinen todellisuus, minkä vuoksi sosiaalista ontologiaa koskevat väitteet ovat eri tavoin objektiivisia ja tosia kuin esimerkiksi materiaalista todellisuutta koskevat väitteet. Sosiaalinen todellisuus rakentuu ihmisten välisessä kanssakäymisessä ja sen olemassaolo on jossakin määrin riippuvaista havaittajastaan ja tulkitsijastaan, eli sosiaalisesti rakentunutta.

Sosiaalisen todellisuuden sosiaalisesta rakentuneisuudesta huolimatta oletan sosiaalisten ilmiöiden vaikuttavan reaalisesti mielen ulkopuoliseen ja havainnoista riippumattomaan maailmaan. Realismi ei ole sovittamattomassa ristiriidassa löyhän sosiaalisen konstruktivismin¹⁵² kanssa. Sosiaalisen todellisuuden rakentumista teoksessaan *The Construction of Social Reality* käsittelevä filosofi John R. Searle painottaa, että realismi on ontologinen, ei

¹⁵² En tässä käsittele enkä puolusta radikaalia sosiaalikonstruktivismia, jossa koko todellisuus mielletään sosiaalisten konstruktioiden mukaan rakentuvaksi ja siten suhteelliseksi, vaan lähdän mielen ulkopuolisen todellisuuden olemassaolosta.

episteeminen teoria.¹⁵³ Ontologisia ja epistemologisia filosofisia kysymyksiä ei kuitenkaan voi erottaa puhtaasti toisistaan, sillä olemassaoloa koskevat filosofiset väitteetkin ovat tietoa.

Tukeudun tutkimuksessa *kriittisenä realismina* tunnettuun tieteenfilosofiseen käsitykseen todellisuudesta: tiedon saaminen mielen ulkopuolisesta todellisuudesta edellyttää inhimillistä toimintaa kuten kielen kategorioiden käyttöä ja sosiaalista vuorovaikutusta.¹⁵⁴ Kriittisen realismin mukaan todellisuus on kerroksellinen. Luonnollinen maailma ja sosiaalinen maailma ovat olemassa eri tavoin mutta vahvasti toisiinsa vaikuttaen. Sosiaalisen maailman rakenteita ja ilmiöitä ei voida täysin palauttaa fysikaalisiin, kausaalisiin lainalaisuuksiin, vaan sosiaalisen todellisuuden tosiasiat emergoivat fysikaalisen todellisuuden eri tasoista. Sekä sosiaaliset rakenteet että ihmiset ymmärretään avoimiksi systeemeiksi¹⁵⁵. Avoimeen systeemiin vaikuttavat intentionaalisesti toimivat ihmiset ja kontingentit kulttuurisidonnaiset seikat, minkä vuoksi ne ovat luonteeltaan muuttuvampia kuin fysikaaliset tosiasiat. Sosiaaliset rakenteet eivät suoraan ole seurausta ihmisluonnosta ja toimijoiden intentioista, vaan sosiaalisten tosiasioiden muodostumiseen ja olemiseen vaikuttavat intersubjektiiviset ja materiaaliset tekijät.¹⁵⁶

Sosiaalisen todellisuuden instituutiot, kuten raha, liikennejärjestelmä ja avioliitto ovat kuitenkin eri tavoin olemassa kuin materiaallinen todellisuus kuten joet tai vuoret. Raha, liikennejärjestelmä ja avioliitto ovat Searlen mukaan sosiaalisia tosiasioita (*social fact*), jotka rakentuvat *kollektiiviseksi intentionaalisuudeksi*¹⁵⁷ kutsutusta, ihmisten jakamasta asennoitumisesta.

Sosiaalisista faktoista muodostettavat käsitykset ovat havaitsevasta subjektista ja hänen aiemman tiedon varassa tekemistään tulkinnoista riippuvaisempia kuin materiaaliset tosiasiat. Tosiasioiksi kutsutuilla asiainloilla on sekä niiden sisäisiä että tarkastelijasidonnaisia piirteitä. Ensimmäiset eivät menetä pätevyyttään, vaikka tarkastelija vaihtuisi, mutta jälkimmäiset piirteet voivat menettää tarkastelijan vaihtuessa merkityksensä.

¹⁵³ Realismia vastustavat argumentit ovat kuitenkin olleet 1600-luvulta lähtien episteemisiä, kun on esitetty, että ihmismielen ulkopuolisen todellisuuden olemassaolosta ei voi olla varma sillä perusteella, ettei siitä voi saada mielen ulkopuolista tietoa. SEARLE 1995, 153–155.

¹⁵⁴ Roy Bhaskarin (1944–2014) kehittämä kriittinen realismi eroaa naiivista realismista, jossa oletetaan luonnontieteissä tutkittavan todellisuuden ilmenevän tarkkailijalleen autenttisenä. Kriittinen realismi on muotoiltu ennen kaikkea empiiristen tieteiden tarpeisiin. GORSKI 2013, 664.

¹⁵⁵ Avoimet systeemit eroavat suljetuista systeemeistä siten, että niitä ei voi tutkia ja selittää tyhjentävästi luomalla positivistisen tieteenfilosofian ihanteen mukainen suljettu koetila. GORSKI 2013.

¹⁵⁶ Kriittinen realismi eroaa sosiaalitieteissä käytetyistä tieteenfilosofisista lähestymistavoista positivismista, interpretivismista ja konstruktionismista. GORSKI 2013, 659–662. Ks. myös SMITH 2015.

¹⁵⁷ Intentionaalisuus tarkoittaa toimijan asennoitumista esimerkiksi tavoitteita, normeja ja sääntöjä kohtaan. Kollektiivinen intentionaalisuus tarkoittaa tulevaisuuteen kohdistuvaa jaettua asennoitumista tavoitteita ja toimintoja kohtaan. Ks. esim. SCHWEIKARD & SCHMID 2013; PREYER & PETER 2017.

Kun materiaaliselle maailman osalle, kuten joelle, annetaan jokin funktio, kuten heimojen asuinalueiden välinen raja, materiaalisesta oliosta tulee yhdessä käyttömerkityksensä kanssa osa sosiaalista systeemiä. Funktiot voivat olla intentionaalisia, kuten joen pitäminen rajana, tai materiaalistien olentojen olemuksen mukaisia ja ei-intentionaalisia, kuten esimerkiksi joen veden maa-ainekseen muovaama uoma ja veden virtaus. Silti voidaan sanoa, että joen ei-intentionaalinen funktio on mahdollistaa veden virtaaminen johonkin suuntaan.¹⁵⁸ Sosiaalisten tosiasioiden määritelmällinen piirre on siten niiden ontologinen suhteellisuus.

Tämä sosiaalisten tosiasioiden suhteellisuus on osa tutkimuksen episteemistä lähtökohtaa: sosiaalinen todellisuutemme rakentuu osittain sosiaalista todellisuutta koskevasta jossakin kontekstissa jaetusta ymmärryksestä. Yhteisöllisyyden kohdalla tämä tarkoittaa, että ilmiön olemassaoloon vaikuttavat siitä osallisten ihmisten käsitykset. Se johtaa kysymään, onko yhteisöllisyydestä ja sen rajoista mahdollista saada käsitteellisen tutkimuksen avulla yleistettävää tietoa. Tieto yhteisöllisyydestä ja yhteisöllisyys muodostuvat molemmat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, joten sillä perusteella yhteisöllisyydestä ei ole mahdollista saada objektiivista tietoa. Hyvin määriteltyjen sosiaalista todellisuutta abstrahoitavien käsitteiden avulla voidaan kuitenkin tehdä yhteisöllisyyttä koskevia perusteltuja johtopäätöksiä ja yleistyksiä esimerkiksi yhteisöllisyyden muodostumisen edellytyksistä ja hajoamisen riittävistä ehdoista.

Taulukko 5. Yhteisöllisyyttä koskevan tiedon rakentuminen

yhteisöllisyyttä koskevien väitteiden taso		tarkastelun kohde	Tutkimuksessa rakentuvan tiedon sisältö
eettinen		käytänteet, tavat, institutionaaliset normijärjestelmät	ihmisen hyvän ja yhteisöllisyyden rajat, normatiiviset johtopäätökset
käsitteellinen		sanallisten kuvausten, teorioiden ja käsitteiden ilmaisemat ajatukset ja merkitykset, käsitteiden väliset yhteydet	teoria yhteisöllisyyden käsitteestä ja ilmiön rajoista
ontologinen	psykologinen	kokemusten kuvaukset, kokemuksen muotoutumisen psykologiset edellytykset	kokemusten muodostumisen ehdot
	sosiaalinen	sosiaalinen vuorovaikutus, toiminta, yhteistoiminta sosiaaliset faktat	vuorovaikutuksen, toiminnan, tapahtumien ehdot
	fysikaalinen	ihminen, muu luonto, ja rakennettu ympäristö materiaalisina partikkeleina tai systeemeinä	yhteisöllisyyden edellytykset

¹⁵⁸ SEARLE 1995, 7–26.

Yhteisöllisyyden rajojen tutkiminen edellyttää, että yhteisöllisyysilmiö otetaan huomioon niin fysikaalisella, sosiaalisella kuin psykologisellakin tasolla. Näitä tasoja voidaan tehdä ymmärrettäväksi ja siten enemmän sosiaalisessa todellisuudessa olemassa oleviksi käsitteellisellä tasolla. Ilmiön ontologisten tasojen ehtojen ja käsitteellisen tason merkityserojen ja suhteiden analysoinnin perusteella tutkimuksen johtopäätöksenä esitetään eettisiä väittämiä.

Taulukkoon 5 olen muotoillut tutkimuksessa käytetyt yhteisöllisyyden ontologiset tarkastelutasot, käsitteellisen ja eettisen tason ja näillä kohteilla tarkastelun kohteet ja tutkimuksessa rakentuvan tiedon sisällön. Taulukossa erottelen todellisuuden fysikaalisen, sosiaalisen ja psykologisen tason. Yhteisöllisyyden ehtoja muotoillaan näille tasoille sijoittuvien väitteiden avulla, jotka ovat kaikki todellisuutta koskevia käsitteellistyksiä tai teoreettisia yleistyksiä. Pyrkimyksenä on päästä pohtimaan yhteisöllisyyden eettisiä rajoja. En asetu kuitenkaan puolustamaan vahvaa moraalista realismia, jossa eettisten väitteiden totuusarvo ja hyväksyttävyys perustuvat yksinomaan naturalistisiin todellisuutta koskeviin faktoihin, vaan puolustan faktojen ja arvojen välistä tiedollista ja käsitteellistä eroa.¹⁵⁹ Tämän avaaminen vaatii ihmiskäsityksen tarkempaa erittelyä.

3.2 Ihmiskäsitys

Tutkimuksen keskeinen näkökulma yhteisöllisyyteen on, miten ihmisten on mahdollista toimia yksin ja yhdessä tavalla, joka muodostaa yhteisöllisyysilmiön. Siksi on tarkennettava, mitä tarkoitan tutkimuksessa ihmisellä ja ihmisen hyvällä.

Ihminen tarkoittaa tässä tutkimuksessa persoonaa, jolle on luontaista toimia ja pyrkiä parantamaan elämäänsä ja elinolojaan. Luvussa 2.3 erittelin yhteisön idean ontologisia, funktionaalisia ja normatiivisia piirteitä. Myös ihmispersoonaa voidaan tarkastella ontologisesta, funktionaalisesta ja normatiivisesta näkökulmasta.¹⁶⁰

Ontologisesta näkökulmasta on kysyttävä, millä tavoin ihmispersoonaa tulee olevaksi. Christian Smithin mukaan ihmispersoonaa muotoutuu prosessissa, jossa alemman tason toiminnoista syntyy jotakin uutta, joka ei kuitenkaan ole alemman tason toiminnoista erillinen olio.¹⁶¹ Smith rakentaa

¹⁵⁹ Vrt. Andrew Collierin *Being and Worth* (1999), jossa hän sanoo rakentavansa etiikkaa kriittisen realismin varaan, mutta puolustaa niin Augustinuksen kuin Spinozankin hyväksytyksiä. Koherentimmin moraalifilosofiaa ja psykologista realismia yhdistää Antti Kauppinen, joka väitöskirjassaan *Essays in Philosophical Moral Psychology* (Helsingin yliopisto, 2008) tarkastelee mm. moraalipsykologisen empiirisen tutkimuksen luoman tiedon ja eettisen normatiivisuuden välistä suhdetta.

¹⁶⁰ Näin myös Ilkka Niiniluoto (2004, 301–308 ja 2015, 62 ja 68–74), joka on soveltanut Karl Popperin kolmen maailman mallia ihmispersoonan eri tasojen erotteluun.

¹⁶¹ Ks. SMITH 2010, 57–78 ja SMITH 2015, 36–40. Smithin mukaan persoonaa rakentuu kykyjen emergoitumisen kautta, mutta kyvyt eivät ole mitään itsenäisiä entiteettejä. Hän väittää vahvasti, että persoona on erillinen entiteettinsä. Väite tulee ymmärrettäväksi

ihmisen persoonaa ja ihmisen perushyviä koskevat teoriansa kriittisen realismin ja personalismiksi kutsutun ajattelutavan varaan. Ihmispersona on tämän käsityksen mukaan ontologisesti kolmitasoinen: Pohjatasolla on orgaaninen ja materiaallinen, ruumiillinen olento. Keskitasolla ovat ihmiselle ominaiset kyvyt, kuten mielensisäinen kyky representoida todellisuutta, käyttää kieltä ja kyky ajatella abstrakteja seikkoja, kyky luovuuteen, reflektiivisyyteen ja oman toiminnan tehokkaaseen ohjaamiseen. Kyvyt vaikuttavat toisiinsa ja ovat vuorovaikutussuhteessa materiaallisen tason kanssa. Kolmannella tasolla on alempien tasojen prosessien kautta muotoutuva persoonuus, joka on ihmisellä jo syntymästä saakka.¹⁶² Ihmisen personuutta määrittävät luontaiset kyvyt, kuten kyky kehittyä tiedostavaksi, refleктоivaksi, ruumiilliseksi ja itsensä ylittäväksi subjektiivisen kokemuksen keskuksiksi, jolla on ajallisesti kestävä identiteetti, kyky moraaliseen sitoutumiseen ja kyky sosiaaliseen kommunikaatioon.¹⁶³

Funktionaalisesta näkökulmasta ihmispersonaa tarkastellaan kysymällä, millä tavoin ihmispersona toimii. Edellä kuvattu synnynnäisiä kykyjä kantava ihmispersona, joka kehittyäkseen tarvitsee sosiaalista huolenpitoa, on *teleologisesti motivoitunut*. Uusaristoteelikot, joihin Smithkin voidaan lukea, muotoilevat, että ihminen on intressiensä mukaan toimiva hyviään ja kukoistustaan luontaisesti niin tiedostamatta kuin tietoisestikin tavoitteleva toimija.¹⁶⁴

Jaana Hallamaa on määritellyt ihmisen toimijuudelle kolme ehtoa. Ensimmäisen, intentionaalisuusehdon mukaan ihminen on toimija, kun hän kykenee tahtomaan asiantiloja ja suuntautumaan kohti tulevaa eli mahdollisesti asettamaan tavoitteita.¹⁶⁵ Intentionaalisuus¹⁶⁶ toimii tässä teknisenä terminä ja tarkoittaa mielen suuntautuneisuutta. Intentionaalisuus tarkoittaa toimijan asennoitumista esimerkiksi tavoitteita, normeja ja sääntöjä kohtaan.

sosiaalitieteiden lähtökohdasta ja tarpeesta: persoonan kykyjen erotteluja hän tarvitsee analyysityökaluiksi. Pyrkimyksenä on osoittaa, etteivät analyysit palaudu toisiinsa. Kiitos Aku Visalalle tästä huomiosta.

¹⁶² SMITH 2010, 454–455.

¹⁶³ SMITH 2015, 17–21; 34.

¹⁶⁴ Smith asettaa kriittisen realistisen personalismin mukaisen ihmiskäsityksensä seuraavalle tasolle sosiaalitieteiden tyypillisestä individualistisen ihmiskäsityksen ja kollektiivisen ihmiskäsityksen taistelusta, mutta erottaa persoonakeskeisen lähestymisensä *sosiaalista itseä* korostavasta teorioista. *Individual* viittaa Smithin mukaan teoreettiseen konstruktion, jota ei puhtaana ole ontologisesti olemassa samalla tavoin kuin ihmispersona on olemassa. SMITH 2015, 57–61 ja 190.

¹⁶⁵ HALLAMAA 2017, 22.

¹⁶⁶ Intentionaalisuutta voidaan pitää ihmisen aktuaalisena lajityypillisinä ominaisuutena, joka kehittyi tietoisuuden kehittyessä. Ks. esim. SEARLE 1995, 6–7. Kehityspsykologisissa tutkimuksissa on osoitettu tietoisien ja johdonmukaisen toiminnan kehittyvän imeväisikäisillä jo ennen kuin tietoisuus itsestä on kehittynyt. ROCHAT 2009, 73–78. Ihminen ei ole välttämättä intentionaalinen toimija kaikissa tilanteissa. Tuomelan mukaan intentionaalista toimijaa voi luonnehtia tämän mielentilojen, kuten uskomuksien, halujen, intentioiden, emootioiden ja tunteiden, avulla. Niillä on toimijaan vaikuttavia ruumiillisia seurauksia, kuten autonomisen hermoston aikaan saamia sydämen sykkeen kiihtymistä, lihasjännitystä ja punastumista. TUOMELA 2013, 21.

Toisen toimijuuden ehdon mukaan toimijan on oltava rationaalinen¹⁶⁷ ainakin siinä merkityksessä, että hän kykenee hahmottamaan todellisuuden ja oman toimintaympäristönsä kausaalisuhteita ja löytämään riittäviä keinoja, joilla voi edistää päämääriensä toteutumista ja saada aikaan toivomia asioita.¹⁶⁸

Kolmannen toimijuuden ehdon mukaan ihmisen on oltava kyvykäs toimimaan eli vaikuttamaan mielen sisäiseen tai ulkopuoliseen todellisuuteensa siten, että siinä tapahtuu jokin aiottu tai aiotun suuntainen asiantilojen muutos.¹⁶⁹

Kaikki nämä ehdot osoittavat, mitä vähintään vaaditaan, jotta toimijuus toteutuu mutta myös sen, millaisin ehdoin ihminen on vastuullinen omasta toiminnastaan. Tarkoitan tässä tutkimuksessa termillä toimija ihmistä, jolla on riittävät edellytykset sille, että häntä voidaan pitää jotakin toiminnaksi mielletävää aikaan saavana agenttina ja siksi moraalisesti vastuullisena olentona. Näitä edellytyksiä ovat edellä mainitut intentionaalisuus, rationaalisuus ja kyvykkyys.¹⁷⁰

Kolmen Hallamaan toimijuudelle asettaman minimiehdon avulla voidaan arvioida ihmisen toimijuuden rajoja tai astetta. Esimerkiksi masentuneen ihmisen toimijuus on heikentynyt sillä perusteella, että hänen intentionaalisuutensa on heikentynyt: syvän depression vallassa oleva lakkaa haluamasta ja tahtomasta asiantilojen muutosta tai asettamasta tavoitteita. Pienellä lapsella tai erilaisten keskushermostoon vaikuttavien aineiden vaikutuksen alaisena ihmisen rationaalisuus on heikentynyt siten, että maailman kausaalisuhteista ja todellisuudesta tehtävät havainnot ovat vääristyneitä, mikä voi estää tehokkaiden keinojen valintaa ja siten toimijuutta. Erilaiset fyysiset vammat tai vajavaisuudet heikentävät ihmisen

¹⁶⁷ Rationaalisuus toimijuuden ehtona poikkeaa rationaalisen valinnan teorian edustajien tavasta puhua toimijan rationaalisuudesta normatiivisessa merkityksessä. Jälkimmäisessä rationaaliseksi kutsutaan ihmisen pyrkimystä maksimoida preferenssiensä mukaisen hyödyn toteutuminen ja minimoida toiminnan edellyttämät ja siitä aiheutuvat kustannukset keräämällä mahdollisimman paljon tietopohjaista aineistoa päätöksentekoa ohjaavien uskomusten muodostamiseksi. Preferenssien toteutumisen maksimoimiseen pyrkimisen voi muotoilla näin: *Jos toimijalle $A > y$, A valitsee x ennen y :tä.* Suuremman preferenssin mukaan toimiminen on toimijan kannalta rationaalista, mutta preferenssien sisällöstä tämä ei vielä kerro mitään. ELSTER 2007, 191–19, 209–212; KANGAS 1994, 66–68.

¹⁶⁸ HALLAMAA 2017, 22–23. Aristoteles piti rationaalista valintaa vain keinoja koskevana, sillä päämäärät olivat ihmiselle laijn mukaisen luonnon perusteella annettuja. ARISTOTELES NE, 1112a. Max Weber sen sijaan korostaa rationaalista harkintaa suhteessa sekä päämääriin että keinoihin. von Wright mieltää keinojen ja päämäärien suhteen kausaalisiksi, minkä vuoksi rationaalisuuden ennakoedellytys on ”perusteltu usko syyvaikutus-suhteisiin”. von WRIGHT 1985, 169–172.

¹⁶⁹ HALLAMAA 2017, 23.

¹⁷⁰ HALLAMAA 2017, 22–23, TUOMELA 2007, 6; TUOMELA 2013, 21. Erilaisen toimijuuden määritelmän esittävät esimerkiksi List & Pettit (2013, 20–21), jotka pitävät toimijuuden määräävinä piirteinä kykyä muodostaa representatiivisia mielen tiloja, motivoivia tiloja ja kykyä prosessoida näitä intentionaalisia mielen tiloja ja niiden perusteella vuorovaikuttaa ympäristön kanssa. List & Pettit myöntävät, että minimimäärä rationaalisuutta on toimijalle tarpeen (2013, 24).

kyvykkyyttä toimia. Kaikkia näitä toimijuuden ehtojen puutteita voidaan koettaa tukea tai korjata.

Ihmisyteen kuuluu toimijuuden lisäksi myös psykologinen valmius kommunikoida, ilmentää sosiaalisuutta ja toimia yhdessä. Evoluutio- ja kehityspsykologiassa sekä sosiaalisen ontologian alalla tätä kykyä kutsutaan joko jaetuksi intentionaalisuudeksi, me-intentionaalisuudeksi, yhteiseksi intentionaalisuudeksi tai kollektiiviseksi intentionaalisuudeksi.¹⁷¹ Kollektiivinen intentionaalisuus tarkoittaa tavoitteiden ja toimintojen tulevaisuuteen kohdistuvaa jollakin perusteella jaettua asennoitumista.¹⁷² Niillä perusteilla ihminen ei ole ainoastaan yksilötoimija vaan myös *yhteistoimija*. Yhteistoimija¹⁷³ on tässä tutkimuksessa yläkäsite kaikille toimijoille, jotka toimivat yhdessä toisten kanssa.

Toimijuuden kolmen ehdon täytyminen ei vielä takaa, että ihminen kykenisi käyttämään kaikkea potentiaalista toimintakykyään. Toimijuutta mahdollistavat ja rajoittavat sosiaalinen, kulttuurinen ja materiaallinen ympäristö ja usein toisten ihmisen ja ihmisyyhteisöjen toiminta.¹⁷⁴

Persoonan toimijuuden edistäminen edellyttää normatiivista näkökulmaa ja sen muotoilemista, mikä on ihmispersoonalle hyväksi. Siitä, miten ihminen tulee olemassa olevaksi persoonaksi ja miten persoonasta tulee toimija ja mahdollisesti kukoistava sellainen, voidaan johtaa ihmisyyteen kuuluvia normatiivisia väittämiä, kuten käsityksiä siitä, mikä on ihmiselle hyväksi eli mikä on ihmisen hyvää.

On perusteltua olettaa, että ihmisellä on jokin hyvä sen nojalla, että ihmisellä on elämä ja jokaisella olennolla, jonka elämästä voidaan puhua, on

¹⁷¹ Engl. *shared intentionality, we-intentionality, joint intentionality, collective intentionality*. Ks. TOMASELLO 2009, 40–41; TUOMELA 2007, 65. Michael Bratman argumentoi ihmisen yhdessä toimimisen perustuvan samojen yksilöllisten kykyjen varaan kuin yksilötoimijuudenkin ja nimittää sitä *shared agency*. BRATMAN 2014.

¹⁷² Kollektiivisen intentionaalisuuden käsitteestä ja historiasta ks. OLEN & TURNER 2015; SCHWEIKARD & SCHMID 2013 ja PREYER & PETER 2017.

¹⁷³ En tarkoita yhteistoimijan käsitteellä kollektiivista toimijaa tai ryhmätoimijaa, joilla viitataan filosofiassa kollektiivisiin entiteetteihin, jotka toimivat kuin yhtenä toimijana. Kollektiivisista ryhmätoimijoista ks. LIST & PETTIT 2013 ja kollektiivisista moraalitoimijoista HINDRIKS 2018.

¹⁷⁴ Ympäristön tarjoamat resurssit ja rajoitteet ihmisen mahdollisuuksille toimia ja tavoitella hyviä ovat keskiössä filosofi Martha Nussbaumin Amartya Senin kanssa kehittämässä toimintavalmiusteoriassa. Teoriassa erotellaan ihmisten välttämättömät sisäiset kyvyt ja kyvykkyydet eli potentiaaliset toimintavalmiudet ja toimintavalmiuksien toteutumisen ja kykyjen harjoittamisen edellyttämät vapaudet. Sen määrittelee toimintavalmiudet ihmisen substantiaalisiksi vapaudeksi eli sarjaksi mahdollisuuksia valita ja toimia. Nussbaum kutsuu näitä *yhdistetyiksi toimintavalmiuksiksi (combined capabilities)* erotukseksi *sisäisistä toimintavalmiuksista (internal capabilities)*, joihin kuuluvat emotionaaliset toimintavalmiudet, ruumiin kunto, terveys, opitut tiedot ja taidot, havaintokyvyt ja kyvyt liikkua. Toimintavalmiudet eivät ole staattisia, vaan ne ovat dynaamisessa suhteessa toisiinsa ja vaihtelevat yhden ihmisen elämän aikana. Yhdistetyt toimintavalmiudet viittaavat poliittisen, taloudellisen ja sosiaalisen tilanteen toimijalle tarjoamiin mahdollisuuksiin. Esimerkiksi sisäisiä kykyjä ilmaista itseään voidaan tukea yhteiskunnassa, mutta ulkoista mahdollisuutta toteuttaa toimintavalmiutta ei sallita, jos sananvapautta rajoitetaan radikaalisti. Yhteiskunta ei voi kuitenkaan Nussbaumin mukaan tarjota vain yhdistettyjä toimintavalmiuksia ilman, että se mahdollistaisi sisäisten toimintavalmiuksien toteutumisen. NUSSBAUM 2011, 20–22.

myös jokin hyvä. Tämän Georg Henrik von Wrightin argumentoinnin varaan rakentuu tämän tutkimuksen ajatus ihmisen hyvästä.¹⁷⁵ Ihmisen hyvällä von Wright tarkoittaa ihmisen kukoistusta eli hyvinvointia.¹⁷⁶ Hyvinvointi on ihmiselle lajityypillistä, substantiaalista hyvää, joka toteutuu hyvänä kuntona ja terveydellisenä hyvänä. Von Wrightin suhteuttaa ihmisen hyvän muihin muotoilemiinsa hyvän käsitteen eri merkityskategorioihin: tekniseen hyvään, välineelliseen hyvään, terveydelliseen hyvään, utilitaariseen hyvään, hedoniseen hyvään ja moraaliseen hyvään. Terveydellinen hyvä on esimerkiksi ihmisruumiin elinten lajityypin mukaista toimintaa, minkä vuoksi terveydellisellä hyvällä on vahva yhteys tekniseen ja välineelliseen hyvään. Terveydellinen hyvä toteutuu, jos ihmisen ruumiin toiminnoissa ei ole mitään vikaa ja elimet toimivat asianmukaisella tavalla. Ruumiin elimien ja ruumiin ja mielen kykyjen asianmukainen toiminta palvelevat ihmisen hyvää ja ovat siksi siihen suhteutettuina välineellisiä. Toinen osa ihmisen hyvää on hyvinvointi, joka toteutuu privatiivisen terveyden ja positiivisen terveyden ollessa voimassa. Privatiivinen terveys tarkoittaa ruumiin terveyden puutteiden ja vajeiden poissaoloa ja positiivinen terveys koettua hyvinvointia, jonka runsautta voidaan kutsua myös kukoistukseksi tai onnellisuudeksi.¹⁷⁷ Hyvinvointi ei kuitenkaan ole von Wrightin mukaan asiantila, joka olisi ”läsnä” sitten, kun se on toiminnalla saatu aikaan.¹⁷⁸

Ihmisen hyvän käsite on von Wrightilla muodollinen ja siksi sisällöllisesti melko ontto: hän ei esimerkiksi määrittele ihmisen hyvinvoinnin ulottuvuuksiakaan kovin laajasti. Siksi ihmisen hyvän sisällön ymmärtämisen tueksi tarvitaan myös psykologista ja sosiaalitieteellistä tutkimusta. Ihmisen hyvän käsite voidaankin pilkkoa *ennakkoedellytyksiin*¹⁷⁹, aktuaaliseen

¹⁷⁵ von WRIGHT 2001, 94 ja 147.

¹⁷⁶ Englannin *the good of man* ja suomen *ihmisen hyvä* ovat von Wrightin mukaan keinotekoisemman kuuloisia kuin saksan *das Wohl eines Menschen* tai ruotsin *människans väl*. von WRIGHT 1985, 180; von WRIGHT 2001, 147–148.

¹⁷⁷ von WRIGHT 2001, 97–102; 110–111; 148. Carl-Henric Grenholmkin pitää ihmisen hyvinvointia vapautena nälästä, kärsimyksestä ja sairauksista. Hän perustelee näitä hyvän elämän takeina kristillisestä ihmiskäsityksestä, eli ihmisestä luotuna ruumiillisena olentona, käsin. GRENHOLM 1973, 303.

¹⁷⁸ von WRIGHT 2001, 153–154.

¹⁷⁹ Esimerkiksi sosiologi Erik Allardt in ihmisen hyvinvoinnin ulottuvuudet näyttävät olevan hyvinvoinnin mahdollistajia ja osatekijöitä eli hyvinvoinnin resursseja. Allardt määrittelee ihmisen hyvinvoinnin kolme eri osaa. Ensimmäisessä osassa on kyse ulkoisista elinolosuhteista ja mahdollisuuksista, joita ihmisen ympäristö tarjoaa. Toisessa osassa on kyse merkityksellisistä ihmissuhteista ja yhteisyydestä. Kolmannessa osassa hyvinvointia luovat ihmisen mahdollisuudet toteuttaa itseään. Itsensä toteuttamiseen ja olemiseen Allardt sisällyttää sekä nähdyksi tuleminen, toisilta saadun kunnioituksen, sosiaaliset ja yksityiset mahdollisuudet toimia että vaikutusmahdollisuudet omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon. ALLARDT 1977, 23–35. Hyvinvoinnin määrittelevät ihmisen käytössä olevien resurssien avulla enemmän kuin saavutettuna tilana myös psykologiset tutkimukset, joissa koettuun hyvinvointiin liittyviä tekijöitä on kerätty opiskelijoiden kertomuksista eri kulttuuripiireissä. Olennaisimmat tekijät koetussa hyvinvoinnissa olivat ihmisten myönteinen käsitys itsestä, hyvät sosiaaliset suhteet ja kokemus vaikuttamismahdollisuudesta itselle tärkeisiin asioihin. Sosiaalipsykologisesta tutkimuksesta raportoivat ensimmäisenä K. M. Sheldon & A. J. Elliot & Y. Kim & T. Kasser artikkelissaan ”What is satisfying about satisfying

ihmisen hyvän *toteutumisprosessiin* ja ihmisen hyvän *täydellistymiseen* kukoistuksessa.

Sisällöllisemmän esityksen ihmisen hyvän toteutumisesta antaa Smith. Hän pitää ihmisen hyvänä persoonallista kukoistusta, oman erityisen ihmislunnon kehittymistä täyteyteensä luonnon, todellisuuden ja ihmisten oman toiminnan epäonnistumisen sallimissa rajoissa.¹⁸⁰

Smithin mukaan ihmisen kukoistuksen toteutuminen alkaa perustarpeiden toteutumisesta. Hän luokittelee kuusi eri inhimillisen perushyvän luokkaa, jotka ovat kaikille ihmisille yhteisiä toimintaa ohjaavia ja motivoivia tekijöitä ja joiden tavoittelu ja toteutuminen voivat saada aikaan ihmisen kukoistuksen. Näitä perushyviä hän kutsuu ihmisen keskeisimmiksi intresseiksi. Ensimmäinen ihmisen intressi on fyysinen eloonjääminen, turvallisuus ja mielihyvä (*bodily survival, security, pleasure*). Toisena intressinä Smith esittää tiedon todellisuudesta (*knowledge of reality*). Kolmas intressi on ihmisen eheä ja vahvistusta saanut identiteetti (*identity coherence and affirmation*). Neljäs intressi on tarkoituksellisen toimijuuden harjoittaminen (*exercising purposive agency*). Viidentenä Smith mainitsee moraalisen vahvistumisen ja hyväksynnän (*moral affirmation*). Kuudes ja viimeinen intressi Smithin listassa on sosiaalinen kuuluminen ja rakkaus (*social belonging and love*). Nämä ovat Smithin mukaan universaalisti tavoiteltuja, ihmisluntoon perustuvia itseisarvoisia hyviä. Se, mitä näiden hyvien toteutumisen tulkitaan tarkoittavan, riippuu kulttuurisesta kontekstista. Hyvien toteutumista rajoittavat sosiaaliset ja institutionaaliset tekijät, jotka vaikuttavat mahdollisuuksiin tavoitella edellä mainittuja seikkoja sekä materiaalisia, biologisia ja ympäristöllisiä resursseja.¹⁸¹

Erittelen ensiksi Smithin luettelemat perushyvät tässä motivoivina intresseinä. Jotta ihmisen hyvä voi toteutua kukoistuksena, se nimittäin edellyttää, että myös perushyvät toteutuvat ainakin jossakin määrin.¹⁸² Laajennan siksi myöhemmin, mitä perushyvät tarkoittaisivat toteutuvina asiaintiloina.

events? Testing 10 candidate psychological needs”, *J Pers Soc Psychol*, 80 (2), 325–339. ELOVAINIO 2016, 42.

¹⁸⁰ “[T]he good for human persons is to flourish as persons, to realize our own nature, to develop in fullness what we actually are. - - Our human good then, is to realize our nature as persons, as the particular kind of persons I have described. It is to be as fully alive and flourishing as persons as we are able to be in the context of the real world that we inhabit and of our natural limitations, finitude and failings.” SMITH 2010, 285–386.

¹⁸¹ SMITH 2015, 181–182; 198–200. Smith on päätenyt luettelonsa käytyään läpi ja verrattuaan monien eri alojen ihmisten näkemyksiä ja luokitteluja perustavanlaatuisista ihmisen hyvistä, joista hän on havainnut toistuvan edellä mainitut kuusi perushyvä. Ks. taulukko SMITH 2015, 176–179.

¹⁸² ”The proper human telos of flourishing as persons requires the significant realization of all six basic goods, since they constitute flourishing itself. The failure to achieve any one of the goods severely limits the prospects for realizing personal flourishing. SMITH 2015, 197.

Taulukko 6. Ihmisen perushyvät Christian Smithin mukaan.

Smithin luokka	perushyvä motivoivana intressinä
I	fyysinen eloonjääminen
	turvallisuus
	mielihyvä
II	todellisuutta koskeva tieto
III	eheä, vahvistusta saanut identiteetti
IV	tarkoituksellisen toimijuuden harjoittaminen
V	moraalinen vahvistuminen
	moraalisesti kiitettävän elämän eläminen
VI	sosiaalinen kuuluminen
	rakkaus

Jos ihmisen perushyvät eivät toteudu, kyse voi Smithin mukaan olla joko perushyviiden puutteesta tai siitä, että ihmisen toiminta suuntautuu jotenkin väärin. Mikäli perushyviä ei tavoitella ja edistetä toiminnalla, ihmispersoonaa voi kukoistuksen sijaan suuntautua kohti tuhoutumista. Kukoistus ja tuhoutuminen ovat saman jatkumon ääripäitä.¹⁸³

Ihmisen kukoistukseen vaikuttavat mahdollistajat ja rajoitukset niissä luonnonolosuhteet, katastrofit, toisten ihmisten toiminta kuin sosiaaliset ja poliittiset rakenteet. Smith kutsuu epäonnistumisiksi (*failure*) tilanteita, joissa kukoistaminen ei toteudu. Ihminen ei voi saavuttaa kukoistustaan, jos hänellä ei ole mahdollisuutta ja tilaisuutta toimia perushyviään vahvistaen omasta toiminnastaan riippumattomista syistä.¹⁸⁴

Ihmisen hyvästä, kuten hyvästä arvottavassa mielessä yleensäkin, ei voida puhua ilman eettistä kannanottoa siitä, mitä on hyvä elämä ja mitä sen aikaansaamiseksi tai hyvän elämän elämiseksi tarvitaan. Arviot hyvästä elämästä riippuvat ympäristöstä ja yhteiskunnan tarjoamista mahdollisuuksista ja kulttuurisista käsityksistä. Hyvään elämään yhdistetään yleensä sellaiset käsitteet kuin onnellisuus, hyvinvointi ja kukoistus. Ihmisten onnellisuutta ja siihen vaikuttavia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia tekijöitä on koetettu mitata kyselytutkimuksilla¹⁸⁵ niin kansallisesti kuin globaalistikin.

¹⁸³ SMITH 2015, 237.

¹⁸⁴ SMITH 2015, 234–235.

¹⁸⁵ Näitä kyselytutkimuksia vastaan Nussbaum ja Sen ovat kehittäneet normatiivista toimintavalmiusteoriaa, joka on moraalisesti ja poliittisesti normittavampi kuin esimerkiksi hyvinvointiin tai onnellisuuteen keskittyvät hyvinvoinnin kehittämisen teoriat: toiminnan vapaus, valinnanvapaus ja toimintavalmius sisältävät ajatuksen velvollisuudesta toteuttaa tai edistää niitä. NUSSBAUM 2011, 24–26 ja 63–64 ja SEN 2011, 233–235 ja 270–271.

Viime aikoina poliittisen filosofian parissa hyvinvoinnin ja kukoistuksen toteutumisen mittareina on pidetty ihmisten kokemusta omista mahdollisuuksistaan ja resursseistaan toimia ja vaikuttaa omiin elinoloihinsa ja ympäristöönsä.¹⁸⁶ Tällä tavalla määräytyvänä hyvinvointia, kukoistusta tai ihmisen hyvää ei voi arvioida pelkästään kolmannen persoonan näkökulmasta tehtynä arviona joidenkin elementtien ja resurssien toteutuneesta tilasta, vaan tarvitaan ensimmäisen persoonan näkökulmasta tehty arvio siitä, millaiset ovat hänen toimintamahdollisuutensa tavoitella perushyviään ja muita tavoitteitaan.

Voidaan ajatella, että Smithin muotoilemat ihmisen perushyvät ovat keskenään dynaamisessa suhteessa. Perushyvät vaikuttavat toisensa toteutumiseen. Perushyvistä kolme ensimmäistä, turva, tieto ja identiteetti, mahdollistavat ihmisen tarkoituksellisen toimijuuden eli neljännen perushyvän toteuttamisen. Toimijana ihmisen on mahdollista ylläpitää ja rakentaa moraali-identiteettiään, sosiaalisia suhteitaan ja saada ja antaa rakkautta.

Ensimmäisen persoonan näkökulmasta perushyvät eivät Smithin teoriassa ole kapean individualistisia, vaan perushyvien toteutuminen on vahvasti sosiaalista ja riippuu toisista ihmisistä. Moraali-identiteetin vahvistamisen, sosiaalisen kuulumisen ja rakkauden tavoittelu ovat käsitteellisesti sosiaalisia ja toisten ihmisten tunnustamista vaativaa. Nämä sosiaaliset perushyvät ovat toimijalle resursseja, joiden avulla toimija voi harjoittaa toimijuuttaan ja vahvistaa omaa ja toisten moraali-identiteettiä, rakkaussuhteitaan ja edistää sosiaalista kuulumistaan ryhmiin ja yhteisöihin.¹⁸⁷

Smith ei erittele sosiaalisia hyviä kuten rakkauden ja sosiaalisen kuulumisen erilaisia muotoja. Ihmisen sosiaalisten hyvien jonkinasteista toteutumista voidaan pitää välttämättöminä, jotta olot ovat suotuisat ihmisen kasvaa ja kehittyä. Näin esittää muun muassa Axel Honneth tunnustusteoriassaan, jossa hän määrittelee ihmisten välisen tunnustamisen eri tasoiksi rakkauden, kunnioituksen ja arvostuksen. Ihmisen suotuisan kehityksen ja kasvun edellytyksinä ne ovat ihmiselle välttämättömiä. Rakkaussuhteessa toinen ihminen tunnustaa toisen persoonan. Kunnioitussuhteessa tunnustetaan persoonan oikeudet ja yhtäläinen arvo. Arvostussuhteessa tunnustetaan ja taataan toisen persoonan sosiaalinen asema ja status. Tunnustamisen eri muodot eivät tarkoita, että ilman niitä

¹⁸⁶ Onnellisen, hyvinvoivan ja kukoistavan elämän mahdollisuuksia ovat teoretisoineet esimerkiksi Juha Sihvola (2004), Martha Nussbaum (2011) ja Amartya Sen (2011). Sihvola puhuu onnellisen elämän valitsemisen mahdollisuudesta, joka poliittisen järjestyksen tulisi taata. Ihmisille tulisi mahdollistaa perusturvallinen elämä ja kasvu, ruumiintarpeiden tasapainoinen tyydyttyminen ja ruumiin ja mielen kykyjen ja taitojen kehittyminen, lähisuhteiden muodostumisen ja ylläpitämisen mahdollisuus sekä osallisuus yhteiskunnalliseen toimintaan sen tunnustettuna jäsenenä. Mikään näistä hyvistä ei voi toteutua, elleivät toiset ihmiset tarjoa niille tilaa ja tukea. SIHVOLA 2004, 64. Ks. myös ELOVAINIO 2016.

¹⁸⁷ Smith ei ota huomioon perushyvien yhteen liittäviä vaikutuksia. Analysoin niitä luvussa 6, kun muotoilen ihmisen perushyvien suhteita yhteisöllisyyteen.

ihmisen itsekunnioitus tai -arvostus mitätöityisivät, mutta ne ovat tarpeen ihmisen kehityksen kannalta.¹⁸⁸

Ihmisen hyvän käsitteeseen sisältyy partikulaareja sosiaalisia hyviä. Ihmisen hyvän käsite ei tässä tutkimuksessa tarkoita pelkkää individualistista hyvää, vaan siihen kytkeytyy toisten ihmisten hyvän toteutuminen.¹⁸⁹ Toisten ihmisten hyvä ei aina tarkoita samaa kuin yhteinen hyvä tai jonkin yhteenliittymän hyvää. Kun määritellään jonkin yhteenliittymän yhteistä hyvää, päädytään punnitsemaan yhden olennon hyvinvointia toisen olennon hyvinvointiin ja tekemään jonkinlainen keskimääräinen yhteenvedo arvostelmista.¹⁹⁰ Yhteinen hyvä puolestaan on hyvin epämääräinen käsite, jolla voidaan viitata erikokoisiin ja eri perusteilla yhteisiin hyväiksi arvoitettuihin asioihin.

Ihmisen hyvä ja *yhteinen hyvä* voivat käsitteinä olla ainakin neljänlaisissa suhteissa toisiinsa. Kaikkien ihmisten yhteisestä hyvästä voidaan ensinnäkin puhua universaalissa merkityksessä (1) sillä perusteella, että ihmisyyys on universaali kategoria. Lajin perusteella voidaan puhua kaikkia ihmisiksi luokiteltuja olentoja koskevasta ihmisen hyvästä. Käsitteet ihmisen hyvä ja yhteinen hyvä ovat silloin yhtenevät, jolloin jompikumpi käsitteistä voitaisiin erottelukyvyttömänä hylätä.

Ihmisen hyvän ja yhteisen hyvän käsitteet voivat olla myös sisäkkäiset kahdella eri tavalla. Toisessa suhteutumistavassa ihmisen hyvä sisältyy yhteiseen hyvään (2). Tällöin yhteisen hyvän määrittäjät ottavat esimerkiksi muidenkin elollisten olentojen tai elottomien olioiden hyvän mukaan. Kolmannessa tapauksessa ihmisen hyvä on yhteisen hyvän kattokäsite (3). Esimerkiksi jos yhteiseksi hyväksi ymmärretään sosiaalisten yhteenliittymien olemassaolo, ryhmät, yhteisöt ja yhteiskunnat, ne voivat sisältyä ihmisen hyvään. Ilman yhteenliittymien tarjoamia sosiaalisia, poliittisia ja taloudellisia hyviä ihmisen hyväkään ei toteudu.

Ihmisen hyvän ja yhteisen hyvän suhde voi olla myös konfliktinen (4). Mikäli ihmisen hyvä mielletään yksittäisen ihmisolennon hyväksi, joutuu yhteinen hyvä helposti sen kanssa ristiriitaan. Tämän voi käsitteellistää yhteisön hyvän ja yksilön hyvän väliseksi ristiriidaksi. Toisaalta yhteinen hyvä laajemmin ymmärrettynä ja ihmisyyden hyvä voivat nekin olla ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi tiukan naturalistisessa maailmankuvassa yhteinen

¹⁸⁸ VAINIO & VISALA 2016, 555–556 ja 560.

¹⁸⁹ Myös Carl-Henric Grenholm esittää kristillisessä sosiaalietiikassaan, että ihmisen hyvään kuuluvat hyvinvoinnin (welfare) lisäksi, osallisuus (participation), vapaus (freedom) ja kumppanuus (fellowship), joista hyvinvoinnilla hän tarkoittaa ruumiin kuntoa, osallisuudella mahdollisuutta vaikuttaa omaan, yhteisönsä ja ihmiskunnan tulevaisuuteen, vapaudella hän tarkoittaa poliittisia vapauksia kritisoida valtaapitäviä ja kumppanuudella läheistä yhteistoimintasuhdetta toisiin ihmisiin. Kirjavainen huomauttaa, että Grenholm sitoo oikean ihmisen hyvään: oikeaa toimintaa on se, mikä edistää ”maksimaalisesti” lähimmäisen em. teleologiaa päämääriä, hyvinvointia, osallisuutta, vapautta ja kumppanuutta. GRENHOLM 1973, 302–304 ja 305; KIRJAVAINEN 1996, 9.

¹⁹⁰ Esimerkiksi von Wright sanoo kysymyksen yksilön hyvän ja yhteisen hyvän vertailumahdollisuuksista kuuluvan poliittisen etiikan alaan ja luopuu niiden käsittelystä ja keskittyy ihmisyyden näkökulmaan. von WRIGHT 2001, 198–199.

hyvä kattaa kaiken elollisen olemassaolon ja sille annetaan yhtäläinen arvo, jolloin ihmisten olemassaolonsa turvaamiseksi tekemä muun elollisen tuhoaminen asettaa ihmisten ja muiden elollisten olentojen olemassaolon eli perushyvän keskenään ristiriitaan.

- 1) yhtenevät (kaikkien ihmisten yhteinen hyvä)
- 2) ihmisen hyvä kuuluu yhteiseen hyvään (yhteisen hyvän määrittäjät tarkastelevat hyvää ihmisen hyvän näkökulmasta, eivät esimerkiksi vain elollisten olentojen tai elottomien hyvästä käsin)
- 3) yhteinen hyvä kuuluu ihmisen hyvään (ihmisen hyvään sisältyy sosiaalisten yhteenliittymien olemassaolo)
- 4) yhteinen hyvä ja ihmisen hyvä voivat olla ristiriidassa keskenään (yhteinen hyvä vs. ihmisyyden hyvä tai yhteinen hyvä vs. yksilön hyvä)

Yhteisellä hyvällä tarkoitan tässä tutkimuksessa jonkin yhteenliittymän määrittämää hyvää. Määrittävä taho voi vaihdella kahdesta ihmisestä aina suurimpaan kuviteltavissa olevaan joukkoon. Yhteinen hyvä voi sisältää arvoja, tavoitteita, jonkin entiteetin olemassaolon, normeja, tapoja, uskomuksia ja käytänteitä. Käsitteellisesti yhteinen hyvä on sidoksissa yhteistoiminnan tavoitteeseen samalla tavalla kuin hyvä on sidoksissa toiminnan tavoitteeseen: se, mitä yhdessä tavoitellaan, on yhteisesti toivottua ja siinä merkityksessä hyvää.

Yhteenvetona voidaan todeta, että ihminen ymmärretään tässä tutkimuksessa toimivana persoonana, joka pyrkii edistämään omaa kukoistustaan eli ihmisen hyvää. Kukoistaminen mahdollistuu, kun ihmiset tavoittelevat fyysistä selviytymistä, tietoa todellisuudesta, identiteetin vahvistamista, tarkoituksellista toimijuutta, moraalista vahvistamista ja sosiaalista kuulumista ja rakkautta eli perushyviään. Ihmisen hyvän toteutuminen on riippuvainen toisista ihmisistä ja heidän hyvistään.

3.3 Toiminta

Toiminta tarkoittaa tässä tutkimuksessa käytännöllistä päättelyä, jossa toimija edistää päämääräksi valitsemaansa tavoitetta valitsemallaan keinolla. Ihmisen aktiivisuus olisi mahdollista käsittää käyttäytymiseksi, jossa ihminen behavioristisen ajattelun mukaan mielletään ärsykkeisiin reagoivaksi olennoksi, jonka käyttäytyminen determinoituu joihinkin häneen kohdistettujen tai hänen mielensä sisäisten ärsykkeiden mukaan. Käyttäytymisen ulkoisiksi ohjauskeinoiksi hahmotetaan usein traditiot, tavat ja normit. Toiminnan käsitteeseen puolestaan kuuluu ajatus ei vain passiivisesta reagoijasta vaan intentionalisesta pyrkimyksestä saada aikaan jokin toivottu muutos itsessä, ympäröivässä todellisuudessa tai toisissa ihmisissä.

Toiminnan päämäärä tai tavoite¹⁹¹ ymmärretään hyväksi siinä merkityksessä, että se on toimijan kannalta toivottua, joten edistämiseen on mielekästä ryhtyä.¹⁹² Toiminnan ja hyvän käsitteellistä yhteyttä on kyseenalaistettu erilaisten esimerkkien perusteella: voihan ihminen pyrkiä saamaan aikaan tietoisella toiminnalla tuhoa ja vahinkoa. Esimerkeissä menevät usein sekaisin tavoitteeseen liittyvä käsitteellinen merkitys eli tavoite toivottavana ja siinä mielessä hyvänä jollakin ajanhetkellä ja sen arvottava ja normittava merkitys toiminnan rationaalisenä perusteena, jolloin toimintaan ryhdytään, *siksi että* se on hyvää¹⁹³. Tavoitteiden käsitteellinen hyvyys ei ota kantaa niiden utilitaariseen, hedoniseen tai moraaliseen hyvytyteen.

Aristoteleen käsitys inhimillisestä toiminnasta¹⁹⁴ on myöhemmin muotoiltu praktisen syllogismin muotoon eli käytännölliseksi päättelyksi, jossa erotellaan premissien avulla päämäärät ja keinot toisistaan ja johtopäätöksenä ryhdytään toimimaan.

Premissi 1:	A tahtoo/toivoo, että P.
Premissi 2a)	A tietää/uskoo, ettei P ellei Q. (välttämätön ehto, <i>modus tollens</i>) TAI
<u>Premissi 2.b)</u>	<u>A tietää/uskoo, että jos Q niin P. (riittävä ehto, <i>modus ponens</i>)</u>
Johtopäätös:	A alkaa tehdä Q.

Yllä A tarkoittaa agenttia eli toimijaa, P toiminnan päämäärää eli tavoiteltua asiantilaa ja Q keinoksi valittua tekoa tai toimintaa. Ensimmäinen premissi muotoilee toimijan A volition eli halun tai toivomuksen, jonka perusteella hän valitsee päämääränsä P, jonka toteutumista hän intentoi¹⁹⁵. Toisessa premississä kuvataan toimijan A episteeminen asenne päämäärän toteutumista varten vaadittavia keinoja kohtaan. A:lla on tietoa tai uskomus, ettei päämäärää ole mahdollista saada aikaan, ellei ryhdy toimimaan tavalla Q (2a) tai A tietää tai uskoo, että päämäärä toteutuu toiminnan Q (2b) avulla. Johtopäätöksenä toimija A ryhtyy Q:n mukaiseen toimintaan.¹⁹⁶

¹⁹¹ Käytän päämäärän ja tavoitteen käsitteitä osittain synonyymeina. Päämäärän käsite pitää sisällään ajatuksen toiminnan loppuunsaattamisesta ja silloin voimassa olevasta toivotusta lopputuloksesta, kun taas tavoitteen käsite korostaa aktiivista pyrkimistä kohti toivottua seikkaa. Päämäärästä tulee toiminnan tavoite, kun sen toteuttamiseksi on valittu keino tai keinoja. Kaikkia päämääriä ei ryhdytä tavoittelemaan, eikä niistä siten tule tavoitteita. Ks. HALLAMAA 2017, 40–42.

¹⁹² von WRIGHT 1985, 175.

¹⁹³ Kritiikkiä hyvän ja toiminnan yhteydestä kuvaa esim. UUSITALO 2011, 283.

¹⁹⁴ Toiminta eroaa käyttäytymisestä (behaving) juuri intentionaalisuuden vuoksi. Iso osa ihmisen rutinoituneesta arkisesta toiminnasta on mielleltävissä enemmän käyttäytymiseksi kuin toiminnaksi, sillä erillistä päätöstä tehdä tekojen sarjoja ei usein tehdä. Tuomela (2013, 214–215) erittelee rutiininomaista sosiaalista käyttäytymistä.

¹⁹⁵ Intentionaalisen teon erottaa ei-intentionaalisesta teosta useammalla tavalla: ei-intentionaalinen teko voi olla intentionaalisen teon epäonnistumista eli käsitteellisesti *virhe* tai ei-intentionaalinen teko voi olla *vahinko*, joka sattuu kenenkään sitä aikomatta. TUOMELA 2013, 215–216.

¹⁹⁶ HALLAMAA 1994, 16; KIRJAVAINEN 1996, 83, 115; von WRIGHT 1985, 52.

Praktinen syllogismi on toimintaa selittävä muotoilu, joka yrittää vastata kysymykseen, miksi toimija toimii, kuten toimii. Episteeminen asenne, joka voi tarkoittaa uskomusta tai faktuaalista tietoa, ja intentio saada aikaan P muodostavat yhdessä toimijalle perusteen ryhtyä toimimaan keinon mukaisella tavalla, mutta ne eivät vääjäämättä johda siihen, että toimija ryhtyisi toimimaan aiotulla tavalla. Toimija voi esimerkiksi valita keinokseen jonkin toisen yhtä hyvän toimintatavan, jonka hän uskoo edistävän tavoitettaan. Vaikka toimija itse harvoin mieltää omaa toimintaansa tällaisen pohdinnan johtopäätökseksi, toimija kykenee tarvittaessa antamaan jälkikäteen selityksen toimintansa perusteista. Käytännöllinen päätelmä ei kuvaa kausaalista prosessia siinä mielessä, että premisseistä deterministisesti seuraisi kaikissa tilanteissa sama lopputulos.¹⁹⁷ Premissejä on usein täydennettävä esimerkiksi tavoitteen tavoittelun oletetut kustannukset sisältävällä harkintalausekkeella.

Toiminta voidaan pilkkoa yksittäisiksi teoiksi, joiden analysoimisessa praktinen syllogismi auttaa. Tekoa tai tekojen sarjaa tarkasteltaessa on tehtävä käsitteellinen erottelu teon tuloksen, seurauksen, vaikutusten ja näiden välisten syy-yhteyksien välillä. *Tulos* tarkoittaa toiminnasta syntyvää asiantilaa, joka astuu voimaan, kun teko on tehty. Ilman tuloksen voimaan tuloa ei ole perusteltua sanoa, että teko olisi onnistuneesti suoritettu. Teon ja tuloksen välinen suhde on tämän perusteella käsitteellinen. *Seuraus* tarkoittaa teon tuloksesta kausaalisten lainalaisuuksien vuoksi seuraavia asiantiloja, minkä vuoksi tuloksen ja seurauksen välinen suhde on kausaalinen. *Vaikutukset* puolestaan ovat tuloksen ja seurauksien aikaan saamia tapahtumaketjuja, joilla on löyhempi yhteys itse tekoon ja jotka usein edellyttävät toisten toimijoiden olemassaoloa ja reagointia. Havainnollistan tuloksen, seurauksen ja vaikutuksen eroa esimerkillä, jossa toimija A haluaa sytyttää kynttilän.

A tekee kynttilänsytyttämisteon kaivamalla esiin sytytysvälineen, jonka hän vie lähelle kynttilän sydäntä. A:n teon tuloksena voimme sanoa kynttilänsytyttämisteon olevan tehdyn. A:n kynttilänsytyttämisteon kausaalisia *seurauksia* puolestaan ovat kynttilän sydämen liekin syttyminen, palaminen ja palamisreaktion aiheuttama lämmön ja valon lisääntyminen. Jos kynttilä heti sytyttämisteon jälkeen sammuu palamisreaktion tarvitseman hapenpuutteen vuoksi, teon aiotut seuraukset (kynttilän palaminen, valo ja lämpö) eivät astu voimaan, mutta teko on silti tehty. Kynttilän palamisen vaikutukset voivat olla esimerkiksi pimeään huoneeseen saatu valo, joka auttaa huoneessa olijoita näkemään ja toimimaan paremmin, tai kynttilän liekin lepatuksen tai lämmön synnyttämät aisti- ja mielihyvätuntemukset sen havaitsevilla olennoissa.

Tulokset, seuraukset ja vaikutukset ovat toimijan kannalta toiminnalla aikaan saatuja hyviä, mikäli ne toteutuvat ennakoidulla tavalla. Toimijan valta vaikuttaa toimintansa seurauksiin ja vaikutuksiin ja siihen, miten muut tahot

¹⁹⁷ Praktisen syllogismin premisseillä ei ole yhtä vahvaa loogista suhdetta johtopäätökseen kuin syllogismeilla yleensä. von WRIGHT 1985, 52–53.

arvottavat niitä, on kuitenkin rajallinen. Tekoon tai pidempikestoiseen ja monimutkaiseen toimintaan ryhtyessään toimijan intentionaalisenä tavoitteena on yleensä tuloksen voimaan astumisen (onnistuneen teon tekemisen) lisäksi sen ennakoitua seuraukset ja toivotut vaikutukset. von Wright on erotellut toimijan intention *faktuaalisen kohteen* sen *aksiologisesta kohteesta*. Faktuaalinen kohde tarkoittaa toiminnan toivottua tulosta ja seurauksia ja aksiologinen kohde sitä, miten toimija itse arvottaa tai toivoo toiminnan kohteena olevan henkilön toiminnan arvottavan toiminnan lopputuloksen.¹⁹⁸ Lopputulokseen kuuluvat tässä myös intentoidut seuraukset. Yksilötoiminnan lopputulokseen kohdistuva utilitaarinen ja moraalinen arvio tehdään vasta toiminnan alettua tai sen päättymisen jälkeen, jolloin tarkastellaan usein vaikutusten hyvää tekevyyttä ja haitallisuutta tai suhteutetaan niitä laajempiin päämääriin.¹⁹⁹

Praktinen syllogismi on yksinkertainen työkalu toiminnan erittelemiseen. Siinä eroteltuja keinoja ja päämääriä voidaan käyttää apuna erilaisten toimintojen luokittelussa pohtimalla niiden välistä suhdetta ja sitä, miten toiminnan luonne muuttuu keinojen ja päämäärien suhteen muuttuessa. Keinoksi valittu toiminta ja sillä tavoitellut päämäärät voivat suhteutua toisiinsa ainakin kolmella tavalla. Aristoteles erottelee toisistaan *poiesis*-tyyppisen valmistamisen, *praksis*-tyyppisen toiminnan, joka voidaan mieltää harjoittamiseksi, ja *theoria*-tyyppisen mietiskelyn.

Poiesiksessa päämääränä on saada aikaan jokin tuotos jollakin päämäärästä erillisellä keinolla. Toiminnan perusteet lakkaavat, kun päämäärä, jokin tulos tai tuote, on saatu aikaiseksi. Esimerkiksi ruoanlaittaja, joka suhtautuu toimintaansa lopputuloksen valmistamisena, pitää itse valmistusprosessia puhtaasti keinona saada ruoan syöjille syötävää. Praksiksessa eli harjoittamisessa keinoksi valittu toiminta tulee osaksi toiminnan tavoitetta. Esimerkiksi ruoanlaittaja pyrkii paitsi valmistamaan ruokaa (tulos) myös harjoittamaan samalla kokkaustaitojaan, jolloin merkittävää ei ole pelkkä ruoan valmistuminen, vaan myös onnistunut keinoksi valittu ruoanvalmistusprosessi. *Theoria*-tyyppisessä toiminnassa keino ja päämäärä ovat samaistuneet: toiminnalla ei ole mitään toiminnan ulkopuolista tavoitetta tai tuotetta, vaan itse toiminnan harjoittaminen on samalla toiminnan tavoite.²⁰⁰

¹⁹⁸ von WRIGHT 2001, 207.

¹⁹⁹ Martina Reuter esittää Hannah Arendtin pitävän teon käsitettä lopputulokseltaan avoimena: teon aloittaja ja intentoija ei voi vaikuttaa täysin siihen, mitä teolla saadaan aikaan, sillä ympäröivien ihmisten verkosto ja heidän suhtautumisensa ja toimintansa vaikuttavat teon intentoitujen ja intentoimattomien vaikutusten toteutumiseen. REUTER 2010, 194–195.

²⁰⁰ Aristoteles NE, X; HALLAMAA 2017, 49–52. Erilaisten toimintojen kolmijako löytyy myös Hannah Arendtilta, joka sitoo ihmisenä olemisen ehdot kolmenlaiseen aktiviteettiin: työhön, valmistamiseen ja toimintaan. Työ eli biologinen toiminta (*labor*) edellyttää, että ihminen on elävä organismi, joka kykenee jatkamaan sukuaan ja uusiutumaan ravinnon avulla. Työ on välttämätön ehto elämän säilymiselle ja jatkumiselle, sillä elämän kiertokulussa elämä hajoaa ja kuluu, joten sitä on toistuvasti työllä uusinnettava. Valmistaminen eli kädellinen tuottava toiminta (*work*) luo esineellistämällä ihmisvalmistaisen maailman, jossa ja johon suhteessa ihmiset elävät. Valmistaminen monistaa eikä ainoastaan toista ja uusinna,

Kolmannen persoonan näkökulmasta toiminnaksi tulkitaan yleensä jokin tapahtunut muutos toimijassa tai ympäristössä. Tämä onkin ilmeistä erityisesti *positiivisen toiminnan*, jonkin aikaansaamisen, kuten halonhakkuun, kohdalla. *Negatiiviseksi toiminnaksi* kutsuttua toiminnalla estämistä tai turvaamista tai *passiivista toimimista* eli toiminnasta pidättäytymistä ei ole niin ilmeisen helppo mieltää toiminnaksi. Negatiivisella toiminnalla tarkoitan positiivisen toiminnan vastakohtaa, jossa toiminnalla pyritään estämään toisten toimijoiden toiminnan tai luonnonvoimien seurauksia ja vaikutuksia. Ympäristössä ei negatiivisen toiminnan seurauksena tapahdu mitään muutosta. Tämä asiointilojen ylläpitäminen on juuri negatiiviseksi aikaansaamiseksi nimitetyn toiminnan tarkoitus. Sen sijaan esimerkiksi paikoilleen jäämistä, odottamista tai hiljaisena pysymistä voidaan pitää intentionaalisen agentin jonkin preferenssin tai intressin edistämisenä ja siinä mielessä passiivisena toimintana.²⁰¹ Ulkopuoliselle tarkkailijalle toiminta saattaa näyttäytyä ei-toimimisena.

Ihmisen toimintaan ryhtymistä selittämään tarvitaan vielä muutama apukäsite. Ensimmäinen on toiminnan *peruste*, joka voidaan jakaa motivoivaan ja oikeuttavaan perusteeseen. *Motivoiva peruste* linkittää toiminnan mielensisäiseen psyykkiseen energiaan²⁰² ja *oikeuttava peruste* antaa toiminnalle ymmärrettävän perustelun. Perusteet toiminnalle voivat olla yksityisiä tai muiden kanssa jaettuja ja molemmissa näissä tapauksissa perusteita voidaan pitää myös sosiaalisina. Tuomela on huomionnut, että toiminnan perusteet voivat olla sosiaalisia kolmella tavalla. Ensiksi toiminnan perusteen *sisältö* voi olla sosiaalinen (A toimii X, koska uskoo sen edistävän ryhmänsä tavoitetta Y). Toiseksi toiminnan *peruste voi olla yhteinen toisten toimijoiden kanssa* ja tässä mielessä sosiaalinen (A₁ pitää perustelua P motivoivana toiminnalle X ja uskoo A_n pitävän perustelua P motivoivana toiminnalle X). Kolmanneksi toiminnan peruste voi olla sosiaalinen, koska *toimijat, jotka perusteet muotoilevat toimivat sosiaalisessa tilassa* eli

kuten työ, mutta samalla se on perustavalla tavalla väkivaltaista, sillä valmistamisessa tuhotaan elollista materiaalia, jotta siitä saadaan muokattua tarvittavia tuotteita. Kolmas aktiviteetti on toiseen ihmiseen kohdistuvaa tai ihmisten välillä tapahtuvaa toimintaa. Toiminnaksi Arendt mieltää myös puheen, mikä osoittaa toiminnan perustavanlaatuisen sosiaalisuuden: ihminen ei voi toimia eristyksissä, vaikka työtä ja valmistamista voi harjoittaa eristyksissä. Ihmisten toimiva luonne tekee ihmisten välisestä toiminnasta ja elämästä epävarmaa ja hankalasti ennustettavaa juuri ihmisyyteen liittyvän moninaisuuden vuoksi. ARENDT 2002, 15–18; 84–106; 139–161. Toisin kuin Hallamaan Aristoteleen erottelulle luoma kolmijako Arendtin kolmijako ei ole käsitteellinen vaan fenomenaalinen.

²⁰¹ Kirk Ludwig määrittelee Donald Davidsonia mukaillen toiminnan tapahtumiksi, joissa asiantila muuttuu jonkun agentin tekojen vuoksi. LUDWIG 2016, 31–34. Määritelmän heikkoutena on, ettei siihen mahdu negatiivinen toiminta, jossa ei saada aikaan mitään näkyvää asiantilan muutosta.

²⁰² Smith määrittelee motivaation näin: "[T]he causal energy and direction the organized patterning of people's desires, beliefs, and emotions provide that move people to choose, initiate, and often persist in particular actions or general strategies in specific contexts". Smith argumentoi motivaatioita vastustavia sosiaalitieteellisiä näkemyksiä (sosiaalinen determinismi, hermeneuttinen purismi, empiirinen pessimismi, epäilevä erottelu) vastaan. SMITH 2015, 63–67.

Tuomelan yhteistoiminnan teorian kielellä ryhmäsuuntautuneessa minä-tilassa tai me-tilassa.²⁰³

Toiminnan peruste on rationaalinen toiminnan selittämisen tapa, kun taas ihmisen toimintaa psykologiassa kuvaamaan käytetty *motiivi* ymmärretään usein toiminnan kausaalisen aiheuttajana. Motiivit ovat ihmisen mielen sisäisiä psyykkisiä voimia, haluja tai tarpeita, jotka joko työntävät tai vetävät toimijaa kohti toimintaa ja toimivat liikkeelle panevana energiana. Motiiveja on tarjottu toiminnan syyksi samaan tapaan kuin ihmisen ulkopuolisessa luonnossa erilaisilla prosesseilla on kausaaliset syyt. Niitäkin on pyritty järjestämään hierarkkisiin järjestyksiin²⁰⁴. Motiivien yhdessä ajatellaan muotoilevan pysyvämpiä mielentiloja eli motivaatioita.²⁰⁵ Motiivit ovat vahvasti tilannesidonnaisia ja ne vaihtelevat ja muuttuvat ihmisillä hetkittäin, joten niiden selitysvoimaisuus tai apu toiminnan ennustamisessa ei ole selvä.

Intressi (lat. *interesse*²⁰⁶, olla välissä, olla keskellä) onkin toinen oleellinen toiminnan selittämisessä tarvittava apukäsite. Toimiessaan toimija tavoittelee intressiään tai *preferenssiään*. Intressillä tarkoitan toimijan hyvänä tai arvostamana pitämää seikkaa, jonka toteutumista hän haluaa tai toivoo ja on valmis edistämään toiminnallaan. Intressin ajatellaan viittaavan usein henkilökohtaiseen etuun tai pyyteeseen, minkä vuoksi intressien mukaan toimimisen ajatellaan olevan ristiriidassa moraalisen toiminnan kanssa. Pidän Hallamaan tavoin tätä virheellisenä käsityksenä: toimijan intresseihin voi sisältyä yhtä hyvin toisten kuin omankin hyvän huomioiminen eikä niiden tarvitse olla ristiriidassa. Intressin merkitys tulee Hallamaan määrittelyssä lähelle käsitteellisen hyvän merkitystä, mutta sisältää voimakkaamman arvottavan ja teleologisen painotuksen.²⁰⁷ Von Wrightin mukaan ihminen voi toimia omaa *hyvänsä edistääkseen*, jolloin toiminnan perusteena on, että seikkaa pidetään hyvänä itselle; tai ihminen voi toimia oman *hyvän turvaamiseksi*, jolloin toiminnan perusteena on se, että seikan laiminlyömistä pidetään vahingollisena itselle.²⁰⁸ Vastaavalla tavalla edistäminen ja turvaaminen voivat kohdistua myös toisen olennon hyvään.

Aina toiminta ei edistä toimijan pitkäkestoista hyvää, vaan toteuttaa hänen lyhyen tähtäimen *preferenssejään* (lat. *praeferre*²⁰⁹, pitää parempana). Rationaalisen valinnan teoreetikot puhuvat preferensseistä ja muotoilevat toimijoiden valintatilanteita ja vaihtoehtoja kuvaavia toivottuusjärjestyksiä kuvaavia listauksia, joista ylimmäksi noussutta kutsutaan toimijan sen

²⁰³ TUOMELA 2013, 98. Tuomelan yhteistoimintatiloista tarkemmin luvussa 3.4.

²⁰⁴ ELSTER 2007, 89–93.

²⁰⁵ Jon Elster laskee motivaatioihin kuuluviksi myös järjen, tunteet ja intressit ja Smith mainitsee erikseen uskemukset, tunteet (emotions) ja halut, joista motivaatiot kussakin tilanteessa muodostuvat. ELSTER 2007, 78–79, 84–85 ja 87–88; SMITH 2015, 64 ja 67–68; HALLAMAA 2017, 33–34.

²⁰⁶ Latinan *interesse*-sanasta on johdettu *interest*, joka tarkoittaa olla tärkeätä. PITKÄRANTA ja WSOY 2006.

²⁰⁷ HALLAMAA 2017, 34–35.

²⁰⁸ von WRIGHT 2001, 153.

²⁰⁹ Latinan *praeferre* tarkoittaa kantaa edellä, tuoda ilmi ja pitää parempana. PITKÄRANTA ja WSOY 2006.

hetkiseksi preferenssiksi. On epäselvää, voidaanko tällaisia hierarkkisia järjestyksiä aina luoda ja siten määrittää kullekin hetkelle toimijan preferenssi muutoin kuin jälkikäteen sen perusteella, miten hän aktuaalisesti toimii. Preferensseistä voidaan kuitenkin puhua myös kapeammassa merkityksessä toimijan tarpeena, haluna tai mieltymyksenä, jolloin preferenssi on jollakin ajanhetkellä toimijan toivoma asia tai asiantila. Preferenssi sisältää egoistisemman kaiun kuin intressi, joka voi olla pitkäkestoinen ja vaatia monimutkaista ja jatkuvaa toimintaa ja yhteistoimintaa toteutuakseen.²¹⁰

Jos toiminnallaan pyrkii toteuttamaan jatkuvasti kunkin hetken preferenssejään, sillä voi olla kyseisen toiminnan tuhoavia seurauksia. Hedonistisen mielihyvän tavoittelu on itsensä tuhoavaa, koska tulokset, joita tavoitellaan, pakenevat toimintaa. Monet mielihyvää tuottavat preferensseiksi luettavat hyvät tyydyttävät vain intressejä edistävän toiminnan tulosten sivutuotteina. Esimerkiksi muusikon tavoittelema maine siirtää huomion pois musiikista, joten perusteet maineen saamiselle rapautuvat.²¹¹

Perusteen, intressin, preferenssin ja motiivin suhteet hahmotan seuraavalla tavalla. Motiivin olemassaolo ei vielä takaa sitä, että toimija ryhtyisi toimimaan tai pidempi kestoiseen toimintaan tai että hänellä olisi motivaatio, sillä motiivi ei tarjoa monelle toiminnalle riittävää oikeuttavaa perustetta. Toimijalla voi olla motiivi tavoitella preferenssiään. Motiivin olemassaolosta huolimatta toimija voi intressejään tukeakseen jättää toimimatta motiivin mukaan. Sen sijaan intressien toteuttaminen tai edistäminen on usein toimijalle toimintaan ryhtymisen riittävä peruste tai ainakin toiminnalle jälkikäteen annettava ymmärrettävä selitys.

Toiminnan onnistumiseen vaikuttavat muutkin kuin käsitteelliset tekijät, kuten esimerkiksi tilannetekijät, ulkopuolisten ihmisten toiminta tai olosuhteet. Nämä toiminnan käsitteellistämiseen, ennakoimiseen ja selittämiseen pyrkivät käsitteelliset erottelut ovat tarpeen, jotta voidaan tarkastella ja arvioida toiminnan ja yhteistoiminnan ja ihmisen hyvää edistävän toiminnan toteutumista. Erottelut eivät ole kaiken kattavia, vaan niiden on tarkoitus palvella tutkimuksessa luotavien käsitteellisten työkalujen ja eettisen arvioinnin apuna.

3.4 Yhteistoiminta ja yhteenliittymät

Yhteistoiminnalla tarkoitan toimintaa, johon useampi toimija osallistuu. Käytän käsitettä yläkäsitteenä, jonka alle mahtuu niin festivaaliyleisön jonottaminen, opiskelijoiden ryhmätyöskentely kuin uskonnollisen yhteisön vuotuiset yhteiset rituaalitkin. Tarkastelen seuraavaksi yhteistoimintaa ja sen eri muotoja ja käsitteellisiä ehtoja Tuomelan teorian avulla.

Tuomelan teoria sijoittuu osaksi jo edellä sivuttua sosiaalisen ontologian keskustelua kollektiivisesta intentionaalisuudesta ja sen ehdoista, joilla

²¹⁰ HALLAMAA 2017, 34–41.

²¹¹ ELSTER 2007, 86–87.

selitetään yhdessä toimimisen ja sosiaalisten ja yhteiskunnallisten instituutioiden muodostumista ja rakennetta. Alalla keskustellaan siitä, millä perusteella kollektiiviseksi miellettyjä intentioita voisi olla olemassa, kuka on silloin intentioiva toimija ja miten ne muodostuvat ja eroavat yksilön intentioista.²¹²

Kollektiivisen intention sisältönä voi olla sekä toiminnan tavoite että keino²¹³. Jokin kollektiivi voi aikoa edistää jonkin asiantilan voimaan astumista, jolloin tämä asiantila olisi kollektiivisen intention tavoite. Ensin mainittu tavoitteen intentioiminen voi olla propositiona toimijalle tosi, mutta toimija ei välttämättä miellä itseään intention toteuttamisen subjektiksi, vaan olettaa esimerkiksi jonkun toisen kollektiivin jäsenen toimivan operatiivisena subjektina. Jälkimmäinen kollektiivinen intentio, jonka sisältönä on jokin toiminta, on tyypillisempi julki lausutun intention muoto. Kun kollektiivi yhdessä intentoi *p*, se ilmaisee samalla sitoumuksen ryhtyä toimimaan *p*.²¹⁴ Kollektiivisen intention käsite on siten laajempi kuin edellisessä luvussa kuvattu toimintaan sisältyvä yksityisen intention käsite, joka on tekninen toiminnan käsitteeseen kuuluva osa.

Tuomela tekee käsitteellisen jaon *me*-tilaisen ja *minä*-tilaisen kollektiivisen intentioimisen ja toiminnan välillä. Kollektiivisesti voivat intentoida ja toimia kaksi tai useampi toimijaa²¹⁵. Tarkoitin tässä kollektiivilla ja ryhmällä useammasta kuin kahdesta henkilöstä muodostunutta yhteenliittymää. Nämä *minä-* ja *me-tilat* sisältävät intentionaalisia mielen representaatioita, joille ihmisen sosiaalinen ajattelu ja toiminta perustuvat. Tuomelan mukaan ihmisen yhteistoimintaan ryhtymistä voi selittää individualistinen intentionaalisuus tai heikko tai vahva kollektiivinen intentionaalisuus. Perusteet yhteistoimintaan ryhtymiseen voivat olla individualistiset eli yksityisen *minä*-tilaiset (*private I-mode*), heikosti kollektiiviset eli ryhmäsuuntautuneen *minä*-tilaiset (*pro-group I-mode*) tai vahvasti kollektiiviset eli *me*-tilaiset (*we-mode*)²¹⁶. Nämä kolme

²¹² Wilfrid Sellars (1912-1989) on varhaisimpia kollektiivisesta intentionaalisuudesta kirjoittaneita filosofejia. Kollektiivisen intentionaalisuuden käsitteen alkuperästä esim. OLEN & TURNER 2015, 954-955.

²¹³ Näin myös Michael Bratman (intention that, intention to) ja Tuomela (tavoitteen intentioiminen ja toiminnan intentioiminen) 2007, 84f.

²¹⁴ Sellarsin mukaan henkilön ilmaisema intentio, että *p* on todellisuudessa sitoutuminen *p:n* edistämiseen toiminnalla. Jos *me* intentioimme tehdä *x*, ilmaisemme käytännöllisen sitoumuksen ryhtyä tekemään *x*. SCHWEIKARD & SCHMID 2013. Myös Tuomela sitoo intention muodostamisen käsitteellisesti siihen sitoutumiseen. TUOMELA 2007, 28.

²¹⁵ TUOMELA 2006, 47-48

²¹⁶ Tuomela tekee tuoreimmassa teoksissaan kolmijakoisia erotteluja eri *minä*-tilojen välillä hieman erilaisin termein: Teoksessa *Social Ontology* aiemmin *The Philosophy of Sociality*ssa tehty erottelu *plain I-mode*, *pure private I-mode*, *progroup I-mode* (TUOMELA 2007, 53) saa seurakseen kolmijaon *I-mode*, *purely private I-mode* ja *pro-group I-mode* (TUOMELA 2013, 70). Sisältö näyttää näihin toimintatiloihin sitoutumisessa säilyneen samana terminologisista eroista huolimatta.

yhteistoimintatilaa tuottavat eri tavoin toisiin yhteistoimijoihin ja yhteistoiminnan päämääriin sitoutuneita yhteenliittymiä.²¹⁷

Minä-tilaisessa yhteistoiminnassa toimijan intentio on yksityinen, joten hänen intentionaan voi olla toimia yhdessä niin kauan kuin yhteistoiminta toteuttaa hänen omia päämääriään. Toimijat ovat sitoutuneet johonkin jaettuun uskomukseen, tavoitteeseen tai asenteeseen ainakin osittain yksityisistä perusteista. Minä-tilainen yhteistoiminta on heikkoa yhteistoimintaa, eikä toimija aina tällaisessa yhteistoimintatilanteessa tunnista itseään yhteistoimijaksi. Ryhmäsuuntautuneen minä-tilaisessa yhteistoiminnassa toimijan intentio on heikosti kollektiivinen, sillä hän toteuttaa päämääriään ryhmän kanssa yhdessä toimimalla, mutta toimijalla on sekä henkilökohtaisia perusteita että ryhmästä johtuvia perusteita yhteistoiminnalle. Me-tilaisessa yhteistoiminnassa toimijan perusteet ryhtyä toimimaan yhdessä tulevat ryhmästä, jonka kanssa me-tila jaetaan: me-tilainen toimija ryhtyy yhteistoimintaan, sillä perusteella, että se on ryhmän tavoitteita edesauttavaa ja ryhmän eetosta toteuttavaa. Tuomela kutsuu tätä vahvaksi kollektiiviseksi intentionaalisuudeksi.²¹⁸

Kolme yhteistoimintatilaa tuottavat myös sidoksiltaan ja tiiviydeltään erilaisia yhteenliittymiä. Hallamaa nimittää MT-yhteistoiminnasta muodostuvaa yhteenliittymää *joukoksi* ja siinä tapahtuvaa toimintaa *toiminnaksi joukossa*. RSMT-yhteistoiminnasta muodostuvaa yhteenliittymää Hallamaa kutsuu *ryhmäksi* ja siinä tapahtuvaa yhteistoimintaa *toiminnaksi ryhmässä*, ja me-tilaisesta yhteistoiminnasta muodostuvaa yhteenliittymää *yhteisöksi* ja siinä tapahtuvaa yhteistoimintaa *toiminnaksi ryhmänä* tai *toiminnaksi yhteisönä*.²¹⁹ Kutsun eri yhteistoimintatilojen muodostamia yhteenliittymiä Hallamaan tavoin joukoksi, ryhmäksi mutta me-tilaisen yhteenliittymän kohdalla teen poikkeuksen: nimitän Hallamaan yhteisöksi nimittämää me-tilaista ryhmää (Tuomela) joko Tuomelan tavoin me-tilaiseksi ryhmäksi tai *me-tilaiseksi yhteisöksi*.

Yhteistoimintatiloja voidaan eritellä paitsi toimijoiden yhteistoimintaan osallistumisen perusteiden, kuten edellä, myös kollektiivisen intention jaettuuden perusteella. Me-tilaisessa yhteistoiminnassa toimijoilla on yhteinen intentio, ryhmäsuuntautuneessa minä-tilassa toimijoilla on jaettu intentio, ja puhtaassa minä-tilassa intentio on sama sattumalta.

Hallamaa on huomionut, että yhteenliittymien eroja voidaan osoittaa paitsi toimijoiden erilaisten yhteistoimintatilojen perusteella myös sen mukaan, miten yhteistoimijoiden keinot ja tavoitteet suhteutuvat toisiinsa. Minä-tilaisen yhteistoiminnan peruste lakkaa, kun minä-tilainen yhteistoimija on saavuttanut tavoitteensa. Toimintaan joukossa osallistuvien

²¹⁷ Käännän Tuomelan termit *collective action*, *cooperation* ja *joint action* kaikki yhteistoiminnaksi. Tuomela erottaa toisistaan sosiaalisen toiminnan (*social action*), yhteistoiminnan (*collective action*) ja ryhmätoiminnan (*group action*).

²¹⁸ TUOMELA 2013, 38–46, 53–55 ja 64–72.

²¹⁹ HALLAMAA 2017, 98–112.

yhteistoimijoiden päämäärät voivat olla myös keskenään erilaisia, kunhan toimijoiden tavoitteet eivät ole toisten toimijoiden tavoitteita poissulkevia. Tavoitteet voivat olla myös sattumalta samoja. Toimittaessa joukossa keino on yleensä jaettu toimijoiden kesken. Ajatellaan esimerkiksi festivaalivieraita, jotka jonottavat vasta perustetulle festivaalille. He voivat olla minä-tilaisia joukkotoimijoita. Jonottaminen on heidän kaikkien tavoitteensa (festivaalialueelle pääseminen) toteutumiseen valitsemansa keino²²⁰. Jos joku toimijoista muuttaa jonotussysteemiä tai koettaa valita jonkin toisen keino, joukko voi toimia yhdessä vapaamatkustajan toiminnan rajoittamiseksi tai jonotussysteemin muuttamiseksi. Kun jonottajat ovat päässeet festivaalialueelle ja heidän päämääränsä on toteutunut, heillä ei ole enää perustetta jonottaa eli toimia yhdessä. Tätä toimintaa voidaan kuvata Aristoteleen erottelun mukaan *poiesis*-tyyppiseksi yhteistoiminnaksi, sillä keino itsessään ei ole toimijoille merkittävä, vaan ainoastaan väline edistää sattumalta muun joukon kanssa samaa tavoitetta. Yhteistoiminta joukossa on siten tuottavaa yhteistoimintaa siinä merkityksessä, että se tuottaa jonkin lopputuloksen tai tilan.²²¹

RSM-yhteistoiminnassa yhteistoimijoiden tavoitteet ovat henkilökohtaisia päämääriä, mutta ryhmän jäsenet aikovat edistää tavoitteitaan juuri ryhmässä tapahtuvan yhteistoiminnan avulla. Heikosti kollektiivisen intention sisältönä ovat paitsi tavoite myös yhteistoiminta valittuna keinona. Jokaisen yhteistoimijan tavoitteiden toteutuminen on sidoksissa siihen, että toiset toimijat tekevät osuutensa. Tämänkin yhteenliittymän olemassaolon peruste lakkaa, kun ryhmän yhteistoiminnan ulkopuoliset tavoitteet on saavutettu. Esimerkiksi RSM-yhteistoiminnasta sopii opiskelijaryhmä, joka tekee yhteistyötä tenttiin valmistautumisessa. Kunkin opiskelijan henkilökohtaisena intentiona on päästä tentistä läpi ja varmistaa tämä tekemällä se yhdessä sovitulla tavalla toisten kanssa opiskellen. Ryhmän jäsenet voivat olla sitoutuneet edistämään toisten yhteistoimijoiden tavoitteita eli oppimista ja tentin läpäisemistä osallistumalla yhteistoimintaan, vaikka heidän omat henkilökohtaiset tavoitteensa, tentin aiheen oppiminen, olisivatkin jo toteutuneet. Hallamaa nimittää RSM-yhteistoimintaa *praksis*-tyyppiseksi yhteistoiminnaksi, jossa yhteistoiminta merkitsee toimijoille sekä välinettä että päämäärää.

Ryhmäsuuntautunut minä-tila on erilainen mentaalinen kollektiivisen intentionaalisuuden tila kuin pelkkä minä-tilainen yhteistoimintatila, sillä ryhmän puolesta toimiminen luo sidoksia yhteistoimijoiden välille. Ryhmätoimijoilla voi olla me-tilaa heikompi me-asenne²²², mutta he eivät silti toimi ryhmän jäsenenä me-tilassa. RSM-yhteistoiminnassa muodostuvat

²²⁰ On syytä huomata, että sama tavoite voi toteuttaa toimijoiden keskenään erilaisia intressejä tai laajempia päämääriä.

²²¹ HALLAMAA 2017, 50–51 ja 104–106.

²²² Tuomela käsittelee minä-tilaista me-asennetta, joka sisältää paitsi asenteen myös agentin uskomuksen, että muut jakavat sen ja että muilla on uskomus toistensa asenteesta. Me-asenteen perusteena voivat olla sosiaaliset syyt eli se, että ryhmän muilla jäsenillä on ko asenne. TUOMELA 2007, 66–70.

sidokset voivat toimia perusteina jatkaa yhteistoimintaa senkin jälkeen, kun yhteistoiminnan alkuperäiset tavoitteet on saavutettu. RSM-yhteistoiminnasta voi kehittyä me-tilaista.²²³

Me-tilainen toiminta eroaa minä-tilaisista yhteistoiminnoista ratkaisevasti sekä siinä, että toiminnan tavoite ja keino muotoillaan me-tilaisessa ryhmässä ja siinä, että niiden perusteena on me-tilainen ryhmä. Tuomela on muotoillut me-tilaiselle yhteistoiminnalle, joka väistämättä luo me-tilaisen yhteisön, kolme välttämätöntä ehtoa. Nämä ovat kollektiivisuusehto, ryhmäperuste-ehdo ja kollektiivinen sitoutuminen ryhmän eetokseen.

Eetos on Tuomelan teoriassa keskeinen käsite. Me-tilaisen yhteisön eetos sisältää yhteisön konstitutiiviset tavoitteet, uskomukset, normit, standardit, tavat, arvot ja käsityksen siitä, miksi yhteisö on olemassa (*realm of concern*). Eetos määrittää siten me-tilaisen yhteisön identiteettiä. Myös minä-tilaisella joukolla ja ryhmäsuuntauteen minä-tilaisella ryhmällä on eetos, joka minimissään pitää sisällään saman tavoitteen. Joukon eetokseen kuuluu heikosti yhteinen tavoite ja yhteistoiminta keinona. RS-minätilaisen ryhmän eetokseen voi kuulua tavoitteen ja keinon lisäksi normatiivisia sääntöjä, standardeja ja jaettuja asenteita.²²⁴

Me-tilaisen yhteistoiminnan *kollektiivisuusehto* tarkoittaa, että yhteisön kollektiivinen intentio toteutuu yksittäiselle ryhmän jäsenelle vain, jos se toteutuu kaikille. Jäsenet ovat saman kollektiivin jäseniä ja heillä on tätä kollektiivia koskeva uskomus, mikä tekee heidän tilanteensa keskenään riippuvaisiksi toisistaan, aivan kuten samassa veneessä olijoiden tilanteet: jos vene keikkuu, kaikki ovat vaarassa pudota laidan yli ja jos vene pääsee rantaan, kaikki kydyssä olevat pääsevät rantaan. Kollektiivisuusehto osoittaa, ettei me-tilaisen yhteisön yksittäisten jäsenien asenteilla ja toiminnalla ole yhteisön sisällä merkitystä muutoin kuin yhteisön jäsenenä – ehto sanoittaa sosiaaliin ryhmiin sisältyvän depersonalisaation, joka tekee ryhmän eri jäsenten toiminnan keskenään vaihdettavaksi – sillä kaikilla on yhteinen yhteenliittymän määrittämä intentio toteuttaa yhteisön tavoitetta tai eetosta, joka on myös jokaisen ryhmäntoimijan henkilökohtainen tavoite. *Ryhmäperuste-ehdo* tarkoittaa, että me-tilaisen yhteisön jäsenen riittäväksi perusteeksi osallistua tavoitetta edistävään yhteistoimintaan kelpaa, että tavoite ja sen perusteet ovat yhteisön kollektiivisesti hyväksymiä. Yhteisö on muotoillut perusteet eetokselleen kenties joistakin ulkoisista syistä, mutta yksittäisille jäsenille perusteet ovat riittäviä siksi, että ne ovat yhteisön perusteita eli ne ovat riittäviä ryhmän sisäisiä syitä. Tämän lisäksi me-tilaisen yhteisön jäsenet ovat yhdessä kollektiivisesti sitoutuneet yhteisön tavoitteen ja eetoksen toteuttamiseen (*kollektiivisen sitoutumisen ehto*). Kollektiivisen

²²³ Max Weberille sosiaalinen suhde on yhteisöllinen (Vermegeinschaftung), jos suhteen osapuolet mieltävät joko tunteen tai tradition perusteella kuuluvansa yhteen. Tämän Weber erottaa sosiaalisesta suhteesta, jota hän kutsuu assosiativiseksi (Vergesellschaftung) ja joka perustuu järkipäiseen intressien yhteen sovittamiseen tai muuhun samankaltaiseen sopimiseen. Kaikki järkipäiset suhteet, jotka jatkuvat riittävän pitkään, alkavat saada myös tunneperäisiä merkityksiä ja muuttuvat osapuolille tärkeiksi. WEBER 1964, 136.

²²⁴ TUOMELA 2007, 15–16 ja 32–33; TUOMELA 2013, 14–15.

sitoutumisen perustana on yhteinen intentio, joka Tuomelan mukaan sisältää sitoumuksen intention mukaan toimimisesta.²²⁵

Edellä mainitun kolmen ehdon ollessa voimassa on kyse Tuomelan mukaan paradigmaattisesta me-tilaisesta ryhmästä, josta voidaan puhua myös *ryhmätoimijana*. Me-tilaisesta ryhmästä voidaan perustellusti sanoa, että ryhmä toimii, kun sitä edustavat jäsenet toteuttavat ryhmän eetosta. Ontologisesti muutoksen aikaansaavina tahoina toimivat kuitenkin ryhmän yksittäiset jäsenet, joiden on kyettävä edistämään ryhmän eetosta. Tuomelan me-tilaisen ryhmän ja yhteistoiminnan määritelmä kuvaa ihanteellista tilannetta, jolloin kyseessä on tasa-arvoinen ja demokraattisesti toimiva ryhmä, jonka jäsenyys on vapaaehtoista.²²⁶

Taulukko 7. Tuomelan yhteistoimintatilojen vertailu

	minä-tila (joukko)	rs minä-tila (ryhmä)	me-tila (yhteisö)
Kollektiivinen intentio	sama (sattumalta)	jaettu	yhteinen
Intention kollektiivisuuden perusta	yksityinen	yksityinen peruste (+ ryhmäperuste)	ryhmäperuste, kollektiivi
Jäsen toimii	yksityishenkilönä omia tavoitteitaan varten	yksityishenkilönä ryhmää varten	ryhmän jäsenenä ryhmää varten
Eetos sisältää	realm of concern, tavoite (vähintään)	realm of concern, tavoite, ryhmässä sovitut toimintatavat	realm of concern, tavoitteet, sallitut ja kielletyt keinot, normit, arvot, sanktiot

Yhteistoimintaan voidaan ryhtyä sosiaalisista syistä myös minä-tilaisessa ja ryhmäsuuntautuneessa minä-tilaisessa yhteistoiminnassa. Minä-tilassa sosiaaliset perusteetkin ovat toimijalle yksityisiä eli muiden minä-tilaisten yhteistoimijoiden perusteet eivät vaikuta toimijan perusteisiin ryhtyä tai lakata toimimasta joukossa. Ryhmäsuuntautuneessa minä-tilassa toimintaa voi perustella sosiaalisesti, koska toimintaa yhdessä käytetään välineenä tavoitella ryhmän jäsenten jakamia päämääriä. Me-tilassa yhteistoiminnan perusteet ovat välttämättä sosiaalisia, koska kyseessä ei olisi muuten me-tilainen toiminta, jonka käsitteellisenä ehtoina ovat Tuomelan mukaan

²²⁵ TUOMELA 2007, 46–51 ja 163–167; TUOMELA 2013, 38–46.

²²⁶ Me-tilaisen ryhmän antama sitoumus tehdä asia X asettaa ryhmälle veloitteen suorittaa X. Tämä veloitte sisältää Tuomelan mukaan uskokuksen ryhmän kyvystä toteuttaa X, vaikka sen kaikki jäsenet olisivat tilapäisesti kyvyttömiä siihen. Myös yksittäisen me-tilaiseen yhteistoimintaan osallistuvan jäsenen on uskottava olevan mahdollisuuksiensa rajoissa, että hän kykenee hoitamaan oman osuutensa yhteistoiminnasta. KS. TUOMELA 2006, 37; TUOMELA 2013, 40

ryhmäperusteen hyväksyminen ja kollektiivisuusehto. Sosiaalisista perusteista voi toimia niin yksilö, ryhmän edustajat kuin koko ryhmäkin.²²⁷

Yhteistoimintatila on paitsi käsitteellinen konstruktio Tuomelalle myös ihmismieleessä olemassa oleva tila. Se, miten ihmiset todella toimivat ryhmiensä jäseninä on eri tason asia. Tuomelan mukaan käytännössä ihmisten ryhmiin mahtuu sekä minä-tilaista että me-tilaista toimintaa. Me-tilainen ryhmä voi sallia osittain eetoksen vastaisen toiminnan ja minä-tilaisen toiminnan joiltakin jäseniltään tai koettaa puuttua siihen ohjeistuksen tai sanktioinnin keinoin. Arto Laitinen onkin esittänyt, että Tuomelan minä- ja me-tilojen lisäksi olisi realistista olettaa jonkinlainen yleistila (overall mode), jossa toimija arvioi sitoumuksiaan ja tekee valintoja eri me-tilaisten ryhmien keskenään ristiriitaisten odotusten ja vaatimusten välillä.²²⁸

Ihmiset toimivat kuitenkin ryhmiensä edustajina ja ryhmiensä jäseninä muulloinkin kuin silloin, kun he vuorovaikuttavat toisten ryhmän jäsenten kanssa. Normatiivisesti organisoituneen ryhmän jäsenille Tuomela luettelee neljä mahdollista tekojen luokkaa, joilla on erilaiset suhteet ryhmän eetokseen. Ryhmän edustajana voi tehdä ryhmän säättämän aseman *velvoittavia* ja *lupaamia* tekoja. Toinen kategoria on eetoksen jäseneltä *vaatimat teot* tai *sallitut teot*. Kolmanteen kategoriaan Tuomela sijoittaa *tilannetekijöiden määräämät teot*, jotka täyttävät ensimmäisen ja toisen kategorian minimivaatimukset, eivätkä siten ole ainakaan kiellettyjä tai vaadittujen tekojen vastaisia. Neljännessä kategoriassa ovat *vapaasti valittavat teot*, jotka eivät ole eetosta vastaan ja ovat siten yhteensopivia kategorioiden yksi, kaksi ja kolme ilmaistemien rajoitteiden ja ryhmän toimialan kanssa.²²⁹ Nämä tekokategoriat pätevät sekä minä- että me-tilaisessa ryhmässä.

Mitä eetoksen toteuttaminen sitten edellyttää? Me-tilaisessa ryhmässä, jonka konstitutiivisena periaatteena on jäsenten sitoutuminen eetoksen edistämiseen, eetoksen edistäminen voi toteutua Tuomelan mukaan neljällä erityyppisellä vähintään heikosti intentionaalisella toiminnalla. (1) Me-tilainen toimija toimii tavalla X ryhmän eetoksen vuoksi, koska uskoo sen olevan ryhmän eetos ja eetoksen edistämisen vaativan kyseistä toimintaa. (2) Ryhmän jäsen toimii tavalla X, koska tietää ryhmän säännön edellyttävän sitä. (3) Ryhmän jäsen toimii tavalla X, koska se on tullut tavaksi tai rutiiniksi hänelle, mutta ei tietoisesti tavoittele eetoksen edistämistä. (4) Ryhmän jäsen toimii tavalla X, koska se on oikein ja niin kuuluu toimia, mutta ei tietoisesti pyri edistämään eetosta.²³⁰

Neljäs eetoksen toteutumisen tapa liittyy kysymykseen, voiko me-tilaisen ryhmän jäsenen sanoa edistävän eetosta myös sellaisessa tilanteessa, jossa hän toimii ryhmän eetoksen mukaan, koska pitää sitä arvokkaana ja oikeana *siiitä huolimatta, että se on ryhmän eetoksen mukaista*. Jos toimija ei tahtoisi

²²⁷ TUOMELA 2013, 97–115.

²²⁸ LAITINEN 2017.

²²⁹ TUOMELA 2007, 22–23.

²³⁰ TUOMELA 2007, 24–26.

edistää ryhmän eetosta, mutta tekee niin moraalisisista syistä, onko mielekästä puhua tästä ryhmän eetoksen toteuttamisena? Tässä tapauksessa Tuomelan me-tilaisen ryhmän jäsenyydelle asettamat ehdot tuskin toteutuisivat. Minimitapauksessa riittää Tuomelan mukaan, että toimija pyrkii pidättäytymään eetosta vastaan toimimisesta²³¹.

Tuomela puhuu erikseen ryhmätoimijasta, joka ei vastaa yksi yhteen ryhmän kaikkia yksilöjänsiä, vaikka yksilöt ovatkin reaali maailmassa ontologisesti toiminnallaan asioita aikaansaava taho. Järjestäytynyt sosiaalinen ryhmä, joka kykenee saamaan aikaan yhtenäistä toimintaa ja lopputuloksia, ei ole palautettavissa käsitteellisesti yksilöiden ominaisuuksiin ja heidän välisiinsä suhteisiin.²³² Se, ettei ryhmätoimijan toimintaa voida palauttaa yksilötoimijoiden toimintaan perustuu muun muassa siihen, että sosiaaliset ryhmät muuttuvat koko ajan: jäsenet vaihtuvat, suhteet muuttuvat ja kehittyvät, mutta silti ryhmän eetos säilyy yksilötoimijoiden muutoksista huolimatta. On esimerkiksi perusteltua väittää, että ryhmä toimii, vaikka ryhmän jäsenet vaihtuisivatkin. Ryhmän intentionaalisuus perustuu siihen, että jäsenet antavat itsensä ja osan omaa toimijuuttaan ryhmälle omaksumalla ryhmän tavoitteet, normit ja näkemykset eli eetoksen omikseen. Käsitteellisessä mielessä me-tilainen ryhmä on yhtä lailla ymmärrettävissä toimijaksi kuin yksilötoimijakin, sillä sille voidaan määrittää jaetut uskomukset ja halut.²³³ Tuomela kuitenkin huomauttaa, että ontologisesti ryhmät ovat olemassa vain partikulaareina jäsenistään ja ajanhetkestä riippuvaisina muodostelmina, ei geneerisinä olioina.²³⁴

Me-tilaisia ryhmiä Tuomela luokittelee niiden autonomisuuden, ryhmään liittymisen ja siitä eroamisen vapauden perusteella. Me-tilainen ryhmä saattaa olla sisäisesti autonominen tai se voi olla ei-autonominen, jolloin sen eetokseen tai johonkin sen osa-alueeseen vaikuttaa ryhmän ulkopuolinen taho. Me-tilaiset ryhmät poikkeavat toisistaan niiden ilmentävän autonomisuuden asteen lisäksi siinä, miten niiden päätöksenteko on organisoitu ja millä perusteella ryhmän jäsenyys saadaan ja ryhmästä on mahdollista erota. Tuomelan esityksen mukaan ideaalisessa me-tilaisessa ryhmässä vallitsee demokratia, eikä siihen liittyminen tai siitä eroaminen ole pakotettua vaan vapaaehtoista. Tässä tilanteessa mahdollinen ryhmän johtaja on saanut valtansa ryhmältä itseltään. Toinen vaihtoehto on demokraattinen me-tilainen ryhmä, jossa eetokseen vaikuttavat ryhmän ulkoiset tahot, mutta se on silti ryhmän kollektiivisesti hyväksymä. Kolmannessa ryhmätyypissä johtajat ovat saaneet valtansa ryhmältä, mutta jäsenten vapaus liittyä ja erota ovat rajoitettuja tai ryhmän jäsenten mahdollisuuksissa vaikuttaa eetokseen on jäsenten kesken eroja. Neljäs ryhmätyyppi on ei-autonominen me-tilainen

²³¹ TUOMELA 2007, 24.

²³² TUOMELA 2013, 26.

²³³ TUOMELA 2013, 21–22.

²³⁴ TUOMELA 2007, 145–148.

ryhmä, jossa johtajat saavat valtansa ryhmän ulkopuolelta, mutta eivät ole pakosti jäsenten hyväksymiä.²³⁵

Tuomelan yhteistoimintatilojen käsitteellinen kolmijako on oivaltava ja hyödyllinen. Toisin kuin Tuomela en tässä tutkimuksessa tarkastele me-tilaista yhteistoimintaa yksinomaan yhteisen hyvän näkökulmasta, vaan tarkastelen sitä ihmisen perushyvien kannalta kriittisesti. Myöhemmissä luvuissa erittelen erityisesti me-tilaisen yhteistoiminnan ja ryhmän vaikutuksia yksilötoimijan mahdollisuuksiin säilyttää ja ylläpitää toimijuutensa.

3.5 Luottamus

Luottamusta tarvitaan vapaaehtoisen yhteistoiminnan aikaansaamiseksi ja ylläpysymiseksi. Tuomela sanoo me-tilaisen yhteistoiminnan perustuvan luottamuksen (*trust*) varaan, mutta ei määrittele luottamuksen merkitystä.²³⁶ Sosiaalitieteissä luottamusta pidetään yhteiskunnan vakautta ylläpitävänä tekijänä. Luottamuksesta voidaan puhua psykologisena asenteena, tapana suhtautua eteen tuleviin tosiasioihin, tapahtumiin ja ihmisiin. Luottamus voidaan mieltää myös uskomukseksi (*confidence*) jonkin tahon luotettavuudesta (*reliability*). Välillä luottamuksesta puhutaan luottavaisuuden (*ingenuousness*) merkityksessä, jolloin sillä tarkoitetaan luottavan ihmisen ominaisuutta tai taipumusta asennoitua toisiin ihmisiin ja tulevaisuuteen. Ilmaistaessa luottamusta jotakuta kohtaan, tarkoitetaan luotetun olevan luotettava (*reliable, dependable*) tai luottamuksen arvoinen

²³⁵ TUOMELA 2013, 55–59.

²³⁶ TUOMELA 2007, 164, 167. Toisaalla Tuomela on kuitenkin yhdessä Maj Tuomelan kanssa kirjoittamassaan artikkelissa muotoillut ennakoivan luottamuksen (predictive trust) ja aidon luottamuksen (genuine trust) ehtoja. Minä-tilaista yhteistoimintaa varten tarvitaan ennakoivaa luottamusta, joka voi syvetä aidoksi luottamukseksi, mikäli yhteistoiminta sujuu hyvin. Hyvin sujuminen tarkoittaa, että toimijat kunnioittavat toistensa oikeuksia ja mahdollistavat näin keskinäisten kunnioitussuhteiden muodostumisen. Tätä keskinäistä kunnioitussuhdetta he pitävät aidon, rationaalisesti perustellun ja sosiaalisesti normatiivisen luottamuksen yhtenä välttämättömänä tekijänä. Luottamusta sisältävässä yhteistoimintatilanteessa toiminnan osapuolet uskovat olevansa riippuvaisia toisten toiminnasta. Yhteistoimintatilanteessa aidon luottamuksen välttämättömiä ehtoja ovat luottajan perustellut odotukset, että yhteistoimintakumppani aikoo tehdä osansa yhteistoiminnasta, ja että hän on kykenevä suorittamaan sen ja tekee sen hyväntahtoisesti luottajaa kohtaan. Lisäksi luottajalla pitää olla luottamuksestaan ja sen aiheuttamasta riippuvuudesta luottamuksen kohdetta kohtaan myönteinen tunne. Tuomelan & Tuomelan esitys luottamuksen ja yhteistoiminnan suhteesta onkin kehämäinen: Aito luottamus perustuu keskinäiseen kunnioitukseen, jonka konstitutiivisena tekijänä on luottamus. Yhteistoimintaan ryhtyminen edellyttää luottamusta, jota voi saada vain ryhtymällä yhteistoimintana ja kartuttamalla kokemuksiaan toisten luotettavuudesta ja oikeuksia kunnioittavasta asenteesta. TUOMELA & TUOMELA 2005, 71–73 ja 76–81. Kehämäisyyden lisäksi Tuomeloiden tiukan luottamuksen määritelmän sisältämä tunnekomponentti ”positive feeling” ja keskinäisen riippuvuuden uskomusten vaatiminen saavat aikaan sen, ettei määritelmä ole soveltamiskelpoinen kovinkaan moneen tilanteeseen. Se voi olla luottajille itselleen heuristinen työkalu, mutta osana laajempaa käytännön yhteistoiminnan muodostumista erittelevää teoriaa toimimaton.

(*trustworthy*). Viimeksi mainittu ilmaisee moraalin sävyttämän uskomuspohjaisen arvostelman toisesta. Suomen kielen sanan luottamus alle mahtuvat nämä englannin kielen merkitykset, jotka ilmaisevat uskomuspohjaista asennoitumista, joka kohdistuu toisen persoonaan, rooliin tai osaamiseen. Tuon tässä alaluvussa luottamuksen määrittelemiseen mukaan eettisen aspektin, kun turvaudun käsitteen määrittelyssä intresseihin, toimijoiden hyväksytyksi.

Luottamuksella tarkoitan toiseen henkilöön jossakin asiassa kohdistuvaa kognitiivista uskomusasennetta, jonka perusteella luottaja voi joko toimia luottamuksen mukaan tai olla toimimatta. Jos luottaja uskoo, että toisella osapuolella on peruste tai kannustin ottaa hänen intressinsä huomioon toiminnassaan, voidaan puhua luottamuksesta suhteena luottajan ja luotetun välillä.²³⁷ Tukeudun Russell Hardin luottamuksen teoretisointiin. Hän määrittelee luottamuksen kolmipaikkaiseksi relaatioksi eli suhteeksi, jossa osapuolina ovat luottaja A, luottamuksen kohde eli luotettu B ja luottamuksen ala x.²³⁸

L[A, B, x].

Edellä olevan luottamussuhteen muotoilun voi kirjoittaa auki ”A luottaa B:hen asiassa x”. Kaikki kolme tekijää vaikuttavat luottamuksen syntymiseen ja hajoamiseen. Luottajan A perusteet luottaa luotettuun B voivat vaihdella luottamuksen alan x ja luotetun ominaisuuksien tai aiemman toiminnan mukaan. Luottamuksen ala osoittaa, missä asiassa luottaja luottaa luotettuun ja alleviivaa sitä, ettei luottamuksen tarvitse olla rajatonta eikä perusteetonta. A voi esimerkiksi luottaa B:hen lääkärinä mutta olla luottamatta B:hen ystävänä tai toisinpäin.

Luottamus kognitiivisena asenteena tulee Hardinin mukaan erottaa luottamuksen varassa toimimisesta. Vaikka A luottaa B:hen, A voi silti jättää toimimatta luottamuksen mukaan. Luottamuksen varassa toimimiseen sisältyy aina käsitteellisesti riski, koska se on episteemisenä asenteena erilainen kuin tieto ja koska luottamuksen osapuolien on luottamuksen käsitteen mukaan oltava vapaita olemaan toimimatta luottamuksen mukaan.²³⁹ Ilman toimijoiden vapautta toimia toisten luottamusta vastaan, esimerkiksi tilanteessa, jossa luotettua kannustetaan voimakkaasti sanktiolla, kannustetun toiminnasta tulee determinoitua ja kannustajan omien intressien

²³⁷ Hardin korostaa luottamuksen relationaalista näkökulmaa. HARDIN 2002, 7, 10 ja 26; COOK & HARDIN & LEVI 2005, 1–15.

²³⁸ HARDIN 2002, 9. Toisenlaisen luottamuksen määritelmän antaa Elster, jonka mukaan luottamus on tietoinen päätös pidättäytyä varoitoimenpiteistä yhteistyökumppania kohtaan ennakoitusta riskistä huolimatta. ELSTER 2007, 344.

²³⁹ HARDIN 2002, 10–11. Myös TUOMELA & TUOMELA (2005, 75–76) myöntävät, että luottamuksesta huolimatta luottamuksen kohde ei ole pakotettu toimimaan luottamuksen mukaan. Aidossa luottamuksessa luottaja ei kuitenkaan heidän mukaansa usko riskiä olevan.

mukaista eikä luottamukselle jää sijaa.²⁴⁰ Tällöin voidaan puhua esimerkiksi lojaaliudesta.

Luottamuksen käsitteellinen perusta on Hardinin määritelmässä luottamussuhteen osapuolten yhteen nivoutuviissa intresseissä (*encapsulated interests*). Yhteen nivoutuvien intressien käsite auttaa hahmottamaan paitsi luottamuksen rationaalisia perusteita myös luottamusta ihmisten välisenä suhteena. Rationaalisuus ei tässä tarkoita, että perusteiden pitäisi aina olla vahvasti tiedostettuja ja tietoiseen päätökseen tai valintaan perustuvia. Luottamus voi olla yksisuuntaista, kaksisuuntaisia tai ryhmän keskinäistä.

Yksisuuntaisissa luottamussuhteissa, kuten edellä esitettyssä luottamusrelaatiossa $L[A, B, x]$ luottajan A:n luottamiseen ei vaikuta tai hänellä ei ole mahdollista saada tietoa, luottaako luotettu B häneen. A luottaa, että B:n intresseissä on tukea A:n intressejä asiassa x. Esimerkki yksisuuntaisesta luottamussuhteesta on tilanne, jossa kansalainen luottaa poliisiin. Kansalaisen A intresseissä on, että oikeudenmukaisuus toteutuu ja yhteiskuntarauha pysyvät yllä ja että hän saa tarvittaessa apua. A luottaa näiden olevan osa poliisi-instituution edustajan B intressejä.²⁴¹

Kaksisuuntaisessa luottamussuhteessa A luottaa B:hen ja B luottaa A:han. Molemmat suhteen osapuolet ovat kaksisuuntaisessa luottamussuhteessa sekä luottajia että luotettuja. A:n ja B:n luottamuksen alan (x) ei kuitenkaan tarvitse olla täsmälleen sama. Luottamus ja sen varaan rakennettu toiminta voivat olla kertaluontoisia. Kaksisuuntaisuus tarkoittaa, että A:n luottamus B:tä kohtaan ei perustu B:n luottamiseen A:ta kohtaan, vaan A:n uskomukseen, että B:n intresseissä on ottaa A:n kannalta relevantit intressit huomioon jossakin tilanteessa. Vastaavasti B:n luottamuksen perustana ei ole se, että A luottaa häneen, vaan hänen olettamansa A:n intressit ottaa B:n x:n liittyvät intressit huomioon. Kertaluontoisuus tarkoittaa sitä, että luottajat uskovat luotettujen intressien koskevan jotakin määrättyä tilannetta ja yhteistoimintaa, jossa A:n ja B:n intressit nivoutuvat yhteen.²⁴²

Keskinäisessä luottamussuhteessa (mutual trust) A luottaa B:hen sillä perusteella, että A uskoo B:n luottavan A:han. Vastaavasti B luottaa A:han sillä perusteella, että uskoo A:n luottavan B:hen. Keskinäisessä luottamussuhteessa molempien, sekä A:n että B:n intresseissä on yhteistoimintasuhteen jatkuminen, ja tällä perusteella he uskovat toistensa ottavan heidän yhteistoimintasuhteen kannalta oleelliset intressinsä huomioon. Jos toinen osapuoli ei luotakaan toiseen tai ilmaisee epäluottamuksensa, keskinäinen luottamussuhde vaurioituu. Tästä luottamussuhteesta Hardin puhuu vahvana luottamuksena.²⁴³

²⁴⁰ HARDIN 2002, 7 ja 12.

²⁴¹ HARDIN 2002, 14–16; HALLAMAA 2017, 142–144.

²⁴² HALLAMAA 2017, 144–145.

²⁴³ HARDIN 2002, 17. Hallamaa puhuu vastavuoroisesta luottamussuhteesta, jolla hän tarkoittaa, että luottavien osapuolien luottamuksen alaan kuuluu vastavuoroisen luottamussuhteen jatkuminen. Ks. HALLAMAA 2017, 144–145.

Tiiviit suhteet kuten pienen yhteisön keskinäiset suhteet kartuttavat tietoa toisten luotettavuudesta, sillä suhteet yhteistoimijoiden välillä ovat jatkuvia ja päällekkäisiä. Toimijan intressinä voi olla halu säilyttää oma maine luotettavana ja sillä perusteella toimija toimii häneen kohdistuneen luottamuksen mukaan.²⁴⁴

Luottamussuhdetta hajottavat erot luottajan ja luotetun vallassa eli mahdollisuudessa vaikuttaa toisen hyvään. Esimerkiksi lääkärin ja potilaan välisessä suhteessa lääkärillä on tietojensa, ammattitaitonsa ja asemansa vuoksi mahdollisuus päättää potilaan hyvästä huomattavasti voimakkaammin kuin potilalla on mahdollista vaikuttaa lääkärin hyvään. Näin on erityisesti silloin, kun potilas maksaa rahalla tutkimuksista ja hoidoista, joiden tarpeellisuutta hän ei itse kykene arvioimaan. Toimija, jolla on enemmän valtaa – toimintamahdollisuuksia – voi toimia suhteen toisen osapuolen intressejä vastaan ja omien intressiensä mukaan todennäköisemmin, sillä hänellä on siihen suuremmat mahdollisuudet kuin vähempivaltaisella suhteen osapuolella. Kun tällainen intressiristiriita on olemassa, potilaan perusteet luottaa lääkärin toimivan hänen hyvänsä mukaan ovat pienet eikä luottamuksen mukaiseen toimintaan ole syytä ryhtyä, ellei potilas luota lääkärin luotettavuuteen ammattietiikkansa mukaan toimivana ammattinsa edustajana.²⁴⁵

Luottamus ei ole aina perusteltua tai luottaminen itsessään moraalista toimintaa. Luotettavuus sen sijaan on moraalista ja aina kannattavaa Hardinin mukaan.²⁴⁶ Ihmisellä voi olla luotettavalle käyttäytymiselle niin sisäisiä, ulkoisia kuin molempia näitä yhdistäviä kannustimia. Yksi keskeinen kannustin luottaa ja toimia luotettavasti on *maine*. Toimijan halu ylläpitää omaa mainettaan ja siten yhteistoimintakelpoisuuttaan jatkossa on kannustin toimia luottamuksenarvoisesti ja olla luotettava yhteistyökumppani. Vastaavasti yhteistoimijoiden arvioidessa toisten potentiaalisten yhteistoimijoiden luotettavuutta, hänen päätökseensä voi vaikuttaa hänellä sosiaalisessa kontekstissa oleva maine.²⁴⁷

Luottamus voi rakentua muutoinkin kuin yksilötoimijoiden varaan. Esimerkiksi kansalaiset luottavat yhteiskunnan eri instituutioiden edustajiin sillä perusteella, että he eri rooleissaan noudattavat heitä velvoittavia lakeja. Lakien noudattaminen puolestaan voi perustua intressiin toimia normien mukaan, intressiin suojata sitä oikeushyvää, mitä laki pyrkii edistämään tai suojaamaan, tai lain mukaiseen yhteistoimintaan ryhtyminen voi perustua

²⁴⁴ HARDIN 2002, 22.

²⁴⁵ COOK & HARDIN & LEVI 2005, 58–59; HARDIN 2002, 101–102; HALLAMAA 2017, 132–136.

²⁴⁶ Hardin argumentoi monia luottamusteoreetikkoja vastaan siinä, että he asettavat luottamukselle sellaisia vaatimuksia tai kriteereitä, joita voi olettaa luotettavuudelta, mutta joita ei voi luottamiselta vaatia. HARDIN 2002, 29–32.

²⁴⁷ Cook, Hardin ja Levi pitävät institutionaalisia tekijöitä kuten professioiden sisäistä ammattietiikkaa ja itsesääntelyä luottamuksen vaihtoehtoina tilanteissa, joissa yhteistoimijoilla ei ole mahdollista saada ensikäden tietoa toisten intresseistä. COOK & HARDIN & LEVI 2005, 32–35 ja 104–132.

lain rikkomisesta seuraavan negatiivisen sanktion välttämiseen. Pienemmissä yhteisöissä sosiaalinen keskinäinen kontrolli ja erilaiset ilmiantojärjestelmät tai yhteisöstä erottamisen tai yhteisöllisten suhteiden katkeamisen uhka voivat toimia yhteistoimintaan kannustavina tekijöinä.²⁴⁸

Mikäli luotettu toimii luottajan luottamusasennetta vastaan, se ei johda suoraan epäluottamusasenteen muodostumiseen. Voi olla, että luottajan perusteet luottaa luotettuun ovat lakanneet. Epäluottamusta voidaan nimittäin pitää tiedollisesti perusteltuna uskomusasenteena, joka on epäluottamus–luottamus -jatkumon toisessa ääripäässä. Luottamisen ja epäluottamisen väliin jää epätietoisuuden tai ei-luottamisen alue, jossa toimijalla ei ole selviä perusteita luottaa mutta ei myöskään perusteita epäluottaa toiseen toimijaan. Ei-luottaessaan toimijaan B toimija A:lta puuttuu uskomus, että toimija B toimisi A:n intressien mukaan määrätystä asiassa. Epäluottamiseksi kutsutaan tilannetta, jossa toimijalla A on perusteet uskoa, että epäluottamuksen kohteella, B, on perusteet ja aikomus toimia A:n intressejä vastaan.²⁴⁹

Luottamuksen mukaan toimiminen ja luottamuksen kohteen B osoittautuessa luotettavaksi, luottaminen edistää luottajan A luottavaisuutta, sillä onnistunut luottamuksen mukaan toimiminen vahvistaa uskoa toisen luotettavuudesta. Vastaavasti voidaan sanoa, että epäluottamuksen mukaan toimiminen tai toimimatta jättäminen edistää epäluottavaista asennetta. Epäluottamuksen mukainen toiminta voi näkyä esimerkiksi kontrollointina ja varotoiminnan epäluottamuksen kohdetta kohtaan, mikä viestii myös epäluottamuksen kohteelle, ettei häneen luoteta. Epäluottamukselle ei muodostu intressiä osoittaa olevansa luotettava. Vaikka epäluottaminen on monissa tilanteissa perusteltua ja järkevää, jatkuvalla epäluottamuksen mukaan toimimisella on suuret kustannukset.²⁵⁰

Tässä filosofisessa taustaluvussa esitettyjä ihmisen hyvän, toiminnan, yhteistoiminnan ja luottamuksen käsitteisiin liittyviä filosofisia erotteluja hyödynnän ja sovellan tutkimuksen seuraavissa osissa. II osassa määrittelen yhteisön ja yhteisöllisyyden käsitteet sekä niiden erittelen niiden muodostumisen ehtoja. III osassa analysoidessani yhteisöllisyyden rajoja sovellan erityisesti ihmisen hyvän, toiminnan ja yhteistoiminnan teorioita.

²⁴⁸ COOK & HARDIN & LEVI 2005.

²⁴⁹ ULLMANN-MARGALIT 2004, 60–63 ja 66–68.

²⁵⁰ HARDIN 2002, 89–98 ja 116–119.

II OSA: KÄSITTEELLISET MUOTOILUT

4 Yhteisön määritelmä

Esitän tässä luvussa Tuomelan me-tilaisen ryhmän määritelmään ja Lehtosen yhteisön määritelmään pohjautuvan toimintakeskeisen yhteisön määritelmän. Yhteisöä on mielekästä tarkastella toimintakeskeisesti siksi, että mitään yhteenliittymää ei olisi eikä mikään yhteenliittymä pysyisi yllä, elleivät ihmiset toimisi yhdessä ainakin kommunikoimalla jotenkin toistensa kanssa. Toimintakeskeistä näkökulmaa on perusteltua kutsua ensimmäisen persoonan näkökulmaksi siinä merkityksessä, että sen avulla pyritään tekemään yhteistoimijoiden toimintaa ymmärrettäväksi toiminnan sisäisestä logiikasta käsin.

Tuomelan määritelmä me-tilaisesta ryhmästä on jäsenen kannalta hyvin tiukka esimerkiksi eetoksen tunnistamisen ja noudattamisen suhteen. Tuomela suosittelee me-tilaisen ryhmämuodostelman omaksumista sen mukaisella yhteistoiminnalla aikaansaatuisten tulosten tehokkuushyötyjen vuoksi. Yhdistän hänen me-tilaisuutta koskevan teoriansa edellä luvussa 2 kuvaamiini, sosiaalitieteilijöiden muotoilemiin yhteisön määritelmiin, jotta yhteisön tarkasteleminen toimintakeskeisestä näkökulmasta olisi yksinkertaista.

Muotoilemassani yhteisön määritelmässä on viisi ehtoa. Kun jokin ihmisten yhteenliittymä täyttää ne, sitä voidaan pitää *yhteisöksi* kutsuttavana sosiaalisen maailman yksikkönä. Arkikielessä yhteisöiksi nimitetään muunkinlaisia yhteenliittymiä. Yhteisön kriteerien muotoileminen tarjoaa kuitenkin perusteet määritellä yhteisön erityispiirteet ja erottaa yhteisöt muista yhteenliittymistä. Esitän määritelmälliset ehdot taulukossa 8 väitteinä, joita tarkennan tulevissa alaluvuissa.

Taulukko 8. Yhteisön määritelmälliset ehdot

(1) Yhteenliittymä	On olemassa joukosta ihmisiä koostuva yhteenliittymä, jolla on vähintään yksi yhteenliittymän jäsenet yhteen liittävä tekijä.
(2) Tunnistaminen	Jäsen tunnistaa kuuluvansa yhteenliittymään ja saa tarpeellisilta muilta jäseniltä tunnustuksen yhteenliittymään kuulumisestaan.
(3) Vuorovaikutus	Yhteenliittymän jäsenet ovat keskenään järjestäytyneessä vuorovaikutuksessa.
(4) Eetos	Yhteenliittymällä on jäsenten välisessä vuorovaikutuksessa muotoutunut ja jäsenten tarvittaessa tunnistama etos, joka kattaa käsitykset yhteenliittymän olemassaolon tarkoituksesta, tavoitteista, toiminnassa sallituista ja vaadituista keinoista ja toimintaa ja jäsenten käyttäytymistä ohjaavista normeista sekä yhteisistä uskomuksista.
(5) Jatkuvuus	Yhteenliittymä on jäsenten käsitysten mukaan ajallisesti suhteellisen jatkuva eikä hetkellinen.

4.1 Yhteenliittymä

Yhteenliittymäehto: On olemassa joukosta ihmisiä koostuva yhteenliittymä, jolla on vähintään yksi yhteenliittymän jäsenet yhteen liittävä tekijä.

Yhteenliittymäehto sanoittaa välttämättömän: ilman ihmisjoukkoa, joka voidaan mieltää kokonaisuudeksi vähintään yhdellä perusteella, ei ole yhteisöäkään. Ehto ei ota kantaa ihmisten lukumäärään eikä heidät yhteen liittävän tekijän laatuun tai määrään.

Ihmisiä voivat yhdistää jaettu elintila, toiminta tai elämäntapa yhtä hyvin kuin kiinnostuksen kohde, uskomus tai syntymän tai elämäntilanteen perusteella muodostuvat yhtäläisyydet. Yhteen liittävä side voi olla muiden antama tai itse valittu, ja se voi olla äärimmäisen triviaali. Yhteenliittymän ihmisiä voi yhdistää esimerkiksi halu kuulua yhdistykseen, mutta yksilöiden perusteet haluta kuulua yhdistykseen voivat olla monenkirjavia. Yhteen liittävä tekijä vaikuttaa yhteenliittymän luonteeseen sen mukaan, yhdistääkö se ihmisiä toisiinsa vai erottaako se heidät ulkopuolisista. Monet yhdistävät tekijät erottavat samalla muista. Yhteisön itseymmärryksen ja sitä kautta myös yhteistoiminnan luonteen kannalta on merkityksellistä, onko yhdistävä vai erottava tekijä olennaisempi yhteenliittymän muodostumisen tai siihen kuulumisen peruste vai annetaanko niille yhtä suuri arvo. Esimerkiksi edellä mainittu halu kuulua yhdistykseen on yhdistyksen jäseniä yhdistävä tekijä, kun taas maantieteellinen raja on toisaalta rajan samalla puolella olevia ihmisiä yhdistävä toisaalta rajan eri puolilla olevia ihmisiä erottava tekijä. Jonkin kulttuurivirtauksen vastustamiseksi muodostettu yhteenliittymä rakentuu olennaisesti kulttuurista erottautumisen varaan.²⁵¹

Yhteen liittävä tekijä muistuttaa Tuomelan me-tilaisen ryhmän ominaispiirteeksi nimittämää yhteistä toimialaa (*realm of concern*).²⁵² Yhteen liittävän tekijän ei kuitenkaan tarvitse olla ihmisten huolen tai kiinnostuksen kohde yhteisen toimialan implikoimalla tavalla, vaan se voi olla myös jokin yhteenliittymästä riippumaton, ulkopuolinen tekijä, kuten esimerkiksi yhteinen asuinalue samaan asumisyhteisöön kuuluville. Asumisyhteisöissä olennaisin jäseniä yhteen liittävä seikka on asunnon ympärillä olevan elintilan tai alueen jakaminen. Työyhteisöissä olennaisin yhteen liittävä tekijä on työskentely yhdessä ainakin saman organisaation sisällä tai saman aiheen parissa. Uskonnollisissa yhteisöissä yhteen liittävänä seikkana on jokin uskomus, rituaali tai uskonnon ulottuvuus.

Yhteen liittävä tekijä voi olla luonteeltaan sellainen, että sen voi tunnistaa yhteenliittymän ulkopuolelta kolmannen persoonan perspektiivistä, tai vain yhteenliittymän jäsenten tietämä, kuten on esimerkiksi salaseuroissa. Koska ihmisjoukkoja voidaan kuvata yhteisöksi myös ulkopuolelta ilman, että joukko

²⁵¹ Vrt. sosiaalipsykologiset annetut ja kuvitteelliset yhtäläisyydet ja erot, jotka liittävät yhteen ja luovat identiteetin ja ohjaavat toimintaa suosiollisemmaksi samaan ryhmään kuuluvia kohtaan. Eroaako yhteisön erot ryhmien eroista siinä, että jotta yhteisö jatkuisi, liittävän tai erottavan seikan on oltava toimijalle mielekäs ja merkittävä?

²⁵² TUOMELA 2007.

itse mieltää olevansa yhteisö tai ilman että mitään jäsenten välistä vuorovaikutusta tapahtuisi, tarvitaan yhteisön määritelmään mukaan myös jäsenten näkökulma.²⁵³

Yhteenliittymäehto ei ole riittävä ehto sille, että jokin yhteenliittymä olisi yhteisö. Jos vain tämä kriteeri täyttyy, yhteenliittymä voi olla myös mikä tahansa ihmisten muodostelma, kuten esimerkiksi ikäryhmän tai ammatin mukaan määräytyvä kansanosa.

4.2 Jäsenyyden tunnistaminen ja tunnustaminen

Tunnistamisehto: Jäsen tunnistaa kuuluvansa yhteenliittymään ja saa tarpeellisilta muilta jäseniltä tunnustuksen yhteenliittymään kuulumisestaan.

Tunnistamisehto tuo yhteisön määritelmään jäsenten näkökulman. Sosiaalipsykologisissa kokeissa on havaittu, että ihmiset ryhmäytyvät sattumanvaraisesti jaettuihin ryhmiin, jos he tunnistavat oman jäsenyytensä ja antavat sille jonkin positiivisen merkityksen eli tunnustavan sen ja jos he tietävät muiden suhtautuvan omaan ja toistensa jäsenyyteen vastaavalla tavalla.²⁵⁴

Tunnistamis- ja tunnustamistapojen avulla voidaan myös eritellä eri tavoin järjestäytyneitä yhteisöjä. Ollakseen täysivaltainen yhteisön jäsen jäsenellä tulee olla käsitys kuulumisesta yhteenliittymään, ja hänen jäsenyydellään on oltava toisten jäsenten tunnustamisen (*recognition*) välittämä mandaatti. Tästä ehdosta seuraa loogisesti, että täysivaltainen yhteisön jäsenyys, joka oikeuttaa toimimaan yhteisön jäsenenä, perustuu tunnustamissuhteeseen.²⁵⁵

Tunnustamissuhteella tarkoitan tunnustamisprosessin tunnustavan, tunnustettavan tai tunnustuksen kohteen välille muodostamaa sidettä. Tunnistaminen ja tunnustaminen voidaan muotoilla kahdeksi eri ehdoksi, joista ensimmäinen muotoilee jäsenen itseensä kohdistuvan tietoisien toiminnan ja toinen vastavuoroisen suhteen:

2a) Jäsen A_y tunnistaa itsensä, yhteisön Y jäseneksi.

2b) Y :n merkittävät jäsen tai yhteisön merkittävät jäsenet B_y tunnustavat A :n Y :n jäseneksi.

²⁵³ Puhtaasti ulkopuolelta määriteltyä sosiaalista muodostelmaa voidaan nimittää *luokaksi*, *kategoriaksi* tai *joukoksi*. Kollektiiveista ja kategorisoinnista ks. JENKINS 2008, 102–117.

²⁵⁴ "We are social creatures, so distinctions that are as arbitrary as heads versus tails, red shirts versus blue shirts, and Klee lovers versus Kandinsky lovers can matter to us, but only when we see that others take them seriously." BLOOM 2013, 118. Jenkin asettaa yhteenliittymän ja jäsenyyden tunnistamisen organisaation kriteeriksi. JENKINS 2008, 184.

²⁵⁵ Tämä ehto ei rajoita tunnustamissuhteisiin liittyviä valta- ja hierarkiasuhteita. Esim. Heikki J. Koskinen on huomioinut tunnustussuhteiden erilaiset suunnat ja sen, että toisinaan tunnustaminen tapahtuu välineellisesti. KOSKINEN 2017, 75–79.

Ehto 2a) edellyttää, että jäsen on tietoinen ainakin yhteenliittymästä ja jäsenyydestään.²⁵⁶ Sen perusteena, että A tunnistaa olevansa Y:n jäsen, voi A:lle olla esimerkiksi ehdon (1) mukainen, hänet muihin jäseniin yhteen liittävä tekijä, joka voi olla jäsenen näkökulmasta hänelle annettu tai hänen vapaaehtoisesti valitsemansa. Kyseessä ei ole ihmisten välinen tunnustustapahtuma, vaan tunnistamisen kohteina ovat paitsi henkilön omat ominaisuudet tai sitoumukset myös yhteenliittymä kokonaisuutena.

Itseen kohdistuvaa tunnistamista (*self recognition*) voi filosofisten tunnistamisteorioiden mukaan nimittää tiedostamiseksi (*cognition*), identifioimiseksi (*identification*) tai tunnistamiseksi (*acknowledgment*).²⁵⁷ Yhteisön jäseneksi itsensä tunnistaminen sisältää kaikkia näitä kognitiivisia itseen kohdistuvia toimintoja, tiedostamista, identifioimista ja tunnistamista, joita on usein käytännössä vaikea erottaa toisistaan. Jotta ihminen voi tunnistaa itsensä jonkin yhteenliittymän jäseneksi, hänen on ensin tiedostettava, että yhteenliittymä on olemassa. Ihmisen on myös kyettävä huomaamaan ainakin jokin yhteenliittymän yhteen liittävä tekijä eli identifioimaan, millä perusteella ihmiset liittyvät yhteen. Kolmanneksi ihmisen on tunnistettava, että hän jakaa tuon yhteen liittävän tekijän, kuten vaikkapa yhteisen sukuhistorian, jaetun kiinnostuksenkohteen, uskomuksen tai jaetun asuinalueen, muiden yhteenliittymän jäsenten kanssa.

Seuraan tässä Risto Saarisen ajatusta, jonka mukaan itsensä tunnistaminen on yksi tunnistamisen muoto. Saarinen erottaa itsensä tunnistamisen pelkästä jonkin periaatteen tai arvon tiedostamisesta²⁵⁸, ihmisten välisistä tunnistamistapahtumista, identiteettiä rakentavasta tai muuttavasta tunnistamisesta ja välitetystä tunnistamisesta. Välitetty tunnistaminen tapahtuu esimerkiksi, kun tunnistava taho tunnistaa normit tai periaatteet, joiden tietää liittävän hänet yhteen toisten ihmisten kanssa. Välitetyssä tunnistamistapahtumassa ei kuitenkaan tapahdu suoraa ihmisten välistä kohtaamista.²⁵⁹

Ehto 2b) edellyttää puolestaan, että vähintään yksi toinen yhteenliittymään kuuluva tunnustaa itsensä jäseneksi tunnistavan jäsenyyden. Tämä vastaanottavan tahon tunnustustoiminta on Saarisen käsitteellisiin erottelujen valossa ihmisten välistä tunnistamista tai välitettyä tunnistamista. Ihmisten välisessä tunnistamisessa yhteisön jäsenet B_{1+n}

²⁵⁶ Myös Tuomelan me-tilaisen ryhmän määritelmän mukaan jäsenellä on oltava käsitys omasta jäsenyydestään. Tämän lisäksi Tuomela normittaa, että paradigmaattisessa me-tilaisessa ryhmässä jäsenyyden tulee olla vapaaehtoista. TUOMELA 2013, 34–58.

²⁵⁷ Filosofisissa tunnistamisteorioissa erotellaan tiedostaminen (*cognition*), tunnistaminen (*acknowledgment*) ja tunnistaminen (*recognition*). SAARINEN 2016; IKÄHEIMO & LAITINEN 2011.

²⁵⁸ Saarinen lainaa käsitteen Arto Laitiselta, joka on kutsunut tätä periaatteen tai arvon tiedostamista termillä *adequate regard*. Laitinen pitää tätä *riittävää huomiota* yhtenä tiuhaan toistuvana tunnistamisen merkityksenä. Tällainen huomio voi kohdistua Laitisen mukaan arvoihin, periaatteisiin, normeihin tai tosiasioihin.

²⁵⁹ Saarinen rakentaa itsensä tunnistamisen mm. Paul Ricoeurin itsensä tuntemisen ja muistamisen ajatuksen varaan, mutta ei liitä itsensä tunnistamiseen niin vahvasti toisia varten olemisen ideaa kuin Ricoeur tekee. SAARINEN 2016, 15 ja 31–33.

myöntävät A:n olevan yhteisön jäsen jollakin perusteella. Tunnustamisen tapa voi vaihdella kontekstista ja yhteisön rakenteesta riippuen.

Riittävät jäsenyyden tunnustamisen tavat määritellään kussakin yhteisössä, ja ne vaihtelevat muodollisesta epämuodolliseen ja yksittäisen jäsenen tekemästä tunnustamisteosta kaikkien jäsenten antamaan tunnustukseen. Yhteisöt poikkeavat toisistaan siinä, onko A:n saatava kaikkien yhteisön jäsenten tunnustus, vai riittääkö sen saaminen joiltakin yhteisön edustajilta, joilla on valtuutus antaa se. Jäsenyys on erilaisissa yhteisöissä jäsenen kannalta joko itse *valittua* tai maantieteelliseen rajan tai syntymän perusteella *annettua*, minkä vuoksi riittävän ja hyväksyttävän tunnistamisen ja tunnustamisen tavat vaihtelevat muodollisesta symboliseen tai toiminnalliseen.²⁶⁰

Valittu yhteisön jäsenyys poikkeaa annetusta yhteisön jäsenyydestä esimerkiksi siinä, missä järjestyksessä tunnustamisedhon osat 2a) ja 2b) toteutuvat. Valitussa jäsenyydessä tunnustamistapahtumaa edeltää vaihe, jossa tunnustusta haluava ilmaisee halukkuutensa päästä jäseneksi tunnustavalle taholle.²⁶¹ Yhteisön senhetkiset jäsenet käyttävät siten valtaa ottaessaan jäsenen A yhteisön yhteyteen yhteisönsä määräämällä tavalla, minkä jälkeen A tunnistaa jäsenyytensä ja tunnustaa jäsenyyttään yhteisön edellyttämällä tavalla, esimerkiksi tunnustamalla muiden yhteisön jäsenten jäsenyyden tai toimimalla jäseneltä odotetulla tavalla. Kun jäsenyys on annettua eikä valittua, toisen ehdon b-vaihe eli muilta saatu jäsenyyden tunnustus annetaan ensin. Annetussa yhteisössä A tulee yhteisön jäseneksi ilman omaa intentionaalista toimintaansa tai haluaan, mutta toisten tunnustamisen jälkeen hänen on tunnistettava oma jäsenyytensä (täytettävä ehto 2 a), jotta hän mieltää itsensä yhteisön jäseneksi.

Yhteisön jäsenyyttä koskevien neuvottelujen hankaluudet liittyvät tunnistamisen (2a) ja tunnustamisen (2b) epäsymmetrisuuteen. Hankaliksi yhteisön rajojen määrittely käy, kun A:n tunnistus ja B:n tunnustus ovat ristiriidassa keskenään. A voi esimerkiksi tunnistaa olevansa yhteisön Y jäsen, mutta B_y voi kiistää jäsenyyden.

Tämä toinen yhteisön ehto on yhteisön välttämätön ehto, sillä mikäli kukaan yhteisön jäsenistä ei tunnistaisi kuuluvansa yhteisöön tai antaisi toisille yhteisön jäsenyyttä tunnustamalla, ei olisi mielekäästä pitää yhteisöä yhteisönä. Tunnustaminen on myös edellytys sille, että jäsen saa toimia yhteisön jäsenenä tai yhteisön edustajana suhteessa yhteisön ulkopuolisiin. Tunnustaminen ei kuitenkaan automaattisesti takaa jäsenelle yhteisön edustamisoikeutta, joka voi olla tarkasti säädelty.

²⁶⁰ Vrt. Lehtosen symbolinen ja toiminnallinen yhteisyys, statukselliset ja sopimukselliset suhteet ja Nivalan yhteisöjen luokittelu. LEHTONEN 1990; NIVALA 2008, 50.

²⁶¹ Saarinen erottelee tunnustustapahtuman osaksi vaihteet R0, R1 ja R2. R0:n kohdalla tunnustuksen hakija ilmaisee tai tunnustuksen antaja olettaa hänen haluavan tunnustusta. Vaiheessa R1 tunnustava taho tunnustaa tunnustettavan. Vaiheessa R2 tunnustuksen saanut taho vastaa tunnustukseen tunnustamalla tunnustajansa. SAARINEN 2016, 35–40.

Sitä, millä tavalla yhteisön jäsenet liittyvät jatkuvan tunnustamisen kautta yhteen, määrittää useampi seikka. Ensimmäinen on tunnustamisen kohde. Tunnustaminen on mahdollista kohdistaa esimerkiksi toisen persoonaan tai rooliin. Tunnustamisen kohteen lisäksi tunnustajan tunnustettavaan kohdistama asenne vaikuttaa siihen, millainen suhde tunnustajan ja tunnustettavan välille muodostuu.²⁶²

Tunnustamisen kohteen, tunnustamisasenteen ja tunnustamissuhteita eritellessä Honnethin mukaan rakkaudellinen tunnustusasenne kohdistuu ihmispersoonaan. Kunnioitus on toinen tunnustamisasenne, jossa tunnustetaan ihmisten oikeudet usein universaalisti yhtäläisinä. Kolmas tunnustamisasenne on arvostus, jonka avulla tunnustetaan ihmisten erityiset saavutukset ja myönnetään tunnustuksen kohteelle jokin sosiaalinen status.²⁶³

Esimerkiksi rakkaudellinen, persoonaan kohdistuva tunnistaminen muodostaa lähiyhteisön, kuten perheen tai ystävyysjoukon. Kunnioittava tunnustaminen luo muodollisen yhteisön, jossa jäseniä kohdellaan yhtäläisten tai rooleihin perustuvien oikeuksien ja velvoitteiden mukaan. Arvostava tunnustaminen myöntää kohteensa erityislaatuisuuden joko ominaisuuden, taidon tai aseman perusteella ja luo statukseen perustavan tai erilaisista statuksista koostuvan sosiaalisen yhteisön, jonka toimijoina heidät tunnustetaan toimintansa ja saavutuksensa mukaan.²⁶⁴ Yhteisön jäseneksi tunnustamisessa tunnustamisasenteena voi olla joko jokin näistä asenteista tai näiden kaikkien yhdistelmä. Tunnustamisasenteet, joita voi olla muitakin, ja tunnustamisen kohde vaikuttavat näin siihen, millaisen yhteisön tunnustaminen muodostaa.

Eritellessäni tunnistamiseksi mainitsin täysivaltaisen jäsenen, joka käsitteenä implikoi, että yhteisöön kuuluu myös ei-täysivaltaisia jäseniä. Täysivaltaisuudella tarkoitan toiminnallista täysivaltaisuutta ja jäsenen kyvykkyyttä saada aikaan asioita yhteisön jäsenenä. Yhteisö voi esimerkiksi tunnustaa ihmisen jäsenekseen persoonana ja kansalaisena eli jäsenelle kuuluvien oikeuksien haltijana, mutta olla silti tunnustamatta jäsenen moraalityöjuuttuutta tai sosiaalista toimijuuttuutta. Yhteisö voi tunnustaa jäsenikseen myös aikaansaamiskyvykkyydeltään rajoittuneita ihmisiä, tai sellaisia jäseniä, joiden kognitiivisesta kyvystä tunnistaa itsensä jäseneksi ei voida olla varmoja. Tällaisia jäseniä ovat esimerkiksi vaikeasti kehitysvammaiset ihmiset. Ei-täysivaltaisuudella en tarkoita jäsenyyden statuksen vähempiarvoisuutta tai epäpätevyyttä, vaan toimijuuden rajoittuneisuutta.

²⁶² KOSKINEN 2017.

²⁶³ SAARINEN 2016, 8–9. Olli-Pekka Vainio ja Aku Visala esittävät suvaitsemisasenteen rakkaudellisille, kunnioittaville ja arvostaville tunnustamisasenteille vaihtoehtoisena yhteenliittymän jäsenen suhtautumisen tapana, joka ei takaa kohteelle täysivaltaista jäsenyyttä. VAINIO & VISALA 2016, 554–556.

²⁶⁴ Heikki Lehtosen käyttämä statusyhteisö-termi on laajempi, sillä se kattaa sisäänsä esimerkiksi esimodernin ajan sukuyhteisöt ja keskiaikaiset ammattikuntien killat, jotka perustuivat vertikaalisiin hierarkkisiin suhteisiin ja taitojen, avioitumisen tai iän myötä karttuvaan statukseen. LEHTONEN 1990, 20–23; 35–38 ja 78.

Joissakin yhteisöissä tunnistaminen ja tunnustaminen ovat kertaluonteisia ja peruuttamattomia tapahtumia. Esimerkiksi sukuyhteisöissä, joiden jäsenyys määräytyy sekä biologisesti (muodollinen) että sosiaalisesti (toiminnallinen). Sosiaalisen sukuyhteisön jäsenyyden voi saada niin adoptoitu lapsi kuin perheeseen muin sitein liittynyt jäsen. Sosiaalisen sukujäsenyyden tunnustamisen tai tunnistamisen voi myös kiistää tai katkaista esimerkiksi, jos vanhempi sanoo lapselleen: ”Et ole enää minun lapseni!” tai jos yhteydenpito vanhempien ja lasten välillä on kokonaan katkennut. Biologista tunnustamista ei kuitenkaan voi sukulaisuussuhteissa kiistää, jos se on kertaalleen tehty. Toisaalta, jos A ei tiedä biologista sidettä sukuun Y esimerkiksi tapauksissa, jossa isyystestiä ei ole tehty tai lapsi on syntynyt luovutettujen sulusolujen avulla tai jos A on adoptoitu eikä hänen syntyperästään ole tarkkaa tietoa, A:lla ei ole mahdollisuutta tunnistaa edes sukuyhteisön muodollista jäsenyyttä.

Toinen vertailukohtana toimiva esimerkki tunnistamisen ja tunnustamisen ristiriitaisuudesta ovat yhteenliittymät, joissa annettu tunnustus ei vastaa toimijan tunnistusta. Kristillisissä ja kristillisperäisissä uskonnollisissa yhteisöissä kaste on täysivaltaisen yhteisön jäsenyyden ehto. Ehtoja on usein muitakin. Suomessa kristillisen kirkkokunnan jäsenyydestä eronnut voi tunnistaa itsensä silti kristillisen yhteisön, kristikunnan jäseneksi, kasteensa perusteella, vaikka juridisesti muodollista tunnustusta uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä ei enää saisikaan. Uskontokuntien jäsenyyksissä menevät päällekkäin teologisesti muodollinen ja organisatorisesti muodollinen jäsenyys: se, mikä on teologisesti muodollisen jäsenyyden myöntämisen kannalta riittävä kriteeri (kaste), ei ole yhteiskunnallisen statuksen saaneen uskonnollisen organisaation näkökulmasta riittävä kriteeri jäsenyydelle. Jäsenkirjan puuttumisesta huolimatta jäsen voi olla toiminnallisesti yhteisön tunnustettu jäsen.

Valtaosa uskonnollisten yhteisöjen jäsenyyksistä periytyy vanhemmilta, eikä ole siten alkuaan jäsenten itse valitsemaa vaan jäsenen näkökulmasta annettua. Uskonnollisen yhteisön Y_u jäsen A_u voi kiistää molemmat, mutta Y_u :n edustajat voivat vastata teologisesti muodollisen jäsenyyden olevan voimassa. Toiminnallisessa mielessä A_u :n jäsenyyden ei-tunnistaminen asettaa täysivaltaiselle jäsenyydelle esteen.

Aina jäseneksi tunnustaminen ei luo positiiviseksi arvoitettavaa tunnustussuhdetta eikä edes yhteisöä. Vertaisuuteen ja jaettuun kokemukseen perustuvasta yhteenliittymästä, kuten esimerkiksi pitkäaikaissairaiden tai heidän omaistensa tai läheisensä menettäneiden yhteisössä, toisten jäsenten tunnustus kohdistuu jäseneksi haluavan oikeanlaiseen menetykseen tai sairausdiagnoosiin. Vailla vakinaista asuntoa olevat voivat tunnustaa toisensa saman elämäntilanteen jakajiksi, mutta asunnottomuuden vuoksi tuttavien sohvalla majailevista tai asunnottomuuden vuoksi kadulla nukkuvista ei ole mielekästä puhua yhteisönä, ellei heillä ole jonkinlaista eetosta luovaa vuorovaikutusta keskenään.

4.3 Vuorovaikutus

Vuorovaikutusehto: Yhteenliittymän jäsenet ovat keskenään järjestäytyneessä vuorovaikutuksessa.

Vuorovaikutusehto sanoittaa yhteisön muodostumisen ja ylläpysymisen olennaisen perusteen, jäsenten keskinäisen vuorovaikutuksen. Keskinäinen vuorovaikutus voi tapahtua samassa tilassa välittömässä konkreettisessa yhteistoiminnassa tai viestintävälinein välitetyssä symbolisessa kommunikaatiossa, joka voi olla myös epäsuoraa.²⁶⁵ Järjestäytynyt vuorovaikutus tarkoittaa sitä, että yhteisön toimijat tietävät yhteisössä hyväksytyt keinot kommunikoida ja toimia yhdessä toisten jäsenten kanssa, vaikka yksittäinen jäsen ei niitä säännöllisesti käytettäisikään.

Vuorovaikutuksen järjestäytymisen tavat ovat vaihtelevia eri yhteisöjen kesken ja usein myös yhteisön sisällä. Jos vuorovaikutus on tasa-arvoista, jäsenet ovat yhteydessä toisiinsa suoraan. Vuorovaikutus on mahdollista järjestää hierarkkisesti eli niin, että erilaiset kerrostuneet valtarakenteet määrittävät keskinäistä yhteistoimintaa ja kommunikointitapaa. Tasa-arvoisuus ei tarkoita, ettei valtakamppailua olisi, vaan tasa-arvoinen vuorovaikutus voi olla valtakamppailun seurausta. Statusyhteisöt ja ihmisten pyrkimys edistää tasa-arvoisuutta voivat perustua toiminnassa jäsenten intressiin jakaa hyvät tasan tai kateudesta ja kilpailusta nousevaan intressiin varmistaa, ettei kukaan saa enempää kuin jäsen itse saa.²⁶⁶ Siksi yhteisön vuorovaikutustavat ja keskinäisen vallan jakautuminen saattavat olla tarkkaan organisoituja, mutta vuorovaikutuksen järjestämistapa ei vielä kerro järjestäytyneen vuorovaikutusta harjoittavien jäsenten motiivien tai käytänteiden hyvántahtoisuudesta tai pahántahtoisuudesta.

Yhteisön muodostavan vuorovaikutuksen muodolliset ehdot ovat löyhät. Vuorovaikutus on tässä yhteistoimintaa väljempi käsite. Vuorovaikutusta on oltava, ja jäsenten on oltava tietoisia siihen osallistumisen mahdollisuuksista. Vuorovaikutus voi toteutua kaikkien Tuomelan esittämien yhteistoimintatilojen mukaisena yhteistoimintana: minä-tilaista joukkotoimintaa, ryhmäsuuntautunutta minä-tilaista yhteistoimintaa ja me-tilaista ryhmätoimintaa. Vuorovaikutus voi olla esimerkiksi viestintäkanavien kautta järjestäytynyttä digitaalista viestintää.

Yhteisön vuorovaikutusjärjestelmää pitää yllä jäsenyyden tunnistaminen ja tunnustamisen jäsenten välille luoma löyhä me-asette²⁶⁷, jonka sisältönä

²⁶⁵ Näin myös LEHTONEN 1990, 24–28.

²⁶⁶ Paul Bloom lainaa Christopher Boehmin metsästäjä-keräilijä yhteisöjä käsittelevään *Hierarchy in the Forest* (2001) teosta ja huomauttaa, että yhteisöjen egalitaarisuus voi olla vallan jaosta kamppailemisen seurausta: jokainen varmistaa, etteivät muut saa enempää valtaa kuin itsellä on. BLOOM 2013, 68. Yhteisön sisäisten suhteiden horisontaalisuuden ja vertikaalisuuden ottaa huomioon myös LEHTONEN 1990, 30–33.

²⁶⁷ Me-asetteet, joita Tuomela kuvaa joko sosiaalisista tai rationaalisista perusteista jaetuksi asenteiksi, jotka toimivat perusteina ryhtyä toimimaan yhdessä. TUOMELA 2007, 66–70.

on taju toisista saman yhteisön jäsenenä ja sen myötä muodostuva taju ryhmästä.²⁶⁸

Yhteisön jäsenten vuorovaikutuksen sisältönä on oltava jossain määrin eetosta koskevaa metatyöskentelyä, jotta yhteisö olisi jatkuva. Eetosta koskevalla metatyöskentelyllä tarkoitan kommunikointia, jossa muotoillaan yhdessä tai tehdään jäsenille tiettäväksi yhteiset tavoitteet, sallitut keinot niiden tavoittelemiseksi, käyttäytymistä ja yhteistoimintaa koskevat normit sekä perustavat arvot. Yhteistoiminnaksi mielletävä vuorovaikutus edistää yhteisön päämääriä, ylläpitää yhteenliittymän jatkuvuutta, jäsenten käsityksiä yhteenliittymän merkityksestä ja toimialasta ja jäsenten me-tilaisuutta. Mikäli yhteisön jäsenet eivät toimi toistensa kanssa ja vuorovaikutus lakkaa tyystin, käsitys yhteisöstä heikkenee, vuorovaikutuksessa muodostuneet yhteen liittävät sidokset surkastuvat, ja yhteisö lakkaa olemasta.

Monet yhteisöt hiipuvat samalla, kun vuorovaikutus vähenee ja käsitys yhteisön eetoksesta ja jatkuvuudesta heikkenevät. Pelkät tunnustamissuhteet jättävät jälkeensä yhteisön kuoren, muodollisen yhteisön, mutta ilman vuorovaikutuksen mahdollistamaa yhteisyyttä ja yhteisöllisyyden aktualisoitumista, en laske tällaista vuorovaikutuksetonta yhteenliittymää yhteisöksi.

4.4 Eetos

Eetosehto: Yhteenliittymällä on jäsenten välisessä vuorovaikutuksessa muotoutunut ja jäsenten tarvittaessa tunnistama eetos, joka kattaa käsitykset yhteenliittymän olemassaolon tarkoituksesta, tavoitteista, arvoista, toiminnassa sallituista ja vaadituista keinoista ja toimintaa ja jäsenten käyttäytymistä ohjaavista normeista sekä yhteisistä uskomuksista.

Eetosehto muotoilee sen, että yhteisön jäsenet keskinäisellä vuorovaikutuksellaan synnyttävät, muovaavat ja ylläpitävät itse eetostaan. Eetokseen kuuluvat käsitykset yhteenliittymän olemassaolon tarkoituksesta, toimintatavoista, tavoitteista ja sallituista ja kielletyistä keinoista sekä arvoista ja yhteisöä ohjaavista normeista. Yhteenliittymän eetos sisältää myös käsitykset siitä, miten yhteisössä vastataan kysymyksiin, miksi yhteisö on olemassa ja mitä se tavoittelee (päämäärät, tarkoitus, hyvät), miten yhteisö toimii (yhteiset käytänteet, vuorovaikutuksen keinovalikoima, normit), mitä jäseniltä odotetaan (uskomukset, velvoitteet suhteessa päämäärään), miten yhteisössä toimitaan (jäsenen toimintaa ohjaavat normit ja velvoitteet suhteessa toisiinsa ja ulkopuolisiin).²⁶⁹

²⁶⁸ Lehtosella toiminnallinen yhteisö ja symbolinen yhteisyys ovat eroteltavissa olevia yhteisömuotoja. Lehtonen tulkitsee historiallisen katsauksensa lopuksi toiminnallisten yhteisöjen vähenemisen lisäävän symbolisen yhteisyyden eli aatteellisen yhteisöllisyyden kehittelyä. LEHTONEN 1990, 197.

²⁶⁹ Eri tieteenaloilla eetosta ja sen sisältöä nimitetään eri termeillä. Esimerkiksi johtamisen ja organisaatioiden tutkimuksessa puhutaan organisaatiokulttuurista tai toimintakulttuurista. Katariina Perkka-Jortikka kuvaa työyhteisön kohdalla

Eetosehtoa voi verrata Tuomelan me-tilaisen ryhmän määritelmän eetokeskeisyyteen. Tuomela määrittelee me-tilaisen ryhmän jäsenten eetoksen hyväksymisen ja siihen sitoutumisen ryhmän välttämättömäksi ehdoksi. Jäsenen sitoutumisen me-tilaisen ryhmän eetokseen on perustuttava siihen, että eetos on ryhmän eetos. Me-tilaisen ryhmän eetos edellyttää, että jäsenet jakavat uskomuksen, että muut jäsenet ovat hyväksyneet eetoksen ja sitoutuneet eetokseen sillä perusteella, että se on ryhmän eetos.²⁷⁰ Sen vuoksi Tuomelan me-tilaisen ryhmän määritelmä on toimintakeskeistä yhteisön määritelmää kapeampi.

Eetosta voivat luoda yhteisön roolien haltijat rooliensa valtuuttamana, joten sen ei tarvitse olla *de facto* jokaisen jäsenen yhdessä muotoilema. Yhteisön eetos voi muotoutua myös vuorovaikutuksessa ylisukupolisesti. Esimerkiksi uskonnollisten yhteisöjen uskomukset tai tiedeyhteisöjen jaetut käsitykset ovat ylisukupolvisen yhteistoiminnan tulosta.²⁷¹ Eetoksen hyväksyminen on kuitenkin yhteisön jäsenyyden ehto, sillä määritelmällisesti eetos on normatiivinen yhteisön jäsenille. Eetoksen alle voi mahtua alaryhmien eetoksia, joiden on kuitenkin tunnustettava laajemman ryhmän eetos.²⁷²

Eetos voi vastata yhteisesti jaettuja käsityksiä eli yhteistä pohjatietoa (*common ground*), joka muodostuu kommunikoivassa vuorovaikutuksessa jäsenten välillä. Yhteinen pohjatieto tarkoittaa sitä, mitä yhteenliittymän jäsenet olettavat toisten jäsenten yhteisesti tietävän. Osa jaetuista käsityksistä voi olla jaettua yhteistä pohjatietoa myös laajemman ympäröivän kulttuurin perusteella.²⁷³ Esimerkiksi kulttuurista pohjatietoa voivat olla kulttuuriset moraali-ihanteet, kuten rehellisyys, lupauksista kiinni pitäminen ja auttamishaluisuus. Näiden varassa kysytään esimerkiksi tietä vieraassa paikassa. Kysyjä olettaa saavansa vastaajalta rehellisen, parhaan tiedon mukaan annetun vastauksen, joka pyrkii auttamaan kysyjän haluamaansa suuntaan. Ilman oletettua pohjatietoa tien kysymiselle ei olisi perusteita.

organisaatiokulttuurin olevan pitkälti sitä, mitä eetoksella tässä tarkoitetaan. Organisaatiokulttuuri rakentuu organisaatiossa toimivien ihmisten tavoitteista, arvoista, toimintatavoista ja käsityksistä. PERKKA-JORTIKKA 1992, 51.

²⁷⁰ Tuomelan mukaan me-tilaisesta ryhmästä on kyse silloin, kun ihmisjoukko on (1) hyväksynyt eetoksen ja sitoutunut siihen, (2) kun jokainen jäsen on hyväksynyt eetoksen ryhmän jäsenen roolissa ja on sitoutunut siihen vähintään osittain sillä perusteella, että sen on ryhmän eetos ja kun ryhmällä on yhteinen uskomus, jonka sisältönä ovat kohdat (1) ja (2). Kun ne me-tilaisessa ryhmässä on yhteisesti hyväksytty, voidaan sanoa ryhmällä olevan kyky tehdä päätöksiä ja vaikuttaa ympäröivään todellisuuteen. Me-tilainen ryhmä on Tuomelan mukaan käsitteellisesti ryhmätoimija. Ryhmä voi toimia ainoastaan yksittäisten jäsentensä kautta, mutta jäsenet voivat toimia ryhmän edustajina, jolloin heidän toimiessaan voidaan sanoa ryhmän toimivan.

²⁷¹ Durkheim esittää kollektiivisten representaatioiden olevan ihmisten sukupolvien ajan tietoa ja kokemuksia yhdistelevän ja ideoita ja tunteita ryhmittelevän ”valtaisan yhteistoiminnan tulosta”. DURKHEIM 1980, 37.

²⁷² TUOMELA 2007, 15–16 ja 18–19.

²⁷³ Teorian kielenkäytön taustalla olevasta jaetusta pohjatiedosta on esittänyt Herbert H. Clark (ks. esim. CLARK 1996, 93–102). Jaetusta pohjatiedosta yhteistoiminnan perustana on kirjoittanut Michael Tomasello (TOMASELLO 2010, 77–79). Tapojen muotoutumisen teoreettisen esityksen on antanut David K. LEWIS 1969.

Kulttuurin sisällä toimivan yhteisön kesken jaettuna pohjatietona voi kuitenkin olla sosiaalinen normi, jonka mukaan muukalaisen kanssa toimiessa ei tarvitse noudattaa samoja normeja kuin yhteisön jäsenten kanssa. Tällainen normi sallisi jäsenen yhteisön ulkopuolisille valehtelun tai huijaamisen.

Yhteenliittymässä on oltava vähintään kaksi jäsentä, jotka tunnistavat, että eetos on olemassa ja että se on yhteenliittymän eetos, muuten yhteenliittymää yhdistävät seikat olisivat satunnaisia tai mielivaltaisia. Eetosehto sulkee pois yhteisöjen piiristä esimerkiksi yksinvaltiaan pakkovallalla hallitsevat diktatuurit, jossa normit sanelee yksi auktoriteettiasemassa oleva jäsen, jolla on mahdollista muuttaa eetosta mielivaltaisesti. Diktatuurin eetos ei muodostu yhteisön jäsenten keskinäisessä vuorovaikutuksessa eikä välttämättä jäsenten hyväksymällä tavalla. Toisin kuin diktatuurissa, yhteisön jäsenet eivät ehkä osaa sanoittaa eetoksen sisältöä, mutta osaavat pääosin toimia sen mukaan ja tietävät, miten eetoksen muotoutumiseen on mahdollista osallistua ja vaikuttaa. Yhteisön jäsenet tunnistavat eetoksen keskeisen sisällön viimeistään rikkoessaan sitä vastaan.

Eetosehto kuvaa, miten yhteenliittymän jäsenten jaettu merkityksenanto ja jaetut intentionaaliset mielentilat ovat välttämättömiä, jotta yhteenliittymää voidaan pitää yhteisönä. Eetoksen muotoiluun tai ylläpitoon kuuluva merkityksenanto voi tapahtua käsitteellisesti eksplikoidun tai eikäsitteellisen symbolien varaan rakentuvan toimijoiden vuorovaikutuksen varassa. Eetos muodostuu sekä ihanteellista merkityksistä että kuvailevista käsityksistä siitä, miten yhteisössä todella toimitaan. Esimerkiksi antiikin aikana muusta yhteiskunnasta vetäytyneillä utopiyhteisöillä oli käsitys ihanteellisesta elämästä, johon yhteisön johtohahmot ohjasivat muita yhteisön jäseniä.²⁷⁴

Jaetusta merkityksenannosta ei seuraa, että kaikkien yhteisön jäsenten tulisi arvottaa eetokseen kuuluvia hyviä ja päämääriä itseisarvoisina hyvinä von Wrightin esittämässä mielessä, vaan osa yhteisön eetoksen hyväkäsityksiä ja arvostuksia muotoilevista seikoista voi olla yksittäiselle jäsenelle itsessään samantekeviä (*indifferent in itself*). Esimerkiksi yhteisö Y voi tavoitella muutosta asiassa T. Jäsenelle A1 tavoite T on samantekevä, mutta hän voi pitää sitä intresseihinsä kuuluvana tavoiteltavana seikkana sillä perusteella, että se on Y:n tavoite, ja jäsenyys velvoittaa Y:n tavoitteiden edistämistä, tai sillä perusteella, että se on jäsenen A2 intressien mukainen asiantila, ja A1 tahtoo edistää A2:n tavoitteen toteutumista.²⁷⁵

²⁷⁴ "[S]trong-minded individuals whose conversion to religious and philosophical ideas led them to reject their former world, created radically communitarian groups based on their conception of the ideal life. These charismatic individuals inspired groups of dedicated followers to live according to these same values. As leaders they simultaneously justified their religious authority and strengthened the moral and common purpose of the members of their community through education." SCHMIDT 2010, 195.

²⁷⁵ Tuomela ei puhu me-tilaisen ryhmän määritelmässään heterogeenisen arvottamisen mahdollisuudesta, vaan hänen määritelmässään ryhmän eetoksen on oltava kaikkien jakama.

Eetosehtokaan ei ole yhteisön riittävä ehto. Ei nimittäin riitä, että jokainen yhteisön jäsen tunnistaa jäsenyytensä, saa tunnustuksen jäsenyydelleen, vuorovaikuttaa sovitulla tavalla ja tunnustaa yhteisön eetoksen jonakin ajan hetkenä, mikäli kukaan ei ole halukas sitoutumaan eetoksen mukaiseen vuorovaikutukseen eikä uskoisi sen jatkuvuuteen. Kaikkien yhteisöjen eetokseen kuuluu käsitys yhteisöstä suhteellisen jatkuvana yhteenliittymänä.

4.5 Jatkuvuus

Jatkuvuusehto: Yhteenliittymä on jäsenten käsitysten mukaan ajallisesti suhteellisen jatkuva eikä hetkellinen.

Jatkuvuusehto rajaa yhteisön erilleen vain rajatun pisteellisen hetken toimivista yhteenliittymistä, kuten ryhmästä, joka lakkaa olemasta, kun ryhmän tavoite on saavutettu. Jatkuvuusehto tarkoittaa, että yhteisön jäsenet eivät tiedä yhteisön syntyhetkellä tai liittymishetkellä joko sen tarkkaa syntymis-, päättymis- tai hajoamisajankohtaa.

Ehto ei tarkoita sitä, etteikö yhteisö voisi yllättäen lakata olemasta tai hajota. Jatkuvuusehdon mukaan yksi yhteisöjä määrittävä ja esimerkiksi ryhmistä erottava piirre on ajatus pidempikestoisesta, toistaiseksi voimassa olevasta yhteydestä, joka usein kestää myös keskenään vuorovaikuttavien ihmispersoonien vaihtumisen toisiksi.

Koska ehto määrittää yhteenliittymän jäsenten yhteisen *käsityksen*, jatkuvuusehto on kiinteästi yhteydessä eetosehtoon. Käsitys jatkuvuudesta on välttämätön osa yhteenliittymän eetosta, jotta yhteenliittymä olisi yhteisö. Esimerkiksi ryhmätoiminnasta yhteisöksi muotoutuminen edellyttää uskomusta jatkuvuudesta.²⁷⁶ Jostakin muusta yhteenliittymästä voi muotoutua yhteisö, kun käsitys jatkuvuudesta muodostuu osaksi sen eetosta.

Käsitys jatkuvuudesta tarjoaa yhteisön jäsenille mahdollisuuden sitoutua sen toimintaan. Jatkuvuusehto tekee juuri sitoutumisen vuoksi yhteisöön kuulumisesta yksilölle identiteetin kannalta merkityksellisempää kuin johonkin muuhun yhteenliittymään kuulumisesta.

Esimerkiksi perhe tai suku voi muodostaa yhteisön, vaikka tiedossa olisi, että viimeistään perheen tai suvun jäsenten kuollessa yhteenliittymä lakkaa olemasta. Käsitys jatkuvuudesta rakentuu silloin yhteisen ylisukupolvisen historian, ei niinkään tulevaisuuden varaan. Toisaalta monissa uskonnollisissa yhteisöissä myös kuolleet jäsenet ovat yhteisön eetoksen kannalta merkittävässä asemassa. Luonnonuskonnoissa ja shintolaisuudessa palvotaan esivanhempia, jotka siten ovat henkimaailmasta käsin yhteisön

²⁷⁶ Esimerkiksi Miina Sillanpää säätiön Neuvokkaat naiset ® -hanke (2015–2017) pyrki projektikoordinaattori Saini Suutarin mukaan tarjoamaan vähävaraisille naisille yhteistoimintamahdollisuuksia ja luomaan ryhmistä ohjattujen tapaamisen jälkeen jatkuvia yhteisöjä. <https://www.miinasillanpaa.fi/hankkeet/hyvinvointi/neuvokkaiden-naisten-kestavat-konstit/>

elävien jäsenten käsitysten mukaan yhteisön jäseniä ja yhteisön toimintaa suunnitellessa huomioon otettavia toimijoita.

Kiinnostava kysymys on, miten tietoisuus yhteenliittymän potentiaalisesta hajoamisesta vaikuttaa siihen, onko yhteenliittymä yhteisö vai ei. Voiko esimerkiksi korkean riskitason aktiivisessa toiminnassa tiivistä yhteistyötä tekevä erikoisotilaiden yksikkö olla yhteisö, jos sen olemassaoloa määrittää missio, jossa ollaan valmiita riskeeraamaan oma elämä? Jos kaikki jäsenet mitä todennäköisimmin lähitulevaisuudessa kuolevat, yhteenliittymällä ei mitä luultavimmin ole jatkuvuutta kyseisten henkilöiden muodostelmana. Valmius altistua yhä uudelleen kuolemanvaaraan ei kuitenkaan tarkoita, että vaara toteutuu tai että ryhmän jäsenet tavoittelisivat kuolemaa. Yhtenä tavoitteena on pikimminkin hengissä säilyminen. Tämän perusteella on kenties perustellumpaa puhua ryhmästä kuin yhteisöstä. Toisaalta erikoisjoukossa muut yhteisön määritelmälliset ehdot – yhteenliittymäehto, tunnistamis- ja tunnustamisehto, vuorovaikutusehto ja eetosehto – täytyvät ja ilman niitä tehtävän suorittaminen ei ole mahdollista. Sotilaiden on toimittava me-tilaisena ryhmänä, jotta operaatio onnistuu ja jotta siitä selvitään hengissä. Erikoisjoukon toteuttamaa sotilasoperaatiota oikeuttavat laajemmat perusteet liittävät tiiviin sotilasryhmän osaksi isompaa yhteisöä, joka jakaa heidän eetoksensa ja vuorovaikutustapansa.²⁷⁷

Toinen jatkuvuusehdon merkityksen esiin tuova esimerkki ovat opiskelijoiden yhteisöasumiskokeilut²⁷⁸. Jos elämäntilanne ja sen perusteella muodostunut yhteisö on tiedetysti ohimenevä, kiistääkö tämä ehto mahdollisuuden määritellä asumistoverusten yhteenliittymä yhteisöksi? Asumisyksikön ihmiset voivat muuttaa ja vuorovaikutustapa voi muuttua, mutta yhteisyys säilyä jopa senkin jälkeen, kun yhteisasuminen hajoaa. Tekeekö tämä asumisyhteisöstä ryhmän, jonka tavoite saavutetaan, kun sen jäsenet ovat valmistuneet ja muuttavat pois asuinpaikastaan? Tieto yhteenliittymän ensisijaisen perustan (asuminen, asetoveruus), temporaalisuudesta ei ole este jatkuvuusehdon täyttymiselle, jos yhteenliittymä on liittymishetkellä suhteellisen jatkuva. Tämän jatkuvuusehdon täytyminen ei kuitenkaan vielä tarkoita, että asumisyksikön ihmisistä tulisi väistämättä yhteisö, mikäli vuorovaikutusehto ja eetosehto eivät täyty.

Työorganisaatioiden²⁷⁹ kohdalla kiinnostava kysymys on, voiko tiimiorganisaatio täyttää yhteisön määritelmän. Tiimien määritelmään kuuluu tehtäväsidoksisuus. Tiimien jäsenille voi muodostua henkilökohtaisia

²⁷⁷ Tuomela sanoo armeijan sotilasyksiköiden toimivan ei-autonomisena hierarkkisena me-tilaisessa yhteistoimintatilassa. TUOMELA 2013, 171.

²⁷⁸ Ks. esim. PAKKANEN & UUSIJÄRVI 1990.

²⁷⁹ Yhteisön käsite eroaa organisaation käsitteestä siinä, että ihminen voi kuulua organisaatioon, mutta ei tunnista omaa jäsenyyttään yhteisössä. Organisaatioon kuulumista voidaan pitää myös muodollisena kuulumisena tai muodollisena jäsenyytenä. Organisaation sisällä voi olla monia yhteisöjä tai yhteisön sisällä organisaatioita. Tässä mielessä yhteisö ei välttämättä ole analyttisena työkaluna tehokas maailman ja yhteiskunnan jäsentämiseen käytettävä käsite.

suhteita, mutta tiimit ovat hauraassa asemassa, jos joku jäsenistä poistuu tai uusi tulee tilalle. Tiimit itsessään eivät näytä täyttävän yhteisön määritelmää, mutta työorganisaatio voi olla yhteisö, jonka sisällä on tiimejä.

Jatkuvuusehdon kohdalla on vielä tarkennettava sitä, minkä täsmälleen on jatkettava, jotta ehto täyttyy. Yhteisön jäsenillä on oltava käsitys siitä, että yhteenliittymä ihmisistä koottuna joukkona on suhteellisen jatkuva. Oleellista on eetoksen sisältö eli *käsitys* siitä, että yhteenliittymää pyrkii pysymään kasassa jonkinlaisen vuorovaikutuksen avulla ajan kulun tuomista muutoksista huolimatta. Me-tilainen ryhmä pyrkii vastustamaan eetoksen muutoksia ja säilyttämään identiteettinsä keskeiset rakennusaineet²⁸⁰.

4.6 Yhteisön ehtojen suhde muihin määritelmiin

Edellä esitetyt yhteisön määritelmälliset ehdot ovat monin tavoin sidoksissa toisiinsa. Eetosta synnyttävä, muovaava ja säilyttävä vuorovaikutus liittää eetosehdon, vuorovaikutusehdon, tunnistamisehdon ja jatkuvuusehdon toisiinsa. Jäsenten tunnistamista ja tunnustuksen saamista varten yhteisöillä on usein määrätty eetokseen kuuluvat normit, jotka jäsen A tunnistaa ja joiden perusteella toiset jäsenet B_{1+n} voivat myöntää A:lle jäsenyyden tai tunnustaa toistensa jäsenyyden. Toisaalta eetos määrittää partikulaarista yhteisöä Y, jonka jäsenen A tunnustuksen saaminen Y:tä edustavalta B:ltä edellyttää, että A hyväksyy eetoksen tai mukautuu siihen. Tämä eetoksen mukainen jäseneksi tunnistaminen ja jäsenyyden tunnustaminen ylläpitävät yhteisön jatkuvuutta: mikäli uusia jäseniä ei oteta tai toisten jäsenyyttä ei tunnusteta, yhteisö on persooniin sidoksissa oleva yhteenliittymä, jolla voi olla käsitys vain rajatusta jatkuvuudesta.

Näiden viiden ehdon täytyessä yhteenliittymä voidaan määritellä yhteisöksi. Yhteisöillä on myös muita tyypillisiä piirteitä ja näiden ehtojen synnyttämiä ominaisuuksia, kuten jäsenten keskinäistä riippuvuutta, eetoksen määrittämiä rooleja tai työnjakoa, mutta ne eivät ole yhteisöä konstituivia tekijöitä, vaan edellisistä ehdoista seuraavia piirteitä.

Jos verrataan esittämäni yhteisön käsitteen määritelmää muihin luvussa 2 esitettyihin tapoihin tyypitellä ja luokitella yhteisö, edellä esitetyistä yhteisön ehdoista puuttuvat jaettua tilaa ja kokemuksia sanoittavat ehdot.²⁸¹ Koska yhteisö voi toimia yhdessä nykyisien vuorovaikutusväylien kautta myös tilallisista rajoitteista riippumatta, en pidä jäsenten jakamaa elintilaa tai paikkaa välttämättömänä osana yhteisön määritelmää.²⁸² Yhteisöön kuuluvien tulee kuitenkin voida vuorovaikuttaa jonkinlaisessa yhteisessä

²⁸⁰ TUOMELA 2007, 32–35.

²⁸¹ Vrt. esim. SAASTAMOINEN 2012, 43; KELLER 2003, 46–47 ja 266–267; NIVALA 2008; DELANTY 2010, 150–153; LÄHTEENOKSA 2008, 22.

²⁸² Toisaalta myös verkon voidaan ajatella luovan yhteisen kommunikoinnin tilan, joka luo jaettua mielen tilaa. LAUKKANEN & VAATTOVAARA 2012. Rämö esittää verkko-yhteisöllisyyden ja yhteisöllisyyden eroksi vain kasvotusten tapahtuvan vuorovaikutuksen puuttumisen. RÄMÖ 2011.

kommunikaatiotilassa, fyysisessä tai virtuaalisessa. Kokemusnäkökulma sisältyy määritelmään implisiittisesti: kaikki vuorovaikutus ja toiminta ovat toimijoiden näkökulmasta koettuja ja kokemuksia luovia. Kokemuksen laatu ja tulkintatapa kuitenkin vaihtelevat eri toimijoiden kesken, minkä vuoksi en pidä perusteltuna lisätä kokemusta yhteisön määritelmän konstituentiksi.

Vaikka yhteistoimintaan ja vuorovaikutukseen osallistuvat olisivatkin yhteistoimijoita, kokijoina he ovat yksilöitä, jotka voivat tulkita saman yhteistoimintatilanteen synnyttämät kokemukset eri tavoin. Jaetut käsitykset ja kokemukset, jotka ovat usein läheisesti yhteydessä toimijoiden kokemiin tunteisiin, muodostuvat pitkälti vuorovaikutuksessa tai tulevat toisten tietoisuuteen juuri keskinäisen kommunikaation avulla. Kokemuksen lisääminen yhteisön määritelmän yhdeksi ehdoksi sitoisi yhteisön käsitteen rajat yhteistoiminnan vaikutuksiin.

Mitkä tahansa yhteisöstä puhuva tai yhteisöllistämiseen pyrkivä toiminta ja vuorovaikutus toimijoiden välillä eivät tee toimijajoukosta automaattisesti tämän määritelmän mukaan yhteisöä. Siitä, mitä yhteisön yhteistoiminnassa ihmisille tapahtuu tai mitä yhteisöstä osalliset ihmiset kokevat, keskustellaan yhteisöllisyyden käsitteen alla. Toimijat voivat kokea yhteisöllisyyttä muissakin yhteenliittymissä kuin yhteisöissä.

5 Yhteisöllisyyden ehdot

Erittelin luvussa 2, kuinka yhteisöllisyydellä tarkoitetaan arkikielessä ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa niin yhteiskunnan sosiaalisen rakenteen muutosta kuin yhteenliittymien toimintatapoja ja ihmisten kokemuksia yhteenliittymissä. Yhteisöllisyyttä rakenteina, toimintana ja kokemuksina on mahdollista tarkastella joko erilaisina näkökulmina sosiaaliseen todellisuuteen tai sosiaalisen todellisuuden monimutkaisesti toisiinsa vaikuttavina osina. Kallistun tässä tutkimuksessa jälkimmäisen kannalle. Kaikki sosiaalisen todellisuuden osat on otettava huomioon, kun halutaan ymmärtää yhteisöllisyyden käsitteen merkityksiä ja yhteisöllisyysilmiön muotoutumisen rajoja.

Yhteisöllisyyttä voidaan pitää konkreettisen ihmisten yhteenliittymän, yhteisön, abstraktiona tai sen toimintamuotoja kuvaavana ideana. Tällä tavoin ymmärretty yhteisöllisyyden käsite sivuuttaa kuitenkin sanan arkikielessä ja tutkimuksessa saaman vahvan kokemuksellisen ja toiminnallisen merkityksen. Ihmisten sosiaalinen vuorovaikutus, yhteenliittymien kuten yhteisön toimintamuodot ja yhteisyyttä lisäävät prosessit ovat kaikki mahdollisia joissakin ennakoedellytyksiksi luokiteltavissa olosuhteissa ja kaikki ne synnyttävät kokemuksia. Sosiaalista vuorovaikutusta muodostuu ihmisten välille vain suotuisissa olosuhteissa ja tilanteissa. Näyttää siltä, että yhteisöllisyyden käsitettä ei ole mahdollista määritellä tarkasti, joten erittely muodostuu yhteisöllisyysilmiön välttämättömien ehtojen ja niiden välisten suhteiden erittelemisestä ja analysoimisesta.

Yhdistän tässä luvussa Tuomelan yhteistoiminnan teorian, yhteisöllisyyspuheen ja aiemman tutkimuksen pohjalta muodostuneen käsityksen yhteisöllisyysilmiöstä toimijuuden määritelmään. Muotoilen yhteisöllisyyden ehtoja, joissa toimijuus ja toimijat ovat keskeisellä sijalla. Toimijuuden keskeisyydellä tarkoitan, että pyrin erittelemään toiminnan ja yhteistoiminnan sisäisen mielekkyyden näkökulmasta, mitä yhteisöllisyyden muodostuminen edellyttää ihmisluonnolta, ihmisten toiminnalta ja yhteistoiminnalta.

Ensimmäisessä alaluvussa perustelen, miksi yhteisöllisyysilmiön ehdot on syytä hahmottaa kolmitasoiseksi kokonaisuudeksi. Toisessa alaluvussa käsitteellistän ennakkoehtoja, joita ilman yhteisöllisyyttä toiminnallisena ilmiönä ei syntyisi. Kolmannessa alaluvussa erittelen toiminnallisen yhteisöllisyyden muotoutumisen ehtoja käsitteellisten erottelujen, esimerkkien ja vastaesimerkkien avulla. Neljännessä alaluvussa keskityn yhteisöllisyysilmiön kokemukselliseen puoleen ja määrittelen yhteisöllisyyden kokemuksen käsitteen.

5.1 Yhteisöllisyyden kolme tasoa

Jotta voimme saada selville, milloin yhteisöllisyysilmioistä voidaan alkaa puhua ja milloin siitä ei enää voida puhua, yhteisöllisyyttä on tarkasteltava kolmen sosiaaliantologisen tason avulla. Psykkisesti koettu yhteisöllisyys muotoutuu ihmisten välisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jonka ilmenemiselle on puolestaan sitä mahdollistavia edellytyksiä fyysikaalisessa todellisuudessa. Kokemusta yhteisöllisyydestä ei muodostu, ellei ole vähintään kahta kokijaksi mielletävää ihmistä ja ellei heillä ole mahdollisuutta tunnistaa tai tunnustaa yhteyttä toisiinsa. Yhteistoimintaa ei muodostu, ellei ihmisillä ole sosiaalisia kykyjä ja alttiutta, joka ohjaa heitä suuntautumaan toisia kohti. Kokemusta yhteisöllisyydestä ei muodostu, ellei psyykkisen todellisuuden lisäksi ole toisten ihmisten kanssa tapahtuvaa kuvitteellista tai aktuaalista vuorovaikutusta. Yhteisöllisyys muotoutuu näin todellisuudessa fyysikaalisena, sosiaalisena ja psyykkisenä ilmiönä.²⁸³

Nimitän esittämäni muotoilua kolmitasoiseksi yhteisöllisyydeksi. Kolmitasoisuudella en tarkoita arvottavaa hierarkiaa, jossa siirrytään tasolta toiselle kuin kerroksien välillä. Tason metaforaa käyttämällä pyrin selventämään, kuinka perusteet sille, miksi yhteisöllisyyttä muodostuu tai miksi sitä ei muodostu, ovat erilaisessa suhteessa sosiaaliseen todellisuuteen sen mukaan, puhutaanko ennakoivista fyysikaaliseen todellisuuteen sidoksissa olevista ehdoista, toiminnassa muodostuvasta ja ylläpidetyn sosiaalisen todellisuuden ehdoista vai mielen sisäisten kokemusten muodostumisen ehdoista.

Yhteisöllisyyttä mahdollistavat olemassa olevat rakenteet, jotka vaikuttavat fyysikaaliseen, ihmisen sisäiseen ja ulkoiseen todellisuuteen. Fyysikaalinen taso mahdollistaa yhteisöllisyyden sosiaalisten ja psyykkisten ulottuvuuksien ilmeneminen, mutta mahdollistaviin ennakkoehtoihin lukeutuu fyysikaalisten tosiasioiden lisäksi sosiaalisia tosiasioita, kuten kulttuuri- ja tilannetekijöitä. Yhteisöllisyyden ylläpysymisessä ja jatkumisessa oleellista ovat toiminnalliset ehdot, jotka sanoittavat sosiaalista todellisuutta ja sen rakentumista ja ylläpysymistä koskevia väittämiä. Sosiaalisen tason yhteisöllisyys ilmenee vuorovaikutuksena eli ihmisten välisenä toimintana ja

²⁸³ Kolmijaottelu muistuttaa Karl Popperin kolmea maailmaa, fyysikaalista, subjektiivista ja sosiaalista. Keskeiset erot Popperin ja kolmijaotteluni välillä ovat siinä, että mahdollistava taso ei ole pelkästään fyysikaalinen: pidän sosiaalista vuorovaikutusta ja sen luomaa sosiaalista todellisuutta, kulttuuria, yhteisöjä jne. subjektiivisen yhteisöllisyyden kokemusmaailman lähteenä. Ihmisen sisäiset toiminnallista ja kokemuksellista yhteisöllisyyttä mahdollistavat kyvyt muodostuvat vuorovaikutussuhteessa toisiin ihmisiin. Toki toiminnallisen ja kokemuksellisen yhteisöllisyyden taso vaikuttavat toisiinsa vastavuoroisesti. POPPER 1978. Kolmijaottelua voi verrata myös Jürgen Habermasin modernin ihmisen eriytyneisiin elämämaailmoihin. Habermasin mukaan moderni ihminen kykenee erottelemaan elämämaailmansa ulkoiseen, sisäiseen ja sosiaaliseen maailmaan, joista esitettyjä väitteitä koskevat eri pätevyysvaatimukset, joiden ilmaisemista sävyttää erilainen perusannoituminen. Habermas muotoili erottelunsa teoretisoimaan yhteiskuntien modernisaatioprosessia. Raimo Huttusen mukaan tällaista tavoiteltavaa habermasilaista modernin ihmispersonan kehitystä estää indoktrinoiva kasvatus ja opetus. HUTTUNEN 2004, 312–314.

yhteistoiminnassa tapahtuvina prosesseina. Koetun yhteisöllisyyden ehdot sen sijaan voivat käsitellä niin sosiaalista todellisuutta kuin yksilön psyykkistä todellisuutta koskevia väittämiä. Psyykkisen tason yhteisöllisyys ilmenee kokemuksina, jotka voivat sisältää emotionaalisia ja kognitiivisia prosesseja. Mikään kolmitasoinen yhteisöllisyyden taso ei ole olemassa muista tasoista erillisenä ilmiönä niin, että sitä voisi silti kutsua yhteisöllisyydeksi, vaan ne ovat keskinäisessä, prosessinomaisessa vuorovaikutuksessa²⁸⁴.

Millä tavoin näiden todellisuuden osien oleminen vaikuttaa yhteisöllisyyden ehtojen muotoiluun? Yhteisöllisyyttä mahdollistavat fyysikaalisen tason ilmiöt ovat olemassa pysyvämpinä ja niitä voidaan tutkia konkreettisemmin kuin toiminnallisen tason ilmiöitä. Silti pääsemme fyysikaalisiin ilmiöihin käsiksi vain käsitteellistämisen avulla. Toiminnallinen yhteisöllisyyden ilmeneminen riippuu ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta, mikä tekee sosiaalisessa toiminnassa muotoutuvista sosiaalisen todellisuuden ilmiöistä dynaamisempia kuin mahdollistavan fyysikaalisen tason ilmiöistä. Yhteistoimintaa voidaan käsitteellistää ja tarkastella yhteistoimijoista riippumatta kolmannen persoonan perspektiivistä, mutta yhteistoimijoiden toiminnan perusteiden ja yhteenliittymien jatkuvuuden ymmärtämiseksi tarvitaan käsitteitä, jotka ottavat huomioon toimijoiden sisäisen eli ensimmäisen persoonan näkökulman. Sisäinen näkökulma korostuu, kun tarkastellaan kokemuksellisen tason tosiasioiden olemassaoloa ja muodostumisen ehtoja. Koettuun yhteisöllisyyteen kuuluu olennaisesti yhteisöllisyyden kokemuksen tulkitseminen.

Mahdollistavan tason ennakkoehdoiksi kutsun sosiaalisten vuorovaikutusjärjestelmien ennakkoehtoja, joita ei muodostu ilman toiminnallisen tai kokemuksellisen tason yhteisöllisyysilmiöitä. Toiminnallisella tasolla yhteisöllisyyden käsitteellisillä ehdoilla tarkoitan niitä ehtoja, joita ilman ihmisten sosiaalista toimintaa ei olisi mielekästä käsitteellistää yhteistoiminnaksi eikä niissä muotoutuviksi yhteenliittymiksi. Kokemuksellisen tason yhteisöllisyyden käsitteellisillä ehdoilla tarkoitan tekijöitä, joita ilman yhteisöllisyyden kokemuksesta ei olisi mielekästä puhua.

Yhteisöllisyyden kolmitasoisuutta ja tasojen keskinäistä suhdetta voidaan verrata ihmisen kolmitasoisuuteen²⁸⁵, jota Christian Smith on eritellyt. Smith pitää ihmistä kolmitasoisena ja erottaa ihmisen biologis-materiaalisen tason ihmisen kykyjen vuorovaikutustasosta ja niiden kautta emergoituvasta persoonuuden tasosta. Hän korostaa kuitenkin, ettei tasoja voida täysin

²⁸⁴ Erittelen yhteisöllisyyttä prosessina tarkemmin luvussa 7.

²⁸⁵ Ihmisen kolmitasoisuus ei ole ajatuksena filosofiassa uusi. Aristoteles puhui ihmisen kasvisielusta, eläinsielusta ja järkiselusta, jotka olivat hierarkkisessa suhteessa keskenään. ARISTOTELES 2012, *Politiikka* I, 1252a25–1253b35. Aristoteleen ajatusta ovat myöhemmin soveltanut mm. Tuomas Akvinolainen. POUTANEN 2015. Aristoteleen järkiselun jakautumisesta laskevaan ja teoreettiseen sielunosaan ks. HÄYRY 2000, 38–39.

erottaa toisistaan, eikä kolmas taso siksi ole kausaalinen seuraus alemmista tasoista, vaikka sen ilmenemiseen tarvitaan molempia alempia tasoja.²⁸⁶

Yhteisöllisyysilmiö muodostuu kolmella sosiaalisen todellisuuden tasolla, joten tarkastelen yhteisöllisyyden käsitteen ehtoja kolmella tasolla. Smithin ihmisyyden kolmitasoisuusmallin kanssa rinnasteisella tavalla esitän, että yhteisöllisyyden ehtojen kolmea tasoa ei voida erotella toisistaan empiirisessä todellisuudessa. Vaikka yhteisöllisyyden kokemuksen muotoutumiseen tarvitaan fyysikaalisen ja toiminnallisia sosiaalisen tason tekijöitä, en väitä, että tasojen välillä vaikuttaa suoria, yksisuuntaisia kausaalisuhteita. Väitän ainoastaan, että yhteisöllisyysilmiön toteutumisen tai hajoamisen ehtoja on syytä tarkastella näillä kolmella tasolla, sillä kun kolmitasoisuus ymmärretään kirrkaasti, voidaan ilmiön muodostumisen ja hajoamisen rajoja ja suhdetta ihmisen hyvään tutkia. Tasot auttavat hahmottamaan, mitä yhteisöllisyysilmiön muotoutumiseksi edellytetään ihmiseltä, olosuhteilta ja toiminnalta, ja selvittämään tekijät, joihin on mahdollista ja joihin ei ole mahdollista vaikuttaa intentionaalisella toiminnalla yhteisöllisyyden aikaansaamiseksi tai vahvistamiseksi.

5.2 Yhteisöllisyyttä mahdollistavat ennakkoehdot

*Positiivista yhteisöllisyyttä ilmentävät mm. ihmisen mahdollisuus liittyä joukkoon, mahdollisuus tuntea yhteenkuuluvuutta, mahdollisuus yhteiseen identiteettiin, yhteisiin arvoihin, rikas ja erilaisuuden hyväksyvä kulttuuri ja sen traditiot.*²⁸⁷

Lainauksessa Katriina Perkka-Jortikka kuvaa positiiviseksi arvioimansa yhteisöllisyyden ihmisen kohtaamina mahdollisuuksina. Pelkät mahdollisuudet eivät kuitenkaan takaa yhteisöllisyysilmiön todellista muodostumista. Tarkastelen tässä toisessa alaluvussa, mikä tekee yhteisöllisyyden muodostumisen mahdolliseksi. Luvussa 2 havaitsimme, että yhteisöllisyydestä dynaamisena ilmiönä ei ole mielekästä puhua ilman yhteistoimintaa. Edellytys sille, että yhteistoimintaa muodostuisi ja se pysyisi yllä, on, että ihmiset ovat toimijoita, jotka kykenevät toimimaan yhdessä. Keskityn siksi erittelemään, millaisten filosofisten, psykologisten, materiaalistien ja kulttuuristen ehtojen on vähintään oltava voimassa, jotta yhteisöllisyys eli jatkuvampi yhteistoiminta ja yhteenkuuluvuuden kokemukset ovat ihmisten välillä mahdollisia.

Mikäli mahdollistavat ennakkoehdot eivät täyty, toiminnallisen tai kokemuksellisen tason yhteisöllisyyttäkään ei muodostu. Yhteisöllisyyden mahdollistavat ennakkoehdot ovat siksi muotoa *modus tollens*: yhteisöllisyyttä ei muodostu, jos nämä ennakkoehtoiksi nimeämäni todellisuuden piirteet eivät ole ainakin joidenkin ihmisten kohdalla voimassa.

²⁸⁶ Smith keskittyy persoonuuden (*personhood*) muodostumisen erittelyyn. SMITH 2010; 25–89; SMITH 2015, 34–40.

²⁸⁷ PERKKA-JORTIKKA 1992, 23.

Ennakkoehdot voivat olla ihmisen näkökulmasta sisäisiä tai ulkoisia. Sisäisillä ennakkoehdoilla tarkoitan ihmisen sisäisiä ominaisuuksia ja psykologisia determinantteja. Ulkoisilla ennakkoehdoilla tarkoitan toimijan ulkoisia olosuhteita, jotka asettavat toiminnalle ja toimijoille rajoitteita. Ne voivat olla niin fyysikaalisia kuin sosiaalisiaakin.

Yhteistoiminnassa rakentuva yhteisöllisyyden muodostuminen edellyttää, että ihmiset kykenevät toimimaan yhdessä ja heistä ainakin osalla on alttiuksia ja kykyjä, jotka yhdessä muodostavat yhteistoimijuuden. Yhteistoimijuutta mahdollistavat ihmisille yhteiset ominaisuudet ja partikulaareille persoonille erityiset piirteet ja kyvyt, jotka saavat ihmiset hakeutumaan toisten ihmisten seuraan ja toimimaan yhdessä toistensa kanssa.

Yhteisöllisyyden käsite on mielekäs ja yhteisöllisyyttä ilmiönä voi muodostua vain, jos on olemassa ihmisiä, jotka suuntautuvat sosiaalisesti toisiin ihmisiin ja kykenevät yhteistoimijuuteen.

Ensimmäinen ennakkoehto koostuu kahdesta väitteestä, joista toinen koskee ihmisten eksistenssiä (on ihmisiä) ja toinen olemassa olevien ihmisten ominaisuutta (suuntautuvat sosiaalisesti toisiin ihmisiin ja kykenevät yhteistoimijuuteen). Kutsun väitteitä yhdessä yhteisöllisyyden käsitteelliseksi ehdoksi. Erittelen niitä seuraavaksi lähemmin.

Ensimmäinen ennakkoehto kuvaa toimijan sisäistä todellisuutta, sillä sosiaalinen suuntautuneisuus on ihmislunnon tai persoonan ominaisuus. Suuntautuneisuutta toisiin ihmisiin tarvitaan, jotta ihmiselle muodostuisi kyky yhteistoimijuuteen. Se tarkoittaa ihmisen kykyä muodostaa jaettuja intentioita toisten kanssa ja kykyä osallistua yhdessä toimimiseen. Ihmisen toisia ihmisiä kohti suuntaavaa ominaisuutta kutsun sosiaalisuudeksi. Jos ihmiset eivät hakeutuisi toistensa seuraan, toiminnan tasolla ilmenevää tai koettua yhteisöllisyyttäkään, saati pysyvämpiä yhteenliittymiä ei muodostuisi. Sosiaalinen suuntautuneisuus on näin yhteistoimijuuden rakentumisen—ja siten yhteisöllisyyden—psykologinen determinantti. Tarkastelen seuraavaksi lähemmin filosofisen, antropologisen ja psykologisen tiedon valossa, mitä yhteistoimijuus tarkoittaa ja miten sitä mahdollistava sosiaalinen suuntautuneisuus tulee mahdolliseksi tai jää muodostumatta.

Olennainen kysymys on, miten ihmisestä tulee yhteistoimija. Määrittelen yhteistoimijuuden soveltamalla Tuomelan teoriaa ja Hallamaan toimijuuden kolmea vähimmäisehtoa, intentionaalisuutta, rationaalisuutta ja kyvykkyyttä²⁸⁸. Yhteistoimijuus toteutuu vain, jos nämä toimijuuden perusedellytykset täyttyvät, mutta niiden lisäksi yhteistoimijalta vaaditaan sosiaalisia kykyjä ja taitoja, joista osa voi olla synnynnäisiä alttiuksia ja taipumuksia, jotka vahvistuvat tai heikkenevät yksilöpsykologisen kehityksen mukaan, ja joista osa voi olla opittuja. Yhteistoimijuuden edellytyksiä ovat *kyky kollektiiviseen intentionaalisuuteen, sosiaaliseen rationaalisuuteen ja yhteistoimintaan ryhtymiseen vaadittavat sosiaaliset kyvyt ja taidot.*

²⁸⁸ Toimijuuden ehtoja käsittelemme luvussa 3.2.1.

Yhteistoimijuuden kollektiivinen intentionaalisuusehto tarkoittaa, että toimija hahmottamaa toiset toimijat mahdollisina yhteistyökumppaneina, käsittää heidän intentionsa ja kykene aloitteellisesti luomaan jaettuina tavoitteita. Kollektiivinen intentionaalisuus ilmenee jaettuina mielentiloina ja yhteistoimintana. Jaetut intentionaaliset mielentilat tarkoittavat Tuomelan mukaan toimintaan ohjaavia haluja tai intentioita, kognitiivisia mielentiloja, kuten uskomuksia, tai jaettuina emootioita. Toimintaa ohjaavat ja kognitiiviset mielentilat voivat olla minä- tai me-tilaisesti jaettuina.²⁸⁹ Kollektiivinen intentio toimii tässä yläkäsitteenä sattumalta samalle halulle tai aikomukselle (puhdas minä-tilainen yhteistoimijuus), yhdessä samaksi sovitulle halulle tai aikomukselle (ryhmäsuuntautuneen minä-tilainen yhteistoimijuus) tai yhteisesti muodostuneelle halulle tai aikomukselle (me-tilainen yhteistoimijuus). Kollektiivinen intentionaalisuus tarkoittaa kykyä muodostaa jaettuina haluja, aikomuksia, uskomuksia tai emootioita.

Empiirisen tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että kyky intentoida yhdessä toisten kanssa eli asettaa yhteisiä tavoitteita on erityinen inhimillinen kyky, joka erottaa ihmiset muista kädellisistä lähisukulaisista. Toiset kädelliset eivät ole emootioidensa ja kognitiivisten kykyjensä perusteella virittäytyneitä yhteistoimintaan samoin kuin ihmiset. Jo vauva- ja taaperoikäiset lapset osoittavat taipumusta hahmottaa toisten tavoitteet yhteisinä ja osallistua toimintaan. Inhimillinen kyky sosiaaliseen yhteistoimintaan on kehittynyt erityisesti yhteistoimintaan paikallisen ryhmän kanssa.²⁹⁰

Ennen kuin ihmiset ryhtyvät keskenään intentionaaliseen yhteistoimintaan, taustalla on filosofi John Searlen ja antropologi Michael Tomasellon mukaan taju toisista ihmisistä potentiaalisina yhteistyökumppaneina.²⁹¹ Taju toisista ihmisistä on kehityspsykologi Philippe Rochatin mukaan ihmiselle luontainen ja voi varioida. Tietoiset mielentilat vaihtelevat tiedostamattoman (*unconsciousness*), tietoisien (*consciousness*) ja yhteistietoisien (*co-consciousness*) välillä. Ihmisellä on lisäksi taju ympäröivästä todellisuudesta

²⁸⁹ TUOMELA 2007, 65.

²⁹⁰ Simpanssit kykenevät kyllä toimimaan yhdessä esimerkiksi metsästäessään, mutta ne tekevät niin edistääkseen henkilökohtaisia tavoitteitaan saada ruokaa. Niillä ei ole evoluutiopsykologien ja antropologisten tutkimusten mukaan tarvetta tukea toisten tavoitteiden toteutumista, vaan yhteistoimintaan osallistuminen lakkaa, kun oma tavoite on saavutettu. Välttämättä koordinoitua näyttävän yhteistoiminnan lakkaamisen jälkeen voi alkaa myös kamppailu saaliin jakamisesta entisten yhteistoimijoiden kesken. Tuomelan termein voi sanoa simpanssien toimivan minä-tilassa, mutta ne eivät näytä olevan kykeneviä me-tilaan, jossa toimijan tavoitteet toteutuvat vasta, kun yhteistoimijan tavoitteet toteutuvat. Michael Tomasellon *Why we cooperate?* (2009) käsittelee yhteistoimijuuden kysymystä kokeellisesta evoluutioantropologisesta näkökulmasta ja käyttää yhteistoiminnan filosofien muotoilemia käsitteitä. TOMASELLO 2009, 98–100 ja 104.

²⁹¹ John Searle (1990, 414–415) pitää tajua toisesta mahdollisena yhteistoimijana välttämättömänä ehtona kaikelle kollektiiviselle käyttäytymiselle ja keskustelulle: “[*Shared*] intentionality presupposes a background sense of the other as a candidate for cooperative agency... [which] is a necessary condition of all collective behavior and hence all conversation.” Tämän oletuksen päälle rakentaa myös antropologi Michael Tomasello. Lainattu teoksesta TOMASELLO 2010, 73.

ja omasta ruumiillisuudestaan (*awareness*) myös silloin, kun hänen ei voida sanoa olevan selkeästi tietoinen. Tällainen tilanne on esimerkiksi silloin, kun ihminen on unen ja valveen rajalla. Hieman vastaavalla tavalla ihmisellä voi olla sosiaalinen taju muiden olentojen läsnäolosta (*co-awareness*), kuten vaikkapa julkisessa kahvilassa työskennellessään.²⁹² Kahvilatyöskentelyn aikana ihminen tietää, ettei ole yksin, vaikka ei tietoisesti kiinnittäisikään huomiota yksittäisiin kahvilan asiakkaisiin. Rochat esittää, että ihmismieli vaihtelee sujuvasti ja dynaamisesti tietoisuuden ja yhteistietoisuuden välillä.²⁹³

Sosiaalinen rationaalisuus yhteistoimijuuden ehtona tarkoittaa, että yhteistoimijoilla on kyky hahmottaa yhteistoiminnan sosiaalisia perusteita eli myös muita kuin omia henkilökohtaisia intressejään ja perusteita yhdessä toimimiselle. Sosiaaliset perusteet tarkoittavat joko perusteita, jotka motivoivat yhteistoimintaan tai perusteita, joilla yhteistoiminta oikeutetaan²⁹⁴. Yhteistoimintaan ryhtymiseksi on ainakin joidenkin yhteistoimijoiden ymmärrettävä yhteistoiminnan keinojen ja päämäärän välisiä suhteita ja toisten sosiaalisia motiiveja osallistua saman, jaetun tai yhteisen tavoitteen edistämiseen. Ollakseen yhteistoimija, toimijan on tajuttava toisten toimijoiden olevan toimijoita ja potentiaalisia yhteistoimijoita. Kollektiivisen intention luominen ei onnistu, ellei toimija tunnista toisten toimijoiden aikomuksia, uskomuksia tai emootioita.

Yhteistoimijan on hahmotettava myös yhteistoiminnan keinojen sosiaaliset rajoitteet, eli se, mihin toiset yhteistoimijat suostuvat sosiaalisten ja moraalisten normien rajoissa, jotta samaa, jaettua tai yhteistä tavoitetta edistetään yhteistoiminnalla. Yhteistoimijuus ja yhteistoiminta eivät toteudu tilanteessa, jossa toimija pyrkii saamaan toiset yhteistoiminaan kanssaan vaikuttamalla heihin heidän terveyttään uhkaavilla pakkokeinoilla. Vaikka toiset alistuisivat tai mukautuisivat pakottavan toimijan toiveisiin ja tekisivät yhteistyötä eli heillä olisi hetken ajan jaettu tavoite, yhteistyö ei toteuta vaikuttavan eikä vaikutetun toimijan yhteistoimijuutta tai ole yhteistoimintaa yhteisöllisyyttä mahdollistavassa mielessä.²⁹⁵ Voidaan sanoa, että pakottavan toimijan yhteistoimijuuden sosiaalinen rationaalisuusehto jäi täyttymättä: hän ei ymmärtänyt toimintansa tavoitteen ja keinojen olevan keskenään ristiriitaisia. Yhteistoimijuuteen sisältyy sosiaalisesti rationaalisuudeksi nimittämäni kyky ottaa toisten intressit huomioon ja kyky hahmottaa kollektiivisten tavoitteiden ja toimintatapojen väliset suhteet.

²⁹² Rochatin mukaan ihmisen sosiokognitiivisessa kehityksessä on havaittu, että tietoisuus toisia koskevasta tiedosta ja jakamisesta kehittyy lapsella yleensä yhdeksään kuukauteen mennessä. ROCHAT 2009, 43–60 ja 83–85.

²⁹³ ROCHAT 2009, 56–60.

²⁹⁴ TUOMELA 2013, 97–108 ja 110–115.

²⁹⁵ Hallamaa kuvaa tällaista toimintaa aikaansaamisvallaksi, jossa vaikuttaja käyttää uhkaa pakottavana vaikuttamismekanismina, joka heikentää vaikutetun luottamista vaikuttajaan. HALLAMAA 179–180 ja 185–186. Pelkkä alistuminen, mukautuminen, sopeutuminen ja reagoiminen eivät ole intentionaalista yhteistoimintaa, vaan peräkkäistä vaikutettua toimintaa.

Sosiaalisten kykyjen ehto tarkoittaa sosiaalisia kykyjä ja taitoja, joita edellytetään, jotta kollektiiviset intentiot ja sosiaalinen rationaalisuus toteutuvat yhteistoiminnassa. Toisten intentionaalisen toimijuuden tajuaminenkin edellyttää sosiokognitiivisia taitoja luoda yhteisiä intentioita ja huomion kohteita toisten kanssa ja taitoa tunnistaa sosiaalisia auttamiseen ja jakamiseen motivoivia perusteita. Tajua toisista ihmisistä potentiaalisina yhteistoimijoina sisältää myös odotuksen, että potentiaaliset yhteistoimijatkin toimivat sosiaalisista motiiveista.²⁹⁶

Sosiaaliset kyvyt yhteistoimijuuden ehtona tarkoittaa, että yhteistoimijalla ei voi olla estettä, joka tekisi hänestä kykenemättömän osallistumaan yhteistoimintaan. Yhteistoiminnan toteuttaminen edellyttää kykyä tai taitoa saada yhteys toisiin inhimillisiin ja rauhanomaisiin keinoin. Tämä vaatii kognitiivisia taitoja viestiä toisten kanssa, kykyä kiinnittää huomio toisten kanssa yhteiseen kohteeseen ja luoda yhteisiä intentioita. Jotta yhteistoiminta aktualisoituisi, yhteistoimijoilla on oltava kyky motivoitua jakamaan hyviä toisten kanssa ja auttamaan toisia sosiaalisista syistä, ja kyky luoda keskinäisiä odotuksia, että toisetkin toimivat yhteistoiminnallisesti.²⁹⁷

Yhteistoimijuudelle muotoilemani kolmen ehdon, kollektiivisen intentionaalisuuden, sosiaalisen rationaalisuuden ja sosiaalisen kykenevyyden, taustaoletuksena on, että ihmiset ovat luonnostaan sosiaalisesti suuntautuneita. Kehityspsykologisen tutkimuksen mukaan ihminen kasvaa olennoiksi, jolla on tajua itsestään, vain suhteessa toisiin ihmisiin. Tässä merkityksessä sosiaalisuus on ihmisyyteen kuuluvaa. Itsetietoisuus ja ihmisen identiteetti rakentuvat vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Tajua itsestä, persoonuus ja oma identiteetti ovat siksi kaikki dynaamisia läpi elämän muuttuvia asioita, eivät staattisia ja pysyviä tiloja.²⁹⁸

Sosiaalisuus ja suhde toisiin ihmisiin ovat välttämättömiä yhteistoimijaksi kasvun kannalta: ilman suhdetta toiseen ihmiseen lapselle ei rakennu kielellisiä valmiuksia, käsitystä itsestä eli minuutta tai identiteettiä eikä keskeisiä inhimillisen elämän vuorovaikutustaitoja. Ihmisen minäkäsitys ja identiteetti muotoutuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvan yksilöllisen prosessoinnin avulla. Aika ajoin elämänsä aikana ihminen kohtaa tilanteita, jotka edellyttävät identiteetin kannalta merkittävien asioiden uudelleen tulkintaa ja sitoutumista. Tämä näkyy toiminnan tai uskomusten

²⁹⁶ TOMASELLO 2010, 73. Filosofin Margaret Gilbert on muotoillut käsitteen *joint commitment*, jonka käänne yhteiseksi sitoumukseksi ja josta ihmisillä on Gilbertin mukaan yleensä jonkinlainen tajua. Tajua yhteisestä sitoumuksesta voi puuttua joiltakin ihmisiltä, tai se voi olla epätäydellinen, mutta monet arkipäivän ihmisten väliset kohtaamiset ja toisen läsnäolon tunnistamiset rakentuvat sen oletuksen varaan, että ihmisillä on tajua yhteisistä sitoumuksista. Yhteinen sitoumus muodostuu toimijoiden välille, jos he ilmaisevat henkilökohtaisen valmiutensa sitoutua tietyllä tavalla ja sitoutumisen ilmaus on kaikkien osapuolten yhteisesti jakamaa tietoa. GILBERT 2014, 329 ja 333.

²⁹⁷ David Hay pitää ihmisellä lapsesta lähtien olevaa tietoisuutta suhteessa toisiin olemisesta spirituaalisuuden synonyymina. HAY 2000.

²⁹⁸ ROCHAT 2009, 13–14 ja 191–193.

muutoksina. Uudelleen tulkinta ja uudelleen sitoutuminen voivat myös jäädä yksilöltä tekemättä.²⁹⁹

Toinen yhteistoimijuuden käsitteen taustaoletus on, että yhteistoimijalla on jonkinlainen luottamusasenne eli uskomus toisten ihmisten luotettavuudesta mahdollisina yhteistyökumppaneina, jotta yhteisiä intentioita toisten kanssa aletaan edes muodostaa. Jotta ihminen voisi muodostaa yhteistoimintasuhteita ja sosiaalisuutta rakentavia merkityksellisiä ihmissuhteita, hänellä on oltava luottamusasenne, jonka varassa hänen on mahdollista luottaa joihinkin toisiin toimijoihin siinä merkityksessä, että uskoo heidän haluavan hänen hyvänsä. Lapsuudessa ihmiselle kehittyvät psykologiset valmiudet muodostaa luottamuksellisia sosiaalisia suhteita ja liittyä toisiin ovat yhteistoimijuutta mahdollistavia tekijöitä. Luottamus uskomusasenteena toisia ihmisiä kohtaan vahvistuu, kun toiset toimijat toimivat lapsen hyvää edistäen. Mikäli toiset ihmiset ovat kohdelleet lasta kaltoin ja toiminnallaan estäneet lapsen luottamusasenteen muodostumisen tai luonut hänelle epäluottamuksen uskomusasenteena, tulevien yhteistoimintasuhteiden luominen käy vaikeaksi.³⁰⁰

Yhteistoimijuudelle voi olla myös muita sattumanvaraisia tai yksilökohtaisia rajoitteita. Yksittäisen persoonan jotkin psykopatologiset piirteet voivat estää yhteistoimijuuden mahdollisuuden. Esimerkiksi autistisilla ihmisillä keskushermoston kehityshäiriöt näkyvät vakavina puutteina sosiaalisessa rationaalisuudessa ja sosiaalisissa kyvyissä.³⁰¹ Pelkkien vakavasti autististen ihmisten olemassaolo ei mahdollistaisi yhteisöllisyysilmion muodostumista. Myös varhaislapsuudessa puuttuvat ihmissuhteet ja puutteet varhaisessa vuorovaikutuksessa heikentävät lapsen kasvamista vastavuoroiseen vuorovaikutukseen kykeneväksi aikuiseksi ja elämänkokemukset kuten kiusaaminen tai sosiaalisten suhteiden puute voi heikentää kyvykkyyttä yhteistoimijuuteen tilapäisesti³⁰².

Kyky yhteistoimijuuteen heikkenee esimerkiksi silloin, jos psyykkiset resurssit ovat kuormittuneet tai vähäiset. Voimakkaan stressin aikana tai ihmisen terveyttä uhkaavissa tilanteissa resursseja yhteistoimijuuteen ei jää, jos kaikki voimavarat menevät tilanteesta selviämiseen. Yhteistoimijuuteen ja

²⁹⁹ ROCHAT 2009, 191–193. Ihmisen minäkäsityksen ja identiteetin on ajateltu muotoutuvan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvan yksilöllisen prosessoinnin avulla jo kehityspsykologi Erik H. Eriksonista lähtien. Ks. KROGER & MARCIA 2011, 31–33.

³⁰⁰ Luottamusasenne voi tuhoutua psykologisen sairauden vuoksi tai aiemman liian luottavaisuuden seurauksena koettujen pettymysten vuoksi. Zimbardo mainitsee täydellisen epäluottamuksen, josta esimerkiksi paranoiasta kärsivät, hävittävän mahdollisuuden sosiaaliin kanssakäymisiin. Vastaavasti liiallinen ja kriittikön luottavaisuus kaikkiin ihmisiin altistaa ihmisen hyväksikäytölle. ZIMBARDO 2007, 446. Luottamusasenteen tuhoutuminen voi johtaa pelokkuuteen. Pelko eroaa epäluottamuksesta siinä, että edellinen on luonteeltaan emotionaalinen ja jälkimmäinen kognitiivinen. Epäluottamuksen järkevyydestä, ks. WELCH LARSON 2004, 34–39.

³⁰¹ HUTTUNEN, M. www.terveyskirjasto.fi, 2016.

³⁰² Yksinäisten on sosiaalipsykologisissa tutkimuksissa todettu suhtautuvan itseensä ja sosiaaliin tilanteisiin suuremmalla varauksella ja kielteisemmin kuin ei-yksinäisten. GRÖNLUND & FALK 2016, 265.

yhteistoimintaan ryhtymiseen vaikuttavat tietenkin myös ihmisten ulkoiset tekijät, jotka näyttäytyvät toimijalle olosuhteina.

Jotta ihmisten välillä voisi olla yhteisöllisyyttä muodostavaa vuorovaikutusta ja jotta yhteistoimijuutta voisi ilmetä ihmisten välillä, ihmisten on oltava olosuhteissa, joissa toisten olemassaolosta on mahdollista saada tietoa ja toisten kanssa on mahdollista vuorovaikuttaa.

Yhteisöllisyyden toinen ennakkoehto on toimijan näkökulmasta ulkoinen, sillä siinä keskitytään olosuhteisiin, joissa ihmiset ovat. Tämäkin ehto sisältää kaksi itsestään selvältä vaikuttavaa väitettä, joita on kuitenkin syytä tarkastella lähemmin.

Ensimmäisen väitteen mukaan olosuhteiden on oltava sellaiset, että toisten olemassaolosta on mahdollista saada tietoa, sillä ilman tietoa toisista ihmisistä, vuorovaikutukseen tai yhteistoimintaan ei olisi mahdollista ryhtyä. Olosuhteilla tarkoitetaan yhteiskuntarakenteeseen ja aikaan ja tilaan liittyviä tekijöitä, jotka joko mahdollistavat tai estävät toimijoiden itseä ja toisia toimijoita koskevien käsitysten muodostamisen. Toisten olemassaolosta tietoa tarjoavia olosuhteita ovat nykyään esimerkiksi joukkoviestintävälineet. Median välityksellä tai satunnaisissa kohtaamisissa ihmisille muodostuu tietoa ja käsityksiä siitä, että potentiaalisia yhteistoimijoita löytyy. Tämä tieto voi luoda yhteisyyttä, joka ei rakennu suoran vuorovaikutuksen varaan, mutta joka voi mahdollistaa myös yhteisöllisyyden muodostumisen.

Yhteisöllisyyden toisen mahdollistavan ennakkoehdon toinen väitekin on ihmisen näkökulmasta ulkoinen. Jotta ihmiset kykenevät ryhtymään yhteistoimintaan ja yhteistoimijuus toteutuu, heillä on oltava tietoa olosuhteista, joissa toisten kanssa on mahdollista vuorovaikuttaa. Toimijat ryhtyvät yhteenliittymiä luovaan vuorovaikutukseen aina joissakin fyysisissä ja sosiaalisissa tilanteissa, jotka mahdollistamisen lisäksi toisinaan myös estävät vuorovaikutukseen ryhtymistä. Olosuhteita luovat paitsi fyysiset tekijät, kuten valot ja äänet, myös ihmisten sosiaalisesti luomat ja ylläpitämät rakenteet.³⁰³

Esimerkiksi yhteiskuntarakenne on osa sosiaalisesti rakentunutta todellisuutta, jossa toimijat toimivat. Olosuhteita, jotka mahdollistavat tai estävät vuorovaikutusta, ovat myös esimerkiksi lain turvaamat mahdollisuudet ja oikeus harjoittaa ammattia, oikeus vapaa-aikaan ja kokoontumisvapaus, konkreettiset paikat tai infrastruktuuri, jotka mahdollistavat kasvokkain tapahtuvan tai virtuaalisen vuorovaikutuksen,

³⁰³ Sosiaalisia rakenteita luovat muun muassa sosiaalisiksi instituutioiksi kutsutut erilaiset sosiaalisen todellisuuden ilmiöt. Tuomela erittelee, miten sosiaaliset instituutioita pidetään eri tavoin ontologisesti olemassa olevina esimerkiksi sen mukaan, ovatko ne sosiaalisia käytäntöjä kuten lauantai suomalaisten saunapäivänä, objekteja kuten raha, yksilön ominaisuuksia, jotka edellyttävät sosiaalista tunnustamista kuten omistajuus, kielellisiä entiteettejä kuten luonnollinen kieli tai formaali koodikieli, ihmispersoonien välisiä asiointiloja ja sopimuksia kuten avioliitto vai sosiaalisia organisaatioita kuten vaikkapa yliopisto. TUOMELA 2007, 191–195. Sosiaalitieteissä sosiaalisten rakenteiden synnystä ks. esim. ARO & JOKIVUORI 2010, 18–23.

paikasta toiseen liikkumisen ja yhteen kokoontumisen. Yhteisöllisyyttä luova vuorovaikuttaminen ei olisi mahdollista ihmisten välillä sellaisissa olosuhteissa, joissa yhteyttä toisiin ihmisiin ei olisi mahdollista muodostaa ja toisia ihmisiä ei voisi kohdata millään rauhanomaisilla keinoilla.

Osaksi ihmisten vuorovaikutuksen mahdollistavia olosuhteita luen myös kulttuuriset tekijät, sosiaaliset systeemiset tekijät ja tilannetekijät. Kulttuurisilla tekijöillä kuten kulttuurissa jaetuilla arvoilla, normeilla ja suhtautumisella ihmisten välisiin valtaetäisyyksiin voidaan mahdollistaa tai estää yhteisöllisen toiminnan ja kokemusten muodostumista. Esimerkiksi psykologi Ervin Staub argumentoi, että amerikkalainen individualismi kulttuurisena tekijänä voi paitsi pitää ihmisiä erillään myös saada ihmiset kaipaamaan vaikeina aikoina sosiaalista tukea ja yhteyttä toisiin, mikä mahdollistaa tiiviiden yksilöiden välisiin vahvoihin suhteisiin perustuvien yhteisöllisten liikkeiden menestymisen³⁰⁴.

Kulttuuriset arvostukset ovat käsitettävissä osaksi sosiaalista tilannetta, jossa toimijat kulloinkin toimivat. Sosiaaliset tilanteet näyttäytyvät toimijoille olosuhteina ja toimintaympäristönä, joskaan eivät aina tiedostettuina sellaisina. Tilannetekijät vaikuttavat ihmisen toimintaan siinä missä persoonalliset ominaisuudetkin. Esimerkiksi Stanfordin vankilakokeen kehittäneen, psykologi Philip Zimbardon mukaan sosiaalinen tilanne on sellainen käyttäytymistä säätelevä konteksti, joka määrittää, miten toimija ymmärtää roolinsa ja asemansa merkityksen ja oman identiteettinsä.³⁰⁵ Tilanteina toteutuissa toimintaympäristössä syntyvät toimintatavat ja asenteet mahdollistava tai estävät vuorovaikutukseen ryhtymistä ja toimintatapaa.

Sosiaalinen tilanne muodostuu toisten toimijoiden toiminnassa. Tämä tarkoittaa, etteivät yhteisöllisyyden kolmen tason väliset yhteydet toimi vain mahdollistavalta tasolta toiminnalliselle tasolle vaan myös päinvastoin. Toimija vaikuttaa sisäisiin ja ulkoisiin yhteisöllisyyden ennakkoehtoihin omalla toiminnallaan esimerkiksi hakeutumalla paikkoihin, joissa muita ihmisiä on tavattavissa ja kohdattavissa ja jossa toiset ihmiset ovat halukkaita ryhtymään yhteistoimintaan. Toimijalla on oltava kuitenkin joitakin resursseja tämän mahdollistamiseksi: tietoa siitä, mihin huomionsa suunnata, ja kyvykkyyttä toimia halutulla tavalla tietoa ja ihmiskontakteja lisätäkseen.

Yhteenvetona edellisestä tarkastelusta totean, että yhteisöllisyyttä mahdollistavat tai estävät ehdot voidaan jaotella sisäisiin, ulkoisiin ja sosiaalipsykologisiin ehtoihin:

- 1) On ihmisiä, jotka ovat sosiaalisesti suuntautuneita ja yhteistoimijuuteen kykeneviä.
- 2) Ulkoiset materiaaliset olosuhteet eivät estä ihmisten yhteyttä toisiin ihmisiin.

³⁰⁴ STAUB 2007, 241.

³⁰⁵ "The Situation is the behavioral context that has the power, through its reward and normative functions, to give meaning and identity to the actor's roles and status." ZIMBARDO 2007, 445–446.

- 3) Sosiaaliset ja kulttuuriset tilannetekijät muodostavat toimintaympäristön, joka ei estä yhteistoiminnan mahdollistumista.

Jos mahdollistavat ennakkoehdot täyttyvät, toimijoiden on mahdollista kokea jotakin yhdessä, pyrkiä yhteistoimintaan keskenään ja luoda kenties yhteenliittymiä. Yhteisöllisyydestä ei olisi mielekäästä puhua, jos meillä ei olisi käsitystä siitä, että joissakin oloissa voisi olla ihmisiä, joille yhteistoimijuus olisi mahdollista. Toiseksi, sosiaalisilla valmiuksilla varustettujen ihmisten olemassaolon kuvittelemisen ei riittäisi, jos ei olisi käsitystä olosuhteista, joissa ihmisten on mahdollista olla vuorovaikutuksessa keskenään ja muodostaa jaettu merkityksiä ja osallistua yhteistoimintaan. Jos kaikki ihmiset eläisivät niin erillään toisistaan, ettei heillä olisi mahdollisuutta tietää toistensa olemassaolosta, tunnistaa toisensa vuorovaikutuskumppaneikseen tai tilaisuutta olla vuorovaikutuksessa keskenään, yhteisöllisyyden käsittekin olisi vailla mieltä. Yhteisöllisyyden käsite sisältää ennako-oletuksena ajatuksen olosuhteista, joissa ihmisten on mahdollista tunnistaa toisensa toimijoiksi ja joko kokea jotakin yhdessä tai luoda yhteistoimintasuhteita keskenään.

5.3 Toiminnallisen yhteisöllisyyden ehdot

Yhteisöllisyys kehittyy sellaisessa toiminnassa, jossa yhteisöjen jäsenet osallistuvat vuorovaikutuksessa yhteisen ymmärryksen muodostamiseen toiminnasta, sen tarkoituksesta, tavoitteista ja keinoista. Vuorovaikutus vahvistaa yhteisön jäsenten keskinäisiä suhteita, ja erityisesti yhteisöllisyydessä on kyse näiden suhteiden kehittymisestä luonteeltaan henkilökohtaisiksi, dialogisiksi, avoimiksi, vastuullisiksi ja sitoutumiseen perustuviksi suhteiksi. Tällaisten suhteiden kehittyminen edellyttää yhteisön jäsenten persoonallista ja sosiaalista kasvua, mutta samalla sosiaalinen toiminta ja vuorovaikutus yhteisössä ovat itsessään kasvattavia ja persoonan kasvua mahdollistavia prosesseja.³⁰⁶

Yhteisöllisyys tarkoittaa sekä virallista että erityisesti epävirallista vuorovaikutusta työyhteisössä riippumatta siitä, kuinka hyvin virallinen yhteistoiminta on organisoitu, tai kuinka hyvin ihmiset yhteisössä tulevat keskenään toimeen.³⁰⁷

Mahdollistavat ennakkoehdot eivät vielä sellaisenaan takaa, että toiminnallista yhteisöllisyyttä muodostuisi tai että se kestäisi. Yllä olevassa ensimmäisessä lainauksessa sosiaalipedagogi Elina Nivala sanoo yhteisöllisyyden kehittymisen edellyttävän ihmisten välisten suhteiden kehittymistä mutta myös persoonallista ja sosiaalista kasvua. Toiminnallisen yhteisöllisyyden muodostumiseksi tämä ei kuitenkaan ole välttämätöntä.

³⁰⁶ NIVALA 2008, 287–288.

³⁰⁷ PERKKA-JORTIKKA 1992, 23.

Tässä alaluvussa erittelen toiminnassa muodostuvan yhteisöllisyyden ehtoja käsitteellisten erottelujen, esimerkkien ja vastaesimerkkien avulla. Yhteisöllisyyden käsitteeseen sisältyy ajatus ihmisten keskinäisestä vuorovaikutuksesta. Vuorovaikutuksella tarkoitan ihmisten välisen toiminnan aina heikosti vastavuoroisesta sanoin tai elein kommunikoinnista vahvaan me-tilaiseen yhteistoimintaan, jota määrittelin luvussa 3.3.

Toiminnallisella yhteisöllisyydellä tarkoitan sitä sidoksista yhteistoimintaa, jossa toimijoilla on jaettu käsitys yhdessä toimimisestaan ja ovat jollakin tavoin sitoutuneita yhteistoimintaan, josta he ovat osallisia.³⁰⁸ Toiminnallisen yhteisöllisyyden muodostumisen ei tarvitse olla yhteistoiminnan tavoite, vaan se muodostuu yhteistoiminnan sivutuotteena tai vaikutuksena.

Kuvaan toiminnallisen yhteisöllisyyden ehtoja ensin *kolmannen persoonan näkökulmasta*. Keskityn siihen, mitä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tapahtuu ja mitkä elementit ovat välttämättömiä, jotta vuorovaikutus olisi luonteeltaan jatkuvaa. Jatkuva sosiaalinen vuorovaikutus edellyttää, että *ihmiset ovat toimijoita*, jotka *vaikuttavat toisiinsa*. Ihmiset voivat vaikuttaa toisiinsa yksisuuntaisesti, kaksisuuntaisesti, vastavuoroisesti tai keskinäisessä yhteistoiminnassa³⁰⁹. Mahdollistavien ehtojen yhteydessä puhuin ihmisistä, mutta toiminnallisen yhteisöllisyyden ehtojen kohdalla ihmisten toimijuus on edellytys vuorovaikutuksen muodostumiselle ja *yhteistoimijuus* edellytys sen jatkuvuudelle.

Toimijoiden välille syntyy vuorovaikutuksessa erilaisia suhteita, toimintatapoja ja käsityksiä. Muodostuneet käsitykset voivat koskea toimijoita, heidän suhteitaan toisiinsa, jaettuja ideoita ja arvoja ja niiden pohjalta muotoutuneita tavoitteita tai luvallisia ja kiellettyjä keinoja, joilla tavoitteita edistetään. Vuorovaikutusprosessia muotoilevat myös normit, jotka rajaavat toimijoiden keinovalikoimaa ja säätelevät vuorovaikutusta. Näin käsitykset itsestä osana meitä³¹⁰, käsitykset tavoitteista, keinoista, arvoista ja normeista ohjaavat vuorovaikutusta. Edellä mainittua normeista, käsityksistä, tavoitteista, arvoista ja käytännöistä muodostuvaa kokonaisuutta nimitän eetokseksi, kuten jo luvussa 4 kävi ilmi. Kolmannen persoonan näkökulmasta tarkasteltuna eetos synnyttää erilaisia sidoksia toimijoiden välille.

Kun tarkastellaan toiminnallisen yhteisöllisyyden ehtoja *toimijoiden sisäisestä, ensimmäisen persoonan näkökulmasta*, merkittäväksi muodostuu

³⁰⁸ Käsitykseni on Lehtosen toiminnallista yhteisöllisyyttä laajempi. Lehtonen käsittää toiminnallisen yhteisöllisyyden liittyvän toimeentulon hankkimiseen ja sen kautta muodostuvaan keskinäisriippuvuuteen, kun taas tässä toiminta ymmärretään laajemmin. LEHTONEN 1990.

³⁰⁹ Esim. Hallamaa tarkastelee ja analysoi yhteistoimintaa vaikuttamisena. HALLAMAA 2017, 188–206.

³¹⁰ *Me* viittaa kielissä, joissa ei ole duaalia, myös kahteen ihmiseen. Kahden ihmisen yhteenliittymän yhteistoiminnassa ei vielä ole kyse toiminnallisesta yhteisöllisyydestä, sillä yhteisön ja yhteisöllisyyden muodostuminen ja jatkuminen edellyttävät useampaa kuin kahta toimijaa ja heidän välistään suhdetta.

yhteistoimijoiden asennoituminen ja sitoutuminen yhteistoimintaan. *Minä- ja me-tilaisen yhteistoiminnan, luottamuksen ja sitoutumisen* käsitteiden avulla pyrin pääsemään käsiksi yhteisöllisyysilmion toiminnalliseen puoleen ja tutkin, mitä sen muotoutuminen edellyttää.

Yhteistoiminnan toimintatapa, kesto ja pysyvyys vaihtelevat sen mukaan, miten toimija on asennoitunut ja sitoutunut toisiin toimijoihin ja heidän muodostamaansa yhteenliittymään ja millaiset perusteet toimijoilla on luottaa toisten sitoutumiseen ja osallistumiseen. Ihmiset voivat toimia toistensa kanssa joko yksityisinä henkilöinä tai oman ryhmänsä edustajina. Minä-tilaisessa ryhmässä toimijat voivat kyllä sitoutua ryhmän intressien edistämiseen, mutta vain niin kauan kuin ryhmän intressit toteuttavat toimijoiden omiksi mieltämiään intressejä. Me-tilaisessa ryhmässä toimijat sitoutuvat ja edistävät ryhmän intressejä sen vuoksi, että ne ovat ryhmän intressejä ja koska he ryhmän jäsenenä ovat ottaneet ne omiksi intresseikseen. Me-tilaisen ryhmän toimijat toimivat keskenään ryhmänä ja ryhmän ulkopuolellakin ryhmänsä edustajina.³¹¹

Toiminnallinen yhteisöllisyys muodostuu samankaltaisessa vuorovaikutusprosessissa kuin luvussa 4 yhteisöksi määritelly yhteenliittymäkin. Toiminnallisen yhteisöllisyyden ei kuitenkaan tarvitse toteutua juuri yhteisöiksi määritellyissä yhteenliittymissä, vaan myös muiden ryhmäilmiöiden ja yhteenliittymien yhteistoimintasuhdetta voidaan pitää toiminnallisena yhteisöllisyytenä. Heikki Lehtonen erottaa toisistaan vuorovaikutukseen perustuvan toiminnallisen yhteisön ja käsitysten eli aatteiden tai uskomusten varaan perustuvan symbolisen yhteisyyden. Muotoilemani toiminnallisen yhteisöllisyyden käsite sisältää ne molemmat: yhteistoimijoilla on yhteistoiminnan lisäksi jaettuja yhteistoimintaa koskevia käsityksiä.³¹²

Vuorovaikutuksessa toimijoille syntyy erilaisia yhteistoimintasuhdetta³¹³ ja ne saavat aikaan tiiviydeltään toisistaan poikkeavia yhteenliittymiä. Sekä ryhmäsuuntautuneessa minä-tilassa että me-tilassa toimivat toimijat voivat mieltää kokevansa yhteisöllisyyttä tai käsitteellistää yhteenliittymän toimintatavat yhteisöllisyydeksi. Toimijat ryhmäsuuntautuneessa minä-tilassa eivät ole sitoutuneet yhteistoimintaan toisten toimijoiden kanssa

³¹¹ Ks. TUOMELA 2007, 13–64.

³¹² Lehtonen kuvaa sekä toiminnallisen yhteisön että symbolisen yhteisyyden toteutuvina asiantiloina. Erottelun ajatuksena on määritellä yhteenliittymiä yhteen liittävä ensisijainen peruste, kun taas tutkimuksessani toiminnallinen yhteisöllisyys hahmotetaan prosessiluonteiseksi. Vrt. LEHTONEN 1990, 24–27.

³¹³ En tarkoita yhteistoimintasuhdeella pelkästään weberiläistä sosiaalista suhdetta. Sosiaalinen suhde voi Weberin mukaan syntyä sosiaalisessa toiminnassa, olla järkipäiväinen tai yhteisöllinen ja se voi vaihdella tilapäisestä jatkuvaan. Suhdetta synnyttävän sosiaalisen toiminnan sisältö ja laatu voi vaihdella konfliktin, vihamielisyyden, seksuaalisen vetovoiman, ystävyyden, lojaaliuden, taloudellisen vaihdon ja kilpailun välillä. Erilaisten sosiaalisten suhteiden kategoriat eivät ole toisensa poissulkevia, vaan asettuvat ennemminkin jatkumoille. Ks. WEBER 1964, 118–120. Yhteistoimintasuhde sen sijaan sitoo toimijoita yhteen mm. sattumalta saman (minä-tilainen yhteistoimintasuhde), jaetun (ryhmäsuuntautunut minä-tilainen yhteistoimintasuhde) tai yhteisen (me-tilainen yhteistoimintasuhde) intention varaan. HALLAMAA 2017, 191–194 ja 204–206.

muutoin kuin tilapäisesti, siihen saakka, että jaettu tavoite on saavutettu. Heidän perusteensa sitoutua yhteistoimintaan on osittain sosiaalinen.³¹⁴ Heidän välilleen muodostuneet yhteistoimintasuhteet ovat henkilökohtaisuudesta ja sosiaalisuudesta huolimatta välineellisiä: yhteistoimintaa on perusteltua jatkaa niin kauan kuin se toteuttaa tavoitteita. Henkilökohtaisuudella tarkoitan, että toimijat voivat ryhmäsuuntautuneessa minä-tilassa tietää toimivansa juuri määrättyjen persoonien kanssa, minkä vuoksi henkilöiden vaihtuessa yhteistoimintakin rakoilee. Yhteistoiminnan ryhmässä lakattua toimijoille voi jäädä jäljelle henkilökohtaiset suhteet toisiin toimijoihin, vaikka yhteistoimintasuhteelle ei olisi enää perusteita.

Yhteistoimintasuhteiden ei me-tilaisessa yhteenliittymässä tarvitse olla yhteistoimijoilla henkilökohtaisia: käsitys yhteenliittymästä, jonka yhteisiin tavoitteisiin muiden uskotaan olevan yhteenliittymän jäsenenä sitoutuneita, luo yhteistoimintasuhteet, joiden perustana on kollektiivi ja sen eetos, ei niinkään persoonat yhteenliittymässä. Yhteistoimijat ovat väistämättä sitoutuneet heitä yhdistäviin keskinäisiin yhteistoimintasuhteisiin, sillä ne ovat osa yhteistoiminnan perusteita ja tarkoitusta.³¹⁵

Puhtaan minä-tilaisessa yhteistoiminnassa toiminnallinen yhteisöllisyys jää vaille lujuttua,³¹⁶ vaikka joukon jäsenet voivat mieltää kokevansa yhteisöllisyyttä. Minä-tilaisen toiminnallisen yhteisöllisyyden heikkoutta selittää se, että sekä toimijoiden käsitys omasta yhteistoimijuudestaan että heidän yhteistoimintaan sitoutumisensa ovat tilannekohtaisia: perusteet osallistua joukkotoimintaan ovat henkilökohtaisia ja tavoite toisten toimijoiden kanssa sattumalta sama. Kumpikaan näistä ei edellytä luottamusta siihen, että toiset osallistuvat toimintaan.

Kaikki useamman ihmisen aikaansaama yhdessä toimiminen ei ole toiminnallista yhteisöllisyyttä. Yhteistoiminta voi nimittäin perustua epäluottamukseen ja vastentahtoiseen toimintaan suostumiseen sääntöjen noudattamisen vuoksi.³¹⁷ Sattumalta jaettu tavoite voi ohjata vuorovaikutusta.

Vaikka puhdas minä-tilainen yhteistoiminta ja ryhmäsuuntautunut minä-tilainen yhteistoiminta poikkeavat käsitteellisesti toisistaan, puhdas minä-tila voi kuitenkin hyvin vähäisin edellytyksin muuttua toiminnalliseksi yhteisöllisyydeksi. Puhtaan minä-tilaisen yhteistoiminnan erottaa olennaisesti ryhmäsuuntautuneesta minä-tilaisesta yhteistoiminnasta se, että jälkimmäisessä *yhteistoimijat ovat tietoisia toisistaan ja jaetusta tavoitteestaan*. Yhteistoimijat tietävät toisten toimijoiden tietävän, mitä yhdessä toimimisella tavoitellaan. Käytännössä tämä voi tarkoittaa, että sattumalta yhteen kokoontuneet ihmiset ryhtyvät kommunikoimaan keskenään ja tulevat muotoilleksi yhteisen tavoitteen ja sopivat sen

³¹⁴ TUOMELA 2013, 97–122.

³¹⁵ TUOMELA 2013, 38–46.

³¹⁶ Lujuuudella viitataan jatkuvuuteen tai kestävytyteen, siihen, miten yhteistoiminta pysyy yllä tai hajoaa.

³¹⁷ Yhteistoiminnasta, jota saadaan aikaan ilman luottamusta, kirjoittavat mm. HARDIN 2002, 164–170; HARDIN 2004; COOK & HARDIN & LEVI 2005. Tällaista yhteistoimintaa voi olla esimerkiksi vahvasti sanktiomekanismeilla ohjattu yhteistoiminta.

edistämisestä yhteistoiminnalla. Näin toimijoille on muodostunut yhteistoimintasuhde eikä vain suhdetta sattumalta samaan tavoitteeseen.

Määritelmä: Toiminnallisesta yhteisöllisyydestä on kyse, kun yhteistoimijoilla on jaettu käsitys yhdessä toimimisesta ja he toimivat yhdessä.

Minä-tilaisten yhteistoimintasuhteiden ero me-tilaiseen yhteistoimintaan on käsitteellisesti suurempi kuin minä-tilaisten yhteenliittymien välinen ero. Tuomela tavoin perustelen käsitystä sillä, että me-tilainen yhteistoiminta ei palaudu minä-tilaiseen yhteistoimintaan, sillä me-tilaisessa yhteistoiminnassa toimijoiden perusteena osallistua tavoitteiden toteuttamiseen on se, että kyseessä on ryhmän tavoite. Käytännössä toteutuessaan me-tilaista toiminnallista yhteisöllisyyttä kuitenkin muodostuu osin samankaltaisessa vuorovaikutuksessa kuin ryhmäsuuntautuneen minä-tilaista yhteisöllisyyttäkin. Yhteistoimintatilanteissa me-tilaisilta vaikuttavien yhteenliittymien sisällä voi toimijoilla olla myös minä-tilaisia perusteita sitoutua yhteistoimintaan.

Edellä sanotun perustella muotoilen toiminnallisen tason yhteisöllisyysilmioille muodostumisen ja jatkumisen kannalta välttämättömät ehdot:

- 4) Toimijat tunnustavat toisensa yhteistoimijoiksi.
- 5) Yhteistoimijat tunnistavat vähintään jaetun intressin, jonka he muotoilevat kollektiiviseksi intentioksi.
- 6) Yhteistoimijat sitoutuvat toiminnan tavoitteeseen ja keinoihin ja tekevät osansa.
- 7) Yhteistoimijat luottavat siihen, että operationaaliset yhteistoimijat pyrkivät tekemään osansa.

Toiminnallisen yhteisöllisyyden jatkumisen välttämättömät ehdot:

- 8) Yhteistoimijat sitoutuvat joko a) toisiin toimijoihin, b) eetokseen tai c) molempiin.
- 9) Luottamusta yhteen nivoutuvien intressien merkityksessä muodostuu yhteistoimijoiden välille.

Tarkastelen seuraavaksi kutakin toiminnallisen yhteisöllisyyden ehtoa lähemmin.

Ehto 4) Toimijat tunnustavat toisensa yhteistoimijoiksi.

Toimijoiden on tunnustettava toisensa yhteistoimijoiksi, jotta yhteistoiminta on käsitteellisesti mahdollista. Jos toimija tunnistaisikin ihmisen saman tilan jakaviksi, mutta ei suostuisi pitämään häntä potentiaalisena yhteistyökumppanina, toiminnallista yhteisöllisyyttä ei muodostu.³¹⁸

³¹⁸ Gerda Walther on esittänyt, että jo ennen me-intentioiden muotoilemista ihmisiä yhdistää jaettujen tapojen varassa muodostuvat intersoonaaliset suhteet. Caminada nimittää tätä perustavaksi yhteisöllisyyden tasoksi (*a basic level of non-reducible community*) ja siten me-intentoimisen välttämättömäksi ehdoksi. CAMINADA 2014. Yhteistoimijuuden

Tunnustamisen toteuttamistapa vaihtelee käytännössä. Esimerkiksi työyhteisössä tunnustaminen voi tulla muodollisesti työntekijäksi palkkaamisen yhteydessä tai esimiehen kutsuna ottaa vastaan aktiivisempaa yhteistoimintaa edellyttävä työtehtävä. Esimerkki tällaisesta muodollisesta kutsusta löytyy Leena Masalinin tutkimuksesta, jossa organisaation avainjohtajia valittiin esityksen perusteella ja kutsuttiin organisaation kehittämisohjelmaan. Kutsutut kokivat, että johtajan allekirjoittama henkilökohtainen kutsu osoitti arvostusta heidän panokseensa yhteenliittymän hyväksi ja viritti työntekijässä odottavan asenteen tulevia strategiaprojekteja kohtaan.³¹⁹ Toiset toimijat voi koettaa sitoa osallisuuteen globaalista kansalaisuudesta, kuten vähemmistöryhmille koetetaan tehdä yhteiskunnassa, mutta ilman yhteistoimijaksi tunnustamista heidän keskinäistä toiminnallista yhteisöllisyyttä ei muodostu.

Tiiviimmillään toimija tunnistaa itsensä ja toiset yhteisön jäseneksi (vrt. luku 4.2) ja osaksi meitä eli yhteistoimijajoukkoa. Toiminnallinen yhteisöllisyys saattaa muodostaa yhteisön ja ylläpitää sitä, mutta se ei edellytä yhteisöä annettuna tai muodollisena sosiaalisena konstruktiona, jolla on käsitys jatkuvuudestaan. Toiminnallista yhteisöllisyyttä voi muodostua yhtä lailla tilapäisesti yhdessä toimivassa ryhmässä tai joukossa. Esimerkiksi sosiaalipsykologi Muzaffer Serifin kokeili leirioloissa viidesluokkalaisten poikien ryhmäytymistä jakamalla heidät ryhmiin, joille annettiin oma lippu, kieli ja nimi. Nämä melko sattumanvaraisesti ylhäältä päin annetut yhteiset nimittäjät auttoivat muodostamaan toimijoista yhteistoimijoita, ryhmän.³²⁰ Toisaalta Margaret Gilbert puhuu keskinäisestä tunnustamisesta, *mutual recognition*, tapahtumana, joka on kaikkien sosiaalisten ryhmien luomisen perustana. Tietoisuus samassa tilassa olemisesta, sitoutumisvalmiuden ilmaiseminen, on jo tunnustamistapahtuma.³²¹

Mikäli toimijat eivät tunnusta toisiaan yhteistoimijoiksi, heidän välilleen ei muodostu toiminnallista yhteisöllisyyttä, vaikka he toimisivatkin esimerkiksi samalla ammattialoilla. Esimerkiksi kulttuurikriitikoilla voi olla yhteinen intressi kehittää kulttuurin tasoa, mutta jos he eivät tunnusta toisiaan yhteistoimijoiksi vaan ennemminkin kilpailijoiksi, yhteistoimintaa ja toiminnassa muotoutuvaa yhteyttä ei synny heidän välilleen.

Ehto 5) Yhteistoimijat tunnistavat vähintään jaetun intressin, jonka he muotoilevat kollektiiviseksi intentioksi.

Edellinen kulttuurikriitikoesimerkki osoittaa, että ei riitä, että toimijoilla on jaettu tai sattumalta sama intressi, vaan yhteistoimijuuden tajun lisäksi

tunnustaminen kohdistuu kuitenkin nimenomaan toisten toimijuuteen, eikä toiminnallisen yhteisöllisyyden muodostumiseksi ole tarpeen olettaa yhteistoimijuuden tunnustamisen taustalle jotakin vain osittain tietoista yhteyttä.

³¹⁹ MASALIN 2013, 110–115 ja 124.

³²⁰ Muzaffer Serifin sosiaalipsykologinen koe viidesluokkalaisille pojille vuonna 1954. Kokemus ryhmästä vahva osa sen rakennetta ja toimintaa: lippu, kieli, nimi. BLOOM 2013, 115–117.

³²¹ GILBERT 2014, 324.

intressin pohjalta on muotoiltava kollektiivinen intentio tehdä jotakin jollakin keinolla. Tämä edellyttää yhteistoimijoiden keskinäistä vuorovaikutusta vähintään siten, että jaetulla katseyhteydellä, viittomalla tai digitaalisin välinein kommunikoidulla kiinnitetään toimijoiden huomio johonkin kohteeseen. Jotta toimintaan ryhdytään keinon edellyttämällä tavalla, on toimijoiden jo toimittava yhdessä eli oltava yhteistoimijoita. Kulttuurikriitikot voivat esimerkiksi herätä huoleen vähenevistä kulttuuripalveluiden varoista ja kävijämääristä ja päättää puhaltaa yhteen hiileen kirjoittaakseen yleistajuisempia ja myönteisempiä kritiikkejä, jotta eivät omalla toiminnallaan karkottaisi mahdollisia kulttuuririennoissa kävijöitä.

Kulttuurikriitikoiden ei ole muodostettava tai mielletävä muodostavansa yhteisöä. Toiminnallista yhteisöllisyyttä voi muodostua muissakin yhteenliittymissä kuin yhteisöissä. Ryhmäksi määrittävän yhteenliittymän yhteistoiminta voi olla yhteisöllistä.

Ehto 6) Yhteistoimijat sitoutuvat toiminnan tavoitteeseen ja keinoihin ja tekevät osansa.

Pelkästä intentiosta ei vielä seuraa, että toimintaan ryhdytään. Yhteistoimijoiden sisäisestä näkökulmasta oleellinen toiminnallisen yhteisöllisyyden käsitteellinen ehto on yhteistoimijoiden *sitoutuminen*. Sitoutumisella tarkoitan toimijan intentionaalista tilaa, jonka sisällöllisenä kohteena on paitsi yhteenliittymän tavoite myös keinot saavuttaa tavoite tai edistää sitä yhteistoiminnalla. Sitoutuminen ei ole sattumanvaraista toimintaa vaan intentionaalista, toimijuutta vaativaa suuntautumista tavoitteisiin ja keinoihin. Aito sitoutuminen tarkoittaa, että ihminen tunnistaa sitoutumisensa omaksi valinnakseen. Aito sitoutuminen ja ihmisen oma valinta eivät tarkoita, että ihmisen ulkopuolisia vaikuttavia tekijöitä ei olisi mukana sitoutumisprosessissa, vaan sitä, että ihmisellä olisi ollut mahdollisuus valita toisinkin. Sitoutuja ei siten ole ulkoisten tai sisäisten pakottavien syiden perusteella päätynyt toimimaan tavoitetta edistäen.³²²

Sitoutuminen kohdistuu aina johonkin. Kollektiivisessa sitoutumisessa toimijan sitoutumisen kohteena voivat olla jaetut tavoitteet tai päämäärät, arvot, toimintatavat tai toiset toimijat. Kollektiivista sitoutumista tapahtuu Tuomelan erottelun mukaan minä-tilaisessa yhteistoiminnassa, jossa toimijat ovat sitoutuneet omiin päämääriinsä, jotka sattuvat olemaan samat toisten toimijoiden kanssa. Me-tilaisessa yhteistoiminnassa toimijoiden sitoutuminen päämääriin ja keinoihin on ryhmäperustaista: he ovat sitoutuneet saamaan aikaan aiottu tavoitteet siksi, että ne ovat me-tilaisen ryhmän tavoitteita.

Yhteistoimijoiden sitoutuminen yhteisesti aiottuihin tavoitteisiin ja keinoihin, joilla niitä aiotaan tavoitella, toteutuu toiminnassa: jos toimijat

³²² Esimerkiksi Amartya Sen (2010) ja Martha Nussbaum (2011) korostavat toimintavalmiusteorioissaan ihmisen valinnan vapauden edellyttävän useampia mahdollisuuksia, joiden välillä voi valita.

eivät toimi sitoutumisensa mukaan ilman pätevää perustetta olla toimimatta, sitoutumisen ilmaiseminen on tyhjää puhetta.

Ehto 7) Yhteistoimijat luottavat siihen, että operationaaliset yhteistoimijat pyrkivät tekemään osansa.

Seitsemäs ehto sanoittaa toimijoilla olevaa uskomusta toisten toimijoiden intentionaalisuudesta. Yhteistoimijoiden on luotettava vähintään toisten yhteistoimijoiden pyrkimykseen tehdä osansa, jotta toiminnallista yhteisöllisyyttä muodostuu. Tästä huolimatta toiminta voi epäonnistua, mutta toisten intentiota koskevan uskomuksen on oltava selvä. Luottamisella tarkoitan tässä yksisuuntaista uskomussuhdetta, jossa toimija A luottaa yhteistoimijaan/toimijoihin B yhteistoiminnan aikaansaajina.

Jos yhteistoimijat epäluottavat toistensa pyrkimykseen tehdä osansa, he voivat silti jatkaa yhteistoimintaa, vaikka varautuisivat toisten tekemättä jättämiseen tai petokseen erilaisin varotoimin, kuten sanktioin, taustasuunnitelmin tai suunnittelemalla sääntöjä, lakeja ja normeja, joilla yhteistoimijoita voi jatkossa velvoittaa toimimaan tietyllä tavalla. Toiminnallista yhteisöllisyyttä ja yhteistoiminnan jatkuvuutta tämä ei kuitenkaan ylläpidä, vaikka toiminnan teleologisen tavoitteen edistyminen saataisiinkin siten turvattua.³²³

Toiminnallisen yhteisöllisyyden toteutumisen välttämättömät ehdot eivät vielä takaa, että yhteisölliseen toimintaan todella ryhdyttäisiin ja toiminnallista yhteisöllisyyttä muodostuisi. Ulkoiset tekijät, kuten olosuhteet ja yksilöiden sisäiset tekijät voivat hidastaa tai estää yhteisöllisyyttä toteutumasta toimintana jonakin ajan hetkenä.

Toiminnallisen yhteisöllisyyden jatkuminen edellyttää muutamia muita tekijöitä. Ehto 8 muotoilee sitoutumisen kohteen merkityksen:

Ehto 8) Yhteistoimijat sitoutuvat joko a) toisiin toimijoihin, b) eetokseen tai c) molempiin.

Yhteenliittymissä jäsenen sitoutuminen voi kohdistua eetoksen eri osa-alueisiin, eetoksen kokonaisuutena, toisiin ihmisiin tai toimintaan. Jotta toiminnallisesta yhteisöllisyydestä tulisi jatkuvaa eikä kertaluontoista puuhastelua, on yhteistoimijoiden sitouduttava paitsi tekemään osansa sovitulla tavalla myös sitouduttava joko toisiin toimijoihin tai jaettuun tai yhdessä muotoiltavaan eetokseen. Kolmas vaihtoehto on, että yhteistoimijat ovat sitoutuneet näihin molempiin. Saman yhteistoimijajoukon kaikkien jäsenten sitoutumisen ei ole pakko kohdistua samoin, jotta yhteistoimintaa on mahdollista jatkaa.

Yhteistoimijoiden sitoutuessa toisiin toimijoihin, he ovat osa henkilöperustaista toiminnallista yhteisöllisyyttä. Jotta yksilötoimija sitoutuu jatkuvasti yhteenliittymän tavoitteisiin tai toisiin toimijoihin, se edellyttää, että toiset toimijat vastaavat sitoutumiseen tai eivät ainakaan sulje kyseistä

³²³ Vrt. COOK & HARDIN & LEVI 2005; TUOMELA 2007.

toimijaa ulos yhteistoiminnasta. Jos sitoutuja jätetään yksin tai jos hänelle ei muodostu yhteenliittymässä toimintamahdollisuuksia, joissa sitoutuminen voi realisoitua toimimalla, sitoutuminen saattaa heiketä.

Yhteisöllisyys voi hajota, jos sitoutumisen kohde on toiset toimijat (8a) ja toisista toimijoista joku poistuu, muuttuu tai muuttaa suhtautumistapaansa muihin yhteistoimijoihin. Mikäli yhteistoimijat ovat kaikki sitoutuneet yhteiseen eetokseen (8b), toiminnallinen yhteisöllisyys ei ole käsitteellisesti niin sidoksissa jäsenten vaihdoksille tai toiminnalle. Mikäli yhteistoimijat ovat sitoutuneet sekä toisiin yhteistoimijoihin että eetokseen (8c), ristiriitojen ilmetessä yhteistoimijoilla on vahvat perusteet pyrkiä ratkaisemaan ne. Ratkaiseminen voi tapahtua esimerkiksi muuttamalla yhteistoimijoiden toimintaa tai asennoitumista tai määrittämällä tai tulkitsemalla eetosta uusiksi.

Toinen toiminnallisen yhteisöllisyyden jatkumisen käsitteellinen ehto on, että yhteistoimijoiden kesken muodostuu luottamusta.

Ehto 9) Luottamusta yhteen nivoutuvien intressien merkityksessä muodostuu yhteistoimijoiden välille.

Hardinin luottamuksen määritelmän käsitteellinen perusta on toimijoiden yhteen nivoutuvissa intresseissä. Intressien ei tarvitse olla yhteistoimijoilla samat. Riittää, että luotetun omien intressien toteutuminen edellyttää, että hän ottaa luottajan intressit huomioon kyseisellä luottamuksen alalla. Tämä antaa luottajalle perusteen luottaa, että luotettu toimii hänen intressejään tukien. Vastavuoroisessa luottamuksessa luotettu ja luottajat luottavat toisiinsa, koska uskovat toisen intressien mukaista olevan ottaa luottajan intressit huomioon. Hardin toteaa luottamuksen mukaan toimimisen kasvattavan luottavaista asennetta, mikäli toinen osapuoli ei riko sitä toimimalla luottajan intressejä vastaan.³²⁴ Mahdollisuus luottamussuhteeseen rakentuu ihmisen elämänkokemusten mukaan.³²⁵

Mitä useammalla elämänalueella vuorovaikuttavien ihmisten intressit nivoutuvat yhteen, sitä vahvempia luottamussidokset heidän välillään ovat. Vahvat, laajan elämänpiirin kattavan yhteisön luottamussuhteet voivat myös kääntyä tukahduttaviksi. Epätasapaino vallassa vaikuttaa toisen intresseihin syö luottamuksen perustaa ja muuttaa suhteen valtasuhteeksi³²⁶.

Ehto 8 ja 9 ovat yhdessä välttämätön ehto toiminnallisen yhteisöllisyyden jatkumiselle etukäteen tiedossa olevaa ajanhetkeä pidempään. Yhteistoiminnassa toteutuvaa yhteisöllisyyttä voi muodostua ilman, että siitä muodostuu jatkuvaa. Esimerkiksi ehto 9 ei täyty tilanteessa, jossa

³²⁴ HARDIN 2002, 7–13 ja 32–34.

³²⁵ Hallamaa puhuu elämänkokemuksen myötä karttuvista luottamuksen perusteista. HALLAMAA 2017, 131. Myös Tuomela & Tuomela esittävät luottamuksen edellytykseksi asettamansa keskinäisen kunnioittavan suhteen rakentuvan vain eletyn elämän kokemusten kautta. Tuomeloiden luottamuksen määritelmä on Hardinin määritelmää kapeampi. TUOMELA & TUOMELA 2005, 76–77.

³²⁶ HALLAMAA 2017, 132–133.

yhteistoimija tunnistaa toisten toimijoiden toiminnan tai asenteiden olevan ristiriidassa hänelle merkityksellisten intressien kanssa. Yhteistoimijan luottamuksen edellytykset eivät toteudu. Siitä huolimatta on mahdollista, että hän jatkaa yhteistoimintaa jonkin tavoitteen saavuttamiseksi. Koska luottamuksella on merkittävä kokemuksellinen toimijoita ja luottamussuhteen osapuolia yhteen liittävä puoli, joka tässä tapauksessa ei täyty, yhteistoiminta jää ontoksi. Rikkoutunut tai muodostumatta jäävä luottamus vaikuttaa toiminnallisen yhteisöllisyyden laatuun.

5.4 Koetun yhteisöllisyyden ehdot

Yhteisöllisyys on samaistumista omaan ryhmään ja osallistumista sen toimintaan. Yhteisöllisyys luo turvallisuuden tunnetta arkielämään, koska se merkitsee yhteisten pelisääntöjen tuntemista ja luottamusta siihen, että niitä melko pitkälle noudatetaan.³²⁷

Yhteisö voi olla olemassa ja siellä toimii erilaisia ihmisiä, ilman että he kokevat keskinäistä yhteisöllisyyttä. Vapaa-ajan tapaustutkimuksissani Sinkut.netissä (Soneran verkossa toiminut seuranhaku-yhteisö) tutkimukseen osallistuneista vain vajaa viidennes koki olevansa jonkin verkko-yhteisön jäseniä ja ilmoitti tuntevansa muun muassa yhteenkuuluvuutta toisen yhteisöissä oleskelevien kanssa.³²⁸

Yhteisöllisyys on yhteisön jäsenen henkilökohtainen kokemus yhteisöön kuulumisesta.³²⁹

Asumisen yhteisöllisyyttä tutkineet Pakkanen ja Uusijärvi määrittelevät, että yhteisöllisyyteen kuuluu toimintaa ja omaan ryhmään samaistumista, mitkä ilmenevät arjessa koettuna turvallisuuden tunteena.

Seuraavaksi keskityn tarkastelemaan yhteisöllisyyttä kokemuksena ja määrittelen yhteisöllisyyden kokemuksen käsitteen. Kokemuksellisella tasolla yhteisöllisyys voidaan käsitteellistää *sosiaalisen vuorovaikutuksen aikaansaamaksi vaikutukseksi*, joka voi perustua joko todelliselle vuorovaikutukselle tai yksilön mielessä tapahtuvalle merkityksenannolle ja siitä syntyville kokemuksille. Koetun yhteisöllisyyden käsitteellisten ehtojen erottelu herättää kysymyksen, miten monimutkaista mielen sisäistä kokemusmaailmaa voidaan tarkastella analyttisellä käsite-erottelulla.

Kokemuksen filosofisessa tutkimuksessa³³⁰ erotellaan perinteisesti kokemuksen subjekti eli kokija ja objekti, joka jollakin selitettävissä olevalla

³²⁷ PAKKANEN & UUSIJÄRVI 1990, 2.

³²⁸ HEINONEN 2008, 14.

³²⁹ NORDLUND 2012, 38.

³³⁰ Kokemus (engl. *experience*) on keskeinen mielenfilosofian käsite, jolla usein tarkoitetaan kokijan joko aistiärsyksistä saamaa havaintokokemusta tai kokemustapahtumien virtaa. Tämä kokemusvirta voi olla ristiriitaisessa suhteessa mielen ulkoisen maailman tapahtumiin ja toisten kokijoiden kokemuksiin, ja siksi kokemusten tiedollisesta totuusarvosta on keskusteltu runsaasti. Em. määrittelyissä erotetaan mieli ja maailma toisistaan tiukasti. Kokemuksia on koetettu filosofiassa tehdä myös objektiivisesti

tai selittämättömällä tavalla aiheuttaa kokemuksen. Kun kokemuksen sisältöä ovat sosiaaliset suhteet kuten vaikkapa ystävyys tai sukulaisuus ja ystävien ja sukulaisten kanssa elettyjen hetkien ketjut, ei tätä erottelua havaitsejan ja havainnoitavien ulkoisten objektien välillä voida tehdä. Sosiaalisissa tilanteissa ja yhteistoiminnassa syntyvissä kokemuksissa korostuu kokemusten käsitteellistämisen ja tulkinna rakentuva luonne: jaettuna tai toisille kommunikoituna kokemus ei ole ”puhdas” tai alkuperäinen siinä mielessä kuin fenomenologit kokemuksen mieltävät³³¹, vaan se sisältää jo kokijan tulkintaa. Yhteisöllisyyden kokemuksellista puolta ei voida tarkastella ilmiömaailman objektina ja täysin mielestä erotettuna maailman osana, sillä kokija tai kokijat itse ovat kokemustason yhteisöllisyyden muodostumisen välttämätön osa.

Tarkastelen koettua yhteisöllisyyttä kolmen muuttujan avulla: 1) kokija, 2) kokemus ja 3) tulkinta. Kokija ja kokemus ovat yhteisöllisyyden kokemuksen käsitteellisiä ehtoja: jotta yhteisöllisyyden kokemuksia olisi mielekästä pohtia, on oletettava kokeva taho ja jonkinlainen kokemukseksi luonnehdittava havainto tai tapahtuma. Sanallistettuun tai käsitteellistettyyn yhteisöllisyyden kokemukseen kuuluu vääjäämättä tulkinnallinen elementti, mutta tulkinta ei ole kuitenkaan yhteisöllisyyden kokemuksen käsitteellinen ehto. Voi olla, että on olemassa yhteisöllisyyden kokemuksia sellaisenaan (*an sich*), mutta on eri asia, voimmeko tavoittaa niitä millään tieteellisen tarkastelun keinolla. Kun puemme yhteisöllisyyden kokemuksia sanoiksi ja käytämme käsitteitä, teemme aina samalla tulkintoja.³³²

Tarkastelen ensin yhteisöllisyyden kokijaa, ensimmäistä välttämätöntä käsitteellistä ehtoa. Kokija tarkoittaa yhteisöllisyyden *kokemuksen subjektia*. Subjekti voi olla joko yksilö tai ryhmä. Yksilö voi olla yhteisöllisyyden kokemuksen subjekti sillä perusteella, että vaikka kokemukset ovat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuvia, niiden kehollisena ja mielellisenä kokijana on viime kädessä yksilösubjekti³³³, koska vain yksilöllä on kokeva mieli. Ryhmästä voidaan puhua yhteisöllisyyden kokemuksen subjektina vain metaforisesti, kun yksilökokijat kokevat saman tilanteen tai kokevat sen ryhmänä. Tällöinkin kollektiivin kokemukset palautuvat viime kädessä yksilöiden kokemuksiin.³³⁴

Toinen vaihtoehto on olettaa ryhmän olevan jäsenten kokemuksiin palautumaton instanssi, jolloin ryhmän partikulaarista kokemuksesta voitaisiin puhua silloinkin, kun yksikään sen jäsenistä ei yksilönä koe

arvioitavaksi, jolloin on keskitytty usein kokemuksen sisältöön. Sisältö voi tarkoittaa sitä, miten kokemuksissa maailma ja todellisuus manifestoituvat kokijalle, joka muistinsa, tunnistamiskykynsä ja kuvailun avulla ilmaisee sen muille. The Oxford Dictionary of Philosophy 2008, 125–126; SILINS 2015.

³³¹ Ks. MIETTINEN, PULKKINEN ja TAIPALE 2010.

³³² Kykyä itsensä, oman toiminnan ja ajattelun tulkintaan, voidaan pitää ihmistä määrittävänä ja esimerkiksi muista eläimistä erottavana piirteenä. NIINILUOTO 2015, 63.

³³³ Kokijana voi olla myös yksilö, joka ei ole täysivaltainen toimija siten, että täyttäisi toimijuuden käsitteellisiä ehtoja. Ulkopuolelta kokijan kokemus voidaan tunnistaa kokemustason yhteisöllisyydeksi, mutta ei välttämättä yhteisöllisyyden kokemukseksi.

³³⁴ Kollektiivisesta kokemuksesta tähän.

vastaavaa. Esimerkiksi Björn Pettersson esittää vaihtoehdon, jossa ryhmä itsessään voi olla kärsimyksen subjekti ilman, että kukaan yksittäinen ryhmän jäsen kärsii. Näin olisi vaikkapa tilanteessa, jossa ryhmää kollektiivina loukattaisiin esittämällä siitä halventavia väitteitä. Tällöin kärsimyskokemuksen aiheuttaja olisi ryhmän ulkopuolinen subjekti, joka heikentäisi ryhmän toimintaedellytyksiä ryhmänä esimerkiksi luomalla tai vahvistamalla negatiivista stereotypiaa ryhmästä.³³⁵ Petterssonin muotoilun mukaan kokija on ryhmä, kokemus on ryhmän ulkopuolelta aiheutettu, ja kokemus tulkitaan ryhmässä kärsimykseksi. Petterssonin esimerkkiä vastaan voidaan sanoa, että kollektiivin loukkaaminen on kollektiivin jaetun sosiaalisen identiteetin loukkaamista, mikä aiheuttaa yksilöjäsenille kärsimystä *ryhmänsä edustajina*.³³⁶ Vaikka ryhmän jäsenet eivät yksityishenkilöinä kärsisi, ryhmän kärsimys edellyttää, että ryhmän jäsenet tulkitsevat ryhmänsä kärsivän.

Miten Petterssonin esitystä voisi soveltaa ryhmään yhteisöllisyyden kokemuksen subjektina? Ryhmän kokema yhteisöllisyys voisi aiheutua esimerkiksi suuremman ryhmän yhteisöllisistä toimintaprosesseista, jolloin pienemmän ryhmän yhteisöllisyyden kokemuksen saisi aikaan jokin sen ulkopuolinen asia tai toimija. Esimerkiksi paikkakunnalla vieraileva performanssitaiteilijaryhmä voi kokea paikkakunnan taiteilijayhteisön yhteistoiminnallisen tuen ryhmän projektille osoitukseksi taiteilijayhteisön yhteisöllisyydestä. Ryhmä ei miellä kokemaansa yhteisöllisyyttä ryhmänsä sisäiseksi yhteisöllisyydeksi, vaan kokemuksen aikaan saavana tahona on esimerkissä yhteisö, jonka toiminta-alueella ryhmä esiintyisi.

Kokijan yksilö–ryhmä-erottelun lisäksi oleellista on, onko kokija vuorovaikutuksen suhteen sisäpuolinen vai ulkopuolinen, toimija vai toisten toimien kohde. Kokemuksia toisten yhteisöllisyydestä muodostuu niillekin, joita ei oteta yhteistoimintaan mukaan tai ei tunnusteta yhteisön jäseniksi, tai niille, joihin yhteisöllisyyttä luova vuorovaikutus kohdistuu, eli vuorovaikutuksen ulkopuoliselle. Toisaalta esimerkiksi sairaalahoidossa potilas on henkilökunnan työyhteisöön nähden ulkopuolinen, mutta voi silti havaita henkilökunnan keskinäistä vuorovaikutusta ja tulkita heidän vuorovaikutusprosessinsa yhteisöllisyydeksi samalla, kun he toimivat yhdessä parhaalla mahdollisella tavalla auttaakseen potilasta. Potilas on työyhteisön yhteistoiminnan kohde.

Toinen välttämätön osa kokemuksellista yhteisöllisyyttä on *kokemuksen sisältö*, se mitä koetaan. Kokemuksen sisältönä voi olla taju toisten toimijoiden läsnäolosta (*co-awareness*)³³⁷. Tajua toisten läsnäolosta ei vielä riitä tekemään kokemuksesta yhteisöllisyyden kokemusta. Kokemus voi olla esimerkiksi jokin yhdessä koettu tapahtuma, intentionaalista yhteistoimintaa tai jokin abstraktimpi symbolinen tilanne. Jaetut symbolit luovat jaettu

³³⁵ PETERSSON 2016.

³³⁶ Vrt. moraalinen vahvistuminen ja eheä identiteetti Smithin perushyvinä. Sosiaalipsykologista tähän.

³³⁷ ROCHAT 2009.

kokemuksia. Kokemuksella voi olla aiheuttavia syitä tai osatekijöitä. Esimerkiksi kokemuksellista yhteisöllisyyttä voi aiheuttaa ryhmän ulkopuolinen ryhmään kohdistama toimi tai painostus, joka saa ryhmän jäsenet kiinnittämään huomion ryhmän jäsenyyteen, toinen toisiinsa ja ryhmän merkitykseen.

Kolmas kokemuksellisen yhteisöllisyyden tekijä on *subjektin kokemussisällölleen antama tulkinta sen merkityksestä ja arvosta*. Tulkinnan ja arvottamisen voisi mieltää myös yhdeksi yhteisöllisyyden tasoksi, mutta pidän sitä osana kokemuksellisen tason prosesseja, sillä reaali maailmassa kokemusten sisällön ja niiden tulkinnan välistä eroa on vaikea tehdä. Yhteisöllisyyden kokemuksesta puhuttaessa voidaan kokemus sanoittaa esimerkiksi koetuksi ihmisten väliseksi yhteydeksi, yhteenkuuluvuuden kokemukseksi, samankaltaisuudeksi, saman mielisyydeksi tai samankaltaisuuden ja saman mielisyyden paineeksi.

Tässä vaiheessa on syytä tarkentaa käyttämiäni käsitteitä, jotta tiedetään, mihin kokemustason yhteisöllisyydestä puhuttaessa viitataan. Erotan käsitteen *yhteisöllinen kokemus* käsitteestä *yhteisöllisyyden kokemus* ja käsitteestä *kokemus yhteisöstä*. Käsitteet poikkeavat toisistaan erityisesti siinä, kuka tai ketkä ovat kokijoita, mikä on kokemusten sisältö ja miten kokijat ovat suhteessa toisiinsa.

Yhteisölliseksi kokemukseksi voidaan nimittää mitä tahansa useamman kokijan jakamaa kokemusta, jolle on olennaista, että yhteenliittymään kuuluvat kokijat jakavat sen toistensa kanssa. Yhteenliittymän ei tarvitse olla yhteisö. Yhteisöllisessä kokemuksessa kokijalla ei tarvitse olla kokemusta yhteisöllisyydestä eli yhteenliittymän toimintaprosesseista ja niistä muodostuneista kokemuksista. Riittää, että jakaa yhteisöllisen kokemuksen sisällön toisten kanssa. Esimerkiksi, jos jaan artistin tarjoaman parituntisen elämyksen osana konserttiyleisöä, voin pitää elämystä yhteisöllisenä kokemuksena sillä perusteella, että osana yleisöä me kaikki olimme läsnä, kun konsertti tapahtui ja elimme sen läpi yhtä aikaa. Kokemuksen sisällön ei ole pakko kattaa yhteisöllisyyttä prosessina tai vastavuoroisena toimintana, eikä kokijoiden tarvitse tulkita kokemuksiaan samalla tavoin. Tätä voidaan kutsua minä-tilaisessa yhteistoiminnassa syntyneeksi yhteisölliseksi kokemukseksi.

Yhteisöllisyyden kokemus puolestaan tarkoittaa yhteistoiminnan prosesseissa saatua kokemusta, oli kokemuksen sisältö sitten muodostunut yksilön tai ryhmän toiminnassa tai käsitteellistämisen tai merkityksenannon kautta. Termissä yhteisöllisyyden kokemus tai *kokemus yhteisöllisyydestä* tai *koettu yhteisöllisyys* oleellista on kokemuksen sisältönä oleva ilmiö, yhteisöllisyys.

Mikäli konserttiyleisöön kuuluva kuulija saa sairauskohtauksen ja hänen lähellään oleva yleisö ryhtyy toimimaan yhdessä hoitaakseen hänelle apua ja kuljettaakseen hänet pois väkijoukosta, toimijat voivat käsitteellistää yhteistoiminnassa ja kriisin ratkaisemisessa muodostuneet kokemukset yhteisöllisyyden kokemukseksi. Konserttivieraan auttamiseen tarvittavan yhteistoiminnan onnistuminen edellyttää, että toimijat jakavat uskomuksia,

jotka koskevat tilannetta ja auttamisen tarvetta. Jotta ihmiset ryhtyisivät toimimaan, heidän on uskottava vierustoverin olevan avun tarpeessa ja pidettävä avun tarpeessa olevan auttamista hyvänä ja tavoiteltavana asiana jostakin syystä. Nämä tilannetta koskevat uskomukset ja arvostukset voivat olla auki lausumattomia, mutta ne ovat välttämätön osa yhteistoimintaan ryhtymisen edellytyksiä.³³⁸

Yhteisöllisyyden kokemuksen ulkopuolelle jäävät konserttivieraat, jotka eivät tulkitse toisen konserttivieraan tärinää ja raajojen nykimistä sairauskohtaukseksi, vaan vaikkapa konserttivieraan kokonaisvaltaiseksi eläytymiseksi. Siksi he eivät ryhdy myöskään toimimaan apua antaakseen, ellei joku saa heitä muuttamaan uskomuksiaan, ja jäävät yhteisistä ponnisteluista muodostuvan yhteisöllisyyden kokemuksen ulkopuolelle. Ne konserttivieraat, jotka mieltävät konserttitilanteessa tehtäväkseen omasta viihtyisyydestään ja elämyksestään huolehtimisen tai toisille mahdollisimman vähäisen häiriön aiheuttamisen, ovat hitaampia tarkkailemaan ympäristöään, muodostamaan sitä ja toisten tarpeita koskevia käsityksiä ja ryhtymään auttamistoimintaan. Näin ihmisten uskomukset ja intressit mutta myös persoonallinen reagointinopeus voivat vaikuttaa siihen, jäävätkö he osattomiksi esimerkkitalanteessa toteutuneesta yhteisöllisyyden kokemuksesta.

Yhteisöllisyyden kokemus muistuttaa uskonnollista kokemusta siinä, että tulkinnallinen elementti sisältyy kokemukseen itseensä.³³⁹ Tulkinta puolestaan edellyttää käsitteellistämistä eli kokemuksia koskevien käsityksien ja uskomuksien tietoista muodostamista.³⁴⁰

Yhteisöllisyyden kokemus rakentuu ja vahvistuu paitsi aktiivisen yhteistoiminnan myös tiedostamattomien ryhmäprosessien voimasta. Esimerkiksi yhteisössä muodostuvaa yhteisöllisyyden kokemusta voivat rakentaa tai ylläpitää yhteisön määritelmällisten ehtojen osa-alueet. Yhteisöllisyyden kokemus voi rakentua toimijoiden keskinäisen tunnustamisen varaan (*reciprocal recognition*), toisiin toimijoihin liittymisen varaan, jolloin oleellisia ovat henkilökohtaiset suhteet (esim. ystävyyteen perustuvat yhteisöt, kaveriporukat, gurun seuraamiset, fanittamiset jne.). Kokemuksen perustana voi olla myös yhteenliittymän jatkuvuus, kuten sen historia ja visioitu tulevaisuus (esimerkki, yhteenliittymän narraatio

³³⁸ List ja Pettit (2011, 33–34) esittävät vastaavan pelastustoimintaesimerkin, mutta eivät edellytä toimijoilta yhteistä halua tai uskomusjärjestelmää. Toimijat voivat osallistua pelastustoimintaan, jossa toimijoilla on yhteinen intentio, vaikka heillä ei olisi mitään uskomusjärjestelmää tai yhteistä halua. Uskomusjärjestelmä tai yhteinen halu tarvittaisiin, jotta toimijat muodostaisivat keskenään ryhmätoimijan. Tämä on kuitenkin määritelmänä turhan tiukka ja perustuu rajattuun käsitykseen yhteisestä halusta. Uskomusjärjestelmän ei tarvitse olla yhdessä luotu ohjatakseen toimijoiden yhteistä pelastustoimintaa ryhmänä, vaan kyseessä voi olla laajemmin kulttuurissa jaetut käsitykset.

³³⁹ Uskonnollinen kokemus, ks. TAVES 2009. Kokemuksesta esim. JANACK 2012 ja MÄÄTTÄNEN 2009.

³⁴⁰ Fenomenologian ydinkysymyksiin kuuluu kokemusten rakenteen ja kokevan subjektin luonne ja kokevan subjektin suhde toisiin kokijoihin ja kokemusten jakaminen. Ks. MIETTEINEN, PULKKINEN & TAIPALE (toim.) 2010, 20–22.

identiteetin rakennusaineena). Vuorovaikutus yhteenliittymän jäsenten kesken luo ja ylläpitää paitsi yhteistoimintatilan mutta myös luo yhteisyyttä ja yhteenkuuluvuutta hienovaraisten sosiaalipsykologisten prosessien kautta.

Esimerkiksi kuorolaulamisen muodostama yhteisöllisyyden kokemus ei tyhjene pelkkään yhteiseen tavoitteeseen ja sen eteen ponnisteluun yhdessä taikka kuorolaisten vahvistuviin keskinäisiin sosiaalisiin suhteisiin, vaan harjoituksissa aikaansaattava äänten yhteensovittaminen, yhteinen hengitys ja samankaltaiset lauluasennot, vokaalien ja konsonanttien muodostamisen tavat luovat kaikki yhteisyyden kokemusta. Kuorolaulussa jokainen laulaja luopuu yhdessä laulaessaan jostakin omastaan, kuten persoonallisesta tyylistään, mutta samalla saa toisista laulajista tukea ja vahvistusta äänelleen ja teoksen tekemiselle.³⁴¹

Toimijan merkityksiä rakentaa ja ylläpitää jokin tai jotkin tai kaikki yhteisön määritelmällisistä ehdoista (luku 4): toiset toimijat ja heidän tunnustuksensa (esikuvia, idoleita, henkilökohtaiset suhteet), yhteenliittymän jatkuvuus eli sen historia ja tulevaisuus (vuorovaikutus yhteenliittymässä, yhdessä toimiminen, kommunikointi tai kokoontuminen yhteen), yhteenliittymän eetos (yhteenliittymän olemassaolon selitys, intressit, tavoitteet, keinot, arvot tai normit). Yhteisössä rakentuvaan yhteisöllisyyden kokemuksen yhteen liittävän merkityksen lisäksi toimija tietää tai uskoo merkitysten olevan jaettuja yhteisön toimijoiden kanssa.³⁴²

Kokemustason yhteisöllisyys voi olla myös *kokemusta yhteisöstä*, kun yhteisölliset prosessit ja yhteistoiminta tapahtuvat jossakin yhteisössä. Kokemus yhteisöstä voi sisältää yhteenkuuluvuuden tunteen³⁴³. Kokemuksia yhteisöstä voivat saada myös yhteisön ulkopuoliset, kun he ovat tekemisissä yhteisön edustajien kanssa. Yhteisöllisyyden kokemuksen käsite ei kata kaikkia yhteisössä tapahtuvia tai yhteisöä koskevia kokemuksia.

Esimerkiksi Antonilla voi olla kokemus konsertoivan artistin järjestäytyneestä faniyhteisöstä. Kokemus voi koostua yhteisön luomista rakenteista tai instituutioista kuten fanisivustoista ja niillä käytävistä keskusteluista tai muodostua esimerkiksi faniyhteisön jäsenen kuulemisesta, tarkkailemisesta tai hänen kanssaan keskustelemisesta. Tämä ei vielä muodosta Antonille *yhteisöllisyyden kokemusta* siinä toiminnallisessa merkityksessä, että Anton olisi kokenut jotakin faniyhteisön sisäisistä toimintatavoista, mikäli Anton ei ole osallistunut yhteisön toimintaan. Jos Anton osallistuu faniyhteisön toimintaa, silloin hänelle muodostuu

³⁴¹ Kuorolaulun sosio-musiikillisista tekijöistä, ks. BREWER & GARNETT 2012.

³⁴² Esimerkiksi Benedict Anderson esittää *Imagined communities* –teoksessaan, että kansakunnat ja siten myös nationalismi muodostuu kuvitellun yhteyden varaan. Kuvitellun yhteyden varaan rakentuneet yhteisöt hän erottaa kasvokkain tapahtuvassa vuorovaikutuksessa elävistä yhteisöistä. Kuvitelman sisältönä on oletus laajemman ihmisjoukon jakamasta yhteydestä ja veljeydestä. ANDERSON 1983, 5–7.

³⁴³ Toisin kuin Nivala (2008, 50), joka muotoilee yhteisön kriteereiksi kokemuksen yhteisöstä, joka voi sisältää yhteenkuuluvuuden tunteen tai ei, yhteisöä yhdistävän (alueellisen, muodollisen, vuorovaikutuksen, kulttuurisen tai ideologisen) tekijän, jonka perusteella määräytyy yhteisön tyyppi (ulkonainen alueellinen, ulkonainen muodollinen, toiminnallinen tai symbolinen).

kokemuksia kyseisen yhteisön toiminnallisesta yhteisöllisyydestä tai käsitys siitä, että hän on faniyhteisön jäsen. Kokemus yhteisöstä voi olla yksilösubjektin kokemus, jonka sisältönä on yhteisön edustajan tapaaminen tai kasvokkain tai mediavälitteisesti.³⁴⁴

Kokemuksia yhteisöstä voi muodostua myös sellaiselle yhteisöön kuuluvalla tai siihen kuulumattomalla subjektilla, joka ei ole täydessä mielessä toimija. Tällaisia ei-toimijoita ovat esimerkiksi pienet lapset, vakavasti vammaiset tai vanhuuden tai sairauden heikentämät ihmiset, joiden kyvykkyys toimia yhdessä toisten kanssa tai rationaalisuus ovat puutteelliset ja jotka ovat pääasiassa toisten toiminnan kohteita.³⁴⁵

Kokemuksia yhteisöstä voi olla ilman, että kykenee käsitteellistämään kokemuksiaan tai ilman, että kykenee osallistumaan yhteistoimijana yhteistoimintaan. Yhteisökokemuksen muodostuminen edellyttää kuitenkin kahta useampaa toimijaa, jotka voivat olla kaikki joko saman yhteisön jäseniä tai yksi kolmesta voi olla myös yhteisön ulkopuolinen.

Taulukko 9. Koettu yhteisöllisyys

	kokeva subjekti	kokemuksen sisältö	kokijoiden suhde
yhteisöllinen kokemus	monta yksilöä, kollektiivi	kokijoiden kanssa jaettu kokemus	joukko-/ ryhmä-/ yhteisösuhte
yhteisöllisyyden kokemus	yksilö	yhteisöllinen prosessi, yhteistoiminta, sen synnyttämät vaikutukset	yhteistoimintasuhde/ jaettu yhteisön jäsenyys
	monta yksilöä		
kokemus yhteisöstä	yksilö	yhteisön keskinäinen vuorovaikutus, yhteisön edustajan kohtaaminen, yhteisön rakenne	yhteisön jäseniä, yhteisön jäsen ja ulkopuolinen

Kokemustason yhteisöllisyys tai kokemuksellinen yhteisöllisyys on yläkäsite, joka kattaa yhteisöllisen kokemuksen, yhteisöllisyyden kokemuksen ja kokemuksen yhteisöstä. Koetun yhteisöllisyyden piiriin kuuluvat läpi eletyt, toisten kanssa jaetut tilanteet.

Koska toiminnallisen tason yhteisöllisyyden ehtoihin kuuluu me-tilaisuus, voidaan perustellusti kysyä, mikä tekee jostakin tilanteesta tai kokemuksesta

³⁴⁴ Kokemus yhteisöstä on tässä neutraali ilman normatiivisia tai laadullisia oletuksia. Esimerkiksi MacMillanilla ja Chavisilla arvottamisen taso on mukana yrityksessä määritellä yhteisön tunnetta. Yhteisön tunne (sense of community) rakentuu heidän mukaansa neljästä osasta: 1) *sense of membership* eli ryhmän jäsenyyden tunteesta, 2) *influence* eli yksilön uskuksesta mahdollisuuteensa vaikuttaa lopputulokseen, 3) *integration and fulfillment of needs* eli henkilön mahdollisuudesta täydentää ryhmää omilla taidoillaan ja kyvyillään ja 4) *shared emotional connection* eli jaetusta tunneyhteydestä yhteisön jäsenten kanssa, jonka henkilö kokee miellyttävänä ja nauttii osallistumisesta yhteistoimintaan ja toisten hyväksynnästä. MACMILLAN & CHAVIS 1986, 6–22; BRUHN 2005, 15.

³⁴⁵ Tämä eroaa kuitenkin esimerkiksi Edmund Husserlin yhteisöajattelusta, jonka mukaan lapsen kokemus todellisuudesta on yhteisöllinen ennen kuin hänelle kehittyy moraalitajua: lapsi on osa meitä ennen kuin tulee minäksi. Ks. MIETTINEN 2010, 157–158. Kokemus todellisuudesta voi olla kehittymättömän mielen teorian vuoksi symbioottinen, mutta ei välttämättä yhteisöllinen.

me-kokemuksen, joka erottuu minä-kokemuksesta. Millä perusteella kokevan subjektin voi sanoa olevan kollektiivinen me eikä individuaalinen minä?

Varhaisen fenomenologista sosiaalipsykologiaa kehittäneen Gerda Waltherin esittämän jäsenyyksen mukaan me-kokemuksen muodostuminen edellyttää, että kokijat, joita on oltava vähintään kaksi, ovat tietoisia erillisyydestään eli minä-toinen -erottelusta. Walther erottelee neljä havaitsemisen vaihetta me-kokemuksen syntymisessä. Me-kokemus edellyttää ulkoista kokemuksen kohdetta eli objektia. Ensimmäisessä havaitsemisvaiheessa kokijat havaitsevat tämän kohteen samaan aikaan. Toiseksi kokijat havaitsevat toisten havainneen saman kohteen. Kolmanneksi kokijat havaitsevat toisten havainneen heidän oman kokemuksensa ja suhtautuvat siihen empaattisesti. Neljänneksi kokijat havaitsevat toistensa havainneen, että he ovat havainneet toistensa kokemukset ja suhtautuneen siihen empaattisesti eli vaiheen (3). Näiden pienien ja toisinaan heikosti tiedostettujen vaiheiden läpi elämisestä syntyy Waltherin mukaan me-kokemus, joka yhdistää toimijoita.³⁴⁶

Waltherin (kausaalinen) erottelu koskee yhdessä läpi elettyjä tilanteita, jossa kokijoilla on sama jollakin ajanhetkellä tapahtuva ja ulkoinen kokemuksen sisältö. Sisältö kattaa samanaikaisen havaintokokemuksen lisäksi toisten kokijoiden havainnot samanaikaisesta havaitsemisesta ja myötämielisestä suhtautumisesta havaituksi tulemiseen. Myötämielinen suhtautuminen on jo jaetulle kokemukselle annettua arvottavaa tulkintaa, mikä tässä esitetään kokemuksen määritelmällisenä osatekijänä. Käsitteellisesti me-kokemukseen kuuluu kokijat, jotka tekevät toisiaan, toistensa havaitsemistoimintaa ja havaintojen kohdetta koskevia havaintoja.

Me-kokemus voi olla myös jatkuva, jos kokemuksen sisältönä on me-kokijoiden jakama yhteistoiminta. Silloin toimijat kokevat yhteistoimintansa me-tilaisuutena. Me-tilaisessa yhteistoiminnassa muodostuva kokemus voi olla merkitykseltään kokijoilleen heidän tulkinnastaan riippuen merkityksetön, arvokas tai ei-toivottu. Kokemuksen arvottamisprosessi olevan me-kokemuksesta erillinen, minkä perusteella kokemukselle annettu arvo ja merkitys voi vaihdella kokijasta ja tilanteesta riippuen.

Jos kokijoita on useampia, mutta kokijoilta puuttuu tietoisuus erillisyydestä (vrt. Walther), kyseessä on symbioottisen yhteisöllisyyden kokemus. Tässä kokija tulkitsee kokemuksensa olevan myös muiden kanssakokijoiden kokemus, eikä kyseenalaista tulkintaansa. Symbioottisen yhteisöllisyyden kokemus vahvistaa me-tilaista yhteistoimintaa symbioottiseksi yhteistoiminnaksi.³⁴⁷

³⁴⁶ LÉON & ZAHAVI 2016, 230–232.

³⁴⁷ Sosiaalipsykologiassa on todettu ryhmän vahvan käsityksen meistä heikentävän itsen ja minän rajoja, mikä nopeuttaa tunteiden, asenteiden ja uskomusten leviämistä ryhmän sisällä. Staub kuvaa tyypillistä ryhmän psykologista prosessia, jossa ”[t]he boundaries of the self are weakened. The ”I” becomes embedded, enveloped, and defined by the ”we.” STAUB 2007, 238. Yksilötoimijuuden hävittävästä symbioottisesta me-tilaisuudesta kirjoittaa HALLAMAA 2017, 118.

Edellyttääkö kokemustason yhteisöllisyydestä puhuminen, että on jokin jaettu kokemus-tapahtuma tai objekti tai kokemuksellista jakamista? Käsitteellisesti se ei ole välttämätöntä. Ihmisten voidaan ajatella liittyvän yhteen esimerkiksi yhteen liittävien ulkoisten tai sisäisten seikkojen vuoksi, jotka voivat myös muodostaa käsitteellistettyjä kokemuksia vahvasta yhteydestä. Esimerkiksi personalistit pitävät ihmisten jakamaa eksistentiaalista kokemusta ja vastavuoroista toisten persoonien toteutumista tukevaa toimintaa kommuuniona, kokemuksena ja käsityksenä ihmisten välisestä syvästä yhteydestä, jolla on eettisiä ulottuvuuksia. Olemiseen ja ihmisyyteen perustuva yhteys tai yhteisyys on kuitenkin sen ihanteellisesta universalismista huolimatta käsitteellisesti rajoittavampi ja tällä perusteella eri asia kuin toimijuuskeskeinen yhteisöllisyys, jonka ehtoja olen tässä määritellyt, sillä se sisältää eettiseksi velvoitteiksi käsitettäviä arvottavia vaatimuksia kumppanuudesta ja rakastamisesta ja keskinäisestä jakamisesta.³⁴⁸

Koetun yhteisöllisyyden ehtoja erittelemällä selviää myös, miten yhteisön ja yhteisöllisyyden käsitteet eroavat toisistaan: yhteisön ehtona on käsitys sen jatkuvuudesta ja jäsenyyden tunnistaminen ja tunnustaminen, kun taas koetun yhteisöllisyys voi olla hetkellistä ja kontingenttia. Koetussa yhteisöllisyydessä jäsenten keskinäinen itsensä ja toisten tunnistaminen yhteenliittymän jäseneksi ei myöskään ole välttämätöntä. Toiminnallisen yhteisöllisyyden kokemiseen riittää, että toimija on tietoinen osastaan yhteistoimijana ja jonkin yhteistoimintaa sisältävän tilanteen olemassaolosta.³⁴⁹

Kokemuksellisen tason yhteisöllisyys voi ilmetä myös yhteisöön kuulumisen kokemuksena. Jaettua surua ilmaistaan onnettomuuden tai väkivallanteon jälkeen kokoontumalla samoille julkisille paikoille. ”Tuntui tärkeältä konkretisoida asiaa tulemalla kaupungille ja olemalla osa kaupunkiyhteisöä”, sanoi turkulainen Emmi Hiivola Turun puukkoiskun jälkeen elokuussa 2017 Salon Seudun Sanomille.³⁵⁰ Yhteisessä tilassa koettu tunne yhdistää samaa tilaa asuttavia ihmisiä ja luo tajun kaupungista yhteisönä.

³⁴⁸ “What humans experience in their social interactions that sets them apart as persons is the relating at a deeper level of intersubjective understanding, what some personalist call ”communion”. Personalist theorists define communion as a type of shared human existence and reciprocal action that advances the personal fulfillment of those involved through relationships of mutual confirmation and affirmation. Communion involves the mutual giving of personal selves as gifts of fellowship and love for the good of each person concerned.” SMITH 2010, 68.

³⁴⁹ Bill Wringe argumentoi Christopher Kutzin yhteistoiminnan määrittelyn perusteella, ettei osallistujan tarvitse välttämättä tietää, keitä muut toimijat ovat tai tunnustaa ja tunnustaa toisiaan yhteistoimijoina muodostaakseen intention osallistua toimintaan. Riittää, että yhteistoimijalla on käsitys yhteisestä hankkeesta. WRINGE 2006, 381.

³⁵⁰ Ks. Salon Seudun Sanomat 19.8.2017 ja Satakunnan kansa 20.8.2017.

5.5 Yhteisöllisyyden toteutuminen

Esitän vielä kootusti tässä luvussa muotoilemani yhteisöllisyyden ennakkoehdot, toiminnalliset ehdot ja koetun yhteisöllisyyden ehdot. Yhteisöllisyyden käsite sisältää ennako-oletuksena ajatuksen suotuisista olosuhteista, joissa sosiaalisuutensa vuoksi toistensa seuraan pyrkivät ihmiset voivat olla vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Yhteisöllisyyden ennakkoehdoiksi sanoitin seuraavat kolme yhteistoimintaa mahdollistavaa tekijää:

- 1) On ihmisiä, jotka ovat sosiaalisesti suuntautuneita;
- 2) Ulkoiset materiaaliset olosuhteet mahdollistavat yhteydet toisiin ihmisiin;
- 3) Sosiaaliset tilannetekijät muodostavat toimintaympäristön, joka ei estä yhteistoiminnan mahdollistumista.

Vuorovaikutusta ja yhteenliittymiä ei synny ilman yhteistoimintaa. Toiminnallisen yhteisöllisyyden muotoutumisen ehdoiksi muotoilin seuraavat askeleet:

- 4) Toimijat tunnustavat toisensa yhteistoimijoiksi.
- 5) Yhteistoimijat mahdollistavat tai tunnistavat vähintään jaetun intention edistää jotakin yhteistä hyvää.
- 6) Yhteistoimijat sitoutuvat toiminnan tavoitteeseen ja keinoihin ja tekemään osansa.
- 7) Yhteistoimijat luottavat operationaalisten yhteistoimijoiden pyrkivän tekemään osansa.

Jotta toiminnallisen tason yhteisöllisyyden ehdot pysyisivät voimassa, toimijoiden on sitouduttava paitsi *yhteistoiminnan tavoitteisiin* ja *eetokseen* myös *toisiinsa yhteistoimijoina*. Luottamus yhteen nivoutuvien intressien mielessä mahdollistaa yhteistoiminnan jatkuvuuden. Siksi muotoilin toiminnallisen yhteisöllisyyden jatkuvuuden ehdoiksi, että

- 8) Yhteistoimijat sitoutuvat joko a) toisiin toimijoihin, b) eetokseen tai c) molempiin.
- 9) Luottamusta yhteen nivoutuvien intressien merkityksessä muodostuu yhteistoimijoiden välille.

Näissä yhteistoimintasuhteissa syntyy kokemuksia paitsi yhteistoimintaan osallistuville yksilöille ja yhteenliittymille, myös sitä sivusta seuraaville ja ei-toimiville jäsenille. Näiden kokemusten muodostumisessa sisällön ja kokijan lisäksi erotin omaksi elementikseen kokemuksen arviointiprosessin. Vaikka ehdot täytyisivät ja toimijat kokisivat yhteisöllisyyttä, he voivat silti arvottaa kokemuksensa eri tavoin. Koettua yhteisöllisyyttä voidaan eritellä kiinnittämällä huomio kolmeen tekijään: kokijaan, kokemukseen ja tulkintaan. Yhteisöllisyyden kokemus tarkoittaa, että

- 10) Yksilö tai ryhmä kokee yhteistoiminnan tai tapahtuman ja
- 11) Kokija/(t) tulkitsee/(vat) kokemuksensa yhteisöllisyyden kokemukseksi.

Yhteisöllisyyttä, sen muodostumista, hajoamista ja näihin vaikuttamista ja niiden vaikutuksia ihmisiin, tarkastelen edellä esittämäni kolmitasoisen

yhteisöllisyyden määritelmän avulla. Yhteyttä ja yhteenkuuluvuutta voi kokea, vaikka toiminnallista yhteisöllisyyttä ei ilmenisikään, mutta silloin ei ole kyse yhteisöllisyydestä.

Näiden ehtojen avulla voidaan sanoa, milloin on kyse yhteisöllisyydeksi nimettävästä toiminnallisesta ja koetusta ilmiöstä. Ehdot eivät kuitenkaan vielä kerro, miten yhteisöllisyys toteutuu tai mitä yhteisöllisyys toteutuessaan saa aikaan. Esimerkiksi kokemus yhteisöstä voi toimia ihmiselle mahdollistavana tai estävänä ennakkoehtona, joka vaikuttaa siihen, miten hän liittyy yhteistoimintasuhteisiin toisten kanssa. Toiminnassa toteutuva yhteisöllisyys puolestaan luo sosiaalisia tilanteita ja systeemisiä tekijöitä, jotka mahdollistavat tai estävät tulevaa yhteistoimintaa ja toimijoiden sitoutumista siihen. Näin jonakin aikana toteutuva yhteisöllisyys vaikuttaa siihen, miten tuleva yhteisöllisyys mahdollistuu.

Ennakkoehdot, toiminnalliset ehdot ja kokemukselliset ehdot vaikuttavat myös toisiinsa. Yhteisöllisyys ei toteutuessaan ole staattinen asiantila, vaan dynaaminen prosessi, joka on laadultaan erilaista sen mukaan, miten kauan tai lyhyen aikaa se kestää. Mahdollistavat ehdot edistävät yhteisöllisyyden ajallista jatkuvuutta tai niiden toteutumattomuus heikentää jatkuvan yhteisöllisyyden muodostumisen mahdollisuutta.

Taulukko 10. Yhteisöllisyyden laadut toteutuvien ehtojen mukaan

	<i>toiminnallinen</i>	<i>koettu</i>	<i>yhteisöllisyyden laatu</i>
<i>hetkellinen</i>	hetkellinen toiminnallinen yhteisöllisyys: ehdot 1-3 toteutuvat, ehdot 4-7 toteutuvat kertaluontoisesti		hauras
		hetkellinen koettu yhteisöllisyys: ehdot 1-2 toteutuvat ja ehdot 10-11 toteutuvat kertaluontoisesti	
<i>toistuva</i>	toistuva toiminnallinen yhteisöllisyys: ehdot 1-3 toteutuvat, ehdot 4-7 toteutuvat useamman kerran, ehdot 8 ja 9 toteutuvat		joustava: toiminnassa rakentuva
		toistuva koettu yhteisöllisyys: ehdot 1-2 toteutuvat ja 10-11 toteutuvat useamman kerran	joustava: koettujen tapahtumien tai symbolien varaan rakentuva
<i>jatkuva</i>	jatkuva toiminnallinen ja koettu yhteisöllisyys: ehdot 1-11 toteutuvat		tiivis

Taulukossa 10 näkyy, miten toteutuvan yhteisöllisyyden hetkellisyydestä, toistuvuudesta tai jatkuvuudesta riippuu, millaista yhteisöllisyys on laadultaan. Hetkellinen toiminnallinen ja hetkellinen koettu yhteisöllisyys

ovat sidoksisuudeltaan hauraita. Toistuva yhteisöllisyys on joustavampaa, ja jatkuva yhteisöllisyys on puolestaan tiivistä.

Toimijat ja kokijat voivat arvottaa erilaisia yhteisöllisyyden toteutumistapoja myönteisiksi tai kielteisiksi tai merkityksettömiksi. Arviointi voi kohdistua joko toimintaan, kokemuksiin, tavoitteiden onnistumiseen ja sen perusteena eli vertailukohtana voivat toimia vaikkapa odotukset, toimijan omat tai toisten preferenssit ja intressit tai yhteenliittymän eetos.

III OSA: RAJOJEN ANALYYSI

6 Ihmisen perushyvät ja yhteisöllisyys

Ihmisen perushyvät yhdessä osoittavat ja auttavat toteuttamaan todellista päämääräämme: henkilökohtaista kukoistusta, syvää onnellisuutta, menestystä, hyvinvointia, eudaimoniaa, hyvin elettyä elämää. - - Jokainen perushyvästä on välttämätön mutta ei riittävä ehto ihmispersoonan kukoistukseen. Ne tarjoavat valtatiet, joita kautta yksittäinen ihmisen menestymisen tai onnellisuuden tavoite saavutetaan. Kukoistaminen koostuu noita valtatietoja pitkin ajamisesta. Minkä tahansa yksittäisen perushyvän saavuttaminen tukee osaltaan onnellisuutta ja hyvinvointia. Mutta kun tarkastellaan jonkun henkilön elämää kokonaisuutena, kaikilla kuudella perushyvällä on merkitystä. Todellinen ihmispersoonan kukoistamisen päämäärä edellyttää, että kaikki kuusi perushyvää toteutuvat merkittävässä määrin, sillä ne yhdessä muodostavat kukoistamisen. Minkä tahansa perushyvän saavuttamisessa epäonnistuminen rajoittaa vakavasti henkilökohtaista kukoistamista.³⁵¹

Vastaan tässä luvussa tutkimuskysymykseen, millaisin ehdoin yhteisöllisyys tukee ihmisen hyvää ja miten se kääntyy ihmisen hyvää tuhoavaksi tai estäväksi. Luvussa 3.2 esitin Christian Smithin määrittelemät ihmisen toimintaa motivoivat perushyvät. Perushyviä ovat tiivistetysti turva, tieto, identiteetti ja itsetuntemus, toimijuus, moraalidentiteetti ja hyväksyntä, kuuluminen ja rakkaus. Koska ihmisen kukoistaminen eli ihmisen hyvä toteutuu vain perushyviä tavoittelemalla³⁵², tutkin tässä luvussa ihmisen perushyvien tavoittelemisen, toteutumisen ja yhteisöllisyyden suhteita.³⁵³

Yhteisöllisyydeksi kutsuttu ilmiöprosessi voi toteuttaa, edistää, mahdollistaa, edellyttää, estää tai tuhota ihmisen perushyvien toteutumismahdollisuuksia. Yhteisön tai yhteenliittymän eetos ja toimintatavat voivat esimerkiksi rajata sitä, millaista tietoa maailmasta ihmisillä on saatavissa, eli vaikuttaa tiedon ja sen perusteella muodostettavien käsitysten sisältöön. Toiminnallisella yhteisöllisyydellä on myös sekä mahdollistava että estävä vaikutus ihmisen toimijuuden harjoittamiseen³⁵⁴. Samat tekijät, jotka mahdollistavat yhteisöllisyyttä, mahdollistavat myös ihmisen fyysistä selviytymistä, turvaa ja mielihyvää, mahdollisuutta kokea rakkautta ja rakastaa. Toisaalta toimijalla on oltava ihmisen perushyviin lukeutuvaa tietoa todellisuudesta, jotta toiminnallisen yhteisöllisyyden ehdot täyttyvät ja toimijat voivat sitoutua toisiinsa toimijoihin tai yhteistoiminnan eetokseen.

³⁵¹ SMITH 2015, 197. Suom. kirjoittaja.

³⁵² Kukoistus ei ole emergoituvaa, vaan perushyvät ja niiden tavoittelu kukoistamisen välttämättömiä konstituentteja. Kukoistus tarkoittaa hyvin elettyä elämää kokonaisuudessaan, *eudaimonia*.

³⁵³ Perushyvästä jokaisella on niin monitahoinen suhde yhteisöllisyyteen, että analyttistä selkeyttä yhteisöllisyyden ihmisen hyvää edistävästä tai estävästä vaikutuksista on mahdotonta saavuttaa täsmällisiä riittäviä ehtoja muotoilemalla.

³⁵⁴ Yhteistoimintatilojen suhteesta toimijuuteen ks. esim. HALLAMAA 2017, 119.

Jotakin ihmisen perushyvien ja yhteisöllisyyden suhteista voidaan kuitenkin saada irti, kun syvennytään siihen, millaisessa suhteessa ne ovat ihmisen toimintaan ja yhteistoimintaan. Pyrin siksi ensin kuvaamaan ihmisen perushyvien ja yhteisöllisyyden kaksijakoista suhdetta toimintaan. Syvennyn sitten perushyvien keskinäisiin suhteisiin ja niiden merkitykseen sekä toimintaa ohjaavina intresseinä että toteutuvina asiantiloina. Yhteisöllisyyden ja perushyvien rajoja tarkastelen sekä perushyvien että niiden vastakohtaisten perustavien ei-hyvien avulla.

Käännän alkuperäisen kysymyksenasetteluni yhteisöllisyyden ihmisen hyvää rajoittavista ehdoista nurin päin ja kysyn kolmannessa alaluvussa *reductio ad absurdum* -päätelyn avulla, mitä yhteisöllisyyden toteutumisen ehdoille tapahtuisi, jos perustavat ei-hyvät olisivat voimassa. Sen jälkeen erittelen perushyviä ennakkoehtoina sille, että yhteisöllisyyden tavoittelemisen on ylipäätään mahdollista, ja sitä, miten toteutuva yhteisöllisyys vaikuttaa ihmisen perushyvien ja ei-hyvien tavoitteluun.

6.1 Perushyvien ja yhteisöllisyyden analogisuus

Perushyvät ovat Smithin määritelmän mukaan inhimillistä toimintaan motivoivia intressejä, jotka mahdollistavat kukoistamisen, mutta myös toteutuvia asiantiloja. Näiden asiantilojen toteutumiseen vaikuttavat sekä ihmisen toiminta että toimijasta riippumattomat tekijät.

Edellisessä luvussa 5 yhteisöllisyyden ehtojen muotoilut osoittivat, että yhteisöllisyyttäkin saadaan aikaan ja ylläpidetään toiminnalla ja että yhteisöllisyys toteutuu jatkuvammassa toiminnassa asiointiloina. Näyttää siltä, että sekä perushyvät että yhteisöllisyys toteutuvat dynaamisessa toiminnassa ja staattisina asiointiloina. Molempia puolia on käsiteltävä, mikäli ilmiöiden toteutumisen mahdollisuuksia halutaan ymmärtää eikä ainoastaan keskittyä käsitteiden ideatasoon.

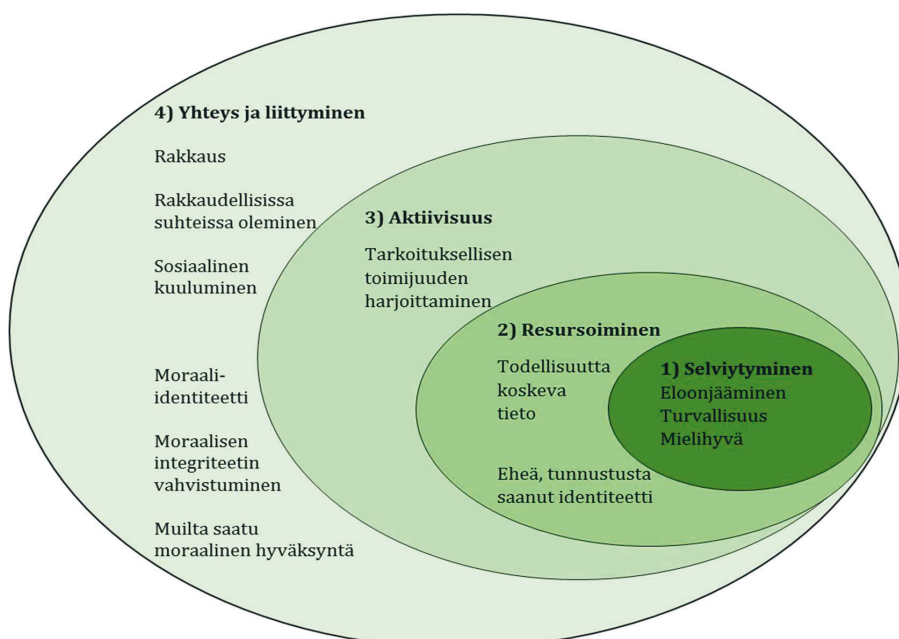
Perushyvien toteutuminen muistuttaa monella tavalla yhteisöllisyyden toteutumista. Sekä perushyvillä että yhteisöllisyydellä on niiden ilmenemiseen vaikuttavat ennakkoehdot, jotka ovat jossakin suhteessa ihmisen toimintaan, ja sekä perushyvillä että yhteisöllisyydellä on toteutuessaan koettu puoli.

Yhteisöllisyys ja perushyvät eivät analogisuudestaan huolimatta toteudu samalla tavalla. Toteutuvat perushyvät ovat välttämättä koettuja ja kokijan positiiviseksi arvottamia. Muuten ne eivät olisi perushyviä. Toisin on yhteisöllisyyden kohdalla. Toiminnallinen yhteisöllisyys toteutuu ja toiminnallista yhteisöllisyyttä ilmenee ilman, että toimijat erikseen käsitteellistävät sitä koetuksi yhteisöllisyydeksi. Vielä merkittävämpi ero perushyvien ja yhteisöllisyyden toteutumisen välillä on se, että yhteisöllisyyttä koettaessa kokija voi tulkita ja arvottaa kokemuksensa positiiviseksi, neutraaliksi tai negatiiviseksi.

Molemmilla monitasoisilla ilmiöillä on erilaisia sisäisiä vaikutus- ja riippuvuussuhteita. Toteutuvista perushyvistä ei voi muodostaa selkeää

hierarkiaa, vaan eri perushyvien tavoittelu ja toteutuminen riippuvat toisistaan.³⁵⁵ Esimerkiksi luvussa 3.2. esitin, miten ensimmäiset kaksi perushyvien luokkaa ovat ihmisen toimijuutta mahdollistavia ja toimijuutta resursoivia hyviä ja miten toimijuuttaan harjoittamalla ihmisen on mahdollista vahvistaa moraalidentiteettiään ja tavoitella rakkautta ja sosiaalista kuulumista.

Toinen tapa jäsentää perushyvien keskinäisiä vaikutussuhteita on käyttää sisäkkäisten kehien metaforaa. Sijoitan perushyvät neljälle sisäkkäiselle kehälle, jotka havainnollistavat, miten perushyvät mahdollistavat ja edistävät toistensa toteutumista.

Kuvio 1 Ihmisen perushyvät sisäkkäisillä kehillä

Nimitän kuviossa 1 näkyvää perushyvien neljää sisäkkäistä kehää selviytymiskehäksi, resursoimiskehäksi, aktiivisuuskehäksi ja yhteys- ja liittymiskehäksi.

Selviytymiskehä on kuvion ytimessä, koska se on muiden hyvien välttämätön ehto, turvataanhan sillä ihmisen perustarpeet, jotka ovat hänen elämänsä jatkumisen kannalta välttämättömiä. Ilman selviytymiskehän

³⁵⁵ Smith myöntää motivoivien perushyvien keskinäiset monimutkaiset suhteet ja hyvien keskinäisen vuorovaikutuksen. Motivoivat perushyvät voivat olla ristiriidassa, sopuoinnussa, kilpailevia tai neutraloida toinen toisensa. Hän ei kuitenkaan avaa näitä suhteita sen enempää. SMITH 2015, 185–186.

hyvien jonkinasteista toteutumista ei olisi olemassa ihmistä, joka hyviään tavoittelisi.

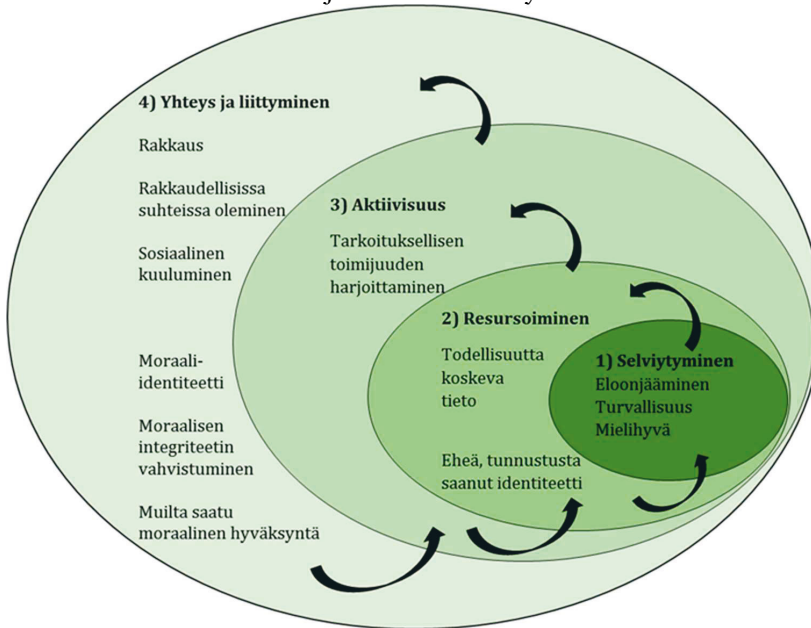
Resursoimiskehän hyvät, tieto todellisuudesta ja eheä identiteetti, ovat aktiivisuuskehän hyvän eli tarkoituksellisen toimijuuden harjoittamisen välttämättömiä ehtoja. Ilman tietoa todellisuudesta toimija ei voisi asettaa päämääriä tai löytää niiden edistämiseksi sopivia keinoja. Eheä identiteetti luo toimijalle kuin linssit, joiden läpi maailma ja oma paikka siinä jäsenyvät ja jotka mahdollistavat juuri *tarkoituksellisen* toimijuuden harjoittamisen.

Aktiivisuuskehän hyvän eli tarkoituksellisen toimijuuden toteuttaminen on puolestaan tarpeen, jotta yhteys- ja liittymiskehän hyviä, rakkautta ja sosiaalista kuulumista ja moraalisen integriteetin vahvistumista, voi tavoitella ja pitää yllä osallistumalla yhteiseen toimintaan. Aktiivisuuskehän hyvän avulla toimija myös vahvistaa omaa ja toisten selviytymistä ja omaa ja yhteisen identiteetin rakentumista ja luo, hankkii ja muokkaa todellisuutta koskevaa tietoa.

Sisäkkäiset kehät kuvaavat, miten ihmisten perushyvät vaikuttavat toisten ihmisten perushyviin. Toteutuvat yhteys- ja liittymiskehän perushyvät mahdollistavat sisempien kehien hyvien toteutumisen toiselle ihmiselle. Kasvava lapsi tarvitsee toisten rakkautta (kehä 4) ollakseen turvassa (kehä 1). Rakkautta ei voi osoittaa toisen turvaa lisäävästi, ellei ole jossain määrin aktiivinen toimija (kehä 3), jolla on tietoa (kehä 2) siitä, mikä on oman tai toisten turvan ja selviytymisen kannalta tarkoituksenmukaista ja hyväksi. Rakkautta ja moraalista tai sosiaalista hyväksyntää antava toimii myös aina jostakin positiosta käsin, joten hänellä on oltava käsitys itsestään, tehtävästään ja asemastaan suhteessa toisiin eli identiteetistään. Perushyvien neljän kehän väliset nuolet kuviossa 2 valottavat perushyvien keskinäisiä dynaamisia suhteita mutta myös niiden sosiaalista luonnetta: perushyviä ei ole mahdollista tavoitella tai toteuttaa tyhjiössä tai toisistaan irrallaan, vaan ne ovat tiiviissä yhteydessä ihmisen muihin perushyviin ja toisten ihmisten perushyviin.³⁵⁶ Perushyvien tavoittelemalla mahdollistuva kukoistaminen ei ole individualistinen projekti, vaan sillä on sosiaalinen, jopa koko

³⁵⁶ Ihmisen perushyviä ja persoonan kukoistamista tarkastelevaa Smithiä voisi kritisoida liian individualistisesta otteesta, mutta tämä kyseenalaistuu, kun hän puhuu perushyvien toteutumista. Smith erittelee yhdeksän välttämätöntä mutta ei riittävää ennakkoehtoa, joissa huomioidaan kukoistukseen pyrkivän ihmisen fyysinen ja sosiaalinen ympäristö: *Bodily sustenance, material resources, avoiding misfortune, being loved, training, learning virtues, commitment to growth, social participation, loving others*. Ennakkoehtoista viisi ensimmäistä edellyttää muiden ihmisten kuin toimijan itsensä toimintaa. Toisten toiminnasta riippuu, tuleeko ihmisen ruumiin tarpeet huomioon otetuiksi erityisesti ihmisen kasvaessa ja onko ihmisellä riittävät materiaaliset resurssit. Toisten toiminnasta ja ympäristön olosuhteista riippuu, onnistuuko ihminen välttämään kohtalokkaat epäonniset sattumat. Myös rakastetuksi tuleminen ja koulutuksen saaminen edellyttävät muiden osallistumista ihmisen kukoistuksen mahdollistamiseen. Näiden pohjalta ihminen voi itse oppia ja harjaantua hyveissä, sitoutua omaan kasvuunsa, osallistua sosiaaliin yhteenliittymiin ja rakastaa toisia. SMITH 2015, 212–213. Smith ei jäsennä kyllin selvästi perushyvien ja ennakkoehtojen päällekkäisyyksiä: esimerkiksi rakastetuksi tuleminen ja toisten rakastaminen ovat ennakkoehtoja perushyville, joista yksi on rakastavassa suhteessa olo.

ihmiskuntaan laajeneva ulottuvuus.³⁵⁷ Tämän laajenemisen vuoksi ihmisen kukoistaminen on yhteisöllisyyden kaltainen sosiaalisen todellisuuden ilmiö. Perushyvät toteutuvat ihmisen välisissä suhteissa ja niitä tavoitellaan ja niiden toteutumista mahdollistetaan ja estetään ihmisyhteisöissä.

Kuvio 2 Ihmisen perushyvien kehien dynaamiset suhteet

Myös yhteisöllisyyden toteutumisen ennakkoehdot, toiminnalliset ehdot ja kokemukselliset ehdot ovat keskenään toisistaan riippuvaisia, kuten luvun 5 yhteenvedossa kävi ilmi. Sosiaalisesta yhteisöllisyyttä luovasta yhteistoiminnasta muodostuu paitsi kokemuksia yksilöille ja ryhmille, myös sosiaalisia toimintaa ohjaavia tilannetekijöitä ja tulevan toiminnan ennakkoehtoja. Toimijan kokemukset yhteisöllisyydestä vahvistavat tai heikentävät halua sitoutua toiminnalliseen yhteisöllisyyteen. Pitkään jatkuneesta toiminnallisesta yhteisöllisyydestä muotoutuu sosiaalinen systeemi, joka vaikuttaa systeemissä elävän mahdollisuuksiin osallistua muuhun yhteistoimintaan. Yhteistoiminnalla luodaan, ylläpidetään tai muutetaan kulttuurisia arvoja ja merkityksiä ja vaikutetaan siihen, onko tulevilla yhteistoimijoilla sellaiset materiaalisesti olosuhteet, että he voivat toimia yhdessä yhteisöllisyyttä luovasti. Kokemukset, niiden arvottaminen ja kulttuuriset uskomukset vaikuttavat myös siihen, miten todennäköisesti yhteisöllisyyttä kokeneet ryhtyvät jatkossa yhteistoimintaan ja miten he sitoutuvat siihen eli yhteisöllisyyden jatkuvuuteen. Tarkastelen yhteisöllisyyden prosessia tarkemmin luvussa 7.

³⁵⁷ SMITH 2015, 219.

6.2 Perushyvät ja perustavat ei-hyvät: toimintaa motivoivia tekijöitä ja asiointiloja

Kuten yhteisöllisyydenkin myös ihmisen perushyvät ovat monitasoisia. Toiminnallisella tasolla perushyvät ovat jatkuvasti ihmisen toimintaa ohjaavia intressejä, joiden tavoittelu toiminnalla edellyttää, että mahdollistavan tason ennakkoehdot ovat täyttyneet. Perushyvien ennakkoehdot luovat Smithin mukaan sosiaaliset ja institutionaaliset kontekstit samoin kuin materiaaliset ja biologiset ympäristötekijät. Ne kaikki vaikuttavat mahdollistavasti tai rajoittavasti siihen, miten ihmisen hyvä kukoistamisena toteutuu.³⁵⁸ Ihminen kukoistaa ihmisenä vain, jos kuusi perushyvää toteutuvat riittävässä määrin, sillä toteutuvat perushyvät ovat ihmisen hyvän konstitutiivisia osia. Riittävän perushyvien toteutumisen asteen Smith jättää empiiristen tutkimusten selvittettäväksi.³⁵⁹

Taulukko 11. Smithin perushyvät ja niiden toteutuminen

Smithin luokka	perushyvä motivoivana intressinä	perushyvä toteutuvana tilana
I	fyysinen eloonjääminen	terveys, kuoleman, vammautumisen ja sairauksien poissaolo
	turvallisuus	turvassa oleminen, ruumiin vahingoittumattomuus
	mielihyvä	ruumiin tarpeiden tyydyttyneisyys, toteutuneet aistinautinnot, kivun ja fyysisen kärsimyksen poissaolo
II	todellisuutta koskeva tieto	tietoa todellisuuden materiaalisista ja sosiaalisista realiteeteista saatu, todellisuudesta ja sen toiminnasta muodostuneet käsitykset
III	eheä, vahvistusta saanut identiteetti	eheä, tunnustettu identiteetti, yli ajan ja tilanteiden jatkuva positiivinen käsitys itsestä
IV	tarkoituksellisen toimijuuden harjoittaminen	tarkoituksellisen toimijuuden harjoittaminen, kyvykkyyksien käyttäminen muutoksen aikaan saamiseksi
V	moraalinen vahvistuminen	moraali-identiteetti; ylläpidetty käsitys omasta moraalisesta oikeassa olemisesta ja oikein toimimisesta
	moraalisesti kiitettävän elämän eläminen	moraalinen integriteetti; oikein ja kiitettävästi toimiminen ja väärän välttäminen
VI	sosiaalinen kuuluminen	tunnustettu kuuluminen merkittävään sosiaaliseen yhteenliittymään
	rakkaus	rakastetuksi tuleminen, rakkaudessa oleminen

³⁵⁸ SMITH 2015, 198.

³⁵⁹ SMITH 2015, 197.

Smithin esityksessä jää epäselväksi, mikä ero on perushyvillä, jotka motivoivina intresseinä ohjaavat ihmisen toimintaa ja perushyvillä toteutuvina asiantiloina. Muotoilin perushyvät intresseinä luvussa 3.2. Taulukossa 11 jäsenenä ja tulkitseen, mitä ne tarkoittavat toteutuvina asiantiloina.

Taulukon 11 perushyvistä osa, esimerkiksi perushyvät I ja II ovat luonteeltaan toiminnalla aikaansaattavia asiantiloja. Näitä aikaansaattavia asiantiloja voidaan tavoitella *poiesis*-tyyppisellä tuottavalla toiminnalla, jossa keino on välineellisessä suhteessa tavoitteeseen. Ruumiin terveyttä voidaan edistää huolehtimalla ravinnosta, levosta ja liikunnasta sekä vaikkapa tarttuvien sairauksien estämisestä rokotuksien avulla tai syntyneiden vammojen hoitamisesta. Ihminen saa tietoa todellisuudesta lapsesta lähtien tutkimalla ja kokeilemalla sekä opetuksen, kasvatuksen ja koulutuksen avulla. Toki monia näistä perushyvistä edistetään ja ylläpidetään jatkuvalla *praksis*-tyyppisellä toiminnalla. Esimerkiksi terveyttä vaaliakseen tai edistääkseen ihmisen on jatkuvasti huolehdittava ravinnostaan, liikunnastaan ja levostaan. Toisten perushyvien, kuten perushyvien IV, V ja VI, toteutuminen edellyttää *praksis*-tyyppistä jatkuvaa harjoittamista, jossa keinoksi valittu toiminta on osa tavoitetta. Tarkoituksellinen toimijuus toteutuu vain toimimalla, eivätkä ihmisen uskomukset omasta moraalisesta hyvyydestään pysy yllä, ellei hän toimi arvojensa ja uskomustensa mukaan ja saa siten niille vahvistusta. Myös sosiaalinen kuuluminen ja rakkaus toteutuvat jatkuvana suhteessa olemisena ja vuorovaikutuksena ja ovat siten enemmän *praksis*- kuin *poiesis*-tyyppisellä toiminnalla aikaansaattavia hyviä.³⁶⁰

Mitä tarkoittaisi tilanne, jolloin ihmisen perushyvät ovat toteutuneet tai jossa ne eivät toteudu? Taulukkoon 12 olen sijoittanut ihmisen perushyvät ja muotoillut niille perustavat ei-hyvät eli ihmisen kukoistamisen ja hyvinvoinnin kannalta epätoivotut ja epäsuotuisat asiantilat, joiden toteutumista vähintään omalla kohdallaan ihminen pyrkii välttämään tai jotka hän niiden toteutuessa arvottaa vahingollisiksi tai haitallisiksi. Ihmisen perustavat ei-hyvät ovat määritelmällisesti ihmisen negatiiviseksi arvottamia. Perustavalla ei-hyvällä tarkoitan perushyvän totaalista puutetta eli toteutumattomuutta tai sen käsitteellistä vastakohtaa. Perustaviksi ei-hyviksi nimitän myös asiantiloja, joissa perushyvät eivät toteudu. Ei-hyvä tarkoittaa tässä ennen kaikkea ei-toivottua ja toimii siksi muunakin kuin moraalisesti arvottavana käsitteenä³⁶¹.

³⁶⁰ Poiesiksen, praksiksen ja theorian välisiä eroja olen eritellyt luvussa 3.3.

³⁶¹ Smith tarkastelee perushyvien poissaoloa (*absence*), puutetta (*privation*) ja väärin suuntautumista (*misdirection*). Väärin suuntautuminen johtuu joko kohtuullisuuden ja käytännön järjen hyveiden puutteesta, jolloin jotakin perushyvää tavoitellaan ylen määrin muiden perushyvien kustannuksella. Väärin suuntautuminen voi johtua myös perushyvän merkityksen väärinymmärtämisestä. Väärin suuntautuneita perushyviä tavoittelevat ihmiset ovat lähteneet kukoistamisen tavoittelun asemesta tuhoon johtavaan toimintaan. Nämä tilanteet, vääristyneet perushyvät ja niiden tavoittelulla aikaansaattavat seuraukset Smith

Taulukko 12. Perushyvät ja niiden toteutumattomuuden ei-hyvät

Smithin luokka	toivotut perushyvät, tavoitellut hyvät	epätoivotut ei-hyvät, vältettävät pahat	vastakohtan ja ei-hyvän luonne
I	fyysinen eloonjääminen, terveys	fyysinen tuhoutuminen, sairaus, onnettomuus,	kontraarinen, hyvän vääristymä
		kuolema	kontradiktorinen, hyvän privaatio
	turvallisuus	turvattomuus	kontraarinen, hyvän privaatio
		mielihyvä	fyysisten tarpeiden tyydyttämättömyys, fyysinen kipu, kärsimys
	ei mielihyvää		kontradiktorinen, hyvän privaatio
II	todellisuutta koskeva tieto	ei tietoa todellisuudesta	kontradiktorinen, hyvän privaatio
		epätodet todellisuutta koskevat käsitykset	kontraarinen, hyvän vääristymä
III	eheä identiteetti	epäyhtenäinen identiteetti, negatiivinen käsitys itsestä	kontraarinen, hyvän vääristymä
	vahvistusta saanut, tunnustettu identiteetti	vahvistusta saamaton, ei-tunnustettu identiteetti	kontradiktorinen, hyvän privaatio
IV	tarkoituksellisen toimijuuden harjoittaminen	toimijuuden hajoaminen	kontraarinen, hyvän vääristymä
		toimijuuden ei-harjoittaminen	kontradiktorinen, hyvän privaatio
V	moraalisen integriteetin vahvistuminen	moraalinen epätietoisuus, moraalin vääristymät	kontraarinen, hyvän vääristymä
	moraalisesti kiitettävän elämän eläminen	moraalisesti moitittavan elämän eläminen	kontraarinen, hyvän vääristymä
VI	sosiaalinen kuuluminen, yhteenkuuluvuus	sosiaalinen kuulumattomuus	kontradiktorinen, hyvän privaatio
		yksinäisyys, irrallisuus	kontraarinen, hyvän vääristymä
	rakkaus	viha, välinpitämättömyys, pelko	kontraarinen, hyvän vääristymä
	rakkaudessa suhteissa oleminen	osattomuus rakkaudellisista suhteista	kontradiktorinen, hyvän privaatio

Kuten perushyvienkin kohdalla perustavat ei-hyvät voivat tarkoittaa tekijöitä, jotka motivoivat ihmistä toimimaan ei-hyviä vältellen, mutta myös toteutuvia asiantiloja. Osa perustavista ei-hyvistä on käsitteinä perushyvien *kontradiktoria* eli toisensa poissulkevia vastakohtia, osa taas *kontraarisia* eli jatkumolle asettuvia vastakohtia. Ne perustavat ei-hyvät, jotka ovat perushyvien kontradiktoria vastakohtia, ovat toteutuvina tiloina

mieltää moraaliseksi pahoiksi. Kaikkiin näihin hyvien toteutumattomuuteen vaikuttavat ulkoiset olosuhteet ja sosiaaliset kontekstit. SMITH 2015, 223–242.

perushyvien totaalista privaatiota³⁶². Perustavat ei-hyvät, jotka ovat perushyvien kontraarisia, jatkumolle asettuvia vastakohtia, ovat perushyvien laadullisia muutoksia tai perushyvien vääristymiä. Perushyvän vääristymällä tarkoitan perushyvässä tapahtuvaa laadullista muutosta vai vajetta, jonka perustavan ei-hyvän toteutuminen aiheuttaa.

Erittelen seuraavaksi tarkemmin, millaiset tilanteet käsitteellistän perustaviksi ei-hyviksi ja perushyvien vastakohtiksi. Ensimmäisen Smithin luokan perushyviin kuuluvat fyysinen eloonjääminen, terveys, turvallisuus ja mielihyvä, jotka tiivistin aikaisemmin turvaksi. Turvan inhimillisen perushyvän vastakohtana ja vältettävänä pelon kohteena on ihmisen fyysinen tuhoutuminen, joka voi tapahtua osittain sairauden tai onnettomuuden aiheuttamana vammautumisenä tai totaalisesti. Jos ihminen ei selviydy fyysisesti elossa, hän lopulta kuolee, minkä vuoksi kuolema on elossa selviytymisen totaalista privaatiota eli sen kontradiktorinen vastakohta. Koska fyysinen tuhoutuminen voi olla myös osittaista tai asteittaista, sairauden tai onnettomuuden aiheuttamaa vammautumista tai loukkaantumista, fyysinen selviytyminen ja tuhoutuminen ovat toisensa kontraarisia vastakohtia. Näiden ääripäiden väliin mahtuu laaja kirjo vaihtoehtoja elossa selviytymisen ja tuhoutumisen väliltä.³⁶³

Fyysinen turvattomuus ja turvallisuus ovat sen sijaan käsitteinä toistensa kontradiktorisia vastakohtia: mikäli ihmisen turvallisuus on uhattuna esimerkiksi sairauden tai onnettomuuden vuoksi, hänellä ei ole turvaa eli hän on turvaton tai vaarassa. On perusteltua puhua turvattomuudesta toteutuvana koettuna olotilana ja turvallisuuden kontradiktorisena vastakohtana, sillä osittain fyysisesti turvassa oleminen tai osittain fyysisesti turvattomana oleminen ovat epämielekkäitä ilmauksia. Turvallisuus ja turvattomuus ovat kokonaisvaltaisia, ihmisen olemista koskevia käsitteitä. Turvallisuutena toteutuvaan, ihmisen kokemaan tilaan kuuluu, ettei ihmisen turvallisuutta uhkaa mikään tai ihminen uskoo, ettei hänen turvallisuuttaan uhkaa mikään välitön ennakoitava vaara. Mielihyvää, johon Smith lukee niin ruumiin ravinnon, seksin, rentoutumisen kuin kauneudenkin tuomat aistinautinnot, vastaavat perustavat ei-hyvät ovat fyysisten tarpeiden tyydyttymättömyys, fyysinen kipu ja kärsimys. Merkitykseltään ne ovat mielihyvän kontraarisia vastakohtia. Mielihyvän kontradiktorinen vastakohta olisi aistinautintojen totaalinen puute.³⁶⁴

³⁶² Hyvän privaatiota on käsitelty teologisessa etiikassa Augustinuksesta lähtien. *De Civitate Dei* –teoksen XI kirjassa Augustinus esittää, ettei pahalla ole itsenäistä luonnetta, vaan se on ainoastaan hyvän poissaoloa: ”*Mali enim nulla natura est; sed amissio boni mali nomen accepit*”. AUGUSTINUS 1993, 474.

³⁶³ Myös von Wright asettaa ihmisen hyvän peruslähtökohdaksi elämän, ja hänen mukaansa ihmisen kukoistaminen toteutuu terveydellisenä hyvinvointina. von WRIGHT 2001, 147–148.

³⁶⁴ Smith määrittää mielihyvän tilaksi, jossa fyysinen kipu ja kärsimys eivät ole läsnä. Elämä ilman mitään toteutuvaa fyysistä mielihyvää eli mielihyvän kontradiktorinen vastakohta voisi toteutua, jos esimerkiksi kaikki mielihyvää vastaavat aivoalueet lakkaisivat toimimasta. Smith luonnehtii tällaista elämää ankeaksi ja kiduttavaksi. SMITH 2015, 181 ja 237.

Toisen perushyvän, todellisuutta koskevan tiedon saamisen kontradiktorinen vastakohta eli totaalinen puute on tilanne, jossa tietoa ole saatavilla tai että saatava informaatio ei vastaa todellisuutta. Käsitusten epätotuus voi johtua siitä, että todellisuutta koskevat käsitykset ovat vinoutuneet, vääristyneet tai siitä, että ihminen on tehnyt harhaiset todellisuutta koskevat tulkinnat³⁶⁵. Nämä asettuvat kontraariselle vastakohtajatkumolle.

Kolmas perushyvä, eheä ja vahvistusta saanut identiteetti on toisen perushyvän tavoin kognitiivinen. Mielen sisältöjä³⁶⁶, kuten käsityksiä ja uskomuksia itsestä ja todellisuudesta, voi pitää tuotettavina tiloina, vaikka ne eivät olisikaan elämän mittaan staattisia ja muuttumattomia. Identiteetin eheyden kontraarinen vastakohta on epäyhtenäinen identiteetti, joka tarkoittaa, ettei ihminen saa muodostettua tai ylläpidettyä käsitystä itsestään ajan mittaan yhtenäisenä kokonaisuutena esimerkiksi toisiinsa yhteen sopimattomien persoonallisuuden piirteiden tai psykopatologisten esteiden vuoksi. Toisilta saadun tunnustuksen avulla vahvistuva identiteetti ja sen vastakohta ei-tunnustettu identiteetti sen sijaan ovat toistensa kontradiktorisia vastakohtia: mikäli mikään ihmisen ulkopuolinen ja hänelle merkityksellinen taho ei ole myöntänyt tunnustusta ihmisen identiteetille tai jollekin sen piirteelle, identiteettiä ei muodostu lainkaan tai se ei vahvistu. Vastaavasti yhdeltäkin merkittävältä taholta saatu tunnustaminen vahvistaa identiteettiä.³⁶⁷ Nämä edellä kuvatut eheän identiteetin tai sen vastakohdan muodostumisen edellytykset ovat psykologisia ja sosiaalisia, eivät niinkään käsitteellisiä edellytyksiä.

Neljättä ihmisen toimintaa motivoivaa intressiä, tarkoituksellisen toimijuuden harjoittamista on tietoa (II) ja identiteettiä (III) hankalampi tuottaa ja saattaa tilana voimaan. Toimijuuden harjoittaminen on dynaamista ja jatkuvassa toiminnassa toteutuvaa, vahvistuvaa tai heikkenevää. Siksi toimijuuden kontraarinen vastakohta on toimijuuden hajoaminen. Toimijuuden hajoaminen tarkoittaa, että toimijuuden rationaalisuusehto, intentionaalisuusehto ja/tai kyvykkyysehto eivät täyty, kuten luvussa 3.2.1 esitin. Rationaalisuusehto ei täyty ja toimijuus hajoaa, jos ihmisen taju todellisuuden kausaalisista suhteista vääristyy harhaisen tajunnan tilan vuoksi. Intentionaalisuusehto jää täyttymättä, mikäli masennus tai muistisairaus heikentää ihmisen kykyä asettaa tavoitteita tai jos ympäristö ei tarjoa mahdollisuuksia tehdä tavoitteita koskevia valintoja.

³⁶⁵ SMITH 2015, 238. Totuuden yhteisöllinen luonne: Perussuomalaisista esimerkki? Vaihtoehtomedia ja Hommafoorumi tarjoavat halla-aholaisten mukaan realistisemmän kuvan todellisuudesta. Suomi ensin –mielienosoitus (”Ilja Janitskin presidentiksi” ”Totuus voittaa”).

³⁶⁶ Mielen sisällöistä puhuessani en tarkoita väittää, että mieli tai sen muodostamat uskomukset olisivat olemassa materiaalis-ontologisina tosiasioina, vaan puhun metaforisesti psykologisista käsityksistä. Vrt. taulukko 5.

³⁶⁷ Kehityspsykologiassa identiteetti ymmärretään elämän aikana erilaisten kehitystehtävien ja elämäkokemusten mukaan muuttuvaksi dynaamiseksi prosessiksi, jonka ytimessä on kuitenkin ihmisen käsitys jonkinlaisesta jatkuvuudesta. KROGER 2015; KROGER & MARCIA 2011.

Toimijuus voi jäädä toteutumatta tai hajota myös, jos toimijan kyvykkyys edistää haluamaansa muutosta heikkenee esimerkiksi vanhuuden rappeutumisen tai taidollisten valmiuksien puuttumisen vuoksi. Nämä kaikki tilanteet aiheuttavat heikentäviä muutoksia ihmisen toimijuuteen, mutta eivät hajota sitä kokonaan. Tarkoituksellisen toimijuuden kontradiktorinen vastakohta on ei-hyväksi nimeämäni tilanne, jossa tarkoituksellista toimijuutta ei harjoiteta joko siksi, että toimijuus on hajonnut tai siksi, ettei se ole muista syistä mahdollista.

Viidennen perushyvän, moraalisen integriteetin vahvistumisen käsitän toimintaa ohjaavaksi intressiksi, joka toteutuu praksis-tyyppisessä jatkuvassa toiminnassa. Sen toteutuminen tarkoittaa moraalisesti hyvän elämän elämistä.³⁶⁸ Moraalisen integriteetin vahvistumisen perushyvä tarkoittaa, että ihmisen intressinä on mieltää olevansa moraalisesti oikeassa uskomuksineen ja elämänvalintoineen. Tämä toteutuu uskomuksena ja kokemuksena moraalisesti hyvän ja kiitettävän elämän elämisestä.

Moraalisen integriteetin kontraarisia vastakohtia ovat epätietoisuus siitä, mikä on moraalisesti arvokasta, ja moraaliset vääristymät. Ihminen ei syystä tai toisesta kykene muodostamaan käsityksiä, ovatko hänen elämänvalintansa, uskomuksensa ja toimintansa moraalisesti arvokkaita vai tuomittavia, tai hänen moraalikäsitteensä ovat vinoutuneet. Moraalisesti kiitettävän elämän elämisen vastakohtaisena ei-hyvä on moraalisesti moitittavan elämän eläminen. Koska kaikki ihmisen moraalisuuteen liittyvät hyvät ja ei-hyvät edellyttävät arvostelmia ja jatkuvaa toimintaa ja harkintaa eikä moraalien alueella ole mustavalkoisia ratkaisuja, tälle perushyvälle ei voi muotoilla kontradiktorista vastakohtaa.

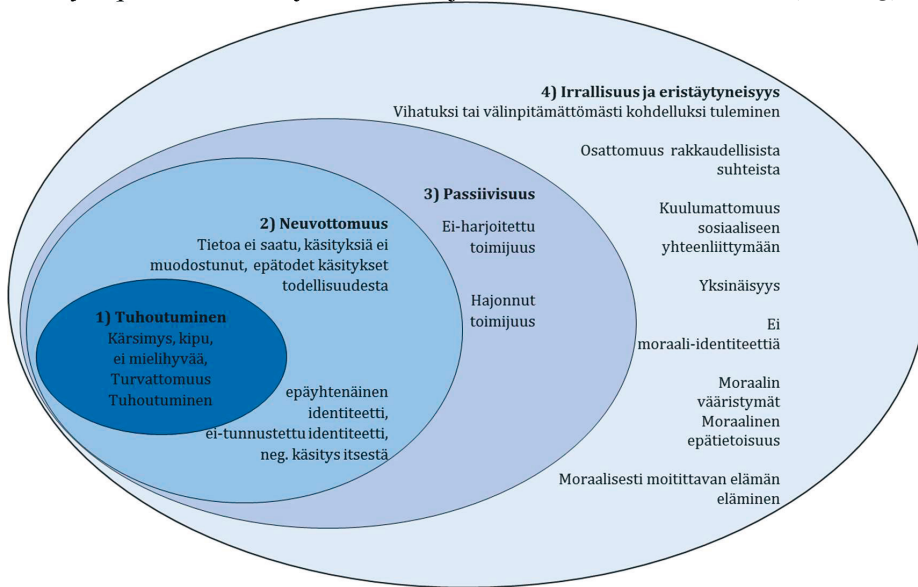
Kuudennen perushyvän ja sen vastakohtaiset ei-hyvät olen jakanut kahteen eri osaan, vaikka Smith puhuu niistä yhtenä perushyvä. Ensimmäinen osa sisältää sosiaalisen kuulumisen tavoittelun mielekkäässä ja merkittävässä sosiaalisissa yhteenliittymissä, jonka vastakohtaisena vältettävänä ei-hyvä on sosiaalinen kuulumattomuus ja toteutuvana tilana yksinäisyyden ja irrallisuuden kokemus. Toisen osan eli rakkauden ja rakkaudellisessa suhteessa olemisen vastakohtia ovat viha, pelko ja välinpitämättömyys ja osattomuus rakkaudellisista suhteista. Viha, pelko ja välinpitämättömyys ovat tunteina ja asenteina toteutuvia rakkauden kontraarisia vastakohtia. Osattomuus rakkaudellisista suhteista on käsitteellisesti rakkaudellisista suhteista osallisena olon kontradiktorinen vastakohta.

Useiden perushyvien ja ei-hyvien toteutuminen riippuu siitä, miten ihmisen on mahdollista harjoittaa toimijuuttaan. Tarkoituksellinen toimijuus tekee mahdolliseksi sen, että ihminen voi vahvistaa moraalista integriteettiään tekemällä moraalisia valintoja, ja sen, että ihminen voi elää moraalisesti kiitettävää elämää tai kokea syvemmän sosiaalisen kuulumisen ja rakastavassa suhteessa olemisen. Vastaavalla tavalla toimijuuden edellytysten

³⁶⁸ SMITH 2015, 181-182.

hajoaminen ja toimijuuden harjoittamattomuus voivat johtaa moraaliseen epävarmuuteen, siihen, ettei ihminen saa käsityksilleen ja elämänvalinnoilleen sosiaalista hyväksyntää saati kyetä tavoittelemaan sosiaalista kuulumista tai osallistumaan rakastaviin suhteisiin. Näistä seuraa usein sosiaalisen kuulumisen ja rakkauden kontraaristen vastakohtaisten ei-hyvien toteutuminen, kuten yksinäisyys ja osattomuus sosiaalisista ja rakkautellisista suhteista.³⁶⁹

Myös perustavat ei-hyvät voidaan jäsentää sisäkkäisille kehille (Kuvio 3).

Kuvio 3 Perustavat ei-hyvät toteutuvina tiloina sisäkkäisillä kehillä

Nimitän kehii irrallisuus- ja eristäytyneisyyskehäksi (vs. kuulumis- ja liittymiskehä), passiivisuuskehäksi, (vs. aktiivisuuskehä) neuvottomuuskehäksi (vs. resursoimiskehä) ja tuhoutumiskehäksi (vs. selviytymiskehä). Perustavien ei-hyvien välisiä vaikutussuhteita voidaan kuvata kehien välillä kahdensuuntaisiksi (vrt. Kuvio 4): mikäli tuhoutumiskehän ei-hyvät uhkaavat jonkun ihmisen kohdalla toteutua, myös ihmisen tieto todellisuudesta voi jäädä vajaaksi tai vääristyneeksi ja identiteetin ytimeksi voi muodostua negatiivinen käsitys itsestä, mikä estää toimijuuden harjoittamista. Ei-harjoitettu toimijuus tai hajonnut toimijuus ei puolestaan jätä mahdollisuutta liittyä vastavuoroisin suhtein toisiin, vaan sen seurauksena on usein sosiaalinen eristyneisyys, yksinäisyys ja moraalii-identiteetin vahvistumattomuus. Vastaavasti irrallisuus ja eristäytyneisyys kaventavat ihmisen mahdollisuuksia harjoittaa toimijuuttaan yhteistoimintasuhteissa, hankkia yhteenliittymisen mahdollistamaa tietoa ja taitoja ja saada tunnustusta identiteetilleen tai muodostaa positiivinen käsitys

³⁶⁹ Ei-toimiminenkin vaikuttaa siten toimijaan. Ks. HALLAMAA 2017, 81.

itsestä. Niiden seurauksena on epäyhtenäinen identiteetti, epätodet käsitykset todellisuudesta ja tämän vuoksi myös fyysisen turvattomuuden ja tuhoutumisen vaara on suurempi.

Aiemmin sanotun perusteella perushyvät ja perustavat ei-hyvät ovat erilaisessa suhteessa toimintaan sen mukaan, puhutaanko niistä saavutettuina asiantiloina vai toimintaa motivoivina tekijöinä. Kun hyvistä puhutaan toteutuneina asiantiloina, voidaan sanoa, että jokin hyvä on saavutettu oman toiminnan tai saatu toisten toiminnan vuoksi. Toteutunutta hyvää ihmiset koettavat suojella, kasvattaa suuremmaksi tai jakaa. He voivat myös pyrkiä estämään toteutuneen perushyvän katoamista, vähenemistä tai heikentymistä. Motivoivina intresseinä perushyvät ovat siten ihmisten jatkuvaa toimintaa ylläpitäviä kannustimia.

Kaikkien perushyvien kohdalla ei ole mahdollista saavuttaa staattista asiantilaa, josta voisi todeta perushyvän toteutuneen pysyvästi. Esimerkiksi tiedon intressi on usein jatkuvasti toimintaa motivoiva, samoin tarkoituksellisen toimijuuden harjoittaminen. Joihinkin perushyviin ei ehkä tule kiinnittäneeksi huomiota sen jälkeen, kun jokin riittävä taso ja luottamus niiden toteutumisesta tai läsnäolosta on saavutettu. Tunnustettu jäsenyys sosiaalisessa yhteenliittymässä tai vahvistusta saanut identiteetti ovat esimerkkejä tästä.

6.3 Hyvät ja ei-hyvät motivoivat toimimaan ja sitovat yhteen

Perushyvät motivoivat ihmisiä toimimaan tavoilla, joita voidaan kuvailla eri käsitteillä. Ensinnäkin ihminen *tavoittelee* perushyvien toteutumista ja *edistää* niitä toiminnallaan. Toiseksi perushyvien menettämisen vaara motivoi ihmistä *välttelemään* niiden vastakohtien, ei-hyvien, toteutumista tai *turvaamaan* perushyvien jatkuvuuden. Kolmanneksi, kun perustava ei-hyvä uhkaa asiantilana toteutua, tämä uhka motivoi ihmistä *estämään* ei-hyvää, jotta ei-toivottu asiantilan jäisi toteutumatta. Vaikka kaikissa edellä mainituissa tilanteissa perushyvät ovat ihmisen toimintaa motivoivia tekijöitä, niiden synnyttämä toiminta johtaa viime kädessä erilaisiin lopputuloksiin: kukoistamiseen, jumiutumiseen tai tuhoon.³⁷⁰

Voidaan myös sanoa, että tavoittelussa, välttämässä, ylläpitämisessä tai estämisessä on kyse toimintatyypeistä, joilla on keskenään erilainen moraalinen sävy.³⁷¹ Perushyvien tavoittelutoiminta ja edistämistoiminta

³⁷⁰ Smith puhuu kukoistamisen epäonnistumisen yhteydessä perushyvien privaatiosta eli puutteesta, mutta ei tarkastele niitä toimintaa motivoivina intresseinä, vaan voimassa olevina tiloina. Vrt. SMITH 2015, 237–240.

³⁷¹ Hallamaa luokittelee toimintatyypeiksi korjaamisen/palauttamisen/ennallistamisen, estämisen/ehkäisemisen, säilyttämisen/ varjelemisen ja kohentamisen/ parantamisen/enentämisen/lisäämisen/vahvistamisen/uudistamisen/ voimistamisen (HALLAMAA 2017, 24–26) ja on luonnehtinut niitä moraalisesti eri sävyisiksi (Hallamaa ETAIROS-hankkeelle pitämällään luennolla 11.9.2019). Olen lainannut Hallamaan

johtavat ihmisen hyvään eli kukoistamiseen, kuten aiemmin todettiin Smithinkin esittävän. Tätä toimintaa nimitän positiiviseksi siinä merkityksessä, että sillä pyritään saamaan aikaan tai ylläpidetään jotakin toiminnan tuloksena tai seurauksena aikaansaataavaa toivottua asiointilan muutosta. Välttäminen on negatiivista toimintaa siinä merkityksessä, että sillä ei tuoteta mitään selkeästi aikaansaataua uutta tulosta.³⁷² Välttämässä keinoksi valitun toiminnan intentiona on pidättäytyä toimimasta ei-toivottua edistävällä tavalla ja siten hidastaa tai torjua perustavan ei-hyvän toteutumista. Torjumisessa tai estämisessä intention kohteena on, ettei ei-toivottu toteudu ja että saavutettu asiantila säilyy. Mikäli perustavat ei-hyvät motivoivat ihmistä jatkuvaan välttämistoimintaan, välttämällä on ihmisen kukoistusta estävä vaikutus.³⁷³ Kutsun tätä tilaa jumiutumiseksi.

Välttämistoiminnasta on mielekästä puhua erityisesti niiden perustavien ei-hyvien kohdalla, jotka ovat vastakohtaisten perushyviensä laadullisia tai määrällisiä vääristymiä. Näitä ovat esimerkiksi kärsimys, kipu ja fyysinen tuhoutuminen ja epäyhtenäinen identiteetti, toimijuuden hajoaminen ja yksinäisyys. Välttämisen tapaista jumiuttavaa toimintaa on myös aktiivinen mutta jatkuva perushyvien turvaaminen. Mikäli ihmisen perushyvät ovat toteutuneet ja toimija pyrkii jatkuvasti turvaamaan saavutetut perushyvät, toimijan toiset, perushyvät ylittävät toimintamahdollisuudet kaventuvat.³⁷⁴

Välttelytoiminta ja turvaamistoiminta voivat perustua todellisille perushyvien uhkille tai perustavien ei-hyvien toteutumisen mahdollisuuksille, mutta toimintana ne ohjaavat ihmistä takertumaan jo olemassa olevaan ja kääntymään sisäänpäin. Esimerkiksi yksinäisyyden tai irrallisuuden välttely, sosiaaliin suhteisiin takertuminen³⁷⁵, mielihyvän ja elossa säilymisen turvaaminen vievät resursseja muiden perushyvien tavoittelulta. Samoin keskittyminen kivun ja kärsimyksen välttelemiseen kaventaa ihmisen itselleen hahmottamiaan toimintamahdollisuuksia ja mahdollisuutta oppia tai laajentaa käsitystä itsestään. Jatkuva perustavien ei-hyvien vältteleminen ja saavutettujen perushyvien turvaaminen voivat johtaa lopulta siihen, että

ajattelutapaa, mutta kutsun perushyviin kohdistuvaa edistämistä tai kohentamista *tavoitteluksi*, niiden säilyttämistä tai varjelemista *ylläpitämiseksi* tai *turvaamiseksi* ja täydennän Hallamaan toimintatyyppellä *välttämisen* eli johonkin ei-hyvään kohdistuvalla toimintatyyppillä.

³⁷² Positiivisen ja negatiivisen toiminnan eroja luonnehdin toimintaa käsittelevässä luvussa 3.3.

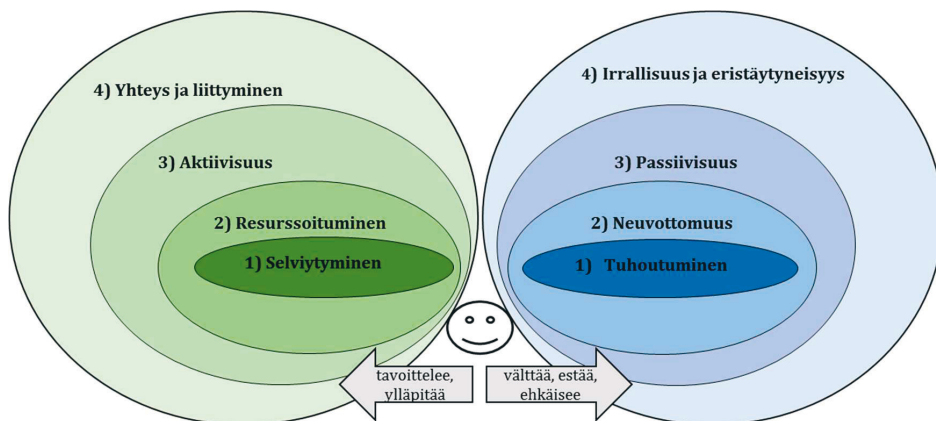
³⁷³ Esitykseni eroaa tässä Smithin käyttämästä ilmaisusta *avoidant destructiveness*, jolla hän tarkoittaa aktiivista hyvien tavoittelun vastustamista, kieltämistä tai vääristelyä. Smith ei erota perushyviä niiden toteutumattomuuden ei-hyvistä. SMITH 2015, 226.

³⁷⁴ Yhteiskunnan lainsäädäntö, jolla veloitetaan eri toimijoita turvaamaan saavutetut perushyvät tai välttämään uhkaavien ei-hyvien toteutumista, on jatkuvana toimintana perusteltua. Esimerkiksi terveystieteiden kannanottojen erittelemä terveysuhkien torjuminen sopivilla keinoilla on kuitenkin kollektiivista toimintaa, jossa toiset ihmiset mielletään viranhaltijoiden toiminnan kohteiksi. HARJULA 2007, 15.

³⁷⁵ Esimerkiksi Harvard Medical Schoolin artikkelin mukaan riippuvainen persoonallisuushäiriö on usein ihmisellä toimijuutta ja kukoistamista rajoittava tekijä. www.terve.fi/persoonallisuushairiot/riippuvainen-persoonallisuus, katsottu 24.11.2019.

ihmisen käsitykset perushyvistä ja hänen niitä tavoitteleva toimintansa vääristyvät ja estävät kukoistamisen ihmiselle itselleen ja hänen lähipiirilleen.

Estämiseksi kutsuttuun toimintaan motivoivat perustavien ei-hyvien toteutumisen uhkat. Erityisesti perustavat ei-hyvät, jotka ovat perushyvien kontradiktorisia vastakohtia ja tiloina siten perushyvien totaalista privaatiota, synnyttävät ihmisessä halun estää niiden toteutuminen. Ihminen pyrkii estämään, ettei päätyisi turvattomaksi, ettei jäisi kaikkea todellisuutta koskevaa tietoa vaille tai ettei joutuisi osattomaksi sosiaalisista kuulumisesta tai rakkaudellisista suhteista. Estämistoiminta on mahdollista vain tilanteessa, jossa nämä perushyvät on jollakin tasolla toteutuneet ihmisen kohdalla. Estämistoimintaan voi motivoida myös toisten ihmisten perushyvien tuhoutumisen tai puuttumisen uhka: Esimerkiksi vanhemmat pyrkivät esteitä asettamalla vaikuttamaan siihen, että liikkumaan opetteleva lapsi olisi turvassa eikä turvattomuuden uhka toteutuisi. Myös yhteiskunnalliset tahot voivat koettaa asettaa esteitä sille, ettei jonkin ikäryhmän toimijuus rajoittuisi tai jäisi harjoittamatta, tai sille, ettei todellisuutta vääristävää tietoa ole mahdollista saada.³⁷⁶ Esimerkiksi Ruotsissa, Kanadassa, Ranskassa ja Israelissa on lainsäädännöllä kielletty holokaustin kieltämistä koskevan tiedon levittäminen.³⁷⁷ Voisiko perushyvien menettämisen tai perustavien ei-hyvien toteutumisen estämiseen keskittyä yksinomaan? Mitä silloin tapahtuisi kukoistamiselle?

Kuvio 4 Ihmisen toteutuviin perushyviin ja perustaviin ei-hyviin suuntautunut toiminta

³⁷⁶ Hallamaa kuvaa estämistä ja ehkäisemistä toimintatyyppiksi, jolla torjutaan jotakin, joka huonontaisi toimijan tilannetta. Myöhemmin hän käsittelee estämistoimintaa vaikuttamisena, jolloin este on vaikutusmekanismi, joka kohdistuu toisen toimijan mahdollisuuksiin toimia. HALLAMAA 2017, 25, 164–166 ja 175. Tässä käsittelen erityisesti perushyvien ja perustavien ei-hyvien motivoimaa estämistoimintaa, joka ei ole yksistään Hallamaan tarkoittamaa toisiin kohdistuvaa vaikuttamista.

³⁷⁷ Skepsis.fi, holokaustin kieltäminen. Katsottu 25.11.2019.

Kuviossa 6 näkyvät ihmisen perushyvien ja perustavien ei-hyvien motivoimat toimintatyyppit. Perushyvät vasemmanpuoleisilla kukoistamisen kehillä toimivat universaaleina tavoitteluun ja ylläpitämiseen motivoivina intresseinä. Perustavat ei-hyvät oikealla olevilla tuhoutumisen kehillä motivoivat välttelyyn, ehkäisemiseen ja estämiseen. Ihminen voi toki toiminnallaan pyrkiä molempiin suuntiin, mutta sillä on merkitystä toiminnan tyydyttävyyden ja resursoivuuden kannalta, miten hän toimintansa tavoitteen käsittää.

Tavoittelemisen, välttäminen ja estäminen ovat paitsi käsitteellisesti erityyppistä toimintaa myös ilmiöinä ihmisen kukoistamismahdollisuuksiin eri tavoin vaikuttavia. Ihminen pyrkii kukoistusta edistävässä toiminnassaan joko tavoittelemaan tai ylläpitämään perushyviä. Samalla ihmistä voi motivoida pyrkimys välttää tai estää perustavia ei-hyviä ja niiden tuho vaikutusten toteutumista. Mitä enemmän ihmisellä kuluu resursseja ei-hyvien välttämisen- ja estämistoimintaan, sitä vähemmän niitä jää perushyvien tavoittelemiseen. Perustavien ei-hyvien välttämällä on siten myös perushyvien saavuttamista rajaava vaikutus. Välttämiseen ja estämiseen ohjaavat tietenkin ympäröivät fyysiset, sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet ja tilanteet ja niiden ja muiden ihmisten vuoksi koetut uhkat. Mikäli ihmisen kaikki huomio – itse valitusti tai ympäristön pakottamana – keskittyy perustavien ei-hyvien toteutumisen välttämiseen, hän kukoistamismahdollisuutensa jumiutuu, hänen todellisuuskäsityksensä voi kaventua, ja hänen hyväksityksensä voi vääristyä.

Voimakas toimijuuden menettämisen pelko saa usein ihmisen aktivoitumaan, mutta aktivoituminen ei aina johda sellaiseen tavoitteelliseen toimintaan, mikä edistää tarkoituksellista toimijuutta ja ihmisen kukoistusta. Esimerkiksi jos ihmistä uhkaa kärsimys tai kipu ja hän pyrkii välttämään niitä, ihmisen mahdollisuus hankkia tietoa ja vahvistaa toimijuuttaan heikkenee välttämiseen menevien resurssien vuoksi. Uhka voi olla realistinen ja sen estäminen on silloin perusteltua. Välttäminen sen sijaan muodostuu helposti rutinoituneeksi tavaksi, joka jatkuu silloinkin, kun uhka ei ole todellinen.³⁷⁸

Perushyvät motivoivat toimimaan yksilöiden lisäksi yhteenliittymiä, ovathan perushyvät määritelmällisesti universaaleja eli kaikille ihmisille yhteisiä³⁷⁹. Yhteistoimijat muodostavat erikokoisia yhteenliittymiä tai laajimmillaan yhteistoimijajoukoksi voidaan mieltää koko ihmiskunta. Vaikka samat tekijät motivoisivat kaikkia ihmisiä, se ei kuitenkaan tarkoita, että ihmiskunta voitaisiin käsittää kollektiiviksi, joka toimii yhdessä me-tilaisesti ihmisen perushyviä edistäen. Päinvastoin, eri ihmisryhmien ja yksittäisten

³⁷⁸ Psykologiassa on luokiteltu erilaisia identiteetin rakentamisen ja ylläpitämisen tapoja (informatiivinen, normatiivinen) ja tutkittu niiden yhteyttä kokemusten välttelykäyttäytymiseen ja masennukseen. BERZONSKY & KINNEY 2019.

³⁷⁹ Smith muotoilee myös universaaleja ihmisen kukoistuksen ennakkoehtoja ja myöntää ihmisen kukoistuksen olevan aina sidoksissa sosiaaliseen kontekstiin ja ympäröiviin olosuhteisiin, eikä siksi yksilöllinen saavutus. SMITH 2015, 209–210 ja 212–213.

ihmisten valitsemat keinot omien perushyviensä tavoittelemiseen ovat usein toisten ihmisten perushyviiden vastaista ja ristiriidassa keskenään.

Samoin perustavat ei-hyvätkin voivat olla niin yksilöiden kuin yhteenliittymien toimintaa motivoivia tekijöitä. Yhteistoimijoita yhdistää sekä se, mitä kohti he yhdessä pyrkivät, että se, mistä he tahtovat pois tai uhkakuva, jonka toteutumista he pyrkivät estämään. Perushyviiden ja perustavien ei-hyviiden motivoima yhteistoiminta myös eroaa toisistaan luonteeltaan ja sitovuudeltaan. Toisinaan toimintaan motivoivat sekä jonkin hyvän tavoittelun että ei-hyvän välttelyn tai estämisen intressit, joista muodostuu yhteistoimijoille kollektiivinen eli sama, jaettu tai yhteinen intentio. Esimerkiksi klemensiläiset luostariyhteisöt ajan laskun alkuvuosisatoina hakivat erämaasta samaan aikaan rauhaa ja pyrkivät pois kaupunkielämän pahoista vaikutuksista³⁸⁰. Tämän voi tulkita sekä vetävästi että työntävästi motivoituneeksi yhteistoiminnaksi, vaikka kyse ei olekaan juuri perushyviiden ja perustavien ei-hyviiden motivoimasta toiminnasta.

Kun perushyvät ovat riittävän monen ihmisen kohdalla jossain määrin toteutuneet, jatkuva perushyviiden tavoittelu ja ylläpitäminen motivoivat ihmisiä toimimaan sekä yksin että yhdessä hyviä toteuttaakseen. Ihmisten omat ja keskinäiset perushyvät voivat tukea toistensa toteutumista tai toisissa tilanteissa olla keskenään ristiriidassa. Kun ihmisten perushyvät nivoutuvat yhteen, heidän välilleen saattaa muodostua luottamussuhteita, ja kun ihmisten perushyvät ovat ristiriidassa keskenään, heidän sosiaaliset suhteensa ja yhteenliittymänsä rakoilevat.

Ero hyvien ja ei-hyviiden yhteen liittämissä vaikutuksissa on laajempi, eikä se koske vain ihmisen perushyviä. Tavoiteltavien hyvien ja vältettävien pahojen³⁸¹ synnyttämien erilaisten yhteistoimintasidosten eroja avaa Hardinin luottamuksen käsite. Vältettävän pahan kohdalla ja uhkaa torjuttaessa yhteistoimijoiden intressit eivät vain nivoudu yhteen vaan ovat yleensä samat: halu saada uhka pois päiväjärjestyksestä. Yhteistoimijat luottavat toisiinsa tämän vältettävän pahan torjumisen ja jonkin perushyvän turvaamiseksi vaadituissa ja välttämättömiksi ymmärretyissä toimissa. Esimerkiksi sotatilanteissa ihmisillä on sama intressi, jonka vuoksi muutoin erimieliset joukot tai ihmiset yhdistävät voimansa ja kääntävät katseen selviytymiskehän perushyvän menettämisen eli perustavan ei-hyvän, tuhoutumisen toteutumisen uhkaan.

Luottamuksen ala on tässä perushyvän uhkaa torjuvassa yhteistoiminnassa kapea. Luottamus ei välttämättä laajene toimijoiden väliseksi pysyväksi suhteeksi. Luottamussuhde rakentuu, mikäli yhteistoimijat tunnistavat yhteisiä edistettäviä hyviä, jotka he ovat valmiita ottamaan jaetuiksi tavoitteikseen ja joiden edistämiseen he ovat valmiit yhdessä etsimään keinoja. Yhteistoimijoiden intressit nivoutuvat näin yhteen laajemminkin ja toimijoilla on perusteet luottaa toisiinsa. Yhteistoimintasuhde rakentuu luottamussuhteeksi. Esimerkki tällaisesta

³⁸⁰ Ks. SALMINEN 2017.

³⁸¹ Pahalla tarkoitan tässä ei-toivottua.

toiminnassa on yhteiskuntarauhan ja uskontokuntien turvallisuuden ylläpitämisen intressiä ylläpitävä eri uskontokuntien yhteinen toiminta.³⁸²

Toinen luottamuksen ohella huomioitava käsitteellinen tekijä, joka selittää eroja yhteistoiminnan tiiviyydessä hyvien tavoittelun ja pahojen välttelyn tai estämisen välillä, on siinä, miten kollektiivinen intentio sanoitetaan. Kollektiivisen intention ymmärtäminen hyvien tavoitteluksi antaa sille eri merkityksen kuin sen sanoittaminen ei-hyvien välttelyksi tai pahojen estämiseksi. Tavoitteluksi tai välttelyksi käsitteellistäminen vaikuttaa siihen, mitkä ovat yhteistoiminnan perusteet ja näin toimijoiden tajuun kollektiivisen intention velvoittavuudesta yksittäiselle yhteistoimijalle. Mitä suurempi vaikutussuhde keinolla on tavoitteen toteutumiseen, sitä velvoittavampi kollektiivinen intentio on ja sitä todennäköisemmin toimija ryhtyy yhteistoimintaan.

Kun toimijoiden tavoitteena on estää perushyviä uhkaavia riskejä tai ei-hyviä toteutumasta, tilanne argumentoidaan yleensä velvoittavasti: jos emme toimi estävästi, silloin uhka ainakin toteutuu. Yhteistoimijoiden toimimatta jättäminen ymmärretään riittäväksi ehdoksi sille, että uhka eli ei-hyvä toteutuu. Yhteiseen estämistoimintaan ryhtyminen on keino torjua perushyviä uhkaavien pahojen toteutuminen ja se esitetään välttämättömän ehdon muodossa: ilman yhdessä tapahtuvaa estävää toimintaa ei-hyvä ainakin toteutuu. Osallistujia tämä velvoittaa torjumistoimintaan, ja motivoivana perusteena voi toimia jonkin jo saavutetun hyvän heikkenemisen tai tuhoutumisen uhka. Yhteistoimintaan osallistuminen näyttäytyy siksi tässä käytännöllisessä päätelyssä konkreettisen ei-hyvän estämisen välttämättömänä (mutta ei selkeästi riittävänä) ehtona.

Niissä tapauksissa, jossa kollektiivinen intentio sanoitetaan hyvien tavoittelemiseksi tai edistämiseksi, kyseinen hyvä voidaan usein saada aikaan ilman yksittäisen toimijan velvollisuutta osallistua siihen. Perushyvä voi astua voimaan, pysyä yllä tai edistyä myös muiden kuin yksittäisen toimijan aktiivisella yhteistoiminnalla määrättynä ajan hetkenä. Perushyvien aikaansaamiseksi tai ylläpitämiseksi vaadittuun toimintaan osallistujat tunnistavat itsensä ja toisensa yhteistoimijoiksi ja tunnistavat jaetun tai sattumalta saman intressin. Toimijoilla ei kuitenkaan ole yhteistoimintaan sitoutumiselle määrättynä ajanhetkenä niin vahvoja perusteita kuin estämisen kohdalla, sillä hyvän tavoitteluksi ja edistämiseksi tarvittavaa yhteistoimintaa ei mielletä välttämättömäksi ehdoksi tavoitteen toteutumiselle. Perushyviä edistävässä yhteistoiminnassa ei voi välttämättä olla varma, että hyvä toteutuu keinoksi muotoillulla yhteistoiminnalla, sillä sen harvoin voidaan sanoa

³⁸² Helsingin ortodoksiseurakunta järjesti juutalaisen synagogan aidan kukituksen vastustaakseen antisemitistisen ilkeän synagogan liepeillä kristalliyön muistopäivänä marraskuussa 2019. Isä Heikki Huttunen kertoi heidän haluavan ”taistella tätä pimeyttä vastaan ja kertoa ystävillemme juutalaisessa seurakunnassa, että heidän vapautensa ja turvallisuutensa on meidän kaikkien asia”. STT infossa julkaistu tiedote: Synagogan kukitus 18.11. klo 18. www.sttinfo.fi Katsottu 5.12.2019.

olevan yksin hyvän toteutumiseen riittävä ehto. Yhteisten hyvien tavoittelemiseen vaatii usein hidasta ja pitkäkestoista yhteistoimintaa.

Estämisessä keinot näyttäytyvät rajatulta ja velvoittavammilta yhteistoimintaan ryhtyville kuin perushyvien aikaansaamista edistävät keinot tavoittelemisessa. Uhkaavaa ei-hyvää välttämään tai estämään pyrkivä yhteistoiminta ja sen muodostama toiminnallinen yhteisöllisyys ovat yksittäistoimijalle sitovampia ja vähemmän joustavia kuin hyvien tavoitteluun pyrkivä yhteistoiminta. Samalla tämä argumentatiivinen ero estämisen ja edistämisen välillä selittää, miksi yhteisellä vihollisella on niin voimakas ihmisiä yhteen liittävä voima.

Estäminen kohdistuu usein jonkin toisen toimijan tai luonnonvoiman aiheuttamiin toiminnan seurauksiin ja vaikutuksiin. Ei-hyvän uhkaa saada aikaan jokin toinen taho. Uhkan todellisuus perustuu siihen, miten totuudenmukaisesti tai paikkansapitävästi on onnistuttu ennakoimaan oletetun uhkan aiheuttajan tulevaisuuden suunnitelmat ja intressit, mikäli kyseessä on intentionaalinen toimija eikä luonnonvoima. Esimerkiksi Suomen Natoon liittymistä ja Nato-yhteistyötä argumentoidaan paremman, usein itänaapurin aiheuttaman turvallisuusuhkan torjumisen välttämättömänä ehtona. Turvallisuuden tavoittelu ja edistäminen rauhanomaisin diplomaattisten ja kaupallisen yhteistyön keinoin sen sijaan näyttää vähemmän tuottavalta ja tuloksiltaan tehokkaalta tavalta.

Toisena esimerkkinä tästä ei-hyvien välttelyn tai torjumisen tehokkaasti yhteen liittävästä voimasta on yhteen kokoontuminen mielenosoituksiin terroritekojen jälkeen.³⁸³ Tukholmassa pakettiauton ajettua ihmisten päälle perjantaina huhtikuussa 2017 kymmenet tuhannet ihmiset kokoontuivat sunnuntaina tapahtumapaikan lähellä sijaitsevalle Sergelin torille pitämään puheita ja kuuntelemaan rohkaisevia musiikkiesityksiä ja näin manifestoimaan rakkautta³⁸⁴. Pariisissa tammikuussa 2015 Charlie Hebdo -lehteen ja kosher-kauppaan kohdistuneiden hyökkäysten jälkeen yhtenäisyysmarssit kokosivat poliittisia johtajia ja kansaa yhteen miljoonittain eri puolille Ranskaa ja Eurooppaa³⁸⁵. Turun puukkoiskun jälkeen elokuussa 2017 ihmiset kokoontuivat Turun tuomiokirkkoon ja Kauppatorille muistamaan uhreja ja kokemaan yhteyttä ja järjestivät erilaisia tempauksia.³⁸⁶ Vaikka yhteiskunnan ja ihmisten turvallisuutta uhanneiden väkivallantekojen jälkeisissä kokoontumisissa puolustetaan hyviä kuten yhteyttä ja rakkautta, ihmisjoukot tahtovat konkreettisesti myös torjua terrorismin näitä hyviä uhkaavan, yhteenkuulumisen kokemusta tuhoavan ja turvattomuutta luovan vaikutuksen. Terroriteot eli torjuttavat pahat ovat motivoivia tekijöitä ryhtyä torjumaan tekojen vahingollisia vaikutuksia kuten pelkoa ja ihmisten keskinäisen epäluottamuksen kasvua ja yhteiskuntaa eriyttävää vaikutusta.

³⁸³ SINKKONEN 2009, 172–173.

³⁸⁴ Aftonbladet 9.4.2017. Katsottu 12.10.2017.

³⁸⁵ Le Monde 11.1.2015; BBC 11.1.2015. Katsottu 12.10.2017.

³⁸⁶ Yle 20.8.2017; Salon Seudun Sanomat 19.8.2017; Turun Sanomat 25.8.2017. Katsottu 12.10.2017.

Iman terroritekoja ei olisi ollut syytä kokoontua joukolla yhteen ja toimia julkisesti yhdessä saatikka kokea tässä yhteyttä manifestoivassa kokoontumisessa hyvien puolustamisen luomaa yhteenkuuluvuutta ja yhteisyyttä. Julkinen kokoontuminen on osallistujille mahdollisuus myös toteuttaa *toimijuuttaan* ja manifestoida *yhteistoimijuuttaan*, saada tunnustusta osallistumalla omalle moraaliseen integriteetilleen ja kokea sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Näin uhka fyysisen turvan perushyvän toteutumiseen osoittaa, miten ihmisen tavoittelevat suurinta osaa perushyvistään.

Tavoiteltavan tai ylläpidettävän hyvän kohdalla yhteistoiminnan tavoitetta ei välttämättä ole mahdollista määritellä niin tarkasti kuin vältettävän pahan kohdalla. Vältettävän ei-hyvän ja käsitteellisen pahan rajaamisesta ja määrittelemisestä riippuu, miten tehokkaasti sitä voidaan estää. Tavoiteltavia perushyviä edistetään ja pyritään saamaan aikaan monin eri keinoin. Perushyviä tavoittelevassa yhteistoiminnassa toteutuvia tavoitteita ei saa useinkaan selkeästi näkyviin, sillä perushyvät voivat olla koettuja abstrakteja asiainiloja, jotka vaativat jatkuvaa monimutkaista yhteistoimintaa pysyäksään yllä, eivätkä tule kerralla valmiiksi. Tämä selittyy osittain sillä, ettei perushyviä tavoittelevalla yhteistoiminnalla pyritä saamaan aikaan vain toiminnan loppuun saattamista eli tulosta, vaan perushyvät ovat niitä tavoittelevan toiminnan myönteisiä seurauksia ja vaikutuksia tai jatkuvasti ylläpidettävää praksis-luontoista toimintaa.

6.4 Yhteisöllisyyden tavoittelu edellyttää toteutuvia perushyviä

Millaisessa vaikutussuhteessa edellä käsitellyt perushyvät ja perustavat ei-hyvät ovat yhteisöllisyyden muodostumiseen? Edellä totesin perushyvien motivoivan myös yhteenliittymiä toimimaan yhdessä, joten niitä voidaan pitää toiminnallista yhteisöllisyyttä edistävinä kollektiivisina intentioina. Väitän, että toteutuvat perushyvät I-IV ovat ainakin jossain määrin yhteisöllisyyden tavoittelemisen ja ylläpysymisen ennakkoehtoja.

Väitteen perustelemiseksi turvaudun käänteiseen ajatteluun, *reductio ad absurdum* -päätelyyn. Pohdin, mitä tapahtuisi yhteisöllisyyden toteutumisen ehdoille, jos *perustavat ei-hyvät olisivat voimassa ja perushyvät eivät toteutuisi jonkun ihmisen tai kenenkään kohdalla*. Suoritan ajatuskokeen tarkastelemalla yksi perustava ei-hyvä kerrallaan, miten ei-hyvän toteutuminen vaikuttaa yhteisöllisyyden ehtojen muodostumiseen. Etenen perustavien ei-hyvien uloimmasta kehästä (kuvio 5) sisempään.

Irrallisuus- ja eristäytyneisyyskehän ei-hyvät sosiaalinen ei-mihinkään tai yhteen kuulumattomuus ja osattomuus rakkaudellisista suhteista tarkoittavat kasvavalle ihmiselle fyysistä ja sosiaalista kärsimystä. Tämän ei-hyvän toteutuminen haavoittaa ihmistä, jättää hänet kehityksessä jälkeen tai

estää persoonan kasvua³⁸⁷. Ilman osallisuutta rakkaudellisista suhteista ihmiselle ei muodostu terveeseen ihmisyyteen kuuluvaa sosiaalista suuntautuneisuutta, joka on välttämätön edellytys³⁸⁸ yhteisöllisyyden tavoitteluun.

Moraalisesta vahvistumisesta seurannut moraalinen integriteetti rakentuu vain suhteessa toisiin, joten kuulumattomuuden ja osattomuuden ei-hyvien ollessa voimassa tämäkään perushyvä ei toteudu. Ihminen, joka ei halua tai tarvitse käsityksilleen ja elämälleen moraalista vahvistusta toisten kanssa jaetuista arvoista tai normeista, on sosiopaatti.³⁸⁹ Tällaisessa tilanteessa ihmisellä ei ole perusteita etsiä jatkuvaa toiminnallista yhteisöllisyyttä luovia yhteistoimintasuhteita, vaan kaikki yhteistoiminta on luonteeltaan välineellistä – jos ihminen yhteistoimintaan ensinkään ryhtyy. Jos ihminen puolestaan on moraalisten kysymysten suhteen epätietoinen ja kykenemätön muodostamaan moraalisia arvostuksia ja käsityksiä, hänelle ei myöskään muodostu perustetta sitoutua mihinkään moraalisiin arvostuksiin tai niitä ilmentävään toimintaan. Tämä tekee tasaveroisesta toiset yhteistoimijoiksi tunnustavasta yhteistoimintaan osallistumisesta vaikeaa. Ihminen kykenee osallistumaan vain muiden säätelemään yhteistoimintaan johdateltuna tai painostettuna. Silloin joidenkin yhteistoimijoiden pitäisi kuitenkin kyetä muodostamaan moraaliuskomuksia. Moraalinen epätietoisuus voi korvautua yhden ihmisen kohdalla auktoriteeteilta omaksutuilla moraalisisilla käsityksillä, mutta moraalinen integriteetti jää toteutumatta.

Passiivisuuskehän perustava ei-hyvä eli toimijuuden harjoittamattomuus tarkoittaa passiivisuutta ja liikkumattomuutta³⁹⁰ eli tilannetta, jossa ihmisellä ei ole tavoittelemisen arvoisia asioita, jotka saisivat hänet toimimaan. Ihminen on vain ärsykkeisiin reagoiva olento, jos ei harjoita toimijuuttaan aktiivisesti. Tällöin hän ei osallistu yhteistoimintaan eikä pääse osaksi toiminnallisesta yhteisöllisyydestä. Voimme kuitenkin kuvitella, että ihminen, joka ei toteuta toimijuuttaan, ajautuu sosiaalisiin tilanteisiin tai sosiaalisen verkoston muodostavat ihmiset tulevat hänen luokseen. Hänelle voi siksi muodostua kokemuksia yhteisöstä tai yhteisöllisiä kokemuksia, mutta jatkuvamman yhteisöllisyyden kokeminen kävisi mahdottomaksi. Koska toimijuus on yksi ihmisyyteen kuuluvista piirteistä, kaikki ihmiset eivät voisi olla harjoittamatta toimijuuttaan. Kuviteltavissa on kuitenkin myös tilanne, jossa kaikkien ihmisten toimijuus on heistä riippumattomista syistä heikentynyttä tai hajonnutta. Kun ihmisten toimijuus on heikentynyttä tai hajonnutta, yhteistoimijuuden ja yhteiseen toimintaan sitoutuminen eivät ole mahdollisia, joten toiminnallisen yhteisöllisyyden ehdot jäävät tämän perushyvän uupessa toteutumatta.

Newottomuuskehän ei-hyvät toteuttavassa tilanteessa ihmisellä ei ole todellisuutta koskevaa tietoa. Hänellä voi olla silti epätosia tai harhaisia

³⁸⁷ SMITH 2015, 239–240.

³⁸⁸ Ks. luku 5.2.

³⁸⁹ SMITH 2015, 239.

³⁹⁰ SMITH 2015, 239.

todellisuutta koskevia käsityksiä. Näiden ei-hyvien ollessa voimassa, ne estäisivät toiminnan onnistumisen muutoin kuin sattumalta. Ilman tietoa ei ole mahdollista muotoilla tavoittelemisen arvoisia päämääriä tai etsiä ja valita sopivia keinoja tavoitteiden toteuttamiseen. Toimijuuden rationaalisuusehto ei täyty, jos todellisuutta koskevia käsityksiä ei ole mahdollista muodostaa tai ne ovat epätosia. Ilman tietoa toisista toimijoista ihmisinä ja heidän intresseistään heitä ei voi myöskään tunnistaa potentiaalisiksi yhteistoimijoiksi. Jos toisista toimijoista ei ole tietoa ja heitä ei tiedon puutteen tai vääristyneiden käsitysten vuoksi tunnista yhteistoimijoiksi, ei heidän kanssaan mahdollisesti samojen tai jaettujen intentioiden tunnistaminen tai yhteisten intentioiden muotoileminenkaan onnistu. Sekä toisen tunnistaminen yhteistoimijaksi että hänen kanssaan samojen ja jaettujen intentioiden tunnistaminen tai yhteisten intentioiden muotoileminen ovat toiminnallisen yhteisöllisyyden välttämättömiä ehtoja, jotka näiden ei-hyvien, vääristyneen todellisuutta koskevan tiedon tai tiedon puutteen, vuoksi jäävät toteutumatta.

Toinen *neuvottomuuskehän* ei-hyvä, epäyhtenäinen identiteetti, on ihmisellä, jolla ei ole käsitystä omasta paikastaan suhteessa sosiaalisiin yhteenliittymiin, moraalisiin käsityksiin tai relevanttia tietoa todellisuudesta. Identiteetin epäyhtenäisyys tekee ihmiselle maailmassa suunnistamisen hankalaksi. Liittyminen toisiin ihmisiin sitoutumalla yhteistoimijoihin, yhteisiin tavoitteisiin tai eetokseen vaikeutuu, ellei käy mahdolliseksi, jos käsitys itsestä on hajanainen ja hyvin jäsentymätön. Valitseminen vaikeutuu, jos käsitykset omista toiveista ja tavoitteista ovat häilyviä. Negatiivinen käsitys itsestä ja esimerkiksi itsensä arvottomaksi kokeminen voivat estää ryhtymästä toimimaan yhdessä toisten kanssa, jos itseä ei miellä potentiaalisiksi yhteistoimijaksi.³⁹¹

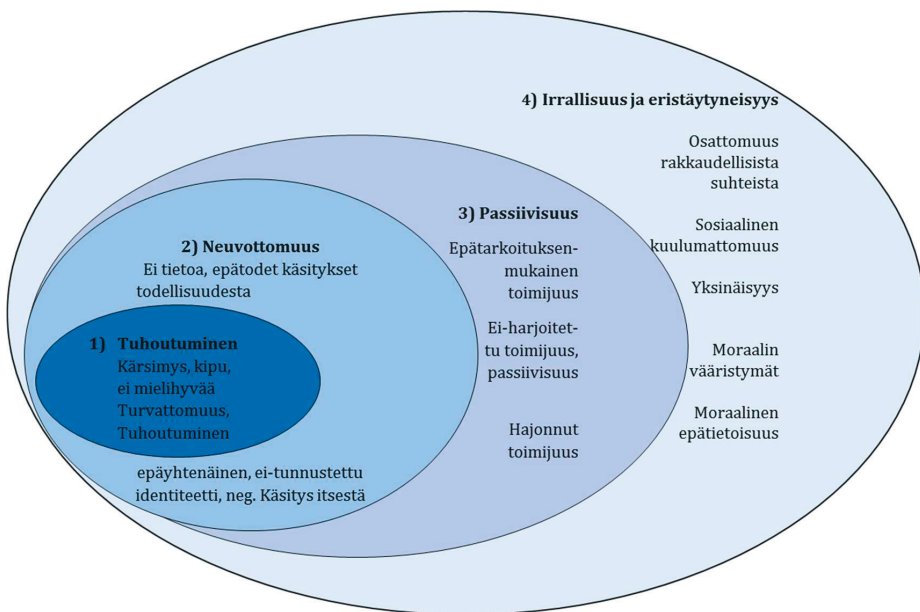
Tunnustusta vaille jäänyt ja siksi vahvistumaton identiteetti ajaa ihmiset ei-hyvien tuhoavaan kierteeseen. Tunnustuksen antaminen toisille potentiaalisille yhteistoimijoille edellyttää vähintään ihmisen käsitystä omasta paikastaan suhteessa toisiin eli sitä, että ymmärtää olevansa asemassa, jossa omalla toisille myönnetyllä tunnustuksella on merkitystä. Jos toisillakin toimijoilla on negatiivinen käsitys itsestään ja epäyhtenäiset identiteetit, tunnustussuhteita ei synny ihmisten välille eikä yhteisöjä muodostu.

Sisimmän *tuhoutumiskehän* ei-hyvät toimivat yhteisöllisyyttä ehkäisevinä jo silloin, kun ne vasta uhkaavat toteutua mutta eivät ole vielä realisoituneet. Henkilökohtainen turvattomuus, joka sisältää uhkan turvallisuudelle ja

³⁹¹ Kehityspsykologi Erik Eriksonin mukaan identiteetin hajoamisen (*identity diffusion*) tunnusmerkkejä ovat ihmisen epäyhtenäinen tunne itsestä, vaikeus sitoutua rooleihin ja ammatillisiin valintoihin, taipumus sekoittaa omat ominaispiirteet, tunteet ja halut toisten läheisten ihmisten piirteisiin, tunteisiin ja haluihin. Viimeisen vuoksi suhteen katkeaminen johtaa pelkoon itsen hajoamisesta. Drew Westen identiteetistä: identiteetin jatkuvuus ajan mukaan, emotionaalinen sitoutuminen itseä määrittäviin mielikuviiin, suhteissa rakentuviin rooleihin, arvoihin, merkityksellisen maailmankatsomuksen muodostaminen, tunnustuksen saaminen merkittävilta toisilta omasta paikasta maailmassa. WILKINSON-RYAN & WESTEN 2000.

fyysisen tuhoutumisen uhkan, saa ihmisen turvaamaan ensin oman elossa säilymisen ja suuntaamaan resurssinsa pois yhteisestä hyvästä ja toisista ihmisistä. Mikäli ihminen tuhoutuu kokonaan fyysisesti, toimijuuden ja yhteistoimijuuden edellytykset lakkaavat. Sairastuminen, vammautuminen ja vahingoittuminen ovat ihmisille ei-toivottuja tai jopa pahoja siksi, että ne rajoittavat usein omien ja läheisten perushyvien tavoittelua ja ylläpitämistä.

Edellisen tarkastelun perustella väitän, että myös ei-hyvät ovat kehällisessä tuhoavassa suhteessa toisiinsa. Näitä perushyvien privaatiota ja vääristymistä kuvaavien ei-hyvien keskinäisiä tuhoamis- ja tuhoutumissuhteita valaisee kuvio 5. Kuvion kehien perustavat ei-hyvät ohjaavat myös ihmisen välttely- ja estämistoimintaa, kuten edellisessä alaluvussa esitin. Uloimman kehän perustavien ei-hyvien vallitseminen edistää sisempien kehien ei-hyvien toteutumista. Neuvottomuuskehän ja passiivisuuskehän ei-hyvät vaikuttavat toisiinsa. Tiedon ja identiteetin puutosten ja vääristymien seurauksena on tuhoutumiskehän ei-hyvien toteutuminen: ilman tietoa ja itsetuntemukseksi kääntyvää identiteettiä ihminen ajautuu helpommin onnettomuuksiin, jotka aiheuttavat kärsimystä ja turvattomuutta. Pahimmillaan tiedon puute tai vääristyneet käsitykset ja harjoittamaton toimijuus johtavat ihmisen sosiaaliseen, psyykkiseen ja fyysiseen tuhoutumiseen.

Kuvio 5 Perustavat ei-hyvät välttely- ja estämistoimintaa motivoivina tekijöinä sisäkkäisillä kehillä

Jos perustavat ei-hyvät olisivat voimassa laajemman ihmisjoukon kohdalla, yhteisöllisyyden ennakkoehdot eivät toteutuisi. Koettua yhteisöllisyyttä jaetun kärsimyksen merkityksessä voisi hetkellisesti

muodostua, mikäli toiset ihmiset tunnistettaisiin kanssakärsijöiksi, mutta se ei mahdollistaisi jatkuvampaa toiminnallisen yhteisöllisyyden tavoittelua tai ylläpitämistä, sillä ihmiset eivät olisi toimijoita ja kykeneviä yhteistoimintaan.

Tämän ad absurdum -päätelyn perusteella voidaan sanoa, että edes joidenkin ihmisten perushyvien vähintään jonkinasteinen toteutuminen on tarpeen, jotta yhteisöllisyyttä voidaan tavoitella. Yhteisöllisyyden toiminnallinen aikaansaaminen edellyttää joidenkin ihmisten perushyvien toteutumista.

7 Yhteisöllisyys yhteistoimintaprosessina

Yhteistä kaikelle yhteisöllisyydelle on, että siinä otetaan mukaan ja suljetaan samanaikaisesti pois. Yhteisöissä tapahtuu siis eksklusion ja inklusion prosesseja. - - Jokaisessa yhteisössä tehdään määrittelyjä siitä, ketkä ovat yhteisön jäseniä ja ketkä eivät.³⁹²

Yhteisöllisyys on itsessään jatkuvasti muuttuva prosessi, joka on kuitenkin aina vuorovaikutuksessa johonkin ilmiöön tai tapahtumaan.³⁹³

Tässä viimeisessä analyysiluvussa tarkastelen yhteisöllisyyttä aktiivisena yhteistoiminnassa toteutuvana prosessina. Edellisissä lainauksissa Mikko Saastamoinen ja Katriina Perkkä-Jortikka sanoittavat yhteisöllisyyttä kolmannen persoonan näkökulmasta. Analysoin yhteisöllisyyden toteutumisen ja hajoamisen syitä edellä muotoilemieni käsitteellisten toiminnan, yhteistoiminnan, yhteisön, yhteisöllisyyden ja ihmisen hyvän käsitteiden avulla. Analysoimisella tarkoitan tässä kuvaamista ja selittämistä. Pyrkimykseni on auttaa ymmärtämään yhteisöllisyyden kehittymisen ja raukeamisen avainkohtia ihmisten toiminnasta käsin. Näin toiminnalla voidaan kehittää eri yhteenliittymien yhteisöllisyyttä.

7.1 Yhteisöllisyyden muodostuminen

Jotta toiminnallista yhteisöllisyyttä alkaa muodostua, on yhteistoimijoiden pitänyt jo toimia monella tapaa:

- Toimijat ovat tunnustaneet toisensa yhteistoimijoiksi.
- Yhteistoimijat ovat mahdollistaneet tai ovat tunnustaneet vähintään jaetun intention edistää jotakin yhteistä hyvää.
- Yhteistoimijat ovat sitoutuneet toiminnan tavoitteeseen ja keinoihin ja tekemään osansa.
- Yhteistoimijat luottavat siihen, että operationaaliset yhteistoimijat pyrkivät tekemään osansa.³⁹⁴

Toiminnallisen yhteisöllisyyden ehdot tekevät näkyväksi sen, että toimijoilta edellytetään paljon vuorovaikutusta ja asennoitumista jo ennen kuin mitään ryhdytään tekemään yhdessä muiden yhteistoimijoiden kanssa. Tunnustamista, tunnistamista, sitoutumista ja luottamista voi olla ilman sanallista kommunikointia vaikkapa katseen tai ulkoisten, annettujen tekijöiden varassa. Yhteistoiminnan viriäminen edellyttää käsitteellisesti, että yhteistoimijoiden on sitoutuvat tavoitteisiin ja keinoihin eli muodostuvaan eetokseen.

³⁹² SAASTAMOINEN 2012, 42.

³⁹³ PERKKA-JORTIKKA 1992, 51.

³⁹⁴ Tarkemmin näistä ehdoista luvussa 5.3.

Koetun yhteisöllisyyden ehdot esitin luvussa 5.4:

- Yksilö tai ryhmä kokee yhteistoiminnan tai tapahtuman ja
- Kokija/(t) tulkitsee/(vat) kokemuksensa yhteisöllisyyden kokemukseksi.

Yhteistoiminnassa koettua yhteisöllisyyttä kehkeytyy, mikäli toimijat onnistuvat toteuttamaan kollektiivisen intention ja toimijoille muodostuu kokemus yhdessä toimimisesta, yhteistoimijuudesta tai yhteenkuuluvuudesta, minkä he tulkitsevat yhteisöllisyydeksi.

Yhteisöllisyyden yhteistoimintaprosessissa toimijat arvioivat kokemuksiaan ja toiminnan onnistumista yhteistoimijoina ja yksilötoimijoina. Sitä, kummassa roolissa tai mielentilassa arviointi ja sitoutuminen tapahtuvat, ei aina voi aina varmasti erottaa. Jäsenet arvioivat sitoutumisestaan toimiessaan yhdessä. Kyky harkita ja arvioida ja kyky tai mahdollisuus valita ovat ihmisen hyvään kuuluvan toimijuuden keskeisiä piirteitä. Aito sitoutuminen edellyttää mahdollisuutta valita. Jos käytännössä haluaa saada aikaan kestäväää yhteisöllisyyttä, on vaalittava yhteisöllisyyden piiriin kuuluvien toimijoiden kykyä valita ja arvioida päämääriä, tavoitteita ja keinoja sekä minä- että me-tilassa. Toimijan on usein erilaisissa tilanteissa toimiessaan arvioitava sitoumuksiaan eri yhteenliittymiin ja niihin kuulumisen tuomiin velvoitteisiin.³⁹⁵

Esimerkiksi terveyskeskuslääkärinä työskentelevän vanhemman, jota pyydetään jäämään ylitöihin purkamaan työpaikalla vallitsevaa potilassumaa, on arvioitava sekä ammattiyhteisönsä asettamia velvoitteita työtovereitaan ja potilaitaan kohtaan että velvollisuuksiaan perhettään kohtaan ja haluaan viettää mahdollisimman paljon aikaa pienten lastensa kanssa. Hän toimii me-tilassa sekä suhteessa työyhteisöönsä että perheeseensä, mutta koska molemmat jäsenyydet ovat luonteeltaan sellaisia, että täysipainoinen osallistuminen yhteistoimintaan edellyttää fyysistä läsnäoloa, päätös jäädä ylitöihin tai lähteä kotiin on aito valintatilanne.

Kollektiivinen intentio kuvaa, miten joukko ihmisiä kollektiivisesti aikoo saada asiantilan aikaan tai edistää jotakin asiantilaa toimimalla yhdessä. He ryhtyvät yhteistoimintaan, joka joko toteuttaa yhteistoiminnan ulkopuoliset tavoitteet tai – jos yhteistoiminnan toteutuminen on toiminnan tavoite – se toteutuu toimintaan ryhdyttäessä. Yhteistoiminta synnyttää toimijoissa sosiaalisia kokemuksia, joita he voivat tulkita ja arvioida yksin tai yhdessä, ja arvioinnin perusteella sitoutua tai olla sitoutumatta jatkuvaan yhteistoimintaan.

Kollektiivisilla intentioilla ei yhteisöllisyyttä luovassa yhteistoiminnassa tavoitella kuitenkaan vain tosiasiallisia asiointilojen muutoksia, vaan toimijat pyrkivät saamaan aikaan lisäksi sen, että toimijat itse arvostavat toteutuvia tavoitteita ja niiden vaikutuksia tai että ne, joihin toiminta kohdistuu tai vaikuttaa, arvostavat toteutuvaa tavoitetta ja sen vaikutuksia. Erottelu on

³⁹⁵ Arto Laitinen on kutsunut tätä sosiaalisessa maailmassa toteutuvaa arviointitilaa ”yleistilaksi” (*overall mode*), jossa toimija arvioi sitoumuksiaan eri sosiaalisille yhteenliittymille. LAITINEN 2017, 160–166.

moraalifilosofisen toiminnan tarkastelun kannalta keskeinen: kaikki, mitä toiminnalla saadaan aikaan ja mitä siitä seuraa, ei ole aina tavoiteltua, ja silloinkin kun se vastaa tavoitetta, sitä ei sen toteuduttua pidetä aina myönteisenä.³⁹⁶

Toiminnalla ei tavoitella pelkästään tosiasiallisia asiointiloja, vaan tavoitteiden toivotaan toteutuessaan olevan arvostettavia myös toimijan omasta ja toiminnan kohteiden tai yleisön näkökulmasta. Näitä odotuksia ja toiveita faktuaalisten asiointilöjen arvoista on yksilötoiminnan kohdalla kutsuttu intention *aksiologiseksi kohteeksi*³⁹⁷.

Kollektiivisten intentiöiden kohdalla intentiöiden faktuaalista ja aksiologista kohdetta ei ole tavattu erottaa toisistaan. Tällä käsitteellisellä erottelulla voidaan selittää jossain määrin sitä, miksi yhteisöllisyys toisinaan jatkuu toisinaan raukeaa. Yhteisen intention faktuaalisena kohteena (teleologisena tavoitteena) on saada yhdessä aikaan jokin asiointila. Se voi olla esimerkiksi yhteistoiminnan loppuun saattaminen tai jonkin tuotoksen valmistaminen yhdessä. Yhteistoimijöiden aksiologiset tavoitteet voivat olla yhteiset, sattumalta samat tai erilliset. Toiminnan tavoitteiden toteutuessa ja toteuduttua yhteistoimijat tulkitsevat niitä ja arvioivat toimintaa, tavoitteiden toteutumista ja kokemuksia.

Arviointi ja toiminta voivat tapahtua minä-tilassa tai me-tilassa. Käytännössä toimija tulkitsee ja arvottaa yhteistoiminnan jatkuvasti. Mikäli minä-tilaset arvostelmat ovat negatiivisia, yhteistoiminnan jatkamisen perusteet heikkenevät. Me-tilaista yhteistoimintaa voidaan jatkaa siitä huolimatta, etteivät yhteistoiminnan aksiologiset tavoitteet toteudu, sillä yhteistoimintaan ollaan sitoutuneita ja siksi me-tilaiseen toimintaan sitoutuneet yhteistoimijat ovat valmiita muuttamaan keinoja, vaikuttamaan olosuhteisiin tai kouluttamaan yhteistoimijoita tekemään paremmin osansa, ja yrittämään näin uudestaan.

Kun yhteisöllisyyttä luovaa jatkuvaa prosessiluontoista yhteistoimintaa tarkastellaan ajassa toteutuvana ilmiönä lineaarisesti, siitä voidaan erottaa kolme vaihetta. Ensimmäisessä *suunnitteluvaiheessa* ennakoidaan ja aiotaan. Toisessa *toteuttamisvaiheessa* toimitaan ja saadaan aikaan, ja kolmannessa *reflektointivaiheessa* arvioidaan aikaansaatuja tuloksia, seurauksia ja vaikutuksia suhteessa ennakoituun. Taulukko 13 erittelee yhteistoiminnan prosessia käsitteellisesti ja osoittaa, missä kohdin näitä vaiheita yhteisöllisyyttä luova tai tavoitteleva yhteistoiminta voi onnistua tai epäonnistua tai tarjota perusteen jatkaa yhteistoimintaa.

³⁹⁶ Ei-intentoituja seurauksia ja vaikutuksia on käsitelty moraalifilosofiassa jo vuosisatoja. Tuomas Akvinolaisen Summa Theologiöjen esittämiön kaksoisvaikutusperiaatteesta kirjoittaa Alison McIntyre Stanford Encyclopedia of Philosophy:n artikkelissaan. MCINTYRE 2019.

³⁹⁷ Von WRIGHT 2001, 206–207; HALLAMAA 2017, 74–75.

Taulukko 13. Intention aksiologisen kohteen merkitys yhteistoiminnan onnistumisessa

yhteistoiminnan puolet	intention faktuaalinen kohde		tulos	seuraus/ vaikutukset	arvostelma
	faktuaalinen kohde	aksiologinen kohde			
teleologinen sisältö	toteuttaa tavoiteltu asiantila	toimijat ja/tai toiminnan kohteet arvostavat tavoitteen toteutumista	teleologista tavoitetta toteuttavaan yhteistoimintaan on ryhdytty	tavoiteltu asiantila astuu voimaan = <i>fakt. intention teleologinen sisältö toteutuu</i>	<i>positiivinen:</i> toimijat ja/tai toiminnan kohteet arvostavat seurauksia ja vaikutuksia <i>negatiivinen:</i> yksi tai useampi toimija ja/tai toiminnan kohde ei arvosta seurauksia ja vaikutuksia
				yhteistoiminta epäonnistuu ulkoisista tai toimijoista johtuvista syistä = <i>fakt. intention teleologinen sisältö ei toteudu</i>	<i>negatiivinen:</i> toimijat arvioivat epäonnistumisen negatiiviseksi
sosiaalinen sisältö			<i>ei-tulosta:</i> yhteistoimintaa ei saatu aikaan	tavoiteltu asiantila ei astu voimaan = <i>fakt. intention teleologinen sisältö ei toteudu</i>	<i>positiivinen:</i> toimijat muuttavat mieltään/ kohteet arvioivat toteutumattomuuden hyväksi <i>negatiivinen:</i> toimijat arvioivat toteutumattomuuden negatiiviseksi
			kukin toimijoista on suorittanut osansa sosiaalisesta sisällöstä	toimijoiden käsitkset ja kokemukset yhteistoiminnasta ja yhteistoimijuudesta	<i>positiivinen:</i> toimija arvostaa toteutunutta yhteistoimintaa ja sen sosiaalisia vaikutuksia
	toteuttaa tavoite toimimalla yhdessä	toimijat ja/tai toiminnan kohteet arvostavat keinon toteuttamista	osa toimijoista ei hoida osaansa sosiaalisesta sisällöstä	toimijoiden käsitkset ja kokemukset yhteistoiminnasta ja yhteistoimijuudesta	<i>negatiivinen:</i> toimija ei arvosta yhteistoiminnan sosiaalisia vaikutuksia
		<i>ei-tulosta:</i> yhteistoimintaa ei saatu aikaan			<i>negatiivinen:</i> ei täytä sosiaalisia tavoitteita

Taulukko 13 erottaa toisistaan yhteistoiminnan teleologisen ja sosiaalisen sisällön³⁹⁸. Teleologinen sisältö merkitsee yhteistoiminnan tarkoitusta ja käsitteellisesti sen tavoitteellista puolta, eli mitä yhteistoimijat haluavat saada aikaan tai mitä he aikovat yhdessä edistää, ehkäistä, säilyttää, välttää, torjua tai puolustaa. Sosiaalinen sisältö tarkoittaa yhteistoimintaan kuuluvaa yhteistoimijoiden toisiinsa vaikuttamista. Sosiaalisen sisältö kuvaa, millaisen yhdessä toimimisen avulla yhteiset tavoitteet aiotaan saavuttaa, eli käsitteellisesti sosiaalinen sisältö merkitsee yhteistoimintaa keinona. Kun erotamme toisistaan teleologisen ja sosiaalisen yhteistoiminnan sisällön, näemme paremmin, mihin yhteistoiminnan onnistuminen tai epäonnistuminen perustuu ja mihin toimijoiden tekemät arvostelmat kohdistuvat. Ilman molempia yhteistoiminnan sisältöjä ei voida puhua yhteistoiminnan käsitteestä.

Mitä taulukko kertoo yhteisöllisyyden muodostumisesta tilanteessa, jossa yhteisöllisyys otetaan tavoitteeksi? Yhteisöllisyyden tavoittelussa yhteistoiminnan teleologinen ja sosiaalinen sisältö yhdistyvät siten, että sosiaalisesta sisällöstä tulee yhteistoiminnan pääasiallinen tavoite. Yhteisöllisyyden tavoittelun paradoksi onkin, että mitä voimakkaammin pelkkää yhteisöllisyyttä tavoitellaan, sitä vähemmän kestäväää yhteisöllisyyttä saadaan aikaan. Syvimpiä yhteisöllisyyden kokemuksia, kuten kokemusta merkityksellisestä yhteisten hyvien tavoittelusta, mielekkästä yhdessä aikaan saamisesta ja sen tuottamasta tyydytyksestä ja osallisuuden kokemusta itseä suurempaan yhteenliittymään, ei saavuteta keskittymällä pelkkään sosiaaliseen sisältöön ja tavoittelemalla yhteisöllisyyttä ilman muita, toimijoita aidosti yhteen liittäviä intressejä.³⁹⁹

Esimerkiksi monien suomalaisten yliopistojen strategioissa yhteisöllisyys on mainittu arvona.⁴⁰⁰ Yhteisöllisyys yhdistetään strategioissa osaksi henkilöstön hyvinvointia ja arvotetaan sosiaalisesti hyväksi, mutta sitä ei mielletä osaksi yliopiston teleologisen perustehtävän toteuttamiseksi vaadittavaa yhteistoimintaa.

Toisenlainen esimerkki löytyy Miina Sillanpää –säätien kehittämässä Neuvokkaat naiset ® -konseptista, jossa pyritään yhteisöllistämään vähävaraisia ikääntyviä naisia, jotka kaipaavat vinkkejä arjesta selviämiseen ja seuraa ihmissuhteista. Säännöllisesti kokoontuvien suljetuissa ryhmissä käsitellään varojen niukkuuteen ja arjen toimintoihin ja hyvinvointiin

³⁹⁸ TUOMELA 2007, 151–152.

³⁹⁹ Valtion organisaatioiden työyhteisöjen luottamusta ja yhteisöllisyyttä tutkinut Koivumäki esittää työyhteisöjen yhteisöllisyyden olevan voimakkaasti kytköksissä niin kutsuttuun työn imuun eli työn merkityksellisyyden kokemiseen. Yhteisöllisyydellä Koivumäki tarkoittaa ryhmän tunnepitoista sosiaalista koheesiota. KOIVUMÄKI 2008, 107–112 ja 246.

⁴⁰⁰ Yhteisöllisyyden mainitsevat arvokseen esimerkiksi Turun yliopisto <https://www.utu.fi/fi/yliopisto/strategia-ja-arvot> (katsottu 1.12.2019), Lapin yliopisto <https://www.ulapland.fi/Suomeksi/Tietoa-yliopistosta/Strategia-2025> (katsottu 1.12.2019) ja Taideyliopisto https://www.uniarts.fi/sites/default/files/TY_STRATEGIA_pp_web_o20316.pdf (katsottu 1.12.2019).

vaikuttavia teema-alueita. Yhteisöllisyys on sekä tavoite että muuhun tarkoitukseen kehitetyssä yhteistoiminnassa muodostuva sivutuote. Ennen naisten osallistumista toimintaan selvitetään, että jokaisella on aito intressi ja mahdollisuus sitoutua yhteistoiminnan teleologisiin tavoitteisiin ja ryhmän tapaamiseen.⁴⁰¹ Neuvokkaat naiset –ryhmätoiminta on oppaiden mukaan alkuun ryhmäsuuntautunutta minä-tilaista yhteistoimintaa, jossa toimijoilla on henkilökohtaiset perusteet osallistua yhdessä sovittuihin tavoitteisiin. Ryhmätoiminnalla on mahdollisuus muodostua me-tilaiseksi toiminnalliseksi yhteisöllisyydeksi, jossa yhteistoimijat myös kokevat yhteisöllisyyttä.

Vaikka yhteisöllisyyden asettaminen yhteistoiminnan ainoaksi tavoitteeksi on paradoksaalista, koettua yhteisöllisyyttä voi muodostua hetkellisesti myös silloin, kun sosiaalinen sisältö muuttuu yhteistoiminnan teleologiseksi tavoitteeksi. Usein se kuitenkin kuihtuu kokoon puuhasteluluonteensa vuoksi ja siksi, ettei toiminta edellytä sitoutumista ja tyydyttävää yhdessä aikaan saamista. Pelkkä sosiaaliseen puuhasteluun keskittyvä yhteistoiminta ei ole pitkällä aikavälillä mielekäästä, ellei yhteistoimijoiden välille sitten rakennu henkilökohtaisia keskinäisiä suhteita, joiden ylläpitämiseen ja kasvuun toimijat jaksavat sitoutua myös silloin, kun suhteet törmäävät ristiriitoihin.⁴⁰²

Taulukossa 14 eivät näy sellaiset praksis-tyyppiset yhteistoiminnan muodot, joissa yhdessä toimiminen on merkittävä osa toiminnan päämäärää. Esimerkiksi harrastelubändin soittelu voi olla tällaista yhteistoimintaa, jossa saatetaan harjoitella, improvisoida tai jammailla keskenään ilman muuta tarkoitusta kuin yhdessä musisoimisen tuottama tyydytys. Myös ammattimuusikoiden kokoonpanoissa yhdessä soittaminen on osa päämäärää: ilman yhdessä soittamista musiikkia ei synny, mutta soittaminen on useimmille orkesterin muusikoille myös taloudellista toimeentuloa edistävä keino tai tilaisuus harjoittaa omia taitojaan tulevaa solistin uraa varten. Nämä praksis- eli harjoittamistyyppiset yhteistoimintamuodot edustavat me-tilaista yhteistoimintaa, joka onnistuu vain, mikäli jäsenet toimivat kollektiivisesti intentoidulla tavalla ja näyttävät näin sitoutumisensa eetoksen mukaiseen toimintaan.

Yhteistoiminnan onnistuminen ylipäättään, olipa yhteistoimintatila mikä tahansa, edellyttää, että kun aiottuun toimintaan ryhdytään, kukaan yhteistoimijoista ei sabotoi toiminnan tavoitetta ja etteivät ulkoiset olosuhteet tee yhteistoimintaa mahdottomaksi. Mikäli ulkoiset olosuhteet estävät yhteistoiminnan, yhteistoiminta epäonnistuu siinä merkityksessä, että tulos ei astu voimaan eikä faktuaalista kollektiivista intentiota toteuteta. Yhteistoimijoiden kollektiivinen intentio kohdistuu paitsi siihen, mitä

⁴⁰¹ Miina Sillanpää –säätöön Neuvokkaat naiset –materiaalipankki. <https://www.miinasillanpaa.fi/neuvokkaat-naiset-materiaalipankki/>. Katsottu 1.12.2019.

⁴⁰² ”Kolmanneksi monikulttuurinen yhteisöllisyys voi toteutua – ainakin hetkellisesti – sellaisessa toiminnassa, joka mahdollistaa arjesta irrottautumisen. Tällaisia irrottautumisia ovat aineistossamme urheilutapahtumat, leirit ja erilaiset projektit. Ongelmaksi todetaan tällaisen arjen ulkopuolisen yhteisöllisyyden hauraus. Niinpä kun ’hanke hävis taustalta, niin se työ loppu kun kanan lento omalla tavallaan’ [H4].” HERRANEN & KIVIJÄRVI 2012, 182.

halutaan saada aikaa myös siihen, millä tavoin se aiotaan toteuttaa⁴⁰³. Tämä ”miten”-puoli vaihtelee paljonkin eri yhteistoimintatilanteissa. Toisinaan yhteistoimijat sopivat, että yhteenliittymän jäsenistä osa toimii kaikkien puolesta. Toisinaan taas kaikkien on tehtävä oma erityinen osansa.

Pelkkä yhteistoimintaan ryhtyminen ei kuitenkaan yksinomaan vielä toteuta faktuaalista intentiota, vaan yhteistoiminnan onnistuminen edellyttää, että aiotut seuraukset ja vaikutukset astuvat voimaan ja että sosiaaliselta kannalta toimijoille muodostuu näistä seurauksista ja vaikutuksista yhteistoimintaa koskevia käsityksiä ja kokemuksia. Toimijat *arvioivat* seurauksia, vaikutuksia sekä käsityksiä ja kokemuksia yhteistoiminnasta toiminnan aikana sekä sen jälkeen ja vertaavat niitä toiminnan intention aksiologiseen kohteeseen eli siihen, millaisia arvostelmia yhteistoiminnalta odotettiin ennen siihen ryhtymistä. Arvostelmien tekeminen eli lyhyemmin arviointi sisältää aina myös tulkintaa.⁴⁰⁴

On erilaisia perusteita muodostella arvostelmia. Ihmistä ja ihmisen toimintaa koskevan arvostelman muotoilemiseen vaikuttavat sekä kohteen että arvostelman esittäjän oma asema tai status yhteenliittymässä. Esimerkiksi yhteisön johtohahmo arvioi yleensä positiivisesti yhteenliittymän toiminnan, jonka toteuttamisesta hän on vastuussa. Rivijäsenen, jolla on ollut vähemmän vastuuta yhteistoiminnan toteuttamisessa, on helpompi ilmaista negatiivinen arvostelma ja kritisoida toiminnan tuloksia, seurauksia ja vaikutuksia.

Arvostelman esittäjän yhteistoimintatila tarjoaa sille käsitteellisen perusteen. Minä-tilassa yhteistoimijan muotoilemat perusteet ovat usein henkilökohtaisia ja vetoavat perustuvat omiin kokemuksiin. Me-tilaista yhteistoimintaa koskevan arvostelman tekeminen voi perustua joko minä-tilaiseen tai me-tilaiseen asennoitumiseen. Me-tilaisessa arvioinnissa yhteistoimijoiden intention aksiologinen kohde on yhteinen, sillä yhteisön eetos sisältää myös arvot, kun taas kukin toteutuvan yhteistoimintaan osallistuva voi arvioida toteutuvaa yhteistoimintaa ja arvottaa sitä myös minä-tila-eetokseen tukeutuin perustein.

Isoissa yhteenliittymissä ja annettujen roolien varaan rakentuvissa yhteisöissä osa yhteistoimijoista voi suhtautua yhteistoiminnan teleologiseen tai sosiaaliseen sisältöön välinpitämättömästi. Hanne-Sinikka Niemen sosiaalityön pro gradu –tutkielman lainauksissa tuetun asumisen yksikön asukkaat arvioivat asumismuotoon sisältyvää yhteistoimintaa ja yhteisöllisyyttä, hyvin eri tavoin.

Asukashaastatteluissa yhteisöllisyyden tärkein merkitys rakentui päihitteettömyyttä tukevan sosiaalisen ympäristön ja koetun vertaisuuden kautta. Vaikka asukkaat olivat asumisprosesseiltaan eri vaiheissa, kokivat he tärkeäksi, että asumisyksikössä asui samanlaisista lähtökohdista tulevia ja vastaavanlaisessa elämäntilanteessa olevia henkilöitä, joita

⁴⁰³ TUOMELA 2007, 84f.

⁴⁰⁴ Kyky välittää, arvottaa ja nähdä merkityksiä eli kriittinen refleksiivisyys on ihmisen toimijuuden kannalta välttämätön kyky. ARCHER 2000, 308.

elämäkokemusten lisäksi sitoi kamppailu yhtenäisten kysymysten parissa (ks. myös Roivainen 2008, 279).

[– –] Yhteisöllisyyden tunnetta lisäsi positiiviseksi koetun ilmapiirin lisäksi myös jaettu ymmärrys asumisen säännöistä sekä yhteinen halu pitää asumisyksikkö päihdeettömänä, vaikka se toisaalta käytännössä tarkoittikin asukkaiden toisiinsa kohdistamaa kontrollointia. [– –]

Osa asukkaista ei kokenut yhteisöllisyyttä itselleen erityisen merkityksellisenä, koska ystäviä oli mahdollisuus tavata Wärtingin ulkopuolella eikä asumisyksikkö siten ollut välttämätön sosiaalisten suhteiden ylläpidon kannalta tai muuten kohtaamispaikkana. Osa asukkaista totesi myös, ettei toisten kanssa haluttu olla koko aikaa yhteydessä, koska jatkuva kokemusten vaihtaminen tai huolien kuunteleminen koettiin toisinaan kiusalliseksi ja jopa kuormittavaksi.⁴⁰⁵

Osalle asukkaista vertaisten kanssa asuminen ja yhteistoiminta vapaa-ajallakin oli merkityksellistä yhteisen intressin päihdeettömyyden vuoksi. Osa piti asumisyksikön tavoitteita – että samassa kiinteistössä asuu ihmisiä, joilla on samankaltaisia elämäkokemuksia – positiivisina, mutta he olivat välinpitämättömiä asumisyksikön yhteistoiminnan sosiaalista sisältöä kohtaan. Välinpitämättömyys on asenne ja siksi heikko arvostelma siinä mielessä, että välinpitämätön arvioi toiminnan merkityksen itselleen tai yhteisön eetokselle vähäpätöiseksi.

Vahva arvostelma tehdään normatiivisin perustein. Normatiivisia perusteita ovat muun muassa ihmisen perushyvät. Toimijat soveltavat hyväksytyksiään, kun he arvioivat intressiensä ja preferenssiensä toteutumista meneillään olevassa tai tulevassa yhteistoiminnassa.

Keskeisiä yleisinhimillisiä intressejä ovat ihmisen perushyvät, joita käsittelin luvussa 6. Ne ovat olennaisia normatiivisia perusteita toimijalle, joka arvioi yhteistoiminnan seurauksia ja vaikutuksia. Esimerkiksi yhteisö, joka rajaa yhteistoimintaan osallistuvia jonkin ulkoisen piirteen perusteella, ei tarjoa jäsenelle toimintamahdollisuuksia ja tilaa toteuttaa toimijuuttaan. Jos yhteenliittymässä ei tarjota tiedon muodostamisen, keräämisen tai saamisen mahdollisuutta (estetään, ei suositella tms.), toimijalla on peruste kääntää huomionsa, energiansa ja sitoutumisensa sinne, mistä tietoa saa.

Toimija voi tehdä arvostelman yhteistoiminnan onnistumisesta ja sen vaikutuksista myös muiden kuin omien perushyviensä perusteella. Arvioidessaan yhteistoiminnassa syntyneitä kokemuksia ja yhteistoiminnan seurauksia ja vaikutuksia toimijan on mahdollista tarkastella myös sitä, miten yhteenliittymän muiden jäsenten tai yhteisön ulkopuolisten ihmisten perushyvät toteutuvat. Esimerkiksi jos toimija havaitsee, että joku yhteenliittymän jäsen suljettiin ulos sosiaalisesta toiminnasta ilman pätevää perustetta, hän voi arvioida yhteistoiminnan vaikutukset negatiivisiksi. Yhteistoimijoiden kokemukset toiminnasta, tulkinnat toiminnan onnistumisesta ja vaikutuksista ja niistä tehdyt arvostelmat vaikuttavat siihen,

⁴⁰⁵ NIEMI 2014, 57–58.

vahvistuuko yhteistoimintaprosessina toteutuva yhteisöllisyys vai heikkeneekö se ja raukeaa se.

7.2 Yhteisöllisyyden vahvistuminen ja raukeaminen

Osallistujien keskinäinen yhteisöllisyys rakentui vahvaksi. Ohjelma tarjosi erinomaisen foorumin epävarmuuden käsittelyyn fuusion tapahtumien keskiössä. Yhteydet ja suhteet, joita ihmiset solmivat ohjelman aikana koituivat arvokkaaksi voimavaraksi, josta kukin saattoi ammentaa myöhemmin.⁴⁰⁶

Leena Masalin tarkastelee väitöstutkimuksessaan *Yhteisöllinen strateginen toimijuus* yrityksen ylimmän johdon ja avainjohtajien vuorovaikutusta. Heidän välilleen syntyi jotakin, mitä tutkija kutsuu *vahvaksi yhteisöllisyydeksi*, ja jonka hän mieltää yksilötoimijoiden voimavaraksi. Miten tällaista yhteisöllisyyttä muodostuu yhteistoimintaprosesseissa? Miksi yhteisöllisyys välillä hajoaa tai raukeaa? Edellisen alaluvun taulukossa 14 lineaarisesti kuvattuja yhteistoiminnan vaiheita voidaan käyttää apuna kysymysten tarkastelussa.

Yhteistoimijoiden yhteistoiminnan vaiheista tekemät *johtopäätökset* selittävät yhteistoiminnan vahvistumista ja raukeamista. Yhteistoiminnan onnistumisen ja epäonnistumisen merkitys rakentuvat yhteistoimijoiden niille antamista *tulkinnoista*. Yhteistoimijat joutuvat harkitsemaan sitoutumistaan ja asemaansa yhteenliittymässä erityisesti silloin, kun he itse tai joku muu yhteistoimijoista tekee virheen, erehtyy tai epäonnistuu niin, ettei hän kykene tekemään osaansa sovitusta työnjaosta. Käsittelen lyhyesti, kuinka tällaisissa tapauksissa käytetyt *sanktiot* ja *epäonnistumiset* ja *erehtyminen* vaikuttavat yhteistoimijoiden keskinäiseen *luottamukseen*.

Yhteistoiminnan vahvistumista jatkuvaksi yhteisöllisyydeksi voidaan selventää sitoutumisen ja luottamuksen käsitteiden avulla, kuten todettiin jo luvussa 5.3 toiminnallisen yhteisöllisyyden ehdoissa. Yhteistoiminnan jatkuessa yhteistoimijoiden on sitouduttava myös muihin yhteistoiminnan ja ryhmän tekijöihin kuin tavoitteisiin ja keinoihin. Toiminnallisen yhteisöllisyyden jatkuminen edellyttää, että

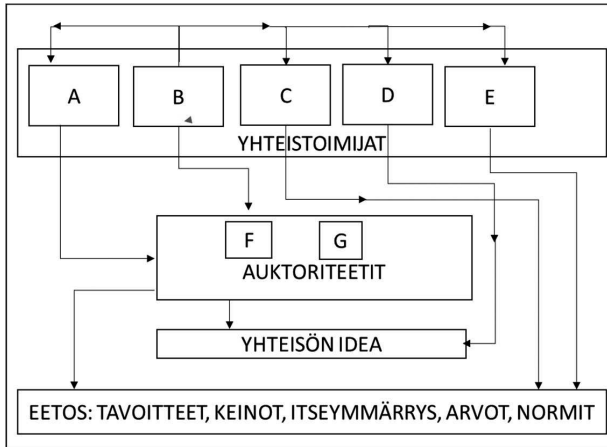
- yhteistoimijat sitoutuvat joko a) toisiin toimijoihin, b) yhteenliittymän eetokseen tai c) molempiin.
- luottamusta yhteen nivoutuvien intressien merkityksessä muodostuu yhteistoimijoiden välille.

Tuomelan me-tilaisen yhteistoiminnan käsitteellisenä edellytyksenä on ainoastaan toimijoiden kollektiivinen sitoutuminen yhteistoiminnan tavoitteeseen, eetokseen ja toisiin ryhmän jäseniin.⁴⁰⁷ Yhteisöllisessä toiminnassa käytännössä toimijat saattavat sitoutua myös muihin kohteisiin eivätkä jokaisen yhteistoimijan sitoutumisen kohteet ole yhtenevät.

⁴⁰⁶ MASALIN 2013, 165.

⁴⁰⁷ Vrt. TUOMELA 2013, 43–46.

Sitoutuminen voi kohdistua toisiin yhteistoimijoihin toimijoina tai persoonina (kuviossa 6 A, B, C, D ja E), operationaalisiin jäseniin tai johtajiin (F ja G), yhteenliittymän eetokseen, yhteisön ideaan tai useampaan tai kaikkiin näistä tekijöistä.

Kuvio 6 Yhteistoimijoiden sitoutumisen kohteet me-tilaisessa yhteistoiminnassa

Sitoutumisen kohde vaikuttaa siihen, millä perusteella yhteisöllisyys muuttuu tai raukeaa tai millä perusteella yhteistoimija irtautuu yhteistoiminnasta.

Myös sillä on merkitystä yhteisöllisyyden jatkumisen kannalta, kenelle sitoutuminen annetaan ja kuka ottaa sen vastaan. Minä-tilaisessa joukkotoiminnassa yhteistoimijat – mikäli kaikki toimivat minä-tilassa – ovat sitoutuneet vain omiin tavoitteisiinsa, jotka ovat sattumalta samoja kuin toisten yhteistoimijoiden tavoitteet. Minä-tilaisessa yhteistoiminnassa sitoutumisen vastaanottajana on toimija itse. Sen vuoksi jatkuvaa toiminnallista yhteisöllisyyttä ei muodostu.⁴⁰⁸

Ryhmäsuuntautuneessa minä-tilassa yhteistoimijat ovat sitoutuneet ryhmän yhteisiin tavoitteisiin ja niiden toteuttamiseen sovitulla keinoilla. Ryhmän muut jäsenet ottavat vastaan yhteistoimijuuteen sitoutumisen. Me-tilaisessa yhteistoiminnassa toimijat ovat sitoutuneet yhteisön eetokseen, ja sitoutumisen yleisönä toimii yhteisö. Osa toimijoista voi lisäksi olla sitoutunut laajempaan yhteisön ideaan, toisiin yhteistoimijoihin tai vaikkapa yhteenliittymän johtoasemassa oleviin.⁴⁰⁹

Me-tilaisessa yhteistoiminnassa on mahdollista, että jotkut toimijat ovat sitoutuneet voimakkaammin toisiin ihmisiin kuin yhteisön tavoitteisiin tai normeina esitettyihin toimintatapoihin. He pettyvät, mikäli toisista jäsenistä

⁴⁰⁸ Seppo Kangaspunta ja muut Tampereen yliopiston journalismin tutkimusyksikön tutkijat käsittelevät yhteisöllisyyttä viestintäteknologian murroksen aikakaudella yksilöllisenä, itse valittuna ilmiönä. KANGASPUNTA 2011, 7. Siitä huolimatta minä-tilaisessa joukkotoiminnassa jatkuvaa yhteisöllisyyttä ei määritelmäni mukaan muodostu.

⁴⁰⁹ HALLAMAA 2017, 120–121.

paljastuu jotakin kielteistä, mikä saattaa vaikuttaa yhteistyöhalukuuteen jäsenten kanssa tai haluan mieltää itsensä yhteisön jäseneksi.⁴¹⁰ Jotkut me-tilaisen yhteisön jäsenet taas sitoutuvat eetokseen ja haluavat muuttaa yhteisön toimintatapoja tai työnjakoa, mikäli yhteisön jäsenet ja auktoriteetit eivät toimi yhteisen eetoksen mukaan ja täytä sovittuja tehtäviään tai noudata yhteenliittymän normeja.

Asioiden sanoittamisella voi vaikuttaa siihen, miten sitoutuminen yhteisön eetokseen käytännössä tapahtuu ja miten luottamuksen rakentumista yhteen nivoutuvien intressien merkityksessä muotoutuu. Mikäli joku hierarkkisessa yhteenliittymässä erityisesti auktoritatiivisessa asemassa oleva yhteistoimija luo tilan keskustella ja sanoittaa intressejä ääneen, toisille toimijoille tarjoutuu tilaisuus tunnistaa yhteen nivoutumisen mahdollisuudet ja yhteiset hyväksytykset ja tavoitteet. Näin muotoutuu edellytyksiä yhteisen eetoksen muodostumiselle ja vahvistumiselle. Myös jo toteutunutta yhteistoimintaa voidaan sanoittaa, tulkita ja arvioida.

Luottamusasenteen sanoittaminen ei kuitenkaan aina lisää luottamusta yhteistoimijoiden välillä eikä vahvista yhteisöllisyyttä. Esimerkiksi jos toimija A ilmaisee luottavansa toimijaan B, taustaoletuksen on jo, että on mahdollista, ettei A luota B:hen, mikä muistuttaa B:tä ei-luottamisen ja epäluottamisen mahdollisuudesta.

Jotta yhteisöllisyys vahvistuu ja yhteenliittymästä tulisi jatkuvan yhteistoimintatilan yhteisö, yhteenliittymän joidenkin jäsenten on sanoitettava yhteisön eetosta. Osan vuorovaikutuksesta on kohdistuttava eetoksen muotoiluun ja vahvistamiseen ainakin silloin tällöin, jotta yhteisö pysyy koossa. Eetokseen kuuluvien tavoitteiden, keinojen ja hyväksytysten sanoittamisella ja tilanteiden tulkitsemisella luodaan kollektiivista intentionaalisuutta yhteenliittymän jäsenten välillä.

Yhteistoiminnan onnistuminen on oleellinen peruste jatkaa yhteistoimintaa. Yhteistoiminnan onnistumista ja epäonnistumista koskevat arvostelmat tarjoavat toimijoille perusteen sitoutua yhteistoimintaprosessiin, koettaa muuttaa sitä tai erota siitä. Yhteistoiminnan onnistuminen, ei-onnistuminen ja epäonnistuminen, jota luetaan vasemmalta ylhäältä alaspäin ja oikealle siirtyen, kuvaa yhteistoiminnan onnistumisen, ei-onnistumisen ja epäonnistumisen tilanteita. Taustaoletuksena on, että yhdessä aiotuilla keinoilla on ainakin teoriassa mahdollista saavuttaa aiotut tavoitteet⁴¹¹.

⁴¹⁰ Esimerkiksi vanhoillislestadiolainen perheenisän käsitys uskonyhteisöstä muuttui ja halu sitoutua yhteisöön väheni, kun hän oli lukenut 1960- ja 1970-luvun johtomiesten kirjeenvaihtoa vasemmistolaisuutta vastaan taistelevan poliittisen liikkeen kanssa. LINJAMA 2014, 61–64.

⁴¹¹ En tarkastelle taulukossa 14 niitä monia yhteistoiminnan epäonnistumisen tilanteita, jotka johtuvat esimerkiksi tavoitteiden väärin asettelusta tai keinojen valintaa tai yhteistoimijoiden kyvykkyyksiä tai todellisuuden luonnetta koskevista virheellisistä uskomuksista. Mahdottomista päämääristä kirjoittaa esim. HALLAMAA 2017, 47–48.

Taulukko 14. Yhteistoiminnan onnistuminen, ei-onnistuminen ja epäonnistuminen

Yhteistoiminnan toteutumisen osatekijä	D) Yhteistoiminta onnistuu	II) Yhteistoiminta ei onnistu intention aksologisen kohteen suhteen	III) Yhteistoiminta ei onnistu keinoon sisäisiä syistä (toimijat, yhteistoiminta)	IV) Yhteistoiminta ei onnistu keinoon suhteen ulkoisista syistä (este, olosuhteet)	V) Yhteistoiminta epäonnistuu
Toiminnan tavoitteet	Tavoiteltu asiantila astuu voimaan/ alkaa vallita /saavutetaan, sillä tulos, seuraukset ja vaikutukset toteutuvat.	Tavoiteltu asiantila ei astu voimaan, vaikka tulos toteutuu osittain, koska aiottu seuraukset ja vaikutukset eivät toteudu.	Tavoiteltu asiantila ei astu voimaan, vaikka tulos toteutuu osittain, koska aiottu seuraukset ja vaikutukset eivät toteudu.	Tavoiteltu asiantila ei astu voimaan, koska tulos, seuraukset tai vaikutukset eivät toteudu.	Tavoiteltu asiantila ei astu voimaan, koska tulos, seuraukset tai vaikutukset eivät toteudu.
Yhteistoiminnan arvostelma	a) Toimijat ja/ tai toiminnan kohteet arvostavat seurauksien ja vaikutusten toteutumista b) Toimijat ja/ tai toiminnan kohteet arvioivat kielteiseksi toiminnan aiottu tai ei-aiottu seuraukset ja vaikutukset	a) Toimijat /toiminnan kohteet arvioivat hyväksi sen, etteivät seuraukset ja vaikutukset toteudu b) Toimijat/ toiminnan kohteet arvioivat kielteiseksi sen, etteivät seuraukset ja vaikutukset toteudu	a) Toimijat/ toiminnan kohteet arvioivat hyväksi sen, etteivät seuraukset ja vaikutukset toteudu b) Toimijat/ toiminnan kohteet arvioivat kielteiseksi sen, etteivät seuraukset ja vaikutukset toteudu	a) Toimijat/ toiminnan kohteet arvioivat hyväksi sen, etteivät seuraukset ja vaikutukset toteudu b) Toimijat/ toiminnan kohteet arvioivat kielteiseksi sen, etteivät seuraukset ja vaikutukset toteudu	Toimijat arvioivat epäonnistumisen kielteiseksi.
Toiminnan sosiaalinen sisältö (keino + osa tavoitetta)	Kukin toimijoista on suorittanut osansa ja heille on muodostunut kokemuksia yhteistoiminnasta. Kokemus yhteistoiminnasta.	Yhteistoimintaan ryhdytään, mutta se ei onnistu: osa toimijoista ei hoida osansa/ joku sabotoi yhteistoimintaa/ toimijaa(t) tekivät virheen tai erehtyivät. Toimijoille muodostuu kokemuksia ei-onnistuvasta yhteistoiminnasta. Kokemukset yhteistoiminnasta ristiriitaisia.	Yhteistoimintaan ryhdytään, mutta tavoitteiden edistäminen ei onnistu ulkoisen esteen tai olosuhteiden vuoksi. Kokemukset yhteistoiminnasta.	Yhteistoimintaan ryhdytään, mutta tavoitteiden edistäminen ei onnistu ulkoisen esteen tai olosuhteiden vuoksi. Kokemukset yhteistoiminnasta.	Tavoitteita edistävää yhteistoimintaa ei saada aikaan. Ei kokemusta yhteistoiminnasta.
Yhteistoiminnan arvostelma	c) Toimijat arvioivat hyväksi kokemukset yhteistoiminnasta ja sen sosiaaliset vaikutukset d) Toimijat arvioivat kielteiseksi kokemukset yhteistoiminnasta ja sen sosiaaliset vaikutukset	c) Toimijat arvioivat hyväksi yhteistoiminnan ei-onnistumisen ja ristiriitaiset kokemukset yhteistoiminnasta d) Toimijat arvioivat kielteiseksi yhteistoiminnan ei-onnistumisen vuosiksi	c) Toimijat arvioivat hyväksi yhteistoiminnan ei-onnistumisen ulkoisista syistä d) Toimijat arvioivat kielteiseksi yhteistoiminnan ei-onnistumisen ulkoisista syistä	c) Toimijat arvioivat hyväksi yhteistoiminnan ei-onnistumisen ulkoisista syistä d) Toimijat arvioivat kielteiseksi yhteistoiminnan ulkoisista syistä	Toimijat arvioivat kielteiseksi sen, ettei yhteistoimintaa saada aikaan sekä yhteistoiminnuuden kokemusten puuttumisen.
Toimijoiden tekemät johtopäätökset	I a+c) perusteet jatkaa yhteistoimintaa → Yhteisöllisyys vaivistuu I a+d) teleologinen peruste jatkaa, sosiaalinen peruste vetäytyä yhteistoiminnasta	II b+c) ei teleologista, mutta sosiaalinen peruste jatkaa yhteistoimintaa II b+d) perusteet koettaa muuttaa toimintaa, vetäytyä tai erota	III b+c) sos. peruste kehittää yhteistoimintaa III b+d) peruste moittii toimijoita/ sanktioita neg.	IV b+c) ulkoisten syiden muokkaus -> Yhteistoiminnuus vahvistuu IV a+d) sos. peruste poistaa este ja yrittää uudelleen	V) Peruste uudelle luovuttamiselle

Yhteisöllisyyttä synnyttävä ja vahvistava yhteistoiminta voi onnistua, olla onnistumatta tai epäonnistua tavoitteen ja keinon faktuaalisen tai aksiologisen kohteen suhteen. Yhteistoiminnan täysi tai aito onnistuminen (Taulukko 14, I a+c) edellyttää, että yhdessä aiottu asiointilat toteutuvat aiottujen keinojen avulla ja niitä koskevat arvottavat odotukset toteutuvat. Toiminnan toteutumisen lisäksi toimijoiden tai toiminnan kohteiden on myös arvostettava näitä asiointiloja, niiden vaikutuksia ja yhteistoiminnassa syntyneitä kokemuksia. Tällainen onnistuminen vahvistaa toiminnallista yhteisöllisyyttä, sillä se tarjoaa toimijoille vahvat perusteet sitoutua yhteistoimintaan jatkossa. Toiminnallisen yhteisöllisyyden kokemukset yhteistoimijuudesta, yhdessä toimimisesta ja intressien yhteen nivoutumisesta vahvistavat sitoutumisen perusteita. Ne vahvistavat kunkin toimijan uskomusta siihen, että toisten toimijoiden intresseissä on ottaa hänenkin intressinsä huomioon. Siksi myös luottamus yhteen nivoutuvien intressien merkityksessä vahvistuu.

Hardinin luottamuksen käsite selittää, miksi yhteistoimintasuhteet tiivistyvät yhteisöllisyyttä luovassa yhteistoiminnassa. Kun yhteistoimijoiden yhteen nivoutuvat intressit koostuvat asioista, jotka ovat toimijoille henkilökohtaisesti kaikkein merkityksellisimpiä, havainto, että on toisten toimijoiden intressi edistää niitä, toimijoiden välille muodostuu vahva keskinäinen luottamussuhde. Vahva luottamussuhde ja taju toisista toimijoista osana samaa yhteistoimijajoukkoa, meitä, täyttää Tuomelan metilaisen yhteenliittymän kollektiivisuusehdon ja kollektiivisen sitoutumisehdon.⁴¹²

Luottamussuhde ja me-tilaisten yhteistoimijoiden keskinäinen luottamus ovat sitä vahvempia, mitä merkityksellisempiä yhteen nivoutuvat intressit ovat toimijoiden kannalta. Yleensä tiiviissä uskonnollisissa yhteisöissä kuten vaikkapa herätysliikkeissä toisiin yhteisöjen jäseniin luotetaan muissakin asioissa kuin uskonnon ydinkysymyksissä.⁴¹³ Toisaalta ilmaus luottamussuhteen vahvuudesta on harhaanjohtava siinä mielessä, että luottamusasenne ja luottamususkonus sisältävät aina epävarmuuden ja riskin. Jos luotettu yhteistoimija ja yhteisön jäsen toimiikin toisin kuin luottava odottaa tai osoittautuu muutoin epäluotettavaksi, luottamussuhteen rikkoutuminen aiheuttaa yksilölle suuret psykologiset ja sosiaaliset kustannukset varsinkin, jos toimijan sitoutuminen on kohdistunut osittain yhteenliittymän toimijoihin (kuvio 6).

On mahdollista, että jotkut toimijoista arvioivat yhteistoiminnassa syntyneet yhteisöllisyyden kokemukset ja vaikutukset kielteisiksi (Taulukko 14, I a+d), mikä tarjoaa toimijoille sosiaalisen perusteen vetäytyä yhteistoiminnasta. Nämä huomiot voivat myös vahvistaa toimijan intressiä vaikuttaa sosiaalisen yhteistoiminnan toteutumiseen.

⁴¹² TUOMELA 2013, 38–46.

⁴¹³ Luottamusta talouden alan asioissa on selitetty myös sosiaalisen pääoman käsitteen avulla, jonka ajatellaan rakentuvan luottamuksen ja ihmissuhdeverkostojen varaan. LINJAKUMPU 2019, 147–155.

Esimerkki: Tiivistä yhteistyötä tehnyt tutkimusryhmä onnistuu saamaan aikaan aikomansa tulokset projektin aikataulun mukaisesti. Yhteistoimintaa voidaan pitää onnistuneena siitä huolimatta, että osa tutkimusryhmän jäsenistä arvioi sosiaalisen yhteistoiminnan negatiiviseksi. Osa tutkijoista nimittäin on puhunut toisista tutkijoista ja heidän ideoistaan vähätellen, mikä on vaikuttanut sosiaalisen kanssakäymisen tapaan ja huonontanut tutkimusryhmän ilmapiiriä. Näiden sosiaalisten vaikutusten vuoksi tutkija miettii tarkkaan, onko hän halukas ryhtymään jatkossa yhteisiin projekteihin samojen tutkijoiden kanssa, mikäli muita vaihtoehtoja on tarjolla. Tutkija arvioi, voiko hän itse vaikuttaa tulevan hankkeen sosiaaliseen yhteistoimintaan vai onko hänen helpompi siirtyä toiseen ryhmään.

Edellä kuvattua kuvitteellista tilannetta voidaan tarkastella Hardinin muotoileman luottamuksen käsitteen ja Smithin ihmisen perushyvien eli intressien käsitteiden avulla. Toimija huomaa, että vähättelemällä muita osa ryhmän jäsenistä toimii hänen intressejään ja perushyviään vastaan. Hänen intresseihinsä kuuluu, että kaikkia ihmisiä kohdellaan kunnioittavasti ja reilusti. Moraalitoimijana hän ei tahdo sitoutua sellaiseen yhteenliittymään, joka ei sitoudu näihin periaatteisiin. Tämän vuoksi hänen luottamuksensa toisiin ryhmän jäseniin ihmisinä rakoilee, vaikka hän luottaa heihin ansioituneina tutkijoina.

Nimitän ei-onnistumiseksi niitä yhteistoiminnan yrittämisen tapauksia, joissa jokin taulukon 15 vasemmassa reunassa näkyvä tavoite, aiottu arvostelma tai keino jää toteutumatta. Taulukon oikeassa reunassa näkyvä epäonnistuminen puolestaan kattaa tilanteet, joissa yhteistoimintaa ei saada lainkaan aikaan kollektiivisesta intentiosta huolimatta ja joissa aiottua yhteistoiminnan tulosta eikä seurauksia ja vaikutuksia synny.

Yhteistoiminta jää onnistumatta (Taulukko 14 II b+c) silloin, kun sosiaalinen yhteistoiminta kyllä toteutuu ja tavoitetta pyritään edistämään, mutta sen aiottuja seurauksia ja vaikutuksia ei saada aikaan ja yhteistoimijat tai toiminnan kohteet arvioivat tämän kielteiseksi. Yhteistoimijoilla on edelleen sosiaalinen peruste jatkaa yhteistoimintaa, mutta teleologinen peruste on kadonnut tai heikentynyt vakavasti. Osa toimijoista saattaa arvioida myös yhteistoiminnan sosiaalisen sisällön kielteiseksi (Taulukko 14 II b+d), mikä tarjoaa heille instrumentaalisen perusteen yrittää muuttaa tavoitetta edistäväksi keinoksi valittua yhteistoimintaa tai motivoivan perusteen vetäytyä yhteistoiminnasta tai erota yhteenliittymästä.

Tilanteessa II b+c (taulukko 14) muodostuu toiminnallista ja koettua yhteisöllisyyttä, mutta koska toiminnan tavoitetta ei onnistuta saamaan aikaan aiotulla tavalla, toteutunut yhteisöllisyys ei ole yhteistoimijalle peruste sitoutua jatkuvaan yhteistoimintaan, vaan yhteisöllisyys saattaa heiketä tai raueta.

Mitä yhteistoimijat tai yhteisö voivat tehdä, jos yhteistoiminta epäonnistuu toimijan vuoksi? Seuraavat yhteenliittymän toimet riippuvat siitä, miten moitittavana yhteistoimijan toimia voidaan pitää. Onko yhteistoimija saanut yhteistoiminnan epäonnistumaan tahallaan vai vahingossa? Toimija voi

esimerkiksi aiheuttaa vahingon, tehdä virheen yrittäessään soveltaa jotakin sääntöä ratkaistessaan ongelmaa tai erehtyä suhteessa toimintaa koskeviin uskomuksiin ja käsityksiin. Tarkastelen mahdollisuuksia soveltamalla James Reasonin luokittelua taitopohjaisiin, sääntöpohjaisiin ja tietopohjaisiin virheisiin.⁴¹⁴

Mitään Reasonin luonnehtimisista virhetyypeistä ei voida pitää intentionaalisen vahingon aiheuttamisena. Ne poikkeavat silti toisistaan moraalisesta moitittavuudesta suhteen. Voi olla, että yhteistoimijoiden taidot eivät riitä siihen, että selviytyisivät heiltä odotetuista toimista, tai heidän voimansa ja keskittymiskykynsä ovat heikentyneet vaikkapa olosuhteiden tai tilannetekijöiden kuten väsymyksen vuoksi. Yhteistoimija saattaa myös epäillä omia taitojaan, jännittää ja tehdä siksi virheen. Tällaisessa tilanteessa toiset toimijat voivat joko muuttaa yhteistoiminnan tapaa tai pyrkiä vaikuttamaan virheen tehneen yhteistoimijan toiminnan edellytyksiin.⁴¹⁵ Yhteistoimijat voivat tarjota virheen tehneelle resursseja, kuten ravintoa, lepoa, kannustusta, harjoittelua tai koulutusta, ja yrittää näin joko korjata virheen aiheuttaman epäonnistumisen tai tarjota uuden mahdollisuuden yhteistoimintayritykseen.

Yhteisöllisyyttä luovassa ja ylläpitävässä yhteistoiminnassa kaikki yhteistoimijat voivat sortua yhteistoimintaa hajottaviin virheisiin. Kuvitellaan seuraava tilanne:

Asukkaat kokoontuvat illalla työpäivän jälkeen asukasyhdistyksen tiloihin suunnittelemaan yhteisöllisyyttä edistävää toimintaa asuinalueelleen. Jokainen paikalle saapunut on sekä väsynyt että nälkäinen, mutta kukaan ei ole hankkinut mitään tarjottavaa. Kaikki olettavat, että joku toinen asukasyhteisöaktiivi hoitaa tarjoilut ja odottaa saavansa jotakin suuhunsa. Edellisessä tapaamisessa tarjoiluista huolehtinut ei nyt saavu paikalta eikä ole ilmoittanut esteestä. Nälkäisten yhteistoimijoiden suunnittelutoiminta epäonnistuu, sillä kukaan ei jaksa keskittyä, uusista asioista ei innostusta, pienet asiat ärsyttävät eikä päätöksiä saada aikaiseksi. Yhteistoimijat saavat nopeasti aikaan vain konfliktin.

Esimerkissä yhteistoimijat tietävät tarvitsevansa ruokaa, mutta koska jokainen olettaa jonkun toisen huolehtivan tarjoilujen järjestämisestä, kukaan ei ryhdy toimeen. Kuvitteellisen esimerkkitapauksen yhteistoimijat syyllistyvät tietopohjaiseen virheeseen.

Sääntöpohjaiset ja tietopohjaiset virheet tehdään yleensä jo yhteistoimintaa suunniteltaessa.⁴¹⁶ Kun mietitään, mitä asetetaan toiminnan tavoitteiksi ja millaisin keinoin niitä on mahdollista edistää, tavoitteen ja keinojen välistä suhdetta koskevaa tietoa voidaan valikoida ennakkoluulojen ohjaamana tai toiminnan sivuvaikutuksia ei tahdota ottaa huomioon tai

⁴¹⁴ James Reason on teoksessaan *Human error* luokitellut inhimillisen toiminnan virheitä organisatorisen toiminnan ja erityisesti turvallisuuskriittisten alojen tarpeisiin pyrkiä vähentämään ja estämään ihmisten aiheuttamia onnettomuuksia. REASON 2002, 68–74.

⁴¹⁵ Vaikuttamistoiminnan kohdistamista vaikutuksen kohteen toiminnan ehtoihin on eritellyt oivaltavasti Hallamaa. HALLAMAA 2017, 162–187.

⁴¹⁶ Reason tarkastelee virheitä tekokohtaisesti eikä toimintana ja kutsuu suunnitteluvaihetta ongelmanratkaisuvaiheeksi. REASON 2002, 62.

ajatella. Toimijat voivat myös olla kognitiivisen harhan vallassa tai tuudittautua liialliseen luottavaisuuteen.⁴¹⁷ Mikäli yhteistoiminta tapahtuu jonkin yhteisön sisällä, yhteisön eetokseen voi kuulua virheellisiä tiedollisia elementtejä sisältäviä uskomuksia, joiden varaan yhteistoiminta rakentuu. Yhteistoiminnan onnistuminen voi edellyttää, että kaikki yhteistoimijat omaksuvat nämä yhteisön uskomusjärjestelmän kannalta välttämättömät mutta tosiasiaa virheelliset käsitykset.

Toisinaan osa yhteistoimijoista käyttää yhteistoiminnan tai yhteenliittymän resursseja muuhun kuin ne on tarkoitettu. Otetaan esimerkiksi kuvitteellinen työyhteisö:

Työyhteisön esimies käyttää kolmanneksen kokousajasta kokouksissa luennonomaisia puheenvuoroja, joissa hän muistelee saavutuksiaan vapaa-ajanharrastustensa parissa, vaikka niillä ei ole mitään yhteyttä kokouksen teemaan tai toisiin työtovereihin. Näin hän käyttää toisten työntekijöiden aikaresursssia muuhun kuin työnantaja on sen tarkoittanut. Kun kokouksessa tulee aika päättää kaikkia koskevista asioista, kaksi työntekijää supisevat tuotuneinta keskenään ja kolmas viestittelee rakastetulleen.

Edellisissä kuvitteellisissa kokoustilanteissa useamman työntekijän toiminnasta voidaan puhua yhteistoiminnan *korruptiona*, kun korruptio määritellään resurssien ohjaamiseksi pois niistä tehtävistä, joihin ne on tarkoitettu, kuten tekee Mannie Sher⁴¹⁸.

Sherin mukaan ihmisen ajattelu, toiminta ja yhteistoiminta korruptoituvat luonnollisista, ihmisen psyko-sosiaaliseen kehitykseen liittyvistä syistä, minkä vuoksi ne tulisi ottaa huomioon yhteistoimintaa suunnitellessa. Korruptio on kääntymistä pois ihmisen perusarvoista ja siihen ajaudutaan erityisesti sen vuoksi, että yhteenliittymän johtaja tavoittelee asioita, jotka eivät liity organisaation ydintehtävään. Korruptio on arvojen ja standardien rapautumista ennakoimattomien ja haitallisten prosessien vuoksi. Siksi korruptio rapauttaa peruseriaatteita, joiden varaan oikeusjärjestelmät perustuvat. Perustavia periaatteita ovat Sherin mukaan sellaiset arvot kuten ihmisluonto, tiedon totuudellisuus, rehellisyys, ihmissuhteiden ja keskinäisriippuvuuden arvostus.⁴¹⁹

Yhteenliittymän jäsenet voivat koettaa ennakoida virheet, vahingot ja erehtymiset ja korruptoitumisenkin. Jäsenet voivat myös määrätä väärintoimimisesta ennakoon tai jälkikäteen negatiivisia seuraamuksia eli *sanktioita* tai pyrkiä estämään niitä positiivisilla sanktioilla.

Sanktioilla pyritään edistämään yhteisöllisiä normeja ja toivottua toimintaa. Negatiiviset sanktiot ovat yleensä taloudellisia, sosiaalisia tai fyysisiä seuraamuksia, joiden langettamisen perusteena on tietoinen yhteisön eetoksen vastainen toiminta. Tieto negatiivisista sanktioista toimii pelotteena

⁴¹⁷ Reasonin tietopohjaisten virheiden listaus, ks. REASON 2002, 69.

⁴¹⁸ SHER 2013, 169–182. Vaikka ei allekirjoittaisi Sherin freudilaisia premissejä korruption syistä, hänen tapansa kuvata ja määritellä toiminnan korruptiota on oivaltava.

⁴¹⁹ SHER 2013, 170–171.

toimijan mielessä.⁴²⁰ Voimakkaimmissa yhteisöllisissä sanktioissa toimija uhkaa menettää jonkin perushyvänsä. Yhteisöstä erottamisen uhkan toteutuminen tarkoittaa sosiaalisen yhteenkuulumisen tai yhteisön jäsenten rakkauden menettämistä.⁴²¹ Fyysisen tai vankilarangaistuksen uhka puolestaan uhkaa ruumiillisen koskemattomuuden ja vapaan toimijuuden perushyviä.⁴²²

Sanktion toimeenpaneminen merkitsee pahimmillaan ei-hyvien toteutumista. Väkivallalla uhkaaminen, yhteenliittymästä eristäminen (esim. vankeusrangaistus tai vuorovaikutuksesta ulkopuolelle jättäminen), tiedon jakamisen ulkopuolelle jääminen (osattomuus juorukerhoista, viestintäryhmistä) ja sitä kautta identiteetin ja yhteisön jäsenyyden tunnustusta vaille jääminen ovat ihmisen kannalta rankimpia yhteisöllisten sanktioiden pelotevaikutuksia. Jollekulle langetettu sanktio on muille yhteisön jäsenille me-tilaa vahvistava tapahtuma, joka tekee näkyväksi yhteisön eetoksen rajat: ”tätä me vaadimme ja edellytämme, tällä tavoin me palkitsemme tai rankaisemme toiminnasta”.

Esimerkiksi verkkoyhteisöillä on yleensä säännöt, niiden noudattamista valvovat ylläpitäjät ja kriteerit, joiden nojalla jäsen voidaan erottaa. Yhden jäsenen erottaminen yhteisöstä ei kuitenkaan tarkoita yhteisöllisyyden hajoamista. Tarkastellaan esimerkiksi kuvitteellista asuinalueen verkkoyhteisöä:

Facebook-ryhmä tarjoaa alueen asukkaille foorumin keskustella ajankohtaisista asioista, ilmoittaa kadonneesta tai löytyneestä omaisuudesta, ilmaista asuinalueita koskevia huolia, ja esittää parannusehdotuksia, kysyä naapureilta neuvoa, vinkkejä tai tavaroita lainaan ja kertoa alueella järjestettävästä toiminnasta. Ryhmällä on julki lausutut säännöt, jotka kertovat ryhmän tarkoituksen ja asettavat yhteistoiminnalle puitteet. Ryhmään kuuluu asukkaiden lisäksi alueella toimivia yrittäjiä, joilla on sääntöjen mukaan lupa mainostaa toimintaansa muutaman kerran vuodessa.

Uusi yrittäjä ottaa vastaan kutsun ryhmään. Pian hän markkinoi saman päivän aikana yrityksensä toimintaa useamman kerran. Sama toistuu muutamana päivänä peräkkäin. Ryhmän jäsen muistuttaa yrittäjäjäsentä ryhmän mainostussäännöistä ja antaa konkreettisen ehdotuksen, miten markkinointia voisi hoitaa muuta kautta. Yrittäjä kieltäytyy toimimasta neuvon mukaan ja vastaa siihen kuin henkilökohtaiseen kritiikkiin, hyökkää häntä neuvonutta ryhmän jäsentä vastaan ja syyttää sananvapautensa loukkaamisesta. Lopulta ylläpito kertoo poistavansa yrittäjän ryhmästä epäasiallisen käytöksen ja sääntörikkomusten vuoksi.

Osa ryhmän jäsenistä pahoittaa yrittäjän erottamisesta mielensä, sillä he toivovat ymmärrystä aloittavaa yrittäjää kohtaan. Toiset puolestaan tukevat ylläpidon ratkaisua ja tähdentävät vaatimusta noudattaa ryhmän

⁴²⁰ COOK & HARDIN & LEVI 2005, 93; HALLAMAA 165–168.

⁴²¹ Erottamista tiiviistä yhteisöistä voi verrata väkivaltaan. LINJAKUMPU 2015, 207–216; BENNETT 2014.

⁴²² LINJAKUMPU 2015, 137–164.

sääntöä ja käyttäytyä asiallisesti. Jotkut ilmoittavat, etteivät aio käyttää yrittäjän palveluita hänen epäasiallisen käytöksensä ja epäkunnioittavan asenteensa vuoksi, vaikka olivat aiemmin iloinneet uudesta toimijasta asuinalueella. Pian yrittäjän yritys lopettaa toimintansa.

Esimerkissä verkkoyhteisön toiminnalla on seuraamuksia myös reaali maailmassa. Se, että jäsen erotetaan yhteisöllisten normien rikkomisesta tai häntä rangaistaan muulla sanktiolla, ei vaikuta yksinomaan sääntöä rikkoneeseen jäseneseen. Sanktioista tiedotetaan yleensä ulospäin ja niiden toteutuminen tekee normin näkyväksi muillekin jäsenille.⁴²³ Näin tapahtuu myös positiivisten sanktioiden kohdalla vaikkapa työyhteisöissä, joissa palkitaan menestyneitä työntekijöitä erityisellä bonuksella.

Muutkin yhteisön jäsenet joutuvat kohtaamaan suhteensa normiin, sanktioon ja yhteisön eetokseen, mikäli ne toteutetaan muiden nähden tai niistä viestitään muutoin. Jäsenten suhtautumistapaa sanktion täytäntöönpanoon selittää se, arvioiko hän sitä me-tilaisesta vai minä-tilaisesta näkökulmasta. Me-tilaisesti orientoitunut ja eetokseen sitoutunut jäsen voi arvioida sanktion yhteisön eetoksen mukaiseksi ja ajatella sen vahvistavan eetosta, eikä uhraa tapahtumalle enempiä ajatuksia. Minä-tilaisesti orientoitunut jäsen pohtii normien ja arvon merkitystä itselleen ja arvioi sitoutumistaan eetokseen niiden valossa. Jäsen saattaa minä-tilassa kuvitella itsensä palkkion tai rangaistuksen vastaanottajaksi tai antajaksi, ja tämän eläytymisen myötä päätyä joko ottamaan siitä etäisyyttä tai sitoutumaan yhteisön eetokseen. Sanktion toteuttaminen vahvistaa näin yhteisöllisyyden yhteistoimintaprosessia ja käsitystä yhteisön arvoista ja toimintatavoista.

Yhteisön eetokseen saattaa kuulua mahdollisuus antaa anteeksi erehtyneelle tai virheen tehneelle negatiivisen sanktion kärsimisen jälkeen tai sen asemesta. Anteeksianto tai negatiivisen sanktion kärsiminen ei kuitenkaan palauta luottamussuhdetta yhteistoimijoiden välille eikä siksi tee yhteistoimintaprosessista automaattisesti onnistunutta. Keskinäiseen luottamukseen kuuluu oletamus, että toiset ovat luotettavia toimijoita. Mikäli virheen tekeminen rikkoo muiden yhteistoimijoiden yhteistoimijaan A liittämän luotettavuususkomuksen, A:n on ponnistettava palauttaaksensa luottamuksen arvoisuutensa. Muille yhteistoimijoille luottaminen A:han näyttää perustellusti suurena riskinä ja jopa epäluottamusasenne voi tuntua luottamusta perustellummalta vaihtoehdolta suhtautua A:han yhteistoimijana.

Luotettavuus toimijana, moraalipersoonana, yhteisöllisyydestä osallisena tai yhteisön jäsenenä on voinut kärsiä siitä huolimatta, että virheiden ja epäonnistumisten intentionaalisuudesta ei olisi näyttöä. Sanktion kärsiminen voi palauttaa toimijan yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi moraalisessa mielessä, mutta se ei palauta heti toisten yhteistoimijoiden luottamusta siihen,

⁴²³ Ilkka Tuomi sanookin, etteivät verkkoyhteisöt ole ”vielä päässeet perinteisestä yhteisöllisyydestä”, jossa sääntöjen rikkomisesta tai yhteisön arvojen hyväksymättömyydestä seuraa häpeä ja erottaminen yhteisöstä. TUOMI 2005, 146–147 ja 150–151.

että toimija toimii jatkossa eetoksen mukaan tai virheettömästi, yhteistä hyvää edistäen.⁴²⁴

Jos joku toimii yhteisön eetoksen olennaista itseymmärrystä vastaan, rikkomusta pidetään yleensä vakavana. Jos uskonnollisella yhteisöllä on käsitys itsestään rakastavana ja keskinäistä lämpöä osoittavana yhteenliittymänä, eriävien näkemysten esittäminen voidaan helposti tulkita rikkomukseksi yhteisön eetosta vastaan. Jos puoliso pettää kumppaniaan, jonka kanssa hän jakaa kahdenvälisen yksiavioisen suhteen, pettäminen rikkoo perheyhteisön eetosta vastaan. Julkisissa tiloissa tehtävillä terroristisilla väkivallanteoilla rikotaan yleistä turvallisuutta ja yhteiskuntarauhaa, jotka ovat osa monien yhteiskuntien itseymmärrystä elämää kunnioittavina ja ihmisoikeuksia puolustavina yhteisinä.⁴²⁵

Yhteistoiminnan epäonnistumisen tilanteet ja yhteisön suhtautuminen niihin joko vahvistavat tai hajottavat yhteisöllisyyttä. Se, millaisten sitoutumisten varaan yhteisöllisyys on muodostunut, vaikuttaa siihen, millä perusteella se raukeaa. Esimerkiksi aiemmin käsitellyt erilaiset sitoutumisen kohteet ovat yksi yhteisöllisyyden erilaisten muodostumisten erittelytapa. Toimija voi haluta erota yhteisöstä, jos sitoutumisen kohde – eetos, toiset toimijat tai johtohahmot – muuttuvat niin paljon, ettei toimija enää tunnista niitä omakseen.

Muutos voi tapahtua myös toimijan *sitoutumistavassa* eli siinä, millä toimijan odotetaan sitoutumistaan ilmaisevan. Mikäli yhteisön auktoriteetit F ja G (Kuvio 6) edellyttävät yhteistoimija A:lta, että tämä muuttaa yhteistoimintaansa antamaansa panosta esimerkiksi vaatimalla aktiivisempaa toimintaa tai rajoittamalla A:n mahdollisuutta toimia yhteisön eetosta edistäen, A voi pitää vaatimusta riittävänä perusteena erota yhteisöstä. Yhteistoimija B taas perustelee eroaan sillä, että A, C, D, E, F ja G eivät pidä hänen sitoutumisestaan kollektiivisiin tavoitteisiin tarpeellisina tai ovat välinpitämättömiä B:n sitoutumista kohtaan.

Myös luottamuksen rikkoutuminen voi herättää halun erota yhteisöstä. Jos yhteisön muut jäsenet ovat toimineet toimijan intressejä tai perushyviä vastaan, hänen perusteensa luottaa, että näiden haluun edistää intressejään tai ottaa ne toiminnassaan huomioon, ovat rauenneet.

Perusteena irrottautua yhteistoimintasuhteesta voi olla myös se, että yhteistoiminta on tuottanut riittämättömästi yhteisöllisyyden kokemuksia tai ne ovat olleet toimijan arvion mukaan vääränlaisia. Jos mukana olemisen pontimina ovat olleet juuri yhteistoiminta ja siinä saadut yhteisöllisyyden kokemukset, niiden puute tarjoaa toimijalle riittävät perusteet erota

⁴²⁴ Heikki Kirjavainen on eritellyt rikkomuksen, rangaistuksen ja anteeksiannon käsitteellisiä edellytyksiä ja niiden suhteita moraaliyhteisön jäsenyyteen palauttamiseen. KIRJAVAINEN 1994, 156–161.

⁴²⁵ Väkivallantekojen jälkeen pyritään palauttamaan rikottuja hyviä ja särkynyttä yhteyden ja turvallisuuden kokemusta muun muassa julkisella puheella. Esimerkiksi pääministeri Matti Vanhanen Kauhajoen koulusurmia koskevassa tiedotustilaisuudessa 23.9.2008 näin: ”Yhteisöllisyyden vahvistaminen on vahvin keino yhteisölle ennaltaehkäistä näitä järkyttäviä tekoja.” Valtioneuvoston kanslian tiedote numero 283/2008.

yhteenliittymästä. Eroamisen peruste voi muotoutua tilanteissa, joissa toimija ei jaa enää eetoksen mukaista käsitystä yhteenliittymästä. Toimija voi kuulua erilaisiin yhteenliittymiin, joiden hyvät ja eetos voivat joutua ristiriitaan keskenään, joten toimijan on arvioitava sitoutumistaan eri yhteenliittymiin.

Se, että yhteistoimija eroaa me-tilaisesta yhteenliittymästä jollakin edellä mainituista perusteista, tekee usein käytännössä myös muille yhteenliittymän jäsenille näkyväksi mahdollisuuden erota yhteenliittymästä tai lopettaa yhteistoimintasuhde. Kohdatessaan tällaisen tilanteen ja eroamisen mahdollisuuden jäsenten on harkittava minä-tilaisesti oma sitoutumisensa ja sen perusteet. Yhteistoimija ei Tuomelan mukaan lakkaa toimimasta me-tilaisessa yhteistoiminnassa, vaikka hän ei onnistuisi toimimaan yhteenliittymän eetoksen edellyttämällä tavalla. Vastaavalla tavalla me-tilainen yhteistoiminta ei käsitteellisesti raukea toiminnan epäonnistumiseen.⁴²⁶ Yhteisöllisyys ei raukea siihen, että osa sen jäsenistä toimii minä-tilaisesti ja arvioi toiminnan onnistumista sen faktuaalisen ja aksiologisen kohteen toteutumisen onnistumista muusta kuin yhteenliittymän näkökulmasta.⁴²⁷

Harkintatilannetta ja yhden jäsenen eroaminen voi näyttäytyä kriisinä yhteisön jäsenille tai koko yhteisölle. Kriisin ja ristiriidan kohdatessaan toimijalla on mahdollisuus pyrkiä ratkaisemaan se tai kieltäytyä kohtaamasta kriisin ilmentämää ristiriitaa ja turvautua psykologisiin defensseihin.

Kollektiivisen tavoitteen saavuttamisen ja yhteistoiminnan onnistumisen ja laadun arviointi sisältää aina toimijoiden *tulkintaa*. Arvostelmia muotoilevat toimijat pohtivat tietoisesti tai tiedostamattaan, miten tavoite ja yhteistoiminta sekä keinona että tavoitteena edistävät heidän intressejään. Mitä ja kenen hyvää toteutuva tavoite tai keino edistää tai heikentää? Me-puheen ja tavoitteiden, merkitysten ja muiden eetokseen sisältyvien seikkojen tulkinta on sosiaalista maailmaa ylläpitäviä toimintaa.⁴²⁸ Puhe ja tulkinta tekevät julkisiksi hyväksytykset, joiden käsitteellistäminen mahdollistaa kollektiivisen eetoksen muotoilemisen ja niiden perusteella toimijat voivat tunnistaa sen omakseen.

7.3 Ihmisen hyvää edistävä ja tuhoava yhteisöllisyys

Yhteisöllisyys toteutuu, kun yhteisöllisyyden toiminnalliset ehdot ja kokemukselliset ehdot täyttyvät. Luvussa 5.5 esitin, miten yhteisöllisyyden ehdot voivat toteutua usealla eri tavalla: vain osittain ja ajan suhteen yhdessä hetkessä tai toistuvasti. Tässä luvussa tarkoitan toteutuvalla yhteisöllisyydellä jatkuvaa toiminnallista ja koettua yhteisöllisyyttä, jossa toimijat tunnustavat

⁴²⁶ TUOMELA 2013, 153.

⁴²⁷ Tuomela argumentoi sosiaalisten instituutioiden säilyvän me-tilaisina sillä perusteella, että sen alennaiset auktorisoidut toimijat toimivat me-tilaisesti. TUOMELA 2013, 224.

⁴²⁸ Uskonnollisissa tilaisuuksissa ja poliittisten ryhmien kokoontumisissa toistetaan pyhinä pidettyjä käsityksiä. Näin vahvistetaan me-henkeä. ARO & JOKIVUORI 2010, 197–199.

toisensa yhteistoimijoiksi, sitoutuvat paitsi yhteistoiminnan tavoitteeseen myös joko toisiinsa tai yhteiseen eetokseen ja heidän välilleen on muodostunut yhteen nivoutuvien intressien varaan rakentuvia luottamussuhteita. Jatkuva yhteisöllisyys on näin aina myös väistämättä yhteistoimijoiden kokema.

Tarkastelen seuraavaksi yhteisöllisyyden toteutumisen suhdetta ihmisen perushyviin, kuten erittelin niitä luvussa 6 Christian Smithin perushyvien teorian mukaan. Toteutuva toiminnallinen ja koettu yhteisöllisyys saattaa tukea ja toteuttaa ihmisen hyvää, mutta yhtä helposti se voi kääntyä sitä vastaan. Miten yhteistoimintaprosessina toteutuva jatkuva yhteisöllisyys vaikuttaa ihmisen perushyvien tavoitteluun ja ei-hyvien välttelyyn tai siihen, että perushyvät suuntautuvat väärin? Miten yhteisöllisyyden toteutuminen vaikuttaa toteutuviin perushyviin ja perustaviin ei-hyviin?

Vastaan näihin kysymyksiin arvioimalla toteutuvaa yhteisöllisyyttä neljästä eri näkökulmasta. Ensiksikin toteutuva yhteisöllisyys näyttäytyy perushyviään tavoittelevalla ihmiselle *toimintaympäristönä* ja *sosiaalisina tilanteina*. Toiseksi arvioin kolmannen persoonan näkökulmasta kuvattua yhteisön *eetoksen ja itseymmärryksen luonnetta*. Kolmannesta *toiminnan* näkökulmasta yhteisöllisyys vaikuttaa ihmisen perushyviin niiden toteuttajana ja tuhoajana sillä perusteella, millaisia toimintatyyppisiä yhteistoimintatila mahdollistaa. Tätä tarkastelen ensimmäisen persoonan näkökulmasta toiminnan sisäisen mielekkyyden kautta. Neljäntenä esittelen normatiivisen näkökulman: toteutuva yhteisöllisyys ja ihmisen perushyvät voivat asettua arvoina joko sopusointuun tai ristiriitaan keskenään.⁴²⁹

Arvioin toimintaympäristönä näyttäytyvän yhteisöllisyyden piirteitä sillä perusteella, miten ne tukevat ihmisen perushyvien tavoittelua ja toteutumista tai miten piirteet estävät tai tuhoavat ihmisen perushyviä. Jatkuvaa toiminnallista ja koettua yhteisöllisyyttä ilmenee erityisesti yhteisöissä, joissa osa jäsenistä on kasvanut yhteenliittymän jäseniksi ilman tietoista valintaa. Yhteisö ja sitä ylläpitävä ja uusintava yhteisöllisyys näyttäytyvät jäsenen näkökulmasta annettuina. Esimerkkejä tällaisista yhteisöistä ovat sukuyhteisöt ja monet kulttuuriset tai uskonnolliset yhteisöt, joihin kuulutaan syntymästä saakka.⁴³⁰

Ihmiset syntyvät tyypillisesti suku- ja perheyhteisöjen jäseniksi ja eri yhteiskuntien ja paikkakuntien, yhteiskuntien ja valtioiden asukkaiksi. Annetut yhteisöt ovat siten kehittyvän ihmisen kasvuympäristönä, joka mahdollistaa ihmisen eri perushyvien tavoittelevan toiminnan tai rajoittaa

⁴²⁹ Sovellan tässä Smithin esittämiä tapoja, miten ihmisen perushyvät voivat jäädä toteutumatta, muuttua tuhoaviksi tai kääntyä suorastaan pahoiksi. Perushyvät voivat jäädä toteutumatta ensinnäkin ympäristöstä aiheutuvista syistä esimerkiksi silloin, jos lapselle ei ole tarjolla turvaa ja ravintoa ja rakkautta. Perushyvien toteuttamisen sijaan ihminen voi jäädä jumiin (stagnaatio) johonkin kehitysvaiheeseen tai olla pyrkimättä persoonalliseen kukoistukseen. Kolmas perushyvien toteutumattomuuden tapa on välttelevä tuhovaisuus, jota Smith kuvaa itsepäiseksi hyvien vääristelyksi, kieltämiseksi, vastustamiseksi tai manipulaatioksi. Tämä vaatii ihmiseltä jo toimintaa. SMITH 2015, 223–227.

⁴³⁰ Esimerkkinä tästä ovat suomalaiset herätysliikkeet, joiden kesäjuhllilla kävijöitä Hanna Salomäki haastatteli väitöstutkimuksessaan. Suvun ja perheen merkitys korostui taustasyynä osallistua tapahtumaan. SALOMÄKI 2010, 241–245.

sitä. Tällaisissa annetuissa yhteisöissä toteutuva yhteisöllisyys merkitsee ympäristönä ihmisen ensimmäisen perushyvän, turvan, sopusoinnun ja fyysisen selviytymisen ehtoa. Pienelle lapselle fyysinen turva toteutuu sosiaalisena kuulumisena ja rakastetuksi tulemisena puhtaasti fyysisten tarpeiden kuten puhtauden ja nälän ja janon tyydyttämisen ohella. Turvallisuus ja fyysinen selviytyminen voivat rajoittua, mikäli perhe- tai asuinyhteisöllä ei ole riittäviä resursseja turvata jäsentensä perustarpeita. Näin yhteisössä elävän ihmisen perushyvän tavoittelu jää puolitehen. Esimerkkejä tällaisesta yhteisöstä ovat isot yhdessä elävät sukuyhteisöt tai kommuunittyyppisen asumisen yhteisöt, joissa asuinympäristön materiaaliset hyvät jakautuvat epätasaisesti tai ovat puutteellisia.

Annettuna ympäristönä näyttäytyvässä yhteisöllisyydessä ihmiselle tarjoutuu kuitenkin valmis sosiaalinen identiteetti, annettu arvojärjestelmä ja sosiaalisen kuulumisen kokemus. Näitä voidaan pitää ihmisen eheän identiteetin tavoittelun, moraalisen vahvistumisen ja sosiaalisen kuulumisen perushyvien toteutumisenä. Sitoutuminen annettuun yhteisön arvoihin, tavoitteisiin ja käytänteisiin ei useinkaan ole toimijalle tietoista valintaa, vaan niistä on tullut jäsenen omaksumia ja hänen identiteettinsä rakennusaineita jo varhain.⁴³¹

Edellä kuvatussa tilanteessa ihmisen identiteetti on suljettu (*foreclosed*). Suljetun identiteetin omaksuneen ihmisen on vaikea harkita muita arvo- ja uskomusvaihtoehtoja kuin ne, jotka hän on sosiaalisesta ympäristöstään omaksunut. Hänen toimintansa keskittyy defensiiviseen kieltämiseen tai ristiriitaisen tiedon vääristelyyn omaan ja sosiaalisen yhteenliittymän uskomusjärjestelmään sopivaksi. Vaikka suljettu identiteetti olisi vain yksi jatkuvasti muokkautuvan identiteetin vaiheista, psykologisissa tutkimuksissa on osoitettu, että nuoruudessa ja varhaisaikuisuudessa omaksuttu suljettu identiteetti tekee usein myöhemmässä elämässä identiteetin muokkautumisen vaikeaksi.⁴³²

Jatkuva yhteisöllisyys tarjoaa toimijalle vahvan identiteetin. Annettu identiteetin ongelmana on se, että toimijan ei tarvitse muotoilla tai pyrkiä tavoittelemaan sitä. Tiukasti määritetty sosiaalinen identiteetti, johon ihminen ei voi itse vaikuttaa, voi muuttua positioksi, josta käsin toimija ei voi enää toteuttaa ihmisen perushyvää. Vahva identiteetti kääntyy ihmisen perushyvää vastaan myös silloin, jos se on joustamaton, jumiutunut tai johtaa jumiutuvaan ja pelkästään saavutettuja perushyviä ylläpitävään toimintaan. Annetun yhteisön jatkuva yhteisöllisyys saattaa näin turvata jotakin perushyvää samalla kun se estää joidenkin jäsentensä inhimillistä kukoistusta. Kaikki perushyviä turvaava toiminta ei nimittäin johda kukoistamiseen, vaan

⁴³¹ Robert Jenkins huomauttaa, että identiteetillä ei ole essentiaa, vaan kyseessä on ihmisen elämän läpi tapahtuva jatkuva identifikaation prosessissa muotoutuvista käsityksistä, joiden avulla ihmiset koettavat kiteyttää eroja ja yhtäläisyyksiä itsen ja toisten välillä. JENKINS 2008; 13–15 ja 21–27.

⁴³² KROGER & MARCIA 2011, 34–35; KROGER 2015, 68.

perushyviä tavoittelevan on oltava myös valmis muutokseen⁴³³. Toimijan on oltava valmis ei vain tavoittelemaan päämääräksi asetettua asiantilaa, vaan myös hyväksymään se, kun se saavutetaan.

Toinen tekijä, jonka vuoksi jatkuva yhteisöllisyys voi kääntyä ihmisen hyvää vastaan, on yhteisöllisyyden muodostaman yhteenliittymän luonne. Jos yhteisö on eetokseltaan stagnaattinen, säilyttävä, yhteistoimintaan ei tunneta tarvetta ryhtyä muutoin kuin jo olemassa olevien yhteisten hyvien turvaamiseksi. Muulloin pidättäydytään toimimasta riskien ottamisen, erehtymisen tai epäonnistumisen pelossa. Eetos on stagnaattinen ainakin silloin, kun yhteisön itseymmärrykseen kuuluu säilyttää eetos sisällöltään muuttumattomuus ja osa yhteistoiminnasta tähtää tämän ylläpitämiseen.⁴³⁴

Luottamuksen käsitettä voidaan käyttää myös selventämään yhteenliittymän eetoksen ja toiminnan stagnaatiota välistä yhteyttä. Jos yhteenliittymän eetokseen kuuluu käsitys, että yhteistoimijoiden kaikki intressit ovat jaettuja, luottamusta yhteen nivoutuvien intressien merkityksessä ei pääse rakentumaan yhteistoiminnan liimaksi. Mikäli yhteisöllisyyden piiriin kuuluvien toimijoiden kaikki yhteenliittymän silmissä luvalliset intressit ovat eetoksen säätelemiä ja jaettuja, kaiken yhteistoimijoiden intressejä edistävän toiminnankin edellytetään olevan yhdensuuntaista eli sosiaalisten normien säätelemää ja kaikkien kollektiivisesti jakamaa. Toimija mieltää, että yhteisön intressit ovat hänen intressejään ja jokaisen muun yhteistoimijan intressejä. Yhteistoimijat odottavat silloin toisilta yhteisön jäseniltä yhdenmukaista toimintaa intressien toteuttamiseksi. Muodostuu epädynaamista, stagnaattista yhteisöllisyyttä, jossa osallistujien huomio keskittyy samankaltaisuuden ja yhtenäisten intressien toteuttamiseen, säilyttämiseen ja ylläpitämiseen. Luottamusta ei käsitteellisesti ole mahdollista edellyttää yksittäisiltä yhteisön jäseniltä, mutta on mahdollista vaatia lojaaliutta suhteessa jaettuun eetokseen ja edellyttää sen toteuttamista.⁴³⁵

Stagnaatio voimistuu, mikäli yhteistoimijat arvostavat keskinäistä luottamusta ikään kuin se olisi jo saavutettu, pysyvä ja kaikkien kokema tila. Siitä tulee keskeinen arvo, jota on suojeltava erityisellä tavalla. Yhteistoimijoiden välisistä luottamussuhteista tulee niin merkityksellisiä, että pelko luottamuksen hajoamisesta saa suuntaamaan toiminnan painopisteen luottamuksen suojelemiseen ja estää tai hidastaa näin yhteistoiminnan teleologisen sisällön toteuttamista.

Toimija saattaa myös suojella omaa asemaansa luotettuna. Tällainen toimija epäröi tai välttelee osallistumasta yksityisiksi tunnistamiaan intressejä edistävään toimintaan, jos se hänen arvionsa mukaan johtaisi ristiriitaan

⁴³³ SMITH 2015, 224–227.

⁴³⁴ Esimerkiksi stagnaattisen eetoksen yhteisöstä on vanhoillislestadiolainen herätysliike, jonka julistuksessa toistuu ajatus yhteisön erehtymättömyydestä ja muuttumattomuudesta. RUOHO & ILOLA 2014, 19–20.

⁴³⁵ Tuomela ei puhu me-tilaisista yhteisöistä, joissa kaikki intressit ovat jaettuja, mutta hän argumentoi luotettavuuden ja lojaaliuden sisältyvän sisäisesti solidaarisesti toimivan me-tilaisen yhteisön toimintaan. TUOMELA 2013, 252–253.

yhteisön eetoksen kanssa ja muuttaisi hänen asemaansa luotettuna yhteistoimijana ja yhteisön jäsenenä. Myös yhteisön eetokseen kuuluvat sanktiot saattavat vahvistaa pelkoa luotetun aseman ja keskinäisen luottamuksen menettämisestä. Negatiiviset sanktiot koskevat tilanteita, joissa yhteistoimijat epäonnistuvat yhteisten intressien edistämisessä, eivät edistä intressejä tai toimivat eetosta vastaan. Negatiivisella sanktiolla tarkoitan tässä vähintään kritiikkiä muilta yhteisön jäseniltä ja raskaimmassa tapauksessa erottamista⁴³⁶. Luottamuksen menettämisen ja suorien tai epäsuorien negatiivisten sanktioiden pelko aiheuttavat toimijalle ihmisen perushyvien tavoittelua estävää stagnaatiota.

Yhteisöllisyyden vaikutuksia ihmisen hyvän toteutumiseen on tarkasteltava tarkemmin toiminnallisella tasolla. Toteutuva jatkuva toiminnallinen yhteisöllisyys vastaa Tuomelan muotoilemaa *kukoistavan me-tilan* käsitettä. Me-tilaisen yhteistoiminnan käsitteeseen sisältyy tekijöitä, joiden käytännössä toteutuvat vastineet hidastavat ihmisen hyvän tavoittelua. Kukoistavan me-tilaisuuden käsitteellinen varjopuoli on se, että me-tila edellyttää, että siihen kuuluvat toimijat sitoutuvat yhteisön eetokseen ja luopuvat sitoutuessaan omasta yhteenliittymän eetoksen alaan kuuluvasta toimivallastaan.⁴³⁷ Siitä luopuminen tarkoittaa samalla jäsenten toiminnan rajoittamista toimintaa ohjaavilla normeilla. Mikäli ne estävät ihmisen perushyviä toteuttavaa toimintaa tai yhteisön eetos edellyttää pidättäytymistä toiminnasta, voidaan sanoa, että yhteisöllisyys rajoittaa yhteisön jäsenten mahdollisuutta toteuttaa ihmisen hyvää.

Edellä mainittu toiminnan rajoittaminen ei tarkoita, että kaikkien me-tilaisen yhteisön jäsenten toimijuus on rajoitettua. Toimijuushan toteutuu yhteistoiminnassakin. Yhteisöllisyyttä ylläpitävä tai yhteenliittymän tavoitetta toteuttava me-tilainen yhteistoiminta on yhteistoimijuuden toteuttamista. Sen vuoksi me-tilaisen yhteistoiminnan voi sanoa tukevan toimijuuden perushyvää. Toisaalta jatkuva yhteisöllisyys saattaa rajoittaa toimijuuden perushyvää. Näin käy esimerkiksi silloin, jos vain osa yhteisön jäsenistä tunnustetaan yhteistoimijoiksi, tai jos eetos rajoittaa hyväksytyin ja sallitun toiminnan rajaa niin, ettei toimija voi harjoittaa toimijuuttaan vain kapeasti tai ei-tarkoituksenmukaisella tavalla.⁴³⁸

Yhteistoiminta on toimijuuden kannalta ei-tarkoituksenmukaisesta silloin, kun yhteistoiminnan teleologinen eikä sosiaalinen sisältö eikä niillä saavutettavat seuraukset ja vaikutukset eivät tarjoa toimijalle ymmärrettäviä perusteita. Jatkuvassa yhteisöllisyydessä muodostuvat sosiaaliset käytänteet,

⁴³⁶ TUOMELA 2013, 177.

⁴³⁷ TUOMELA 2013, 115–120.

⁴³⁸ Psykologiassa (esim. OBHI & HALL 2011 ja BAYER 2017) on huomattu ihmisen toimijuuden tunteen (*sense of agency*) ja vastuun kokemuksen toiminnan tuloksista vähenevän toimintatilanteissa, joissa on muita toimijoita läsnä. Testitilanteissa tehdyt arviot toiminnan intentionaalisuudesta ja testiin osallistuneiden itsearviot eivät kuitenkaan ole pitäneet sisällään tilanteita, joissa toiset toimijat ovat toisilleen entuudestaan tuttuja. Testatut eivät aina kohdanneet testitilanteessa kasvokkain. Tämän vuoksi tulokset eivät ole suoraan siirrettävissä me-tilan kriteerit täyttäviin yhteistoimintatilanteisiin.

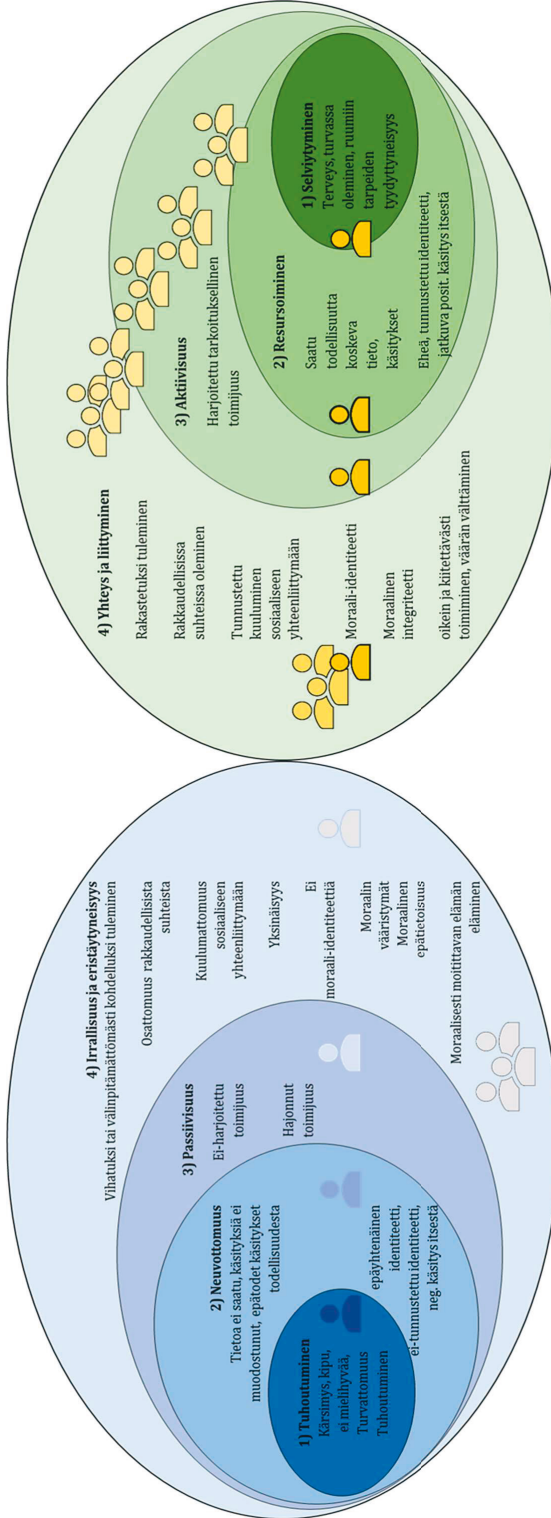
tavat ja normit muuttuvat helposti ylläpidettäviksi päämääriksi. Nämä yhteisön normatiiviset rakenteet rajoittavat usein tapoja, joilla toimija voi tavoitella henkilökohtaisia intressejään ja edistää kukoistamistaan eli toteuttaa tarkoituksenmukaista toimijuuttaan.

Jotkin perushyvät vahvistuvat toiminnallisessa yhteisöllisyydessä. Ihmisen kukoistaminen kuitenkin estyy, mikäli esimerkiksi uusi vastaanotettava informaatio tukee vain vääristyneitä tai epätosia käsityksiä. Esimerkiksi sosiaalipsykologissa ryhmädynamiikan tutkimuksissa on osoitettu, miten ryhmän enemmistön paine saa jäsenen muuttamaan omat havaintoihin perustuvat käsityksensä ja jopa korvaamaan ne enemmistön käsityksillä⁴³⁹. Näyttää siltä, että ryhmädynaamiset tekijät rajoittavat ihmisen perushyviin kuuluvan todellisuutta koskevan tiedon tavoittelua jatkuvan yhteisöllisyyden olosuhteissa.

Toinen ihmisen hyvään vaikuttava toiminnallisen tason tekijä on se, millaisiin toimintatyyppeihin me-tilainen yhteisö kannustaa tai millaisia toimintatyyppejä se mahdollistaa. Ohjaako toteutuva toiminnallinen yhteisöllisyys edistämään, tavoittelemaan, säilyttämään, suojelemaan, vastustamaan vai välttelemään ihmisen perushyviä? Vai onko yhteistoiminta perushyviä vääristelevää ja manipuloivaa? Esimerkkinä vääristelevästä ja manipuloivasta yhteistoiminnasta toimii sellainen yhteisö, jonka ydintoimintoihin kuuluu tiedon saannin rajoittaminen tai perusteettoman tiedon tuottaminen ja levittäminen. Se rajoittaa jäsentensä tiedon hankkimisen ja uskomusten muotoilumahdollisuuksia jo pelkästään toimiessaan oman eetoksensa mukaan.

Edellä sanotun perusteella ihmisen hyvä voi rajoittua toiminnallisessa yhteisöllisyydessä käsitteellisistä, sosiaalipsykologisista tai tavoitteisiin ja keinoihin eli eetokseen liittyvien tekijöiden vuoksi. Toiminnallinen yhteisöllisyys rajoittaa ihmisen hyvää myös mahdollistamalla, rajoittamalla, ohjaamalla tai kannustamalla.

⁴³⁹ Osa Solomon Aschin koehenkilöistä hyväksyi havaintojen ja ryhmän julki lausuman käsityksen ristiriidan ja piti helpompana mukautua enemmistön käsitykseen. Osa uskoi omien havaintojensa olevan väärässä ja uskoi enemmistön käsityksen olevan tosi. ZIMBARDO 2007, 262–266.

Kuvio 7 Perushyvien ja perustavien ei-hyvien vastakkaiset kehät

Kuviossa 7 esitän ihmisen perushyvät ja perustavat ei-hyvät toteutuvina hyvinä vastakkaisilla kehillä. Perustavien ei-hyviin kohdistuvan toiminnan käsitteellistin luvussa 6.3 *välttämiseksi, estämiseksi ja ehkäisemiseksi*. Perushyviä sen sijaan pyritään *tavoittelemaan, edistämään, suojelemaan ja ylläpitämään*. Kaikkia toimintatyyppisiä motivoi ihmisen perushyvien tukeminen. Keskellä kuviota, kehien leikkauskohdassa näkyvät irrallisuuden ja eristäytyneisyyden sekä yhteyden ja liittymisen kehät. Niille sijoittuvat yhteisölliset hyvät ja ei-hyvät, kuten sosiaalinen kuuluminen ja irrallisuus, yksinäisyys ja koettua yhteisyys, yhteisössä vahvistunut moraalidentiteettiä ja toisaalta yhteisön sisäiset moraaliset vääristymät.

Yhteisöllisyys on ihmisen perushyviä tuhoavaa myös silloin, kun yhteenliittymän eetokseen kuuluu ihmisen perushyvien vähättely. Yhteisöllisyyden toteutuminen edellyttää silloin esimerkiksi, että tietoa muunnellaan, sen hankkiminen kielletään tai estetään, rajoitetaan ihmisen kykyä edistää turvallisuuttaan tai fyysistä ja psyykkistä selviytymistään⁴⁴⁰, tai kavennetaan joidenkin jäsenten toimijuuden harjoittamista. Edellä käsiteltä eheään identiteetin säilyttämispyrkimystä voidaan pitää perushyvän motivoimana, identiteetin särkymistä suojelevana toimintana. Kutsun defensiivistä identiteetin säilyttämistä Smithin sanoin *välitteleväksi tuhokäyttäytymiseksi*⁴⁴¹.

Tarkastellaan vielä yhteisöllisyyden ihmisen hyvää edistäviä ja tuhoavia vaikutuksia *normatiivisesta näkökulmasta*. Smithin muotoilemat ihmisen perusintressit ovat yleisinhimillisen luonteensa vuoksi ihmisjoukossa jaettuina yhteisiä intressejä. Tästä ei kuitenkaan seuraa, että toimijat muodostuisivat yhteistoimijoiksi tai heidän välilleen muotoutuisi aina yhteistoimintasuhteita: resurssien riittämättömyyden vuoksi tosielämässä päädytään usein kilpailutilanteeseen ja konfliktiin.⁴⁴² Yhteisöllisyyden piiriin kuuluvien ja sen ulkopuolelle jäävien ihmisten perushyvien toteuttamisen tavat voivat olla ristiriidassa keskenään. Ristiriita voi muodostua myös yhteisön sisään niin, että konfliktissa ovat yhteisön yhteiset hyvät ja sen jäsenten yksityiset perushyvät.

Yhteenliittymän hyväksytykset eivät aina ole sopusoinnussa jäsenten perushyvien kanssa. Yhteistoiminnalla edistetään ja yhteisöllisissä prosesseissa vahvistetaan yhteenliittymän yhteisiä hyviä, jotka saattavat

⁴⁴⁰ Esimerkiksi uskonnollisissa yhteisöissä koettu ja pakotettu toiminnallinen yhteisöllisyys ja vahvojen normatiivisten yhteisön toimintaan osallistumisen ja perhe-elämän ideaalien mukaan eläminen ei jätä tilaa omasta ja lasten hyvinvoinnista huolehtimiseen. Ks. esim. RUOHO 2013, 59–72 ja 199–221.

⁴⁴¹ SMITH 2015, 224–227.

⁴⁴² Esimerkiksi Weber asettaa yhteisöllisen suhteen äärimmäiseksi vastakohtaksi väkivaltaisen konfliktin. Rauhanomainen konflikti on kilpailemista suhteen muiden osapuolten kanssa samoista hyvistä tai mahdollisuuksista. Molemmat käsitteet, yhteisöllinen suhde ja väkivaltainen konfliktisuhde ovat kuitenkin suhteellisia käsitteitä siinä merkityksessä, että niiden määrä ja laatu vaihtelevat jatkumolla. Yhteisölliseen suhteeseen määritelmällisesti kuuluu Weberin mukaan tunne kuulumisesta yhteen, oli tunteen perustana sitten jaettu kieli, uskomus, maa-alue, kauppa- tai sukulaissuhde. WEBER 1964, 112–120, 132–133 ja 137–138.

arvottavassa merkityksessä olla joko ihmisen perushyviä tukevia tai niitä vahingoittavia. Yhteiset hyvät voivat olla lähes mitä vain. Koska yhteisö on jatkuvuuttaan suojeleva sosiaalinen konstruktio, yhteisöllä on myös käsitteellisessä mielessä välttämättömiä hyviä eli *yhteisön hyviä*. Johdan nämä yhteisön hyvät ihmisen perushyvistä ja muotoilen vastaavasti niiden toteutumattomuuden ei-hyvät taulukossa 15.

Yhteisön hyvät ja ei-hyvät ovat tässä käsitteellisen hyvän merkityksessä: yhteenliittymän olemassaolon ja jatkuvuuden kannalta yhteisön hyvät ovat yhteistoiminnalla tavoiteltavia tai suojeltavia seikkoja ja ei-hyvät vältettäviä tai estettäviä seikkoja. En siten pidä kaikkia seuraavassa listaamiani väitteitä moraalisisessa mielessä hyvinä. Smithin ihmisen perushyville rinnasteisesti esitän, että taulukossa 15 yhteisön hyvät ovat yhteisön operatiivisille ja auktorisoiduille jäsenille niiden edistämiseen tai suojelemiseen pyrkivään yhteistoimintaan motivoivia ja oikeuttavia perusteita.

Taulukko 15. Yhteisön yhteistoiminnalla tavoittelemat hyvät ja estettävät ei-hyvät

<i>Ihmisen perushyvä</i>		Yhteisön tavoitteleva hyvä	Yhteisön estettävä ei-hyvä
I	<i>fyysinen eloonjääminen</i>	yhteisön toiminnan ja yhteenliittymän olemassaolon jatkuminen	yhteisön hajoaminen tai tuhoutuminen
	<i>turvallisuus</i>	ei ulkoista uhkaa	ulkoinen uhka
	<i>mielihyvä</i>	harmonia	kaaos
II	<i>todellisuutta koskeva tieto</i>	yhteisöä koskevan tiedon tuottaminen, jakaminen/levittäminen ja kerääminen	yhteisöä koskevien epätosien käsitysten leviäminen tai tiedon hankkimisen/ jakamisen /levittämisen mahdottomuus
III	<i>eheä, vahvistusta saanut identiteetti</i>	kollektiivinen identiteetti: käsitys yhteisön olemassaolon tarkoituksesta, käsitys meistä yhteisön jäseninä	jäsenten epäselvä tai epäyhtenäinen käsitys yhteisön tarkoituksesta ja jäsenyydestä
IV	<i>tarkoituksellisen toimijuuden harjoittaminen</i>	yhteistoimijuus, me-tilainen toiminta suhteessa yhteisöön	jäsenten väliset kilpailu- tai konfliktisuhteet
V	<i>moraalinen vahvistuminen</i>	eetoksen moraalinen vahvistuminen (yhteisön jäseninä olemme hyviä)	eetoksen hajoaminen, jäsenten/ ulkopuolisten käsitys yhteisöstä immoraalisena
VI	<i>sosiaalinen kuuluminen</i>	jäsenten keskinäinen yhteenkuuluvuus	jäsenten eroaminen tai vuorovaikutuksen lakkaaminen
	<i>rakkaus</i>	jäsenten jäseninä muilta saama kunnioitus ja arvostus	yhteisön jäsenten välinen vihanpito ja epäkunnioitus

Me-tilaiset yhteistoimijat pyrkivät edistämään yhteisön intressejä ja sen olemassaoloa toisinaan jopa oman hyvänsä kustannuksella. Esimerkiksi sotilas asettaa itsensä armeijan osana ja valtion kansalaisena välineeksi. Tässä asemassa toisten yksilöiden tai yhteisön turvallisuus on hänen oman turvallisuuden säilyttämistä painavampi toimintaperuste. Ihmisen itsensä uhraamiseen motivoidaan argumentoimalla, että näin turvataan yhteisön

jatkuvuus, mikä on yhteinen, yhteisön tavoitteleva hyvä. Tilanteissa, joissa yhteisöllä ajatellaan olevan oma elämä ja jäsentensä hyvinvointia ja turvallisuutta tärkeämpi arvo, argumentti on jäsenille velvoittava.⁴⁴³

On mahdollista kuvitella myös itseymmärryksensä mukaan puhtaasti välineellinen yhteisö, joka ei vaalisi ajatusta yhteisön olemassaolosta jäseniä velvoittavana hyvänä. Tällaisen yhteisön eetokseen kuuluisi toimia ainoastaan ihmisten hyvän toteuttamisen välineenä niin, että yhteisö lakkaisi olemasta, jos se ei jostain syystä enää voisi toimia tässä välineellisessä roolissa.⁴⁴⁴ Sosiaalisessa todellisuudessa instituutioilla on kuitenkin taipumus yrittää säilyttää itsensä.

Yhteisön toiseksi hyväksi esitän yhteisöä koskevan tiedon tuottamisen, jakamisen ja keräämisen. Kukoistavan yhteisön vuorovaikutuksen edellytyksenä on, että yhteistoimijat keräävät, muodostavat, kehittävät ja jakavat tietoa yhteisön toimialan kannalta merkittävistä asioista. Suullisen kulttuurin yhteisöissä tämä tapahtui esimerkiksi tarinankerronnan ja juoruilun avulla. Akateemisessa yhteisössä tietoa tuotetaan tarkasti määritellyn tieteellisen tiedon muodostamisen kriteerein.

Taulukossa 15 kolmas yhteisön tavoitteleva hyvä on jäsenien kollektiivinen identiteetti eli käsitys yhteisön tarkoituksesta ja jäsenyyden merkityksestä. Kollektiivinen identiteetti tarkoittaa jäsenten jaettua käsitystä siitä, keitä jäsenet ovat tai eivät ole suhteessa toisiin yhteenliittyimiin. Esimerkiksi vähemmistöryhmien kollektiivinen identiteetti on usein jäsenille yhtä merkityksellisiä kuin yksilölliset identiteetit. Uskonnolliseen yhteisöön kohdistettu panettelu tulkitaan yhteisöissä loukkaukseksi jokaista me-tilaisen yhteenliittymän jäsentä kohtaan.

Yhteisölliset hyvät, jotka rakentavat sosiaalista identiteettiä ja vahvistavat yhteenkuuluvuutta, voivat jossakin kontekstissa olla sekä toiminnalla ylläpidettäviä ja tavoiteltavia hyviä että toiminnassa vältettäviä tai toiminnalla estettäviä pahoja. Esimerkiksi romanikulttuurin peruspilarit voidaan esittää sekä säilytettävien ominaisuuksien että vältettävien ominaisuuksien muodossa:

Romanikulttuuri perustuu edelleen suulliseen perinteeseen, se on yhteisöllistä ja osin hyvin perinteistä. Romanikulttuurin peruspilarit ovat kunniallisuuden, häveliäisyyden, symbolisen ja konkreettisen puhtauden säilyttäminen sekä näiden vastakohtien kunniantomuuden, häpeällisyyden, konkreettisen lian ja symbolisen epäpuhtauden välttäminen. Kulttuurin

⁴⁴³ von WRIGHT (2001, 94 ja 147) perustelee olentojen erityistä ihmisen hyvän kategoriaa sillä, että ihmisellä on elämä. Edellä en muotoillut ontologista argumenttia siinä mielessä, että yhteisön olemassaolon täytyisi ajatella olevan irrallaan sen jäsenten olemassaolosta. Kyseessä on funktionaalinen argumentti: ajatus yhteisön elämästä on sosiaalinen motivoiva peruste suojele yhteisön hyvää eli sen jatkuvuutta.

⁴⁴⁴ Usein yhteiskuntafilosofiassa välineellisiä arvoja pidetään yhteisön idean kanssa ristiriidassa olevina ja poliittisen yhteisön vastaisina. Esimerkiksi TAYLOR (1992, 507–509) kritisoi terapeuttista, itsensä toteuttamisen kulttuuria, jossa ihmisten väliset suhteet nähdään vain välineellisinä.

keskeisiä elementtejä ovat näiden asioiden säätelyyn liittyvät tavat ja säännöt, joiden noudattaminen on tapa ilmaista romani-identiteettiä.⁴⁴⁵

Yhteisöllisen kulttuurin perustavat arvot saattavat olla ristiriidassa ihmisen perushyvien kanssa. Hierarkkisessa yhteisössä tai kunniaväkivallan hyväksyvässä yhteisössä sisällä jäsenten ruumiillisen koskemattomuuden tai turvallisuuden perushyviä pidetään vähemmässä arvossa kuin yhteisön eetoksen edellyttämiä asioita.

Hierarkkisesti jäsentyneessä romanikulttuurissa erilaiset asemat esimerkiksi suhteessa omaan fyysiseen turvallisuuteen näkyvät velvoitteessa kunnioittaa vanhempia ja naisten velvollisuudessa kunnioittaa miehiä. Velvoite saattaa estää romaninaisia kertomasta omalle suvulleen perheväkivallasta ja hakemasta turvaa fyysistä ja henkistä uhkaa vastaan. Velvoite voi estää esimerkiksi tekemästä rikosilmoitusta, sillä romaniyhteisön eetoksen mukaan se olisi häpeällistä ja häpäisisi naisen suvun. Miehen suku saattaisi reagoida tilanteeseen uhkaamalla väkivallalla koko naisen sukua.⁴⁴⁶ Silti yhteisön jäsenelle yhteisön jatkuvuuden ylläpitäminen ja romani-identiteetin osoittaminen saattaa näyttäytyä tärkeämpänä kuin oman elämän suojeleminen.

Yhteisöllisyyden säilyminen kukoistavana edellyttää yhteistoimijuuden vahvistamista eli että jäsenten tajua osallisuudestaan yhteisöön tuetaan. Tuomelan termin tätä voi kutsua me-tilaisuuden vahvistamiseksi. Se tapahtuu tyypillisesti sanoittamalla jäseniä yhdistäviä tekijöitä ja vahvistamalla näin yhteisön eetosta. Moraalisen vahvistumisen perushyvä on yhteisön perushyviksi sovellettuna yhteisön jäsenen moraali-identiteetin vahvistumista: yhteisön jäsenyyden tulkitaan tekevän jäsenen moraalisesti arvokkaammiksi kuin ei-jäsenet, mikä vahvistaa samalla sekä jäsenen moraalisen vahvistumisen perushyvää että yhteisön identiteettiä ja eetosta.

Kukoistavassa yhteisössä jäsenten keskinäinen yhteenkuuluvuus, arvostus ja kunnioitus vahvistuvat näiden jäsenten muiden yhteisön hyvien tavoittelun kautta. Syvimmillään kukoistavassa yhteisössä yhteisön jäsenten väliset suhteet voivat kehittyä keskinäisiksi persoonien väliseksi kunnioitus- tai arvostussuhteiksi.

Yhteisöllisyyden toteutuminen vaikuttaa usein myös muiden kuin yhteisön jäsenten perushyviin. Yhteisön jäsen voi pitää tärkeänä omien ja läheistensä perushyvien toteutumisen lisäksi myös laajemman yhteisön perushyvien toteutumista tai jopa koko ihmiskunnan perushyvien toteutumista. Tällöin puhutaan yleensä yhteisestä hyvästä. Ihminen saattaa toiminnallaan tavoitella paitsi omia, myös läheistensä, yhteisöjensä ja koko ihmiskunnan perushyvien toteutumista. Toisaalta yhteisön eetoksen kannalta on vähemmän merkittävää edistää muiden kuin yhteisön jäsenten perushyviä.

⁴⁴⁵ TUOKKOLA et al. 2013, 26.

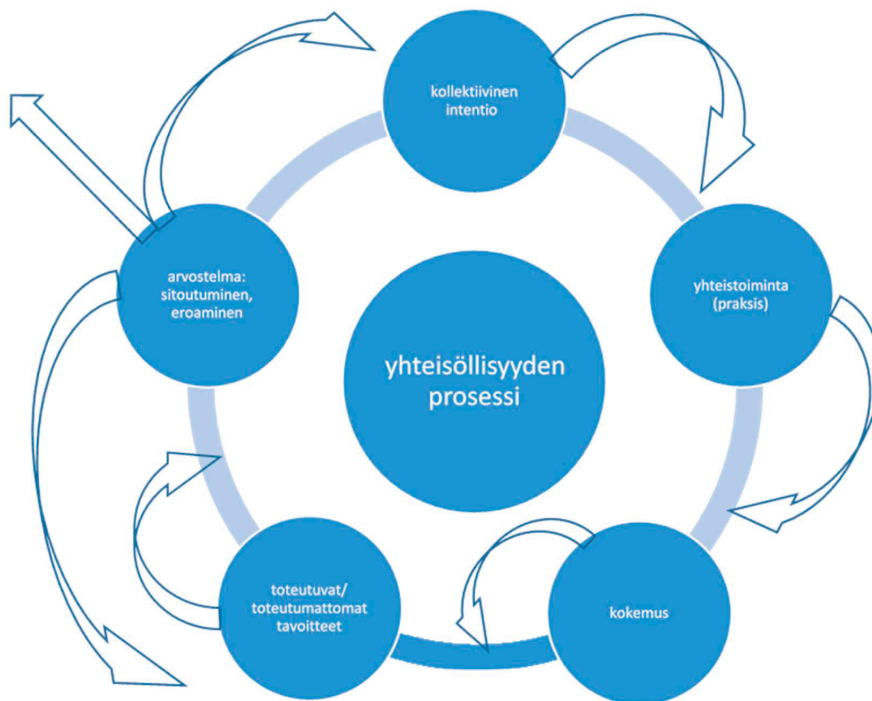
⁴⁴⁶ TUOKKOLA et al. 2013, 78–79.

7.4 Yhteisöllisyyden tuhoutuminen

Milloin yhteisöllisyys tuhoutuu yhteenliittymän sisäisistä syistä? Luvussa 6.4 argumentoin vastaesimerkkien avulla, että ihmisen perushyviä on oltava jossakin määrin voimassa, jotta yhteisöllisyyttä on mahdollista saada aikaan yhteistoiminnassa. On siten perusteltua sanoa, että tilanteissa, joissa ihmisen hyvät eivät pääse lainkaan toteutumaan, yhteisöllisyyskin tuhoutuu. Yhteisöllisyys voi olla itsensä tuhoavaa eli tuhoutuvaa yhteistoimintaan kytkeytyvien syiden vuoksi. Tuhoutuvaa yhteisöllisyyden dynamiikkaa voi selvittää myös moraalisia ihmisen perushyviä erittelemällä.

Tarkastellaan ensin *symbioottista yhteisöllisyyttä*. Hallamaa argumentoi tiiviin me-tilaisen yhteistoiminnan synnyttävän *symbioottisen me-tilan*, joka hävittää minä-tilaisen yhteistoiminnan ja vaarantaa moraalisen toimijuuden. Hallamaan esityksestä saa käsityksen, että yksilöllisestä harkinnasta luopuminen on toimijan tietoinen valinta.⁴⁴⁷ Väitän kuitenkin, että yhteisöllisyyden symbioottisuus johtaa yhteistoiminnan edellytysten tuhoutumiseen yhteistoiminnan ja toimijuuden käsitteisiin liittyvistä syistä, jotka eivät ole yksilötoimijan valittavissa. Tarkennan tätä seuraavaksi.

Kuvio 8 Yhteistoimijoiden arviointi ja sitoutuminen yhteisöllisyyden prosessiin

⁴⁴⁷ HALLAMAA 2017, 118–119 ja 123.

Kuvion 8 avulla voidaan selittää, miten riittävän pitkään toimiva yhteisö ja vahvaksi muotoutunut yhteisöllisyyden prosessi syö minä-tilaisen toimijuuden mahdollisuutta. Kuvio käsitteellistää yhteisöllisyyttä muodostavan yhteistoimintaprosessin vaiheet, joita toimijat tulkitsevat ja joiden onnistumista he arvioivat joko suhteessa yhteenliittymän eetokseen tai henkilökohtaisiin arvoihinsa.

Kun yhteistoiminta ei ole vielä muotoutunut me-tilaiseksi, toimija voi arvioida yhteenliittymän tavoitteita, toimintatapaa tai aikaansaannoksia suhteellisen vapaasti. Arviointi tapahtuu aina suhteessa joihinkin kriteereihin tai oletuksiin. Puhtaassa minä-tilaisessa yhteistoimintasuhteessa toimija arvioi yhteenliittymää suhteessa yksilöllisiin intresseihinsä, kokemuksiinsa ja tietoihinsa. Kun johonkin yhteistoimintaan ryhtyminen on jo sanoitettu välineeksi tavoitella yhteistä hyvää, kuten ryhmäsuuntautuneessa minä-tilassa, on arvioinnin vertailukohteita useampi: ryhmän tavoite ja lisäksi toimijan yksilölliset kokemukset, arvot ja tavoitteet. Kuten luvussa 7.2 on todettu, toimijan arvostelma voi olla negatiivinen, positiivinen tai neutraalin välinpitämätön.

Arvioinnin jälkeen toimijalla on perusteet joko sitoutua yhteistoimintaan, irrottautua siitä tai toimia yhteistoimintaa muuttaen tai sitä vastaan. Kuviossa 8 nuolet kuvaavat toimijan arvioinnin johtopäätöksenä tekemää valintaa. Sitoutuminen tarkoittaa, että toimija osallistuu yhteistoimintaprosessiin. Kehältä ulospäin osoittava nuoli osoittaa irrottautumisen mahdollisuuden. Irrottautuminen tarkoittaa, että toimija pidättäytyy toimimasta kollektiivisen intention mukaan ja suuntaa huomionsa ja mahdollisesti toimintaresursseja toisaalle.

Yhteistoimintaa vastaan toimimisella tarkoitan, että toimija pyrkii vaikuttamalla muuttamaan yhteenliittymän tavoitteita, keinoja tai eetoksen muita osia. Toimijan vaikuttamisyrittäksen tavoite, henkilökohtainen asenne ja vaikuttamistapa voivat olla monenlaiset. Kutsun tätä ”vastaan toimimiseksi” sen vuoksi, että vaikuttamisyritys aiheuttaa vähintään toimijan sisäisen ristiriidan. Mukautuminen ja sitoutuminen yhteistoiminnan jatkamiseen vaatisi toimijalta vähemmän resursseja. Vaikka toimija muodostaisi negatiivisen arvostelman, hän voi silti päättää sitoutua yhteistoimintaan, jos arvioi ja arvottaa yhteenliittymän toiminnan hyvät merkittävimmiksi: sosiaalipsykologiset mekanismit kertovat ihmisen kyvystä sulkea pois ristiriitoja mielestään. Pitkään toimineissa yhteenliittymissä, joihin toimijat ovat kasvaneet, annettuna omaksutut arvostelmat, uskomukset ja käsitykset nivoutuvat osaksi ihmisen identiteettiä, jolloin ristiriitaisen informaation tai kriisinkään kohdatessa eetoksesta eroava arvostelma jää tekemättä.

Yhteisöllisyyden prosessipyörän avulla selitän myös, miten minä-tilaisen toimijuuden ehdot heikkenevät toisinaan seuraavien sitoutumispäätösten myötä. Mitä useampiin kollektiivisiin intentioihin ja yhteistoimintaan toimija sitoutuu, sitä vähemmän hänelle jää resursseja toimia muuten. Ihmisen resurssit ovat rajalliset, joten yhteisöllisyyttä luovan yhteistoimintaprosessin

ulkopuoliseen toimintaan ei ole siksi aina mahdollista ryhtyä. Sitoutuminen aiheuttaa toimijalle valintakustannuksia: johonkin muuhun ei sitouduta.⁴⁴⁸

Yhteenliittymään kuuluminen ja toimintaan osallistuminen vahvistaa identiteettiä ja ryhmän merkitystä ihmiselle. Samalla yhteistoiminta luo uusia merkityksiä, uskomusjärjestelmiä, rutiineja – ja näin yhteisöllisyyden prosessi vahvistuu sosiaalisesti systeemiksi, jossa yhteistoiminnan luomat tilanteet ja eetos asettavat vahvoja rooleja ja odotuksia jäseniltä hyväksyttävästä käyttäytymisestä.⁴⁴⁹

Sitoutumalla toistuvasti yhteenliittymän tavoitteisiin ja toimintaan, toimija alkaa pitää kollektiivisen intentionaalisuuden tilaa omanaan ja siitä tulee osa hänen käsitystään itsestään. Yhteenliittymästä tulee toimijalle peruste osallistua, ja näin me-tilainen yhteistoiminta ja yhteisö on muodostunut. Toistuva sitoutuminen vahvistaa toimijan yhteistoimijuutta, mutta sillä on myös kustannuksensa. Toistuva sitoutuminen yhteistoimijuuteen ja yhteenliittymän eetokseen ja toimintaan heikentää yksilötoimijuuden harjoittamisen mahdollisuutta. Yhteisöllisyys saattaa muodostua koettuna tilana yhteistoimijoille suojeltavaksi ja säilytettäväksi hyväksi, joka on itseisarvoista.⁴⁵⁰

Systeemiksi muodostuneessa yhteistoiminnassa käy helposti niin, ettei kukaan yhteistoimijoista arvioi kriittisesti toiminnan vaikutuksia yhteistoimijoille ja yhteenliittymän ulkopuolisiin. Margaret Gilbert esittää, että kollektiivisessa yhteistoimijuudessa toimijalla säilyy aina yksilöllinen kyky käyttää järkeä ja toimia oman parhaan harkintakykynsä mukaan ja myös erota yhteistoimijuudesta niin halutessaan tai kun kollektiivinen toimija aikoo ryhtyä eettisesti kyseenalaiseen toimintaan.⁴⁵¹ On totta, että ihmispersoonien kapasiteetti toimijuuteen säilyy ja käsitteellisesti mahdollisuus on olemassa. Gilbert ei kuitenkaan ota huomioon sitä, miten pitkään jatkuneessa metilaiseksi kehittyneessä yhteistoimijuudessa yhteistoimijoiden harkinnan perusteet, ja siinä mielessä toimijuuden rationaalisuusehto, muuntuvat yhteisöperustaisiksi. Myös toiminnan kollektiivinen intendoiminen kaventaa ihmisen resursseja intentoida yksilönä, asettaa omia päämääriä ja arvioida yhteistoiminnan tavoitteita ja vaikutuksia muusta kuin yhteisön näkökulmasta.

⁴⁴⁸ Esimerkiksi maahanmuuttajien parissa nuorisotyötä tekevien virkamiesten ja työntekijöiden näkökulmasta maahanmuuttajataustaisten kansalaisten sitoutuminen samoista lähtökohdista oleviin näyttää olevan pois sitoutumisesta jaettuun suomalaisuuteen. ”Aineistomme valossa uskotaan, että yhteisöllisyyden kokeminen yhteen suuntaan vie yksilöä pois päin toisista yhteisöllisyyksistä.” HERRANEN & KIVIJÄRVI 2012, 162 ja 176–178.

⁴⁴⁹ Me-tilaisen toiminnan vaikutuksista yhteenliittymän eetokseen kuvaa HALLAMAA 2017, 119. Sosiaalisista tilanteista ja systeemeistä lisää ks. ZIMBARDO 2007, 445–446.

⁴⁵⁰ Yhteistoiminnan normittumista, yhdenmukaisuuden painetta, ja ristiriitojen välttämistä ja turvallisuuden ja jatkuvuuden tunteen tavoittelua ovat yhteisöllisyyden kehittäjät kutsuneet ”negatiiviseksi yhteisöllisyydeksi”. PAASIVAARA & NIKKILÄ 2010, 12–13.

⁴⁵¹ ”[I]t [participation in collective agency] does not deprive me of my capacity to reason and to act according to my own best judgement. I may break away from a collective action in progress at any time – sometimes this may be rationally required, sometimes at least rationally permitted, sometimes not.” GILBERT 2014, 91.

Väitän edellä sanotun perusteella, että yhteisöllisyyden prosessi voi luoda symbioottisen systeemin, joka saattaa muodostua ilman, että mitään tietoisista valintaa minä-tilaisesta toimijuudesta luopumisesta tehdään.⁴⁵² Yksilön moraalitoimijuuden tukeminen sosiaalisysteemien voimien ylivallalta edellyttää, että toimijoilla on tilaisuuksia ja kyky toimia minä-tilassa ja mahdollisuus tarvittaessa luopua me-tilaisesta harkinnasta. Symbioottinen yhteisöllisyys syö ihmisen minä-tilaisen toimijuuden edellytyksiä muuttamalla toimijan rationaalisuutta ja intentionaalisuutta, mutta myös kokemuksellisista syistä. Symbioottisen yhteisöllisyyden kokemuksia määrittelin luvussa 5.4 olevan kokemukset, joissa yksilö uppoutuu ”meihin” ja menettää kokemukseen perustuvan käsityksensä itsestään ”minänä” ja toimijana.⁴⁵³ Tällainen jatkuva koettu ja toiminnallinen, symbioottinen minän kadottava yhteisöllisyys uhkaa myös yhteisöllisyyden kehittämistä, jos arvioivat tahot menettävät kyvyn tai halun katsoa kriittisesti yhteistoiminata. Yhteisöllisyyttä ylläpitävän me-tilaisen yhteistoiminnan onnistumisesta ja epäonnistumisesta oppiminen edellyttää kykyä minä-tilaiseen toimijuuteen.

Tiiviissä yhteisöllisyydessä toimijan käsitys moraalista arvokkuudestaan ja yksilöllisestä identiteetistään voivat kyllä muodostua vahvoiksi. Yhteisön jäsenyys vahvistaa usein omanarvontuntoa. Kun yhteistoiminnalla edistetään ja ylläpidetään yhteisön hyviä, toimijan käsitys omasta moraalista arvokkuudestaan ja identiteetistään nivoutuvat yhteisön jäsenyyteen ja omaan suoriutumiseen yhteistoiminnassa. Jatkuvan toiminnallisen yhteisöllisyyden yhteistoimijoilla moraalinen vahvistuminen voidaan pukea jaetun uskomuksen muotoon, jonka mukaan ”yhteisön jäsenenä olen moraalisesti arvokas”.⁴⁵⁴ Symbioottisessa yhteisöllisyydessä uskomus kääntyy kuitenkin muotoon ”vain yhteisön jäsenenä olen moraalisesti arvokas”.

Edellä kuvailtujen moraalisen vahvistumisen muotoilevien uskomuksien välillä on suuri ero. Jälkimmäinen muotoilu ”vain yhteisön jäsenenä olen moraalisesti arvokas” kuvaa tilannetta, jossa jäsenyys on sidottu ihmisen olemukseen ja arvokkuuteen ainoana moraalisen hyväksynnän paikkana. Uskomuksella on ainakin kaksi vahingollista vaikutusta. Ensinnäkin siitä voi johtaa negatiivisen asenteen yhteisön ulkopuolisten ihmisten moraalista arvokkuutta kohtaan. Toiseksi uskomus näyttäytyy jäsenelle sitovuudessaan

⁴⁵² Vrt. Tuomela, joka ei tarkastele me-tilaisen ryhmän muodostumista, vaan ainoastaan olemassaolon käsitteellisiä ehtoja. Tuomelan mukaan paradigmaattiseen me-tilaiseen ryhmän käsitteeseen sisältyy se, että jäsenet toimivat ryhmän suhteen solidaarisesti. Solidaarisuus ilmenee aiemmin puhutun yhteistoiminnallisuuden lisäksi reiluutena työnjaossa, eetoksen edistämisenä ja jäsenten auttamisena, luotettavuutena ja lojaaliutena sekä huomaavaisuutena. TUOMELA 2013, 242–254; HALLAMAA 2017, 118–119 ja 123.

⁴⁵³ STAUB 2007, 238. Viimeaikaisten psykologisten tutkimusten perusteella näyttää, että toisten toimijoiden läsnäolo heikentää toimijan vastuun kokemista toiminnastaan ja siten toimijuuden tunnetta. BEYER et al. 2017.

⁴⁵⁴ Sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa on todettu itsearvostuksen vahvistuvan, mikäli toimija identifioi itsensä ryhmään, joka on laajemman yhteiskunnan silmissä hyväksytty ja arvostettu. Toisaalta ryhmä voi sisällään arvostaa jäseniään eri tavoin ja vahvistaa heidän itsearvostustaan. HOGG 2003, 61–62; DARLEY 2003, 335–348; JENKINS 2008, 103–106.

pakkovaltana⁴⁵⁵. Jäsenyyden menettäminen ja ei-tunnustaminen yhteisön jäseneksi vaikuttavat syvästi persoonan perushyviin ja siten kukoistukseen.⁴⁵⁶

Voiko yhteisöllisyys tuhoutua myös moraalista syistä? Tarkastelen kysymystä soveltamalla Smithin esittämiä ajatuksia ihmisen kukoistuksesta ja tuhoutumisesta toistensa ääripäinä yhteisöllisyyteen ja yhteisön hyviin. Smithin erittelyssä ihmisen kukoistus ei ainoastaan jää toteutumatta vaan hänen hyvänsä toteutumismahdollisuudet tuhoutuvat tilanteessa, jossa ihminen sortuu välinpitämättömyyden pahaan, käyttämään pahaa välineenä tai tavoittelee suoranaisesti pahaa sen tuottaman sadistisen mielihyvän vuoksi. Smithille paha tarkoittaa ennakoitavan sietämättömän vahingon aiheuttamista tekemällä tietoisesti väärin.⁴⁵⁷ Mitä tapahtuu yhteisölle, jonka eetos sallii nämä: välinpitämättömyyden, välineellisen ja sadistisen pahan?

Sellaisen yhteisön yhteisöllisyys, jonka eetos edellyttää välinpitämätöntä asennetta ihmisen perushyviä kohtaan eikä pidä niitä itseisarvoina, kääntyy ihmisen hyvää vastaan. Eetokseen voi kuulua vaikkapa tavoitteita tai keinoja, joiden seuraukset ja vaikutukset estävät ihmisen perushyviä toteutumasta tai ihmisiä tavoittelemasta niitä. Vaikutukset ovat tällaisessa yhteisössä ei-intentoituja ja siksi niitä ei pidetä moraalisesti moitittavina. Jotta yhteisön eetos ei olisi välinpitämätön aiheuttamiaan vaikutuksia kohtaan, on yhteisöllä oltava jotkin keinot huomioida ja arvioida seurauksia ja vaikutuksia viimeistään silloin, kun ne tulevat ilmi. Koska kaikkien yhteisöjen voidaan sanoa perustuvan siihen, että niillä on niiden jäseniä yhdistävien tekijöiden lisäksi nämä yhteisön ulkopuolisista ihmisistä erottavia tekijöitä, yhteisöllisyys myös aina rajoittaa ja estää ihmisen sosiaalisen kuulumisen tavoittelua.

Yhteenliittymät, joissa suositaan passiivisuutta ja välinpitämätöntä asennetta ja jossa ei ole mahdollista tavoitella toimijuutta muutoin kuin tottelemisen merkityksessä, tuhoavat myös samalla yhteistoimijuuden edellytyksiä ja mahdollisuutta aitoon sitoutumiseen ja luottamuksen muodostumiseen. Jotta yhteisöllisyys säilyisi ja pysyisi olemassa yhteistoimijoilla on oltava käsitys omasta yhteistoimijuudestaan ja heidän on voitava tunnistaa heitä toisiinsa yhdistävä jaettu intressi, jokin tavoittelemisen arvoinen päämäärä.

Kuvitellaan esimerkiksi vakavasti masentuneiden ihmisten yhteenliittymä, jossa kunkin yksittäisen jäsenen intentionaalisuus on minimaalista, sillä kukaan ei pidä mitään tavoittelemisen arvoisena. Masentuneiden yhteenliittymässä ei ole yhteistoimintaa, joten toiminnallinen yhteisöllisyyskin tuhoutuu. Merkitysten, toivon ja arvokkuuden puute eetoksessa tuhoaa siten yhteisöllisyyden muodostumisen mahdollisuuksia.⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Pakkovaltasuhteista ks. HALLAMAA 2017, 208–209 ja 214–216.

⁴⁵⁶ Sosiaalisista suhteista ulos sulkemisen pelkoa on verrattu fyysisen uhkan kokemiseen, mitä on selitetty sosioevoluutiiviseksi adaptaatioksi. BENNET 2014.

⁴⁵⁷ SMITH 2015, 227–232.

⁴⁵⁸ Charles Taylor esittää, miten modernin ajan rationaalinen ja reduktionistinen suhtautumistapa ihmiseen on ohjannut tukahduttamaan käsitystä hyvästä ja ihmisen hyvästä

Masentuneiden yhteisön esimerkki osoittaa ulkoapäin ohjatun ryhmämuotoisen vertaistoimijuuden sudenkuopan: vertaisten yhteen kokoaminen ei riitä siihen, että vertaiset voimaantuvat saatikka siihen että heidän hyvänsä edistyy. Kokemus vertaisyhteisöön kuulumisesta kääntyy yksilötoimijan hyvää tuhoavaksi, jos yhteen liittävä tekijä, jaetun tunnustamisen kohde ja vuorovaikutus ovat rakentuneet jaetun puutteen, menetyksen tai jonkin toimintakyvyttömyyden varaan ilman parantumisen, menetyksen kanssa selviämisen tai voimaantumisen intressiä.

Esimerkkinä toisesta ääripäästä yhteistoimimattomuudesta toimikoon yhteisö, jossa kaikki on äärimmäisen merkittävää. Nimitän tätä merkitystäyteydeksi, eräänlaiseksi taivasolotilaksi, jossa kaikki hyvät on saavutettu. Mikäli kaikki on merkittävää tai kaikki hyvät on saavutettu ja ne edustavat jo toteutuneita asiainiloja, toimijoiden on mahdotonta tehdä valintaa tai tunnistaa yhteistä intressiä. Tällaisessa merkitystäyteyden tilassa ei ole syytä tavoitella toiminnalla enää mitään. Kaikki jäsenet jakavat samat hyväksytykset ja tietävät samat asiat, joten edes keskustelulle ja vuorovaikutukselle ei ole perustetta. Yhteisöllisyyttä ylläpitävälle yhteistoiminnalle ei siten ole perusteita. Esimerkki kuvaa, kuinka täydellisesti jaettu olemisyhteisö tuhoaa yhteisöllisyyden edellytyksiä.⁴⁵⁹

Yhteisöt, joiden eetos edistää välinpitämättömyyden asennetta ihmisen hyvän tuhoamista kohtaan tai jopa sallii välineellisen pahan, edustavat tuhoutuvaa yhteisöllisyyttä. Jos yhteisön eetos sallii ulkopuolisten ihmisten perushyvien tuhoamisen, myös sen oma yhteisöllisyyden vahvistaminen ja uusiminen käyvät ennen pitkään mahdottomaksi. Perustelen väitettä sillä, että toisten ihmisten käyttäminen välineenä ja välineellisen pahan harjoittaminen muuttavat toimijoiden käsitystä itsestään. Jos yhteisössä jaetaan käsitys, jonka mukaan ”meitä eivät turhat moraalisaännöt koske”, voidaan ajatella tämän olevan jaetun identiteetin tai yhteisön itseymmärryksen perushyvien vahvistamista. Tällaisen käsityksen sisältävän yhteisön jäsenien yhteistoiminta ei kuitenkaan edistä sitoutumista toisiin jäseniin tai jäsenten keskinäistä persoonien välistä luottamusta: jäsenet voivat perustellusti odottaa toisten jäsenten kääntyvän itseään vastaan vastaan hyvänsä. Siksi välineellisen pahan sallivissa yhteisöissä ei pääse kehkeytymään jatkuvaa toiminnallista ja koettua yhteisöllisyyttä.⁴⁶⁰

Ajatellaan yhteistoimintatilannetta, jossa päämääräksi otetaan välineellinen tai sadistinen paha. Vahinkoa välineenä tai itsetarkoituksena aiheuttava yhteistoiminta voi olla tehokkuudessaan ja aikaansaavuudessaan yhteistoimijoille tyydyttävää ja palvella vaikkapa yhteistoimijoiden tiedon saannin intressiä. Tieto voi koskea vaikkapa vahingon aiheuttamisen

ja ideaaleista ylipäättään. Taylorille ihmisen hyvät ovat spirituaalisia, kuten radikaali toivo ja uskontojen ylläpitämä henkisyys. TAYLOR 1992, 520.

⁴⁵⁹ Utopiayhteisökuvastoissa tämänkaltaista harmonista taivasolotilaa näytettiin pitävän ideaaliyhteisöön ominaispiirteinä. Ks. luku 2.3.

⁴⁶⁰ Sosiaaliteoreetikko Margaret Archer pitää ihmisen kyvyn tehdä arvostelmia ja kyvyn välittää olevan ihmistä erityisenä olentona määrittävä tekijä. ARCHER 2000, 10.

kokemusta tai moraalisäännöistä piittaamattomuutta. Esimerkiksi valtiollisen väkivaltakoneiston jäsenet voivat ajatella saaneensa kidutuksen avulla oleellista tietoa terroristeilta. Tiedon ohella kiduttajille muodostuu myös oman toiminnan pohjalta kokemusperäistä tietoa: ”Nyt tiedämme miltä moraalisäännöistä välittämättä jättäminen tuntuu.” Yhteisö voi perustella ja oikeuttaa tiedonhankkimista kidutuksen keinoin vaikkapa sillä, että kidutuksen kohde on moraalisesti paha ja syylästynyt itse toisten ihmisten koskemattomuutta loukkaavaan toimintaan. Välineellisen pahan oikeutuksena voidaan käyttää sillä aikaansaataavan hyvän lisäksi myös etäännyttämistä: koska paha kohdistuu yhteisön ulkopuoliseen, se on sallittua. Moraalin piiriin luetaan näin vain saman yhteisön jäsenet.

Välineellisen pahan sallivien yhteisöjen yhteisöllisyydelle aiheutuu pahan sallimisesta kuitenkin kustannuksia. Välineellisen pahan osaksi toimintaansa hyväksyvät yhteistoimijat saattavat menettää vähitellen perusteen luottaa toisiinsa, sillä vahingollinen toiminta muokkaa sosiaalista todellisuutta ja jaettua käsitystä sallitusta ja kielletystä toiminnasta ja yhteenliittymän identiteetistä. Yhdessä aikaan saatu vahinko tai paha todistaa sekä toisten toimijoiden välinpitämättömyydestä vahingon kohteen ihmisyyttä kohtaan, toimijoiden kyvystä oikeuttaa vahingonteko tai toimijoiden uskosta, että vahingon aiheuttaminen on tavoittelemisen arvoinen päämäärä.⁴⁶¹

Välineellistä tai sadistista pahaa aiheuttava yhteistoiminta muistuttaa toimijoita toistuvasti omasta kuolevaisuudesta ja ruumiillisesta hauraudestaan. Jos yhteistoimijat eivät suojele tai edistä ulkopuolisten koskemattomuutta ja turvaa, millä perusteella heidän voi olettaa suojelevan yhteisön jäsenten vastaavia perushyviä? Vahinkoa toisille aiheuttava toiminta ohjaa toimijaa varomaan muita yhteisön jäseniä tai suojaamaan itseään erilaisilla varotoimilla, mikä estää luottamusta rakentumasta ja luo tilaa ainoastaan toimijan pelolle tai oman haurauden kieltämiselle.⁴⁶²

7.5 Kehittäminen kritiikkiin sitoutumisena

Mitä vaaditaan, jotta yhteisöllisyyttä luovia yhteistoimintaprosesseja voidaan kehittää? Edellisten alalukujen perusteella väitän, että kehittämisen edellytys on, että edes joillakuilla yhteenliittymän toimijoilla on mahdollisuus toimia minä-tilaisesti ja arvioida rehellisesti yhteistoimintaa ja sen vaikutuksia. Mahdollisuudella tarkoitan, että toimijalla on sekä sisäinen kyky että yhteistoimintaprosessien synnyttämät sosiaaliset tilanteet, jotka jättävät minä-tilaiselle toiminnalle tilaa. Toinen ennakkoehto on, että yhteisön eetokseen kuuluvat tavat ja lupa yhteisön sisäiseen kritiikkiin. Kehittämisen kannalta ihanteellisessa tapauksessa yhteenliittymän eetos sisältää käsityksen, että yhteenliittymän jäsenet jakavat asenteen eetoksen eri osaluoksiin kohdistuvan kritiikin sallimisesta.

⁴⁶¹ Ihmisen sosiaalisen toiminnan vaikutuksesta ihmisyyteen ks. ARCHER 2000, 312–319.

⁴⁶² Vrt. SMITH 2015, 248–254.

Tuomela korostaa me-tilaisen yhteistoiminnan harmoniaa, vakautta ja tehokasta yhteistoimintaa luovaa puolta ja pitää me-tilaista yhteistoimintaa niiden perusteella erityisen hyvänä ja tavoiteltavana.⁴⁶³ Luvussa 2.3 kuvatuista länsimaisen aatehistorian yhteisö ideoihin sisältyy vastaavaa mielikuva jäsenten sopusointuisesta yhteiselosta. Kriittisen arvion esittäminen yhteistoimintaprosessin jostakin vaiheesta tai yhteistoiminnan seurauksista ja vaikutuksista on kuitenkin ristiriidassa harmonian ja vakauden kanssa. Esimerkiksi sosiaalitieteilijä Charlie Cooper argumentoi vastoin tyypillistä harmonisen yhteisön ideaa, että yhteisö tulisi ymmärtää konfliktien paikaksi eikä harmonian lähteeksi, jotta yhteisöissä voidaan edistää ihmisten turvallisuutta ja hyvinvointia⁴⁶⁴.

Jäsenten sisäinen kritiikki ei hajota yhteistoimijoiden me-tilaa, mikäli yhteisesti hyväksytty eetos sallii yhteenliittymään kohdistuvan sisäisen kritiikin ja rohkaisee jäseniä kriittiseen asenteeseen, jolla tarkoitan arvioita yhteisön tavoitteesta, keinoista, eetoksesta, itseymmärryksestä, yhteistoiminnan tavasta tai luonteesta tai yksittäisen jäsenen tavasta hoitaa omaa osansa yhteistoiminnasta. Pelkkä kriittinen asenne ei kuitenkaan kehitä yhteistoimintaa, vaan tarvitaan myös keinot kritiikin luoman konfliktin ratkaisemiseksi. Yhteisön on siksi muotoiltava tavat ja kanavat ilmaista kritiikkiä jotakuta yhteistoimijaa tai koko yhteenliittymää kohtaan hyväksyttävällä tavalla ja keinot käsitellä palautetta.⁴⁶⁵ Siksi kritiikkiä on syytä tarkastella toimintana ja toimintasuhteena, josta voidaan erotella ja kritiikin *kohde* ja *perusteet*, kritiikin *antaja* ja *vastaanottaja* ja *vastaanottajan suhtautumistapa* kritiikkiin ja kritiikin pohjalta tehdyt *johtopäätökset*.

Jotta kritiikki kehittäisi yhteisöllisyyttä, sen on oltava perusteltua ja kohdistuttava seikkaan, jota yhteistoimijoiden on mahdollista muuttaa. Perusteltua kritiikkiä on esimerkiksi arvio, joka kohdistuu yhteistoimijan tekemään virheeseen, vahinkoon tai erehdykseen. Kehittäväksi tällainen kritiikki muodostuu vasta, jos toimijat kykenevät katsomaan, miten virheen, vahingon tai erehdyksen voi jatkossa välttää tai mitä siitä voi oppia. Esimerkiksi perustellusta kritiikistä sopii myös keskinäinen kriittinen itsearviointi, joka perustuu yhteistoimijoiden yhteiseen epäonnistumiseen, yhteistoiminnan aiottujen faktuaalisten tai aksiologisten tavoitteiden jäätyä saavuttamatta.

Kutsun *kritiikkiin sitoutumiseksi* toimintaketjua, jossa tunnistetaan virhe, vahinko, erehdys tai epäonnistuminen, jossa ne aiheuttaneet toimijat myöntävät, mitä ovat saaneet aikaan ja jossa etsitään ratkaisuvaihtoehtoja ja pannaan toimeen kritiikin edellyttämät muutokset. Yhteisöllisyyden kehittäminen edellyttää, että yhteisön eetokseen kuuluu mahdollisuus korjata

⁴⁶³ TUOMELA 2013, 119 ja 175.

⁴⁶⁴ COOPER 2008. Konfliktin tyysijana yhteisöä tarkastelee myös KROK 2008; EDYVANE 2007. Robert Nisbet pitää konfliktia yhtenä sosiaalisen vuorovaikutuksen muotona, jonka avulla yhteisöä ja ympäristöä parannetaan. NISBET 1953, 74–78.

⁴⁶⁵ Esim. DISALVO 2011 esittää, että yhteisön heterogeenisyydestä seuraa aina erimielisyyksiä, joiden ilmaiseminen tulkitaan konfliktiksi.

virheensä, yrittää uudestaan ja saada anteeksi. Mikäli sovittelun, uudelleen yrittämisen tai anteeksi saamisen mahdollisuutta ei ole, yhteistoimijat pelkäävät joutuvansa rangaistuksi tai erotetuksi yhteisöllisyyden yhteistoimintasuhteista virheiden, epäonnistumisten tai erehdysten vuoksi. Pelko ja uhka voivat johtaa virheiden ja epäonnistumisten peittelyyn, jolloin olennaisiin epäkohtiin ei kyetä puuttumaan eikä yhteisöllisyyttä kehittämään.⁴⁶⁶

Yhteisöllisyyttä kehittävään kritiikkiin vaikuttaa kritiikin perusteltavuuden lisäksi se, kuka kritiikkiä antaa ja kuka kritiikin ottaa vastaan. Yhteistoimijat voivat kohdistaa kritiikkiä esimerkiksi yhteenliittymän eetokseen. Mikäli eetos sallii jäsenten mahdollisuuden vaikuttaa tavoitteisiin ja keinoihin ja arvoihin, he voivat tunnistaa eetoksen omakseen ja arvioida sitä myös kriittisesti. Yhteistoimijat toimivat me-tilassa *itsekriittisesti*, niin että he ovat sekä kriittisen arvion antaja että sen vastaanottaja.⁴⁶⁷

Tilanne on toinen yhteenliittymässä, joka asetta yhteistoimijat hierarkkiselta statukseltaan erilaisiin asemiin. Yhteistoimijat saattavat kritisoida auktoritatiivisessa asemassa olevia tai yhteenliittymän auktorisoidut toimijat voivat kritisoida yksittäistä jäsentä. Silloin kritiikin antajan ja vastaanottajan välillä on epätasapainoinen valtasuhde. Auktoritatiivisessa asemassa olevalla on muita suuremmat mahdollisuudet vaikuttaa rivijäsenen asemaan ja hyvään, minkä vuoksi kritiikki kehittää yhteisöllisyyttä vain epäsuorasti vaikuttamalla yksittäisen jäsenen yhteistoimintamahdollisuuksiin.

Julki tuotu yhteenliittymän sisäinen kritiikki paljastaa aina jonkin ristiriidan. Sen perusteena voivat olla yhteistoimijoiden henkilökohtaiset suhteet, erilaiset käsitykset ja mielipiteet yhteistoiminnan tavoitteista ja tehtävistä tai eriävät näkemykset hyvistä yhteistoimintatavoista, joilla tavoitteita edistetään.⁴⁶⁸ Kritiikin ilmaiseminen synnyttää toiminnallisen konfliktin, jossa on mietittävä, miten kritiikkiin suhtaudutaan ja miten jatkossa toimitaan yhdessä. Esimerkiksi Jukka Vinnurva kertoo Tampereen Hervannan sosiaalitoimen asiakkaasta Maijasta. Sosiaalityöntekijänä Vinnurva oli tympääntynyt liian aktiiviseen ja ilman ajanvarausta vastaanotolle tulleeseen asiakkaaseensa, joka ajoi paitsi omia myös tuttaviansa asioita. Työntekijä ja asiakas ajautuivat konfliktiin. Havaittuaan Maijan sosiaalisen välittämisen resurssiksi, Vinnurva tarjosi hänelle tehtävän haastatella kaupungin vuokratalon muita asukkaita. Kouluja käymätön Maija

⁴⁶⁶ Rangaistuksen suorittamisen voidaan sanoa palauttavan rangaistuksen kärsineen takaisin moraalityhteisön jäseneksi. Samoin voidaan sanoa toimivan myös anteeksiantamisen, jos anteeksiantajana toimii yhteisö tai sen edustaja. KIRJAVAINEN 1996, 139–170.

⁴⁶⁷ Hallamaa huomioi, että yhteisöille ja erityisesti symbioottiselle yhteisöllisyydelle on tyypillistä johtajien ja jäsenten vaikeus ottaa vastaan kritiikkiä ja kyvyttömyys itsekritiikkiin, sillä se edellyttäisi omien uskomusten ja käsitysten kyseenalaistamista, mitkä heikentäisivät varmuutta tavoitteista ja saman mielisyyttä. HALLAMAA 2017, 231.

⁴⁶⁸ Organisaatioiden konfliktitutkimuksessa (ks. esim. THATCHER & JEHN & ZANUTTO 2003, 222) ristiriitoja on tyypitelty sen mukaan, liittyvätkö ne jäsenten henkilökohtaisiin suhteisiin, ryhmän tavoitteisiin vai sovittuihin keinoihin, joilla tavoitteita edistetään ja tehtäviä hoidetaan.

tarttui toimeen ja sai kotitalonsa asukkailta rehellistä palautetta ja kehittämisasiideoita.⁴⁶⁹

Kyselystä käynnistyi asukastoiminta vuokratalossa, jonka asukkaista 76% oli sosiaalityön asiakkaita. Asukkaat puutuivat epäkohtiin yhdessä, vaikka kaikista asioista ei oltu samaa mieltä kuten vaikkapa rappujen eteen pysäköinnistä ja nuoriso-ongelmasta. Järjestettiin lenkkisauna, pihatalkoita, joulujuhlat ja ohjattua toimintaa lapsille. Ankarimmista arvostelijoista tuli monesti aktiivisimpia toimijoita. Valtataisteluakin käytiin, mikä ilmaisi sosiaaliviettä ja sitoutumista. Aikaisempi kielteinen kontrolli muuttui avoimeksi ja vuorovaikutukseen perustuvaksi. Toiminnasta taltioidut videot ja dokumentit kertovat laajasta osallistumisesta, konflikteista, yhteishengestä, konstailemattomasta vuorovaikutuksesta ja sosiaalisuudesta.⁴⁷⁰

Esimerkissä ensimmäinen asiakkaan ja työntekijän välinen konflikti synnytti uuden toimintamallin, jota levitettiin myöhemmin myös muihin alueen vuokrataloihin. Toisaalta yhteistoiminta asukasyhteisössä oli dynaamista ja kehittäväää juuri sen vuoksi, että erimielisyyksiä ja ristiriitoja jouduttiin ratkomaan.

Toiminnallisen konfliktin taustalta saattaa paljastua myös arvokonflikti, jolla tarkoitetaan keskenään jännitteisiä hyväksytyksiä yhteenliittymän eetoksessa. Konfliktissa olevia hyväksytyksiä on mahdoton toteuttaa yhtä aikaa, minkä vuoksi ristiriita on ratkaistava jotenkin. Arvoristiriita voi syntyä myös yhteisön yksittäisen jäsenen henkilökohtaisten hyvien ja yhteenliittymän hyvien välisestä ristiriidasta.⁴⁷¹

Yhteisöllisyyttä hajottavaa kritiikkiä on sellainen, jota kohdistetaan tai perustellaan yhteistoimijoiden ominaisuuksilla, joihin he eivät voi itse vaikuttaa. Tällaisia ovat esimerkiksi demografiset tekijät kuten ihmisen ikä, sukupuoli ja etninen tausta. Kuvitellaan esimerkiksi työyhteisö, jossa työtoverin virheitä, käyttäytymistapoja tai osallistumista yhteisiin hankkeisiin kritisoidaan sillä perusteella, että työtoveri on mies tai nainen: ”Hän epäonnistui, koska on nainen” tai ”hän käyttäytyy törkeästi, koska on mies”. Vaikka kritiikin aiheena on yhteistoimijan toimintatapa, kritiikin perusteleminen toimijan sukupuolella erottaa toimijan yhteisöllisyydestä. Kritiikin kohde voi toki sisuuntua kritiikistä, päättää näyttää kykenevänsä toimimaan toisin erottavasta olemuksellisesta tekijästä huolimatta ja jatkaa yhteistoimintaa. Henkilön ominaisuuksiin perustuvaa kritiikkiä, joka luo paineen osoittaa omaa kyvykkyyttään, rikkoo koettua yhteisöllisyyttä, sillä se erottaa toimijoita toisistaan ja luo kilpailevia alaryhmiä.

Taito asettua toisen asemaan ja taito löytää yhdistävät tekijät ja ylittää näin olemukselliset demografiset yhteistoimijoita erottavat tekijät vahvistavat dynaamista toiminnallista ja koettua yhteisöllisyyttä. Sosiaalipsykologit ovat

⁴⁶⁹ VINNURVA 2008, 88–92.

⁴⁷⁰ VINNURVA 2008, 90.

⁴⁷¹ Naapurustosta intressiristiriitojen ja arvokonfliktien paikkana, ks. myös. KROK 2008, 194–195.

tutkineet ryhmän sisäisen demografisen monimuotoisuuden ja ilmenevien konfliktien välistä suhdetta. Konfliktit näyttävät olevan lievempiä ja ne kyetään ratkaisemaan ryhmän tehtävän ja toiminnan onnistumisen kannalta paremmin, jos jäsenet eivät ole jakautuneet keskenään samankaltaisiin alaryhmiin tai jos ryhmä ei ole voimakkaan heterogeeninen ilman mitään alaryhmäjakoa. Jäsenet, jotka kykenevät liikkumaan erilaisten ryhmän jäseniä erottavien jakolinjojen eri puolilla, näyttävät toimivan konfliktien ratkaisussa välittäjinä.⁴⁷²

Konfliktin ratkaisussa ja rauhan ylläpitämisessä yhteisön sisäinen sovittelu dialogi on oleellista. Esimerkiksi Antti Pentikäinen korostaa, että yhteisön sisäistä sovitteluva dialogia varten on oltava tila, jossa yhteisön jäsenet voivat kohdata ja käsitellä menneitä tapahtumia, pyytää ja antaa anteeksi ja visioida yhteistä rauhanomaista tulevaisuutta eri konfliktin osapuolien kanssa.⁴⁷³ Vaikka Pentikäinen puhuukin väkivaltaisista konflikteista, hänen esittämänsä näkökohdat soveltuvat neuvoiksi myös tavanomaisempiin yhteisöjen sisäisiin ristiriitoihin. Yhteisöllisessä konfliktin ratkaisussa on siksi paitsi käytävä läpi menneitä tapahtumia myös katsottava tulevaisuuteen ja hahmoteltava uusi visio tulevasta.

Vakavien konfliktien ratkaisussa ja yhteisöllisyyden uudelleen rakentamisessa on luotava mielikuva tavoiteltavasta yhteisöstä. Kun yhteisöä on hajottanut väkivaltainen konflikti, tavoiteltavaa yhteisöä hahmotellaan usein harmonian ja rauhan tilana. Realistisempaa yhteisön jatkuvuuden ja jatkuvan yhteistoiminnan kannalta olisi luoda yhdessä hyväksytyt keinot antaa palautetta, käsitellä kritiikkiä ja rauhanomaiset keinot ratkaista ristiriitoja.

Jos keinoja kritiikin aiheuttaman konfliktin ratkaisemiseen ei ole, kritiikki näyttää yhteisöllisyyden kehittämisen kannalta liiallisena. Vastaanottajien vakavasti ottama, mutta konfliktinratkaisumahdollisuuksien kannalta kohtuuton, liiallinen kritiikki, lamauttaa yhteistoiminnan. Lamauttava vaikutus perustuu siihen, että yhteistoimijoiden luottamus omaan toimijuuteensa, asemaansa yhteistoimijoina, kykyihinsä toimia yhteenliittymän eetosta edistäen tai luottamus kykyyn ja keinoihin saada aikaan halutut lopputulokset alkavat horjua. Samalla toimijan kollektiivisten intentioiden muotoileminen ja niihin sitoutumisen perusteet heikkenevät. Kritiikkiin sitoutuneen yhteenliittymän jäsenet osaavat siten rajoittaa epäoleellisen kritiikin antamista ja antaa tarvittaessa anteeksi itselleen, toisilleen ja uskoa uusiin mahdollisuuksiin.

Kritiikkiin sitoutuminen edellyttää vähintään, että kritiikin vastaanottajien on pidättäydyttävä viestin tuojan tuomitsemisesta ja defensiivisestä tuhokäyttäytymisestä. Me-tilaisten toimijoiden antama kritiikki ja sen perusteet otetaan vakavasti eikä sitä ohiteta tai vähätellä esimerkiksi esittämällä se yhden yksilön mielipiteeksi. Näin yhteisöllisyyttä ylläpitäviä yhteistoimintaprosesseja ja niiden vaikutuksia on mahdollista kehittää.

⁴⁷² THATCHER & JEHN & ZANUTTO 2003.

⁴⁷³ PENTIKÄINEN 2019, 208–219.

8 Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut yhteisöllisyyden rajoja yhteistoiminnan teorioiden ja ihmisen perushyvien näkökulmasta. Vedän seuraavaksi yhteen tutkimuksen tuloksina muotoillut keskeiset väitteet vastaamalla johdannossa esittämiini tutkimuskysymyksiin. Lopuksi ehdotan tuloksista vedettäviä normatiivisia johtopäätöksiä.

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä kysyin, *mitä yhteisöllisyyden käsite merkitsee ja missä suhteessa se on yhteisön käsitteeseen*. Jotta jälkimmäiseen osaan voidaan vastata, on selvitettävä myös, mitä yhteisön käsite merkitsee. Yhteisön käsitteen etymologinen tausta, aiemmat luokittelut ja aatehistoria, joita käsitelin luvussa 2, osoittivat, että yhteisön käsitettä on käytetty ja määritelty paitsi, jotta pystyttäisiin kuvaamaan ja tutkimaan sosiaalista todellisuutta, myös, jotta voitaisiin sanoittaa ihmisten ihanteellista yhteiselämää. Yhteisön käsitteelle on muodostunut moraalinen lataus.

Individualististen ja liberaalien arvojen noustua konkreettiseen kollektiiviin sitoutuminen tai annettu kuuluminen on kadottanut houkuttelevuuttaan. Yhteisön käsitteen rinnalla alettiin 2000-luvun taitteessa käyttää Suomessa abstraktimpaa yhteisöllisyyden käsitettä. Yhteisöllisyyden käsitteen avulla on voitu puhua ja koettaa ylläpitää sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja yhteisöissä aiemmin saavutettuja sosiaalisia hyviä ilman yhden yhteisön rajoja. Yhteisöllisyyden käsite on alkanut kantaa mukanaan postmodernilla ajalla sellaisia yhteisön ideaan yhdistettyjä positiivisia merkityksiä, joita ei ole enää haluttu liittää konkreettisiin yhteenliittyviin viittaavaan yhteisön käsitteeseen.

Alaluvussa 2.5 esitin, miten yhteisöllisyyden käsitettä käytetään suomenkielisessä keskustelussa ja tutkimuksessa viidellä eri merkitysjatkomolla. Yhden selvärajaisen määritelmän antaminen ei näytä olevan mahdollista. Yhteisöllisyyden käsitteen luonnehdin luvun 2 lopuksi tarkoittavan tässä tutkimuksessa *dynaamisia ihmisiä yhteen liittävän vuorovaikutuksen ja yhteistoiminnan edellytyksiä, niiden toteutumista yhteistoiminnassa ja yhteistoiminnassa muodostuvia kokemuksia yhteisyydestä*.

Edellytykset, toiminta ja kokemukset ovat todellisuudessa eri tavoin olemassa olevia tosiasioita. Filosofista taustaa erittelevässä luvussa 3 totesin, miten yhteisöllisyys muodostuu todellisuuden fysikaalisella, sosiaalisella ja psykologisella tasolla. Sosiaalisena ilmiönä yhteistoiminnassa muodostuva yhteisöllisyys rakentuu fysikaalisten tosiasioiden päälle ja siihen vaikuttavat toiminnassa muodostuvat psykologiset kokemukset.

Tutkimuksessa ihmistä pidetään toimivana persoonana, joka pyrkii edistämään kukoistustaan ja joka tavoittelee toiminnallaan näin ihmisen hyvää. Ihmisen hyvän käsite ei tässä tutkimuksessa ole individualistinen, vaan Christian Smithin teorian mukaisesti sosiaalisen, toisten ihmisten hyvän

kukoistavan eletyn elämän sisältävä käsite. Ihmisen määrittelin toimijaksi Hallamaan muotoilemien intentionaalisuus-, rationaalisuus- ja kyvykkyysehtojen avulla. Tutkimuksen yhtenä lähtökohtana on käsitys ihmisestä *yhteistoimijana*, joka kykenee ja on taipuvainen toimimaan paitsi yksin myös kollektiivisesti ja erilaisia jaettuina yhteisiä intressejä edistäen.

Luvussa 4 määrittelin yhteisön yhteenliittymäksi, johon jäsenet tunnustavat kuuluvansa ja jossa he saavat toisilta jäseniltä tunnustuksen jäsenyydelleen, jossa jäsenet ovat keskenään vuorovaikutuksessa, jonka seurauksena muotoutuu ja ylläpidetään yhteisön eetosta. Eetokseen kuuluu käsitys yhteenliittymän jatkuvuudesta. Yhteenliittymäehdon, tunnistamisedhon, vuorovaikutusedhon, eetosedhon ja jatkuvuusedhon ollessa voimassa yhteenliittymää voidaan pitää yhteisönä. Yhteisön käsite viittaa yhteenliittymään, mutta yhteisöllisyyttä dynaamisessa merkityksessä voi muodostua muissakin yhteenliittymissä kuin yhteisöissä. Mikä tahansa yhteisöllistämiseen pyrkivä toiminta toimijoiden välillä ei tee toimijajoukosta automaattisesti yhteisöä. Kaikissa yhteisöissä on kuitenkin vähintään yhteisöllisyyden toteutumisen mahdollisuus.

Vaikka yhteisöllisyydelle ei aiemman tutkimuksen perusteella voi antaa tyhjää määritelmää, yhteisöllisyyden toteutumisen ehtoja voi tarkastella kolmella – yhteistoiminnan edellytyksiä mahdollistavalla, toiminnallisella ja kokemuksen – tasolla. Luvussa 5 muotoilin niitä ehtoja, joiden on oltava voimassa, jotta yhteisöllisyyttä voidaan sanoa muodostuvan.

Ensiksi luvussa 5.2 erittelin yhteisöllisyyden ennakoehdoja ja väitin, että jotta ihmisten on mahdollista ryhtyä yhteistoimintaan, on ihmisten ja ulkoisten olosuhteiden täytettävä seuraavat kriteerit:

- 1) On ihmisiä, jotka ovat sosiaalisesti suuntautuneita ja yhteistoimijuuteen kykeneviä.
- 2) Ulkoiset materiaaliset olosuhteet eivät estä ihmisten yhteyttä toisiin ihmisiin.
- 3) Sosiaaliset ja kulttuuriset tilannetekijät muodostavat toimintaympäristön, joka ei estä yhteistoiminnan mahdollistumista.

Ihmisten on oltava kykeneviä yhteistoimijuuteen eivätkä ulkoiset fyysiset, historialliset, sosiaaliset tekijät tai tilannetekijät saa ainakaan estää yhteistoimintaan ryhtymistä. Yhteistoimijuuden käsitteen muotoilin laajentamalla Hallamaan toimijuuden intentionaalisuus-, rationaalisuus- ja kyvykkyysehtoja. Jotta ihminen kykenee yhteistoimintaan, on hänellä oltava *kyky kollektiiviseen intentionaalisuuteen, sosiaaliseen rationaalisuuteen* ja yhteistoimintaan ryhtymiseen vaadittavat *sosiaaliset kyvyt ja taidot*. Vaikka sosiaalisuus on empiirisen tutkimuksen perusteella ihmisyyteen kuuluva synnynnäinen taipumus, on sosiaalisuuden toteuttamiseen harjaannuttava ja saatava ympäröiviltä ihmisiltä muun muassa hoivaa, kasvatusta ja perustava uskomus ihmisten luotettavuudesta.

Toiseksi erittelin toiminnallisen yhteisöllisyyden ehtoja. Väitin luvussa 5.3, että yhteisöllisyyden muodostumiseksi toiminnassa on seuraavien välttämättömien ehtojen toteuduttava:

- 4) Toimijat tunnustavat toisensa yhteistoimijoiksi.
- 5) Yhteistoimijat tunnistavat vähintään jaetun intressin, jonka he muotoilevat kollektiiviseksi intentioksi.
- 6) Yhteistoimijat sitoutuvat toiminnan tavoitteeseen ja keinoihin ja tekevät osansa.

7) Yhteistoimijat luottavat siihen, että operationaaliset yhteistoimijat pyrkivät tekemään osansa.

Toiminnallista yhteisöllisyyttä voi muodostua sattumanvaraisesti joidenkin ihmisten kesken, mutta siitä ei välttämättä tule jatkuvaa tai se ei luo yhteisöä. Jotta toiminnallisesta yhteisöllisyydestä tulisi hetkellisen lisäksi jatkuvaa, se edellyttää, että:

8) yhteistoimijat sitoutuvat joko a) toisiin toimijoihin, b) eetokseen tai c) molempiin ja

9) yhteistoimijoiden välille muodostuu luottamusta yhteen nivoutuvien intressien merkityksessä.

Kolmanneksi väitin luvussa 5.4 koetun yhteisöllisyyden käsitteen määrittävän sillä perusteella, kuka on tai ketkä ovat kokijoina, mikä on kokemuksen sisältö ja miten kokemus tulkitaan. Yhteisöllisyyden kokemus tarkoittaa, että

10) yksilö tai ryhmä kokee yhteistoiminnan tai tapahtuman ja

11) kokija/(t) tulkitsee/(vat) kokemuksensa yhteisöllisyyden kokemukseksi.

Yhteistoimijoille tai yhteistoiminnan ulkopuolisille saattaa muodostua kokemuksia yhteisöstä tai yhteisöllisiä kokemuksia, mutta ne ovat eri asia kuin yhteisöllisyyden kokemus. Yhteisöllisyyden kokemuksessa kokemuksen sisältönä on yhteisöllinen prosessi, yhteistoiminta ja sen synnyttämät vaikutukset.

Edellä listattujen ehtojen toteutumisesta riippuu, toteutuvatko toiminnallinen ja koettu yhteisöllisyys hetkellisinä vai jatkuvina. Toimijat voivat kyllä kokea yhteisöllisyyttä muissakin yhteenliittymissä kuin yhteisöissä, mutta kun toiminnallinen ja koettu yhteisöllisyys on jatkuvaa, se on todennäköisemmin luonut yhteistoimijoista pysyvemmän yhteenliittymän. Jatkuvan toiminnallisen ja koetun yhteisöllisyyden voidaan sanoa olevan laadultaan vahvempaa kuin hetkellinen toiminnallinen yhteisöllisyys tai hetkellinen koettu yhteisöllisyys.

Toiseen tutkimuskysymykseen, *millaisin ehdoin yhteisöllisyyttä muodostuu yhteistoiminnassa ja millaisin ehdoin sitä ei muodostu*, vastaan edellä kuvattujen yhteenvetojen perusteella, että yhteisöllisyyden muodostuminen edellyttää ensinnäkin yhteistoimijuutta. Ihmisillä on oltava kyky toimia yhdessä ja tunnistaa toisensa potentiaalisiksi yhteistoimijoiksi sekä tunnistaa toimijat toisiinsa liittäviä intressejä. Ilman niitä ei voida muotoilla kollektiivisia intentioita saatikka ryhtyä toteuttamaan niitä yhteistoiminnalla. Yhteistoimijuus on siten yhteisöllisyyden toteutumisen edellytys olemisen tasolla ja kollektiivinen intentoinen on yhteisöllisyyden käsitteellinen ehto.

Toiseksi ihmisten on kyettävä sitoutumaan eli tekemään valinta. Sitoutuminen voi kohdistua yhteenliittymässä paitsi eetokseen myös toisiin toimijoihin tai yhteisön ideaan, kuten kuviossa 6 käy ilmi. Se, mihin yhteistoimijat ovat sitoutuneet, vaikuttaa siihen, millaisin kriteerein toiminnallinen yhteisöllisyys raukeaa.

Yhteisöllisyyden muodostuminen yhteistoiminnassa on vahvasti kytköksissä yhteistoiminnan onnistumiseen ja epäonnistumiseen. Luvussa 7 esitin yhteistoiminnan onnistumiseen vaikuttavan paitsi sen, miten yhteistoiminnan teleologiset ja sosiaaliset tavoitteet toteutuvat, myös sen, miten yhteistoimijat arvottavat toteutunutta yhteistoimintaa. Taulukossa 14 muotoilin yhteistoiminnan onnistumisen edellytyksiä ja arvioinnin kohteita ja yhteistoiminnan onnistumisen, ei-onnistumisen ja epäonnistumisen tilanteita. Yhteistoiminnan onnistuminen sen yhteisesti aiotun faktuaalisen ja aksiologisen kohteen suhteen vaikuttaa yhteistoimijoiden sitoutumishalukkuuteen. Sitoutumishalu puolestaan vaikuttaa siihen, muodostuuko yhteistoiminnassa yhteisöllisyyttä ja siihen vahvistuuko vai raukeako yhteisöllisyys.

Toiminnallisen yhteisöllisyyden *konstitutiivisena ehtona* on joko ryhmäsuuntautuneen minä-tilainen tai me-tilainen kollektiivinen intentio. Yhteisöllisyyden *normatiivisena ehtona* ovat kollektiivisen intentionaalisuuden ja yhdessä toimimisen oletettuja seurauksia ja vaikutuksia koskevat aksiologiset arvostelmat eli ovatko ne hyvää tekeviä tai haitallisia, oikein tai väärin ja arvojen mukaisia tai niiden vastaisia. Arvostelmat ovat yhteistoimijoille peruste sitoutua tai olla sitoutumatta kollektiiviseen intentioon ja yhteistoimintaan tai toisiin toimijoihin.

Yhteistoimija voi arvioida toimintaa ja sen vaikutuksia kahdesta eri näkökulmasta. Monikon ensimmäisen persoonan näkökulmasta eli me-näkökulmasta yhteistoimija arvioi, miten yhteistoiminta toteuttaa yhteenliittymän eetosta. Toteutuivatko yhteiset tavoitteemme aiotuilla keinoilla? Saimmeko yhteistoiminnalla aikaan se, mitä aioimme? Vaikuttiko toiminta yhteistoimijoihin tai toiminnan kohteisiin ennakoidulla vai arvaamattomalla tavalla?

Ensimmäisen persoonan näkökulmasta toimija arvioi, miten yhteistoiminta suhteutuu hänen arvoihinsa ja henkilökohtaisiin intresseihinsä. Tämä näkökulma painaa usein arvioinnissa enemmän siksi, että kukoistuksena toteutuva ihmisen hyvä on luonteeltaan vääjäämättä koettua. Yhteistoiminnassa muodostuneet yhteisöllisyyden kokemukset ja muut kokemukset vaikuttavat yksittäisen yhteistoimijan arviointiin ja sitoutumishalukkuuteen yhteistoiminnan jatkumiseen.

Sekä me-perspektiivistä että minä-perspektiivistä tehtyjä arvostelmia peilataan suhteessa aiottuihin tavoitteisiin, seurauksiin ja vaikutuksiin. Arvostelmat ovat toimijalle perusteita jatkaa yhteistoimintasuhdetta, pyrkiä muuttamaan yhteistoimintasuhdetta ja toimintatapoja tai irrottautua yhteistoimintasuhdesta.

Tutkimuksen kolmanteen kysymykseen, *millaisin ehdoin yhteisöllisyys tukee ihmisen hyvää ja miten se kääntyy ihmisen hyvää tuhoavaksi tai estäväksi*, vastaamiseksi analysoin luvussa 6 ihmisen hyvän ja yhteisöllisyyden suhteita. Ihmisen hyvän sisältöä erittelin Smithin kuutta ihmisen perushyvää muotoillutta teoriaa soveltaen. Jos ihmisen hyvän käsite on mielekäs, voitaisiinko määritellä myös universaali ihmisen paha tai ihmisen ei-hyvät? Väitin, että ihmisen perushyvät, joita nimitin lyhennetysti turvaksi, tiedoksi, itsetuntemukseksi, toimijuudeksi, moraaliseksi vahvistumiseksi ja sosiaaliseksi kuulumiseksi, ohjaavat ihmisen toimintaa kahdella tavalla.

Ensinnäkin ihmiset tavoittelevat, edistävät, ylläpitävät ja turvaavat toiminnallaan perushyviään. Toiseksi ihminen pyrkii välttämään tai estämään perushyvien vastakohtaisten tilojen toteutumista tai toteutuneiden perushyvien menettämistä. Nimitin näitä vastakohtaisia tiloja *perustaviksi ei-hyviksi* **Error! Reference source not found.** Perushyvät ja perustavat ei-hyvät ovat sekä intressejä, jotka motivoivat ihmistä toimimaan, että toteutuessaan ihmisen kukoistusta toteuttavia asiointiloja. Luvussa 6.4 argumentoin, että jotta yhteisöllisyyttä voidaan lainkaan saada aikaan ja tavoitella, on ihmisten perushyvien oltava jossain määrin voimassa yhteisöllisyyttä tavoittelevien yhteistoimijoiden kohdalla.

Toteutuva yhteisöllisyys puolestaan voi olla sekä ihmisen perushyviä edistävää että niitä tuhoavaa. Käsittelin tätä luvussa 7.3. Jatkuva toteutuva yhteisöllisyys tarjoaa yhteistoimintaprosesseihin osallistuvalla olosuhteet, jotka saattavat mahdollistaa ihmisen perushyvien tavoittelemisen ja toteuttaa osaa ihmisen perushyvistä, kuten vaikkapa moraalisen vahvistumisen, sosiaalisen kuulumisen ja rakkauden perushyviä. Jatkuvassa yhteisöllisyydessä ihmisen perushyvien tavoittelu, suojele tai ylläpitäminen voivat myös estyä. Yhteisö voi olla eetokseltaan ihmisen joidenkin perushyvien suhteen välinpitämätön tai yhteistoimintaprosesseiltaan kukoistuksen tavoittelun stagnaatiota lisäävä, jolloin ihmisen kukoistamisen tavoittelu hidastuu. Yhteisön eetos voi myös ohjata välttelevään tuhoikäytyymiseen, jossa jäsenillä on jaettu kasvua ja ihmiselle tyypillistä kukoistamispyrkimystä vastustava asenne.

Ihmisen hyvän toteutumista rajoittavan stagnaation muodostamista selitin luottamuksen käsitteen avulla. Voimakkaasti elämää normittavassa yhteisössä aitoa luottamusta ei pääse rakentumaan jäsenten välille silloin, jos kaikki eri elämänalueiden intressit ovat jaettuja ja yhteisön eetoksen sääteliä. Jäsenten huomio keskittyy samankaltaisuuden ja yhtenäisten intressien toteuttamiseen, säilyttämiseen ja ylläpitämiseen. Vahvasti säännellyssä yhteisössä jäsenten ei ole tarpeen muotoilla henkilökohtaisia intressejä eivätkä he välttämättä tunnista niitä ja omia perushyviään. Näin heille ei pääse muodostumaan kokemusta siitä, että toiset toimijat ottavat heidän intressinsä huomioon, eikä kokemusta yhteisön jäsenten keskinäisistä luottamussuhteista. Luottamusta ei voi vaatia – se olisi luottamuksen käsitteen vastaista – mutta yhteisön eetos voi edellyttää jäseniltään lojaaliutta

yhteneviä intressejä kohtaan. Tällaisten tiiviiden yhteisöjen yhteisöllisyyttä kutsun epädynaamiseksi.

Yhteisöillä kuten muillakin sosiaalisen todellisuuden instituutioilla on pyrkimyksenä taata oma jatkuvuutensa. Tältä pohjalta muotoilin ihmisen perushyviä soveltamalla yhteisön hyvät ja ei-hyvät. Yhteisön jatkuvuuden ja siten sen eetoksen kannalta nämä yhteisön kannalta tavoiteltavat hyvät ja estettävät ei-hyvät näyttäytyvät yhteisön jäsenille velvoittavina sillä perusteella, että jäsenet ovat sitoutuneet yhteisön eetokseen. Nämä yhteisön hyvät voivat kuitenkin olla toisinaan ristiriidassa ihmisen perushyvien kanssa. Näitä ristiriitojen ja yhteisön hyvien ja ihmisen hyvän yhteen sovittamisen mahdollisuuksia pitäisi tarkastella tulevissa tutkimuksissa syvemmin.

Yhteisöllisyydessä yhteistoimintaprosessina on sinällään elementtejä, jotka saattavat kehittyä tuhoaviksi (luku 7.4). Yhteisöllisyyttä luovassa jatkuvassa yhteistoimintaprosessissa jäsen me-tilaiseen yhteistoimintaan sitoutuessaan luopuu saman alan toimivallastaan. Symbioottisessa yhteisöllisyydessä ihmisen toimijuus liukenee me-tilaiseen yhteistoimijuuteen ja me-kokemukseen. Ilman minä-tilaista toimijuutta yhteisöllisyyden vaikutusten ja prosessien arvioiminen käy hankalaksi. Jotta yhteisöllisyyttä voidaan kehittää, tarvitaan jäseniltä yhteistoimijuuden lisäksi kyky yksilötoimijuuteen.

Tutkimuksessa olen käsiteanalyttisen metodin avulla pyrkinyt luomaan selkoa arkikielessä ja tutkimuksessa epäselvään yhteisöllisyyden käsitteeseen, jotta yhteenliittymien kehittäjät ja rakentajat ja tutkijat voisivat onnistua pyrkimyksissään. Keskeisiä käsitteellisiä muotoiluja ja niistä johdettuja huomioita pidän tutkimuksen tuloksina.

Koska yhteisöllisyyden aihepiiri on niin yleisinhimillinen ja laaja, lukuisat kysymykset ovat jääneet käsittelemättä tai niitä on tarkasteltu vain kevyellä otteella. Esimerkiksi yhteisön hyvän ja ihmisen hyvän väliset suhteet, sitoutumisen ja arvioimisen käsitteiden tarkempi selvitys ja ihmisen identiteetin ja tunnustamistoiminnan väliset suhteet kaipaisivat tarkempaa analyysia. Samoin vähälle huomiolle jääneet yhteistoiminnassa muotoutuvien rakenteiden ja käytänteiden vaikutus jatkuvaan yhteisöllisyyteen ja ihmisten toimintamahdollisuuksiin. Vallankäytön ja vaikuttamistoimien, joita Jaana Hallamaa on eritellyt *Yhdessä toimimisen etiikassaan*, vaikutukset yhteisöllisyyden laatuun ja ihmisen perushyviin kaipaavat tarkempaa analyysia. Tutkimatta jäivät myös erityyppisten yhteisöjen toimintansa organisoimistapojen ja rakenteiden vaikutukset yhteistoiminnan onnistumiseen ja epäonnistumiseen ja ihmisen perushyvien toteuttamiseen. Raimo Tuomela käsittelee *Social ontology* –teoksessaan lyhyesti erityyppisiä me-tilaisia yhteisöjä ja niihin liittymisen ja niistä eroamisen mahdollisuuksia, mutta ihmisen hyvän näkökulma uupuu. Näille on tulevissa tutkimuksissa tarve, jotta ihmisen hyvää tukevaa yhteisöllisyyttä voidaan saada aikaan ja ylläpitää tavoitteellisesti. Edellä esitettyjen tutkimustuloksiksi kutsumieni

teoreettisten muotoilujen pohjalta esitän kuitenkin muutamia normatiivisia johtopäätöksiä.

Jos yhteisöllisyyttä halutaan saada aikaan kestävästi, on pyrittävä edistämään ihmisten kykyä tunnistaa yhteistoimintatilanteet ja oma asemansa yhteistoimijana. Yhteistoimijaa, joka tunnistaa oman yhteistoimijuutensa ja vaikutuksensa toisiin, voidaan kutsua myös moraaliseksi toimijaksi. Siksi on vaalittava ihmisten kykyä tunnistaa yhteiset intressit ihmisiä toisista erottavista tekijöistä huolimatta. Toisin kuin liberaaleissa yhteiskunnissa on tavattu ajatella, kaikkea moraalista keskustelua ei ole tarve siirtää yksityiselämän piiriin. Yhteiskunnan yhteyden säilyttämiseksi tarvitaan julkista puhetta kaikkia ihmisiä yhdistävistä perushyvistä ja toimia niiden mahdollistamiseksi, jotta toiset eri tavoin ajattelevat ihmiset tunnistetaan ihmisen perushyvien näkökulmasta yhteistoimijoiksi. Ehkä tämän perustavaa laatua olevien yhteisten hyvien avulla voimme koettaa lisätä ymmärrystä ja kunnioitusta niitä ihmisiä kohtaan, joiden näkemykset ja katsomukset poikkeavat omistamme.

Pelkkä yhteistoimijuuteen keskittyminen yhteisöllisyyttä tavoitellessa ei kuitenkaan ole eettisesti kestävä. Yhteisöissä on myös pyrittävä edistämään ja kannustamaan jäsenten tilaa ja kykyä yksilötoimijuuteen ja arvostelmien tekemiseen sekä kriittiseen asennoitumiseen, jotta yhteisöllisyyttä voidaan kehittää. Toisaalta, jos yhteisöllisyyden halutaan edistävän ihmisen hyvää ja vähentävän esimerkiksi ihmisten yksinäisyyttä ja tarjoavan yhdessä onnistumisen ja yhteenkuulumisen kokemuksia, on hyväksyttävä yhteisöllisyyteen vääjämättä kuuluvat ristiriidat ja löydettävä reilut tavat ratkoa niitä.

Yhteisöllisyyteen kuuluvat myös muistutukset ihmisen hauraudesta. Yhteistoimijat erehtyvät, tekevät virheitä ja epäonnistuvat. Tämän inhimillisen haurauden tunnistaminen ja hyväksyminen ovat askeleita kohti kehittävää suhtautumista yhteisöllisyyteen ja kehittävää suhtautumista myös omaan toimintaan yhteisön jäsenenä. Kehittävällä suhtautumisella tarkoitan kriittisten huomioiden vastaanottamista ja huomioimista tavalla, jolla yhteistoimintaa voidaan jatkaa ilman että yhteistoiminnan edellytyksiä tuhoetaan. Ihmisen hyvää edistävän yhteisöllisyyden tavoittelijoiden on perusteltua omaksua kriittinen yhteistoiminnallinen asenne.

Kirjallisuus ja lähteet

Apuneuvot

- Dictionary.com Unabridged. Random House, Inc. 2014.
- Encyclopédie Universelle. Academic 2000–2014.
http://encycopedie_universelle.fracademic.com/33412/communaut%C3%A9.
Katsottu 1.3.2016.
- The Free Dictionary by Farlex. <http://www.thefreedictionary.com/>. Katsottu 11.4.2014.
- MOT Collins Compact Thesaurus. Harper Collins Publishers. 2014.
- MOT Englanti. Kielikone Oy & Gummerus Kustannus Oy. 2014.
- MOT Kielitoimiston sanakirja. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. 2014.
- MOT Ranska. Kielikone Oy. 2014.
- MOT Kotus Suomi-viro -suursanakirja. Kielikone Oy 2018.
- MOT Venäjä. Katsottu 4.1.2017.
- Online Etymology Dictionary 2001–2015.
http://www.etymonline.com/index.php?search=community&searchmode=none&p=0&allowed_in_frame=0 Katsottu 9.11.2015.
https://www.etymonline.com/word/prefer#etymonline_v_19403. Katsottu 12.1.2016.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary.
<http://www.oxforddictionaries.com/definition/learner/togetherness>. Katsottu 30.4.2015.
- OED Online. Oxford English Dictionary. December 2016. Oxford University Press.
<http://www.oed.com/view/Entry/37337?redirectedFrom=community>. Katsottu 5.1.2017.
- Pitkäranta, Reijo ja WSOY. Suomi-latina-suomi-sanakirja. Lexico Finnico-Latino-Finnicum. 3. painos. Helsinki: WSOY 2006.
- The Free Dictionary. <http://www.thefreedictionary.com/communality>. Katsottu 11.4.2014. The Free Dictionaryn määritelmä perustuu Random House Kernerman Webster's College Dictionaryn vuoden 2010 versioon.
- The Oxford Dictionary of Philosophy 2008 [1994], 125–126. Entry Experience. 2nd Revised Edition. Ed. Simon Blackburn. Oxford: Oxford University Press.

Internet-lähteet

- Haastettu kirkko - osallisuus, yhteisöllisyys, usko.
- Kirkon tutkimuskeskuksen [www](http://www.kirkko.fi)-julkaisu 32. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus 2013.
<<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=julkaisu&tit=Haastettu-kirkko-e>>
- Huttunen, Matti, Autismi. <<http://www.terveyskirjasto.fi>>. Lääkärikirja Duodecim. Kustannus Oy Duodecim. Katsottu 17.10.2016.
- Lapin yliopiston strategia 2025. <<https://www.ulapland.fi/Suomeksi/Tietoayliopistosta/Strategia-2025>>. Katsottu 1.12.2019.
- Miina Sillanpää –säätöön Neuvokkaat naiset –materiaalipankki.
<<https://www.miinasillanpaa.fi/neuvokkaat-naiset-materiaalipankki/>>. Katsottu 1.12.2019.

OECD, The Well-being of nations. The Role of Human and Social Capital. OECD: Center of Educational research and innovation 2001.
<<http://www.oecd.org/site/worldforum/33703702.pdf>> Katsottu 25.11.2019.

Skepis.fi

<https://www.skepis.fi/ihmeellinen/holokaustin_kieltaminen.html>. Katsottu 25.11.2019.

STT info: Synagogan kukitus 18.11. klo 18. <<https://www.sttinfo.fi/tiedote/synagogan-kukitus-helsingissa-1811-klo-18?publisherId=11646700&releaseId=69869367>> Katsottu 5.12.2019.

Taideyliopiston strategia

<https://www.uniarts.fi/sites/default/files/TY_STRATEGIA_pp_web_020316.pdf> Katsottu 1.12.2019.

Terve.fi

<<http://www.terve.fi/persoonallisuushairiot/riippuvainen-persoonallisuus>>. Katsottu 24.11.2019.

Turun yliopiston strategia

<<https://www.utu.fi/fi/yliopisto/strategia-ja-arvot>> Katsottu 1.12.2019.

Uudistuva kylä kaupungissa. Asukkaat, kaupunki, yritykset, järjestöt ja yhteisöt palvelujen tekijöinä. Väkiraportti Sitralle 2011. Hämeenlinnan kaupunki.

<http://www.e-julkaisu.fi/hameenlinnan_kaupunki/uudistuva_kyla_kaupungissa/>. Katsottu 24.11.2019

Sanomalehdet ja verkkolehdet

Aftonbladet

9.4.2017, "Tiotusentals samlades för att visa sin kärlek".

<<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/Ba5r9/tiotusentals-samlades-for-att-visa-sin-karlek>>. Katsottu 12.10.2017.

BBC

11.1.2015 "Paris Attacks: Millions Rally for Unity in France".

<<http://www.bbc.com/news/world-europe-30765824>>. Katsottu 12.10.2017.

Helsingin Sanomat

13.5.2014 Elämä ja hyvinvointi: Rosa Meriläisen Kolumni: Yhteisön pakkopaita ei enää kiristä. <<http://www.hs.fi/elama/a1399945064682>>. Katsottu 7.11.2016.

2.7.2015, Elämä ja terveys: "Ystävien puute on isompi tabu kuin seksin puute"

<<http://www.hs.fi/elama/a1435719350827>>. Katsottu 7.11.2016.

Iltalehti

12.4.2020, "Kun koronakriisi alkoi, Tiia lainasi ystävälleen peiton ja meni naapureiden puolesta kauppaan – koittaako nyt uusi empatian aika?"

<<https://www.iltalehti.fi/mieli/a/849c8b64-e1ce-4998-8f64-45968c0d00a3>> Katsottu 29.4.2020.

Le Monde

11.1.2015, "La carte des manifestations de dimanche dans toute la

France". <http://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2015/01/11/carte-ou-ont-manifeste-les- quatre-millions-de-francais-contre-le-terrorisme_4553917_4355770.html>. Katsottu 12.10.2017.

Salon Seudun Sanomat

19.8.2017, "Turun torilla osoitetaan mieltä". <<http://www.sss.fi/2017/08/turun-torilla-osoitetaan-mielta/>>. Katsottu 12.10.2017.

Turun Sanomat

25.8.2017, "Katso video: Flash mobissa muistettiin puukotuksen uhreja – ihmiset kerääntyivät tiiviisti kauppatorilla".
<<http://www.ts.fi/uutiset/paikalliset/3630062/Katso+video+Flash+mobissa+muistettiin+puukotuksen+uhreja++ihmiset+kerääntyivät+tiiviisti+kauppatorilla>>. Katsottu 12.10.2017.

Yle

8.4.2017, "Koko kylän sylkykupeista tuli kullannuruja: Asukkaita häiriköineet nuoret saivat oman mopotallin – ilkeältä loppui." <<http://yle.fi/uutiset/3-9547038>> Katsottu 8.4.2017.

20.8.2017, "Koko Suomi hiljentyi – Video: turkulaiset surivat kynttilämeren äärellä ja tuomiokirkossa". <<https://yle.fi/uutiset/3-9786720>>. Katsottu 12.10.2017.

16.3.2020, "Presidentti Sauli Niinistö Ylellä: 'Vaurioita tulee, mutta kyllä me selviämme'. <<https://yle.fi/uutiset/3-11259140>>. Katsottu 29.4.2020.

18.3.2020, "'Yhteisöllisyys kasvaa hädän hetkellä', uskoo ratsukoulu-yrittäjä – vapaaehtoisia kootaan hevostilojen avuksi koronaviruksen varalle". <<https://yle.fi/uutiset/3-11259140>>. Katsottu 29.4.2020.

Satakunnan kansa

20.8.2017, "Sadat surivat Turun kauppatorilla – mukana oli myös uhri ja sankari Hassan Zubier". <<https://www.satakunnankansa.fi/kotimaa/sadat-surivat-turun-kauppatorilla-mukana-oli-myo-uhri-ja-sankari-hassan-zubier-200338186/>>. Katsottu 12.10.2017.

Yrittäjät.fi

19.3.2020 "Yritysmailman yhteisöllisyys näytti voimansa – Mentorointialusta Linja keräsi päivässä 50 yrittäjää toisten yrittäjien avuksi". <<https://www.yrittajat.fi/uutiset/622282-yritysmailman-yhteisollisyys-naytti-voimansa-mentorointialusta-linja-kerasi-paivassa>>. Katsottu 29.4.2020.

Kirjallisuus

ALLARDT, Erik

1977 Att ha, att älska, att vara: Om välfärd i Norden. Lund: Argos.

ALTHUSIUS, Johannes

1995 [1603] *Politica. [Politica methodice digesta]*. Engl. käännös F. S. Carney. Sarja Online Library of Liberty. Indianapolis: Liberty Fund. E-kirja.

AMES, Edward Scribner

1921 Religion in Terms of Social Consciousness. *The Journal of Religion* 1(3): 264–270. www.jstor.org/stable/1195268.

ANDERSON, Benedict

2006 [1983] *Imagined Communities: Reflection on the Origin and Spread of Nationalism*. American Council of Learned Society Humanities E-Book. Rev. Ed. Cop. London; New York: Verso.

ANDERSON, Charles H.

1968 Religious Communitarity among White Protestants, Catholics, and Mormons. *Social Forces* 46(4): 501–508. DOI: 10.1093/sf/46.4.501.

ARISTOTELES

2012 *Metafysiikka*. Aristoteles Teokset VI. Suom. Tuija Jatakasi, Kati Näättsaari ja Petri Pohjanlehto. Selityksen laatinut Simo Knuuttila. Helsinki: Gaudeamus.

2012 *Politiikka*. Aristoteles Teokset VIII. Suom. A. M. Anttila. Selityksen laatinut Juha Sihvola. Helsinki: Gaudeamus.

- 2008 NE *Nikomakhoksen etiikka*. Aristoteles Teokset VII. Suom. Simo Knuuttila. 3. tarkistettu painos. Helsinki: Gaudeamus.
- ARCHER, Margaret S.
- 2000 *Being human: The problem of agency*. Cambridge: Cambridge University Press. E-kirja.
- ARO, Jari & JOKIVUORI, Pertti
- 2010 *Klassinen sosiologia ja moderni maailma*. Helsinki: WSOYpro.
- AUGUSTINUS, Aurelius
- 1993 *Sancti Aurelii Augustini episcopi De civitate Dei libri XXII: Vol. I, Lib. I-XIII, Duas Epistulas ad Firmum*. Editio quinta. Toim. Bernhard Dombart ja Alfons Kalb. Stutgardiae : In Aedibus B.G. Teubneri. E-kirja.
- AXELROD, Robert
- 1984 *The Evolution of Cooperation*. New York: Basic Books.
- BEYER, Frederike & SIDARUS, Nura & BONICALZI, Sofia & HAGGARD, Patrick
- 2017 Beyond self-serving bias: diffusion of responsibility reduces sense of agency and outcome monitoring, *Social Cognitive and Affective Neuroscience* 12(1): 138–145. DOI: 10.1093
- BENNETT, Mark
- 2014 Intergroup social exclusion in childhood: forms, norms, context, and social identity. *Journal of Social Issues* 70(1): 183–195. DOI: 10.1111/josi.12054.
- BEN-RAFAEL, Eliezer & OVED, Yacoov & TOPEL, Menachem (toim.)
- 2013 *The Communal idea in the 21st century*. International Comparative Social Studies Vol. 30. Boston: Brill. E-kirja.
- BLOOM, Paul
- 2013 *Just Babies: The Origins of Good and Evil*. New York: Broadway Books.
- BERZONSKY, Michael & KINNEY, Andrew
- 2019 Identity processing style and depression: the mediational role of experiential avoidance and self-regulation. *Identity* 19(2): 83–97. DOI: 10.1080/15283488.2019.1567341.
- BOEHM, Christopher
- 1999 *Hierarchy in the forest: the evolution of egalitarian behavior*. Cambridge, Mass: Harvard University Press. E-kirja.
- BRATMAN, Michael
- 2014 *Shared agency: a planning theory of acting together*. New York: Oxford University Press.
- BREWER, Mike & GARNETT, Liz
- 2012 The making of a choir: individuality and consensus in choral singing. Teoksessa *The Cambridge Companion to Choral Music*. Toim. André de Quadros. New York: Cambridge University Press. 256–271.
- BRIDGER, Heffry C. & LULOFF, A. E.
- 2001 Building the sustainable community: is social capital the answer? *Sociological Inquiry* 71(4). 458–472.
- BRINT, Steven
- 2001 Gemeinschaft revisited: A critique and reconstruction of the community concept. *Sociological Theory* 19(1): 1–23.
- BRUHN, John G.
- 2011 *Sociology of community connections*. Springer, Humanities, Social Science & Law 2011. Dordrecht: Springer. E-kirja.
- BUSS, Sarah
- 2008 Personal Autonomy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Fall 2008 Edition. Toim. Edward N. Zalta.
<http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/personal-autonomy>.

- BLOOM, Paul
2013 *Just babies: the origins of good and evil*. New York: Crown.
- CAMINADA, Emanuele
2014 Joining the background: habitual sentiments behind we-Intentions. Teoksessa *Institutions, emotions, and group agents: contributions to social ontology*. Toim. A. Konzelmann Ziv & H. B. Schmid. Studies in the Philosophy of Sociality, Vol. 2. E-kirja. Dordrecht: Springer. 194–212.
- CAMPANELLA, Tommaso
2017 Veli Tommaso Campanellan Poliitikka-teoksen liite nimeltä Aurinkokaupunki. Teoksessa *Matkoja utopian*, toim. Mikko Lahtinen. Tampere: Vastapaino. 29–75.
- CAMPFENS, Hubert
1997 *Community development around the world: practice, theory, research, training*. Toronto, Ont: University of Toronto Press. E-kirja.
- CATTELL, Vicky
2001 Poor people, poor places, and poor health: the mediating role of social networks and social capital. *Social Science and Medicine*, 52(10): 1501–1516. DOI: <[http://dx.doi.org.libproxy.helsinki.fi/10.1016/S0277-9536\(00\)00259-8](http://dx.doi.org.libproxy.helsinki.fi/10.1016/S0277-9536(00)00259-8)>
- CICERO, Marcus Tullius
2005 *Cicero's tusculan disputations: also, treatises on the nature of god and on the commonwealth*. Lit. transl. C. D. Yonge. New York: Harper & Brothers Publishers. Project Gutenberg E-kirja. Toim. Ted Garvin, Hagen von Eitzen ja the PG Online Distributed Proofreading Team. <<http://www.gutenberg.org/files/14988/14988-h/14988-h.htm>>.
- COOK, Karen S. & HARDIN, Russell & LEVI, Margaret
2005 *Cooperation without trust?* Russell Sage Foundation series on trust Vol IX. New York: Russell Sage Foundation.
- COOPER, Charlie
2008 *Community, conflict, and the state: rethinking notions of 'safety', 'cohesion', and 'wellbeing'*. Palgrave Macmillan. E-kirja.
- COOPER, Joel & KELLY, Kimberly A. & WEAVER, Kimberlee
2003 Attitudes, norms, and social group. Teoksessa *Blackwell Handbook of Social Psychology: Group Processes*. Toim. Michael A. Hogg & Scott Tindale. Malden, MA: Blackwell Publishing, 259–282.
- CLARK, Herbert H.
1996 *Using language*. Sarjassa American Council of Learned Societies Humanities E-Book. Cambridge [U. K.]: Cambridge University Press. E-kirja.
- COLLIER, Andrew
1999 *Being and worth*. Critical Realism: Interventions. London: Routledge. E-kirja.
- DARLEY, John
2003 Social comparison motives in ongoing groups. Teoksessa *Blackwell Handbook of Social Psychology: Group Processes*. Toim. Michael A. Hogg & Scott Tindale. Malden, MA: Blackwell Publishing, 334–351.
- DELANTY, Gerard
2010 *Community*. New York: Routledge.
- DISALVO, CARL
2011 Community and conflict. *Interactions* 18(6): 24–26.
- DOREIAN, Patrick & FARARO, Thomas J. (toim.)
2012 *The problem of solidarity: theories and models*. E-kirja. Routledge.

- DURKHEIM, Émile
 1980 *Uskontoelämän alkeismuodot. Australialainen toteemijärjestelmä.* Suom. Seppo Randell. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- 1990 *Sosiaalisesta työnjaosta.* Suom. Seppo Randell 1902 uud. lait. pohjalta. Helsinki: Gaudeamus.
- EDYVANE, Derek
 2007 *Community and conflict: the sources of liberal solidarity.* Basingstoke: Palgrave Macmillan. E-kirja.
- ELLONEN, Noora
 2008 Tuki ja kontrolli yhteisöllisenä resurssina. Vertaileva tutkimus nuorten lähiympäristöjen sosiaalisesta pääomasta. Teoksessa *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla?* toim. Irene Roivainen, Marianna Nylund, Riikka Korkiakäki & Suvi Raitakari. 157–172.
- ELOVAINIO, Markku
 2016 Psykkisen kehityksen ja hyvinvoinnin tutkimuksen käsitteistä ja mittaamisesta. *Tieteessä tapahtuu* 34(5): 40–43.
- ELSTER, Jon
 2007 *Explaining social behavior: more nuts and bolts for the social sciences.* Cambridge: Cambridge University Press.
- ERNST, Germana
 2014 Tommaso Campanella. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2014 Edition). Edward N. Zalta (ed.).
 <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2014/entries/campanella/>>
- ERÄSAARI, Leena
 2012 Jos ratkaisu on yhteisö, niin mikä on ongelma? Teoksessa *Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja.* Toim. Karin Filander & Marjatta Vanhalakka- Ruoho. Jyväskylä: Kansanvalistusseura. 67–90.
- ETZIONI, Amitai
 2013 General thoughts about the communal idea. Teoksessa *The Communal Idea in the 21st Century.* Toim. Eliezer Ben-Rafael, Yaacov Oved, Menachem Topel. International Comparative Social Studies. Vol. 30. E-kirja. Boston: Brill, 21–32.
- EVANS, G. R.
 2010 [2008] The church in the early christian centuries: ecclesiological consolidation. Teoksessa *The Routledge Companion to the Christian Church.* Toim. Gerard Mannion & Lewis S. Mudge. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 28–47.
- FETCHENHAUER, Detlef & FLACHE, Andreas & BUUNK, Abraham P. & LINDENBERG, Siegwart (Toim.)
 2006 *Solidarity and prosocial behavior: an integration of sociological and psychological perspectives.* Critical Issues in Social Justice. Springer. E-kirja.
- FILANTER, Karin & VANHALAKKA-RUOHO, Marjatta (toim.)
 2012 *Yhteisöllisyys liikkeessä.* Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja. Jyväskylä: Kansanvalistusseura.
- FUKUYAMA, FRANCIS
 2011 *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution.* London: Profile Books.
- 2001 Social Capital, civil society and development. *Third World Quarterly* 22(1): 7–20. DOI: 10.1080/713701144.
- GADE, Christian B. N.
 2011 The historical development of the written discourses on ubuntu. *South African Journal of Philosophy* 30(3): 303–329.

- GILBERT, Margaret
2014 *Joint commitment: how we make the social world*. New York: Oxford University Press.
- GOODER, Paula
2010 (2008) In Search of the Early 'Church': The New Testament and the development of Christian communities. Teoksessa *The Routledge Companion to the Christian Church*. Toim. Gerard Mannion & Lewis S. Mudge. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 9–27.
- GRENHOLM, Carl-Henric
1973 *Christian Ethics in a Revolutionary Age: An Analysis of the Social Ethics of John. C. Bennett, Heinz-Dietrich Wendland and Richard Schaul*. Stockholm: Verbum.
- GORSKI, Philip S.
2013 What is critical realism? And why should you care? *Contemporary Sociology* 42(5): 658–670. American Sociological Association.
- HAARA, Heikki
2017 *Sociability in Samuel Pufendorf's Natural Law Theory*. Diss. Helsinki: University of Helsinki.
- Haastettu kirkko
2013 Haastettu kirkko: Osallisuus, yhteisöllisyys, usko. Kirkon tutkimuskeskuksen www-julkaisuja 32. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- HAATANEN, Kalle
2000 *Yhteisöllisyyden paradoksit*. Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja 4/2000. Diss. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- HALLAMAA, Jaana
2018 Hyvinvointiyhteiskunta moraalisenä hankkeena: Näkökulmana vastavuoroisuus. *Teologinen Aikakauskirja* 123(2): 100–112.
2017 *Yhdessä toimimisen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
1994 *The Prisms of Moral Personhood. The Concept of a person in contemporary Anglo-American ethics*. Schriften der Luther-Agricola-Gesellschaft 33. Diss. Helsinki: Luther-Agricola-Society.
- HANKELA, Elina
2012 *Challenging ubuntu: Open doors and exclusionary boundaries at the central methodist mission in Johannesburg*. Diss. Helsinki: Helsinki University.
- HARDIN, Russell
2004 Terrorism and Group-Generalized Distrust. Teoksessa *Distrust*. The Russell Sage Foundation Series on Trust vol. 8. New York: Russell Sage Foundation. 278–297.
2002 *Trust and trustworthiness*. The Russell Sage Foundation Series on trust vol. 4. New York: Russell Sage Foundation.
- HARJULA, Minna
2007 *Terveysten jäljillä: Suomalainen terveystaloustiede 1900-luvulla*. Tampere: Tampere University Press.
<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/68037/terveyden_jaljilla_2007.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
- HAUTAMÄKI, Antti
2005 Poliitiikan paluu. Teoksessa *Yhteisöllisyyden paluu*. Antti Hautamäki et al. Helsinki: Gaudeamus. 31–59.
- HAUTAMÄKI, Antti & LEHTONEN, Tommi & SIHVOLA, Juha & TUOMI, Ilkka & VAARANEN, Heli & VEIJOLA, Soile
2005 *Yhteisöllisyyden paluu*. Helsinki: Gaudeamus.

- HAY, David
2000 Spiritualism versus Individualism: Why we should nurture relational consciousness. *International Journal on Children's Spirituality*. 5(1): 37–48.
- HEINONEN, Ulla
2008 Sähköinen yhteisöllisyys. Kokemuksia vapaa-ajan, työn ja koulutuksen yhteisöistä verkossa. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja XIV. Diss. Pori: Turun yliopisto.
<<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/39380/diss2008heinonen.pdf?sequence=1>>
- HERRANEN, Jatta & KIVIJÄRVI, Antti
2012 Monikulttuurinen yhteisöllisyys: yhteyden ehdot ja tilat. Teoksessa *Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja*, toim. Karin Filander & Marjatta Vanhalakka-Ruoho. Jyväskylä: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. 159–186
- HINDRIKS, Frank
2018 Collective agency: moral and amoral. *dialectica* 72 (1): 3–23. DOI: 10.1111/1746-8361.12215
- HOBBS, Thomas
1978 *Leviathan*. Ed. and introduction John Plamenatz. Glasgow: William Collins Sons & Co. Ltd./ Fontana.
- HOGG, Michael A.
2003 Social categorization and group behavior. Teoksessa *Blackwell Handbook of Social Psychology: Group Processes*. Toim. Michael A. Hogg & Scott Tindale. Malden, MA: Blackwell Publishing, 56–85.
- HUEGLIN, Thomas
1999 *Early Modern Concepts for a Late Modern World: Athusius on Community and Federalism*. Waterloo, Ont.: Wilfrid Laurier University Press. E-kirja.
- HURSKAINEN, Heta
2013 *Ecumenical Social Ethics as the World Changed: Socio-Ethical Discussion in the Ecumenical Dialogue between the Russian Orthodox Church and the Evangelical Lutheran Church of Finland 1970–2008*. Schriften der Luther-Agricola-Gesellschaft 67. Diss. Helsinki: Luther-Agricola Society.
- HURTIG, Johanna
2013 *Taivaan taimet. Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta*. Tampere: Vastapaino.
- HYTÖNEN, Maarit, KETOLA, Kimmo, SALMINEN, Veli-Matti, SOHLBERG, Jussi & SORSA, Leena (toim.)
2016 *Erilaisista yhteisöistä elävä kirkko*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 124. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus
- HYYPÄ, Markku T.
2002 *Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- HÄKKINEN, Kaisa (toim.)
2004 *Nyky-suomen etymologinen sanakirja*. Juva: WS Bookwell Oy.
- HÄKKINEN, Seppo
2010 Ihanne ja todellisuus. Jäsenyyteen sitoutuminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1960-luvulta 2000-luvulle. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 108. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- HÄYRY, Matti
2000 *Ihannevaltio. Historiallinen johdatus yhteiskuntafilosofiaan*. Helsinki: WSOY.
- IKÄHEIMO, Heikki & LAITINEN, Arto (toim.)
2011 *Recognition and social ontology*. Social and Critical Theory: A Critical Horizons Book Series, Vol. 11. E-kirja. Leiden: Brill.

- JAAKKOLA, Eevi
 2015 *Yhteisöllisyys syrjäisellä maaseudulla asuvien ikääntyvien arjessa*. Acta electronica Universitatis Lapponiensis 175. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- JANACK, Marianne
 2012 *What we mean by experience*. Stanford, California: Stanford University Press. E-kirja.
- JENKINS, Richard
 2008 *Social Identity*. 3rd edition. London: Routledge. E-kirja.
- JÄPPINEN, Aini-Kristiina
 2012 *Onnistu yhdessä! Työyhteisön kehittämisen 10 avainta*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- KAJANOJA, Jouko
 2009 Sosiaalinen pääoma: yhteisöllisyyden paluuta vai henkistä väkivaltaa. *Yhteiskuntapolitiikka* 74(1): 72–79.
- KALLIOKOSKI, Taina
 2017 Liberal Society and Desire for Communities: The Case of Finnish School Shootings. Teoksessa *Tolerance: Human Fragility and the Quest for Justice*. Toim. Ville Päivänsalo, Taina Kalliokoski, David Huisjen, Jr. Sarjassa *Theorizing the Postsecular: International Studies in Religion, Politics and Society* Vol. 3. Berlin: Lit Verlag.
- KANGAS, Olli
 1994 Rationaalisen valinnan teorit. Teoksessa *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Toim. Risto Heiskala. Helsinki: Gaudeamus.
- KANGASPUNTA, Seppo (toim.)
 2011 *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere: Tampere University Press.
- KAUPPINEN, Antti
 2008 *Essays in philosophical moral psychology*. Philosophical Studies from the University of Helsinki 19. Diss. University of Helsinki: Department of Philosophy, Department of Social and Moral Philosophy.
- KELLER, Suzanne
 2003 *Community: pursuing the dream, living the reality*. Princeton: Princeton University Press.
- KESKITALO, Jukka
 2013 Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö? Miten uudenlainen yhteisöllisyys rakennetaan? Miten kansankirkko voi kohdata suomalaiset jumalanpalveluselämässään? Teoksessa *Haastettu kirkko – osallisuus, yhteisöllisyys, usko*. Kirkon tutkimuskeskuksen www-julkaisuja 32. 51–54. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- KETOLA, Kimmo & MARTIKAINEN, Tuomas & SALOMÄKI, Hanna
 2014 New communities of worship: continuities and mutations among religious organizations in Finland. *Social Compass* 61 (2): 153–171. DOI: 10.1177/0037768614524502.
- KOIVUMÄKI, Jaakko
 2008 *Työyhteisöjen sosiaalinen pääoma. Tutkimus luottamuksen ja yhteisöllisyyden rakentumisesta ja merkityksestä muuttuvissa valtion asiantuntijaorganisaatioissa*. Diss. Tampere: Tampere University Press.
- KOSKINEN, Heikki J.
 2017 Mediated recognition and the categorial stance. *Journal of Social Ontology* 3(1): 67–87. DOI 10.1515/jso-2015-0019.

- KOTIRANTA, Tuija & NIEMI, Petteri & HAAKI, Raili (toim.)
 2011 *Sosiaalisen toiminnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus.
- KROGER, Jane
 2015 Identity Development Through Adulthood: The Move Towards “Wholeness”. Teoksessa *The Oxford Handbook of Identity Development*, toim. Kate C. McLean ja Moin Syed. Oxford University Press. E-kirja.
 <10.1093/oxfordhb/9780199936564.013.004>
- KROGER, Jane & MARCIA, James E.
 2011 The Identity Statuses: Origins, Meanings, and Interpretations. Teoksessa *Handbook of Identity Theory and Research*, toim. Seth J. Schwartz, Koen Luyckx, ja Vivian L. Vignoles. New York: Springer. 31–53.
- KROK, Suvi
 2008 Kerrostalonaapurusto yhteisöllisyyden kokemuksena. Teoksessa *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla?* toim. Irene Roivainen, Marianna Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari. Jyväskylä: PS-kustannus. 193–207.
- KÄRKKÄINEN, Merja
 2005 *Yhteisöllinen johtaminen esimiehen työvälteenä*. Helsinki: Edita. Publications.
- KÄRKKÄINEN, Veli-Matti
 2002 *An Introduction to Ecclesiology: Ecumenical, Historical & Global Perspectives*. Downers Grove, Illinois: IVP Academic.
- LAITINEN, Arto & PESSI, Anne Birgitta (toim.)
 2011 *Solidaarisuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- LAITINEN, Arto
 2017 We-mode collective intentionality and its place in social reality, teoksessa *Social ontology and collective intentionality: critical essays on the philosophy of Raimo Tuomela with his responses*, toim. Peter Georg & Preyer Gerhard. Springer International Publishing. E-kirja. 147–167.
- 2009 *Itseään tulkitseva eläin: Charles Taylorin filosofinen ihmistutkimus*. Tampere: Gaudeamus.
- LAUKKANEN, Marjo & VAATTOVAARA, Virpi
 2012 Kuulumisen tiloja verkossa. Teoksessa *Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja*. Toim. Karin Filander & Marjatta Vanhalakka-Ruoho. Jyväskylä: Kansanvalistusseura. 187–214.
- LEE, Seung Jong & KIM, Yunji & PHILLIPS, Rhonda (toim.)
 2015 *Community Well-Being and Community Development: Conceptions and Applications*. SingerBriefs in well-being and quality of life research. E-kirja. Cham: Springer International Publishing. DOI: 10.1007/978-3-319-12421-6.
- LEHTONEN, Heikki
 1990 *Yhteisö*. Jyväskylä: Vastapaino.
- LEHTONEN, Pauliina
 2011 Kylä kaupungissa. Yhteisö kansalaivaikuttamisen välineenä. Teoksessa *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*, toim. Seppo Kangaspunta. Tampere: Tampere University Press. 197–229.
- LENNAN, Richard
 2010 Roman catholic ecclesiology. Teoksessa *The Routledge Companion to the Christian Church*. Toim. Gerard Mannion & Lewis S. Mudge. New York: Routledge Taylor & Francis Group. 234–250.
- LEÓN, Felipe & ZAHAVI, Dan
 2016 Phenomenology of Experiential Sharing: The Contribution of Schutz and Walther. *The Phenomenological Approach to Social Reality*. Eds. A. Salice ja H.

- B. Schmid. *Studies in the Philosophy of Sociality* 6. Springer International Publishing Switzerland.
- LEWIS, David K.
1969 *Convention: A philosophical study*. Harvard University Press, Cambridge Massachusetts.
- LINDENBERG, Siegwart
2012 The Microfoundation of Solidarity: A Framing Approach. Teoksessa *The Problem of Solidarity: Theories and Models*, toim. Patrick Doreian & Thomas J. Fararo. E-kirja. Routledge. 61–112.
2006 Prosocial Behavior, Solidarity, and Framing Processes. Teoksessa *Solidarity and Prosocial Behavior: An Integration of Sociological and Psychological Perspectives*, toim. Detlef Fetchenhauer & Andreas Flache & Abraham P. Buuk & Siegwart Lindenberg. New York: Springer. 23–53.
- LINJAKUMPU, AINI
2019 Verkostot ja taloudellisen toiminnan rakentuminen vanhoillislestadiolaisuudessa. Teoksessa *Politiikka, talous ja työ*, toim. Aini Linjakumpu, Tapio Nykänen, Tiina Harjumaa & Sandra Wallenius-Korkalo. Rovaniemi: Lapland university press. 125–159.
2015 *Uskonnon varjot: hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä*. Tampere: Vastapaino.
- LIST, Christian & PETTIT, Philip
2013 *Group agency: the possibility, design, and status of corporate agents*. Oxford: Oxford University Press.
- LOEWY, Erich H.
1993 *Freedom and community: the ethics of interdependence*. Albany: State University of New York Press. E-kirja.
- LUDWIG, Kirk
2016 *From Individual to Plural Agency: Collective Action*. Volume 1. Oxford: Oxford University Press.
- LÅNG, Ossi
2011 Yhteisöllisyys kaupungin vuokratuloissa. Raportti sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielmasta 4V-hankkeelle. <http://www.4v.fi/4v-hanke/materiaalit/selvitykset_ja_tutkimukset>
- LÄHTEENOKSA, Meri
2008 *Viisas arki. Opas yhteisöllisyyteen*. Into-pamfletti. Helsinki: Like.
- MACINTYRE, Alasdair
2004 *Hyveiden jäljillä. Moraaliteoreettinen tutkimus*. Suom. Niko Noponen. Juha Sihvolan esipuhe "Alasdair MacIntyre moraalifilosofina". Helsinki: Gaudeamus.
- MACMILLAN, W. D. & CHAVIS, M. D.
1986 Sense of Community: A definition and theory. *Journal of Community Psychology*, 14: 6–22.
- MANNINEN, Rikhard & HIRVONEN, Jukka
2004 Rivitalo asumismuotona. Toiveiden täyttymys vai mahdollisuuksien kompromissi? *Suomen ympäristö* 694. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- MANNION, Gerard & MUDGE, Lewis S.
2010 [2008] *The Routledge Companion to the Christian Church*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- MASALIN, Leena
2013 *Yhteisöllinen strateginen toimijuus. Tapaustutkimus metsäteollisuusyrityksestä*. Aalto University publication series DOCTORAL DISSERTATIONS 95/2013. Diss. Helsinki: Aalto University.

- MCINTYRE, Alison
 2019 "Doctrine of Double Effect", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/double-effect/>>.
- MCBRIDE, S. Dean Jr
 2005 Polity of the covenant people: the book of Deuteronomy. Teoksessa *Constituting the Community: Studies on the polity of ancient Israel in honor of S. Dean McBride, Jr.* Toim. John T. Strong ja Steven S. Tuell. Winona Lake, Ind.: Eisenbrauns. 17–33.
- Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö.
 2007 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategiaa vuoteen 2015 laatineen työryhmän mietintö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja C 2007: 10. Helsinki: Kirkkohallitus.
 <[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9297F603C875C1C8C225770A002E3448/\\$FILE/kirkon_strategia_2015_mietinto.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9297F603C875C1C8C225770A002E3448/$FILE/kirkon_strategia_2015_mietinto.pdf)>
- MIETTINEN, Timo, PULKKINEN, Simo & TAIPALE, Joona (toim.)
 2010 *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus.
- MIETTINEN, Timo
 2010 Fenomenologia ja sosiaalisen todellisuuden rakentuminen. Teoksessa *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Toim. Timo Miettinen, Simo Pulkkinen & Joona Taipale. Helsinki: Gaudeamus. 151–167.
- MORE, Thomas
 1997 *Utopia*. Suom. Marja Itkonen-Kaila. 4. painos. Porvoo: WSOY.
- MORAN, Kate A.
 2012 *Community and Progress in Kant's Moral Philosophy*. Washington D. C.: Catholic University of America Press. E-kirja.
- MUSTAKALLIO, Katariina
 2008 *Uskonto ja yhteisö antiikin Roomassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- MÄNTTÄRI, Pia
 2017 "Johdanto: Tommaso Campanella ja Aurinkokaupunki" Teoksessa *Matkoja utopian*, toim. Mikko Lahtinen. Tampere: Vastapaino. S. 11–27.
- MÄÄTTÄNEN, Pentti
 2009 *Toiminta ja kokemus. Pragmatistista terveen järjen filosofiaa*, Helsinki: Gaudeamus.
- MÖTTÖNEN, Sakari
 2010 Yhteisöllisyyttä rakentava sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka paikallistasolla. Teoksessa *Hyvinvoinnin uusi politiikka. Johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin*. Toim. Hiilamo, Heikki & Saari, Juho. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 27. Helsinki: DIAK.
- NIEMELÄ, Jorma
 1987 Kuntouttava yhteisö ja fyysinen tilasuunnittelu. *Sosiaaliviesti 1/1987*. Sosiaalihallitus. 54–55.
- NIEMINEN, Tarja
 2015 *Healthier Together? Social Capital, Health Behaviour and Health*. Diss. Helsinki: Helsingin yliopisto. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0980-4>>.
- NIINILUOTO, Ilkka
 2015 *Hyvän elämän filosofiaa*. Helsinki: SKS.
- 2004 Voivatko kollektiivit olla persoonia? Teoksessa *Persoonia*. Toim. Jussi Kotkavirta & Petteri Niemi. SoPhi 84. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy. 301–308.

- NISBET, Robert A.
 1953 *The quest for community*. New York: Oxford University Press.
 2000 *The sociological tradition*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- NIVALA, Elina
 2008 Kansalaiskasvatus globaalin ajan hyvinvointiyhteiskunnassa. Kansalaiskasvatuksen sosiaalipedagoginen teoriakehys. Snellman-instituutin A-sarja 24. Diss. Jyväskylä: Snellman-instituutti.
- NORDIN, Svante
 2015 [1999] *Det politiska tänkandets historia*. 3. painos. Lund: Studentlitteratur.
- NUUTILA, Olli
 2012 Somalitaustaisten maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot ja naapurussuhteiden merkitys. Tutkimuskohteena Helsingin Meri-Rastila. Kaupunkimaantieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston kirjasto. <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/38326>>
- OBHI, Sukhvinder & HALL, Preston
 2011 Sense of agency and intentional binding in joint action. *Exp Brain Res* 211: 655–662. DOI: 10.1007/s00221-011-2675-2.
- OKSANEN, Tuula & KAWACHI, Ichiro & KOUVONEN, Anne & TAKAO, Soshi & SUZUKI, Etsuji & VIRTANEN, Marianna & PENTTI, Jaana & KIVIMÄKI, Mika & VAHTERA, Jussi
 2013 Workplace Determinants of Social Capital: Cross-Sectional and Longitudinal Evidence from a Finnish Cohort Study. *PLoS One* 8(6). DOI: 10.1371/journal.pone.0065846
- OLEN, Peter & TURNER, Stephen
 2015 Durkheim, Sellars, and the Origins of Collective Intentionality. *British Journal for the History of Philosophy* 23 (5): 954–975. DOI: 10.1080/09608788.2015.1039483.
- PAASIVIRTA, Leena & NIKKLÄ, Juhani
 2010 Yhteisöllisyydestä työhyvinvointia. Helsinki: Kirjapaja.
- PAKKANEN, Päivi & UUSIJÄRVI, Alli
 1990 Opiskelijoiden yhteisö- ja ryhmäasumiskokeilu. Seurantatutkimuksen loppuraportti 1990. Asumisen utopiat -julkaisuja. Helsinki: Suomen ylioppilaskuntien liiton monistuspalvelu.
- PARVIAINEN, Tuire & PELKONEN, Marjaana (toim.)
 1997 Yhteisöllisyys – avain parempaan terveyteen. Välineitä hoitotyöhön. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen raportti 217. Helsinki: Stakes.
- PAUHA, Teemu
 2012 Prososiaalisuuden moraalipsykologiset perusteet saksalaisten muslimijärjestöjen saarnoissa. *Uskonnontutkija – Religionsforskaren* Vol.1 Nro 1–2. <<https://journal.fi/uskonnontutkija/article/view/64447>>. Katsottu 19.9.2017.
- PEHKONEN, Aini
 2005 Kylä kutsuu...Tutkimus tulomuuttoprosesseista maaseudulle. Siirtolaisuustutkimuksia A 26. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- PELKONEN, Taina
 2012 Kouluampumiset moraalisenä toimintana Helsingin Sanomien kantaa ottavissa kirjoituksissa. Sosiaalietiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston kirjasto. <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/32693>>
- PENTIKÄINEN, Antti
 2019 Insider Reconcilers: Dialogue for Sustaining Peace. Teoksessa *Dialogue in Peacebuilding: Understanding Different Perspectives*. Development Dialogue

- Vol. 64. The Dag Hammarskjöld Foundation. 208–219.
<<https://www.daghammarskjold.se/publication/dialogue-in-peacebuilding>>
- PENTTILÄ, Maija
2017 Yhdistävä, silloittava ja yllirajainen yhteisöllisyys. Analyysi venäjänkielisten jumalanpalvelusyhteisöjen merkityksestä koheesion ja kotoutumisen luojana pääkaupunkiseudulla. *Teologinen Aikakauskirja* 122(2): 134–148.
- PERKKA-JORTIKKA, Katriina
1992 Sosiaalinen hyvinvointi ja yhteisöllisyys työssä. Tutkimus toimihenkilöiden työn arjesta 1980-luvun Suomessa. Helsinki: Toimihenkilö- ja Virkamiesjärjestöjen Keskusliitto TVK ry.
- PESSI, Anne Birgitta & SEPPÄNEN, Marjaana
2011 Yhteisöllisyys. Teoksessa *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta*, toim. Juho Saari. Helsinki: Gaudeamus. 288–313.
- PETTERSSON, Björn
2016 *Collective suffering*. Esitelmä International Social Ontology Societyn *Collective Intentionality X* -konferenssissa Haagissa elokuussa 2016. Käsikirjoitus kirjoittajalla.
- PITZER, Donald E.
1997 The New Moral World of Robert Owen and New Harmony. In *America's Communal Utopias*, toim. Donald E. Pitzer. Chapel Hill, US: The University of North Carolina Press. ProQuest ebrary. 88–134.
2013 Developmental Communalism into the Twenty-first Century. Teoksessa *The Communal Idea in the 21st Century*. Toim. Eliezer Ben-Rafael & Yaacov Oved & Menachem Topel. International Comparative Social Studies. Vol. 30. E-kirja. Boston: Brill, 33–52.
- PITZER, Donald E (toim.)
1997 *America's Communal Utopias*. Chapel Hill, US: The University of North Carolina Press. E-kirja.
- POPPER, Karl
1978 Three Worlds. The Tanner Lecture on Human Values Delivered at the University of Michigan 7/4/1978.
http://tannerlectures.utah.edu/_documents/a-to-z/p/popper80.pdf Viitattu 8.2.2016.
1979 *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*. Revised Ed. Oxford: Calendon Press.
- PORTES, Alejandro
1998 Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology* 24: 1–12.
- POUTANEN, Laura
2015 Luomakunnan herra vai luotujen palvelija? – Eläinten ja ihmisten suhde kristillisessä eläinetiikassa. *niin & näin* 2/2015. URL:
<<https://www.netn.fi/artikkeli/luomakunnan-herra-vai-luotujen-palvelija-elainten-ja-ihmisten-suhde-kristillisessa>>.
- PREYER, Gerhard & PETER, Georg (toim.)
2017 *Social ontology and collective intentionality: critical essays on the philosophy of Raimo Tuomela with His Responses*. Studies in the Philosophy of Sociality, Vol. 8. Cham: Springer International Publishing, E-kirja.
- PUTNAM, Robert D.
2000 *Bowling Alone: The collapse and revival of American community*. New York, NY: Simon and Schuster.
1995 Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy* 6(1): 65–78.

- PÄIVÄNEN, Jari & SAARIKOSKI, Petri & VIRRANKOSKI, Lauri
 2004 Elämänkaarikortteli. Kohti sosiaalisesti kestäväää asumista ja kaupunkielämää. *Suomen ympäristö* 716. Helsinki: Ympäristöministeriö
- PÄIVÄNSALO, Ville
 2011 *Maallinen oikeudenmukaisuus: järkiliberalismin rajat ja rosainen lähimmäisyys*. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 270. Helsinki: STKS.
- RAUNIO, Antti
 1997 Erottavasta hyvästä yhteiseen hyvään. Teoksessa *Järki, usko, eettisyys. Filosofian ja teologian kohtaamisia*. Toim. Jukka Keskitalo ja Jussi Kotkavirta. SoPhi 17. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- REASON, James
 2002 [1990] *Human Error*. Cambridge: Cambridge University Press.
- REMELE, Kurt
 2013 Whose good? Which community? The Individual, The Whole and the Common Good. *Modern Believing* 54(4): 288–299.
- ROCHAT, Philippe
 2009 *Others in Mind: Social Origins of Self-Consciousness*. Cambridge; New York: Cambridge University Press. E-kirja. Ebrary.
- ROIVAINEN, Irene & NYLUND, Marianne & KORKIAMÄKI, Riikka & RAITAKARI, Suvi (toim.)
 2008 *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla?* Jyväskylä: PS-kustannus.
- RUOHO, Aila
 2013 *Päästä meidät pelosta. Hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.
- RUOHO, Aila & ILOLA, Vuokko
 2014 *Usko, toivo ja raskaus. Vanhoillilestadiolaista perhe-elämää*. Atena Kustannus.
- RÄMÖ, Maria
 2011 Yhteisöllisyyttä verkossa? Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Sosiaalitieteiden laitos. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto. <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/26381>>
- SAARI, Juho (toim.)
 2011 *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus.
- SAARINEN, Risto
 2016 *Recognition and Religion: A Historical and Systematic Study*. Oxford: Oxford University Press.
- SAASTAMOINEN, Mikko
 2012 Aikalaiskeskustelua yhteisöllisyydestä. Teoksessa *Yhteisöllisyys liikkeessä*. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja. Toim. Karin Filander & Marjatta Vanhalakka-Ruoho. Jyväskylä: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura.
- SABINE, Geroge H. & THORSON, Thomas L.
 1973 *A History of Political Theory*. 4. painos. Hinsdale, Ill.: Dryden Press.
- SALOMÄKI, Hanna
 2010 *Herätysliikkeisiin sitoutuminen ja osallistuminen*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 113. Porvoo: Kirkon tutkimuskeskus.
- SANDEL, Michael J. (toim.)
 2007 *Justice: A Reader*. Oxford: Oxford University Press.
- SARGENT, Lyman Tower
 2013 Theorizing Intentional Community in the Twenty-first Century. Teoksessa *The Communal Idea in the 21st Century*. Toim. Eliezer Ben-Rafael & Yaacov Oved &

- Menachem Topel. *International Comparative Social Studies*. Vol. 30. E-kirja. Boston: Brill, 53–72.
- SCHMIDT, Brent James
 2010 *Utopian Communities of the Ancient World: Idealistic Experiments of Pythagoras, the Essenes, Pachomius and Proclus*. E-kirja. Lewiston, N.Y. : Edwin Mellen Press.
- SCHWEIKARD, David P. & SCHMID, Hans Bernhard
 2013 "Collective Intentionality", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.). URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2013/entries/collective-intentionality/>>
- SEARLE, John R.
 1995 *The Construction of Social Reality*. Allen Lane, The Penguin Press.
 1990 *Collective Intentions and actions*. Teoksessa *Intentions in Communication* (toim.) P. Cohen, J. Morgan, ja M. Pollack. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- SHAKESPEARE, Steven
 2010 [2008] *Ecclesiology and Philosophy*. Teoksessa *The Routledge Companion to the Christian Church*. Toim. Gerard Mannion & Lewis S. Mudge. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 655–673.
- SHEEHY, Paul
 2006 *Holding Them Responsible*. Teoksessa *Shared Intentions and Collective Responsibility*. Toim. Peter A. French & Howard K. Wettstein. *Midwest Studies in Philosophy* Vol. XXX. Boston: Blackwell Publishing. 74–93.
- SHER, Mannie
 2013 *The Dynamics of Change: Tavistock Approaches to Improving Social Systems*. London: Karnac. E-kirja.
- SINKKONEN, Teemu
 2009 *Political responses to terrorism: case study on the Madrid terrorist attack in March 11, 2004, and its aftermath*. Diss. Acta Electronica Universitatis Tamperensis: 896. Tampere: Tampere University Press.
- SILINS, Nicholas
 2015 "Perceptual Experience and Perceptual Justification", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2015 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/win2015/entries/perception-justification/>>
- SMART, Ninian
 2005 *Uskontojen maailma*. Helsinki: Otava.
- SMILEY, Marion
 1992 *Moral Responsibility and the boundaries of community: power and accountability from a pragmatic point of view*. Chicago: University of Chicago Press. E-kirja.
- SMITH, Christian
 2015 *To Flourish or Destruct: A Personalist Theory of Human Goods, Motivations, Failure, and Evil*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
 2010 *What is a Person? Rethinking Humanity, Social Life, and the Moral Good from the Person Up*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- SOINTUKANGAS, Kati
 2010 "Yks plus yks on enemmän ku kaks". Tarinoita sosiaalisesti ja ekologisesti kestävästä asukastoinnasta kaupungin omistamissa vuokrataloissa. Ympäristöpolitiikan pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kirjasto. <<http://tampub.uta.fi/handle/10024/82208>>

- STAUB, Ervin
2007 [1989] *The Roots of Evil: The Origins of Genocide and Other Group Violence*. 18. painos. New York: Cambridge University Press.
- STOECKL, Kristina
2008 *Community after Totalitarianism: The Russian Orthodox Intellectual Tradition and the Philosophical Discourse of Political Modernity*. Serie Erfurter Studien zur Kulturgeschichte des Orthodoxen Christentums Vol. 4. Frankfurt am Main: Peter Lang International Academic Publisher.
- Strategiaopas seurakunnille.
2009 Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:5. <[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/BC05BD4975FC8DE3C22576C7004162B5/\\$FILE/Strategiaopas%20PDF.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/BC05BD4975FC8DE3C22576C7004162B5/$FILE/Strategiaopas%20PDF.pdf)>
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011
2012 *Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- SUSINEVA, Juhani
2014 *Turvaa vai turvattomuutta? Rivi- ja kerrostaloasukkaiden kokemuksia asumisen turvallisuudesta Kuopiossa 2000-luvun alkupuolella*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 91. Itä-Suomen yliopisto: Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta.
- TAVES, Ann
2009 *Religious experience reconsidered: A building-block approach to study of religion and other special thinks*. Princeton, N.J: Princeton University Press. E-kirja.
- TAYLOR, Charles
2007 *A Secular age*. Belknap Press of Harvard University Press.
1992 [1989] *Sources of the self: the making of the modern identity*. Cambridge: Cambridge university press.
- THATCHER Sherry M., JEHN, Karen A. & ZANUTTO, Elaine
2003 Cracks in Diversity Research: The Effects of Diversity Faultlines on Conflict and Performance. *Group Decision and Negotiation* 12(3): 217–241. DOI: 10.1023/A:1023325406946.
- TOMASELLO, Michael
2010 *Origins of Human Communication*. Jean Licod Lectures. Cambridge, MA: MIT Press. E-kirja.
2009 *Why we cooperate?* Based on the Tanner Lectures on Human Values at Stanford. A Boston Review Book. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- TUOKKOLA, Sinikka & TÖRMÄ, Kati & HURTIG, Johanna
2013 Lähisuhde- ja perheväkivalta romaninaisten kokemana: Avun tarpeet yhteisössä ja palvelujärjestelmässä. *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusraportteja ja muistioita 2013:33*. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3629-4>>
- TUOMELA, Raimo
2013 *Social ontology: Collective Intentionality and Group Agents*. New York: Oxford University Press.
2007 *The Philosophy of Sociality: the shared point of view*. New York: Oxford University Press.
2006 Join intention, We-mode and I-mode. Teoksessa *Shared Intentions and Collective Responsibility*. Toim. Peter A. French & Howard K. Wettstein. Midwest Studies in Philosophy Vol. XXX. Boston: Blackwell Publishing. 35–58.
1983 *Tiede, toiminta ja todellisuus. Tieteellisen maailmankäsityksen filosofiset perusteet*. Helsinki: Gaudeamus.

- TUOMELA, Raimo & TUOMELA, Maj
 2005 Cooperation and trust in group context. *Mind & Society* 2005: 4. 49–84. DOI: 10.1007/s11299-005-0008-5.
- TUOMI, Ilkka
 2005 Yhteisöllisyyden paluu tietoyhteiskuntaan. Teoksessa *Yhteisöllisyyden paluu*, toim. Antti Hautamäki et al. Helsinki: Gaudeamus. 132–162.
- TÖNNIES, Ferdinand
 2002 [1887] *Community and Society*. Transl. & Ed. by Charles P. Loomis. Mineola (NY): Dover Publications.
- ULLMANN-MARGALIT, Edna
 2004 Trust, distrust, and in between. Teoksessa *Distrust*, toim. Russell Hardin. The Russell Sage Foundation Series on Trust vol. 8. New York: Russell Sage Foundation. 60–82.
- YEUNG, Anne Birgitta
 2003 Social Capital in Church-Related Volunteerism. Teoksessa *Seven Essays on Scandinavian Civil Society*. Stockholm: Handelshögskola. 141–172.
- 2004 Individually Together. Volunteering in late modernity. Social work in the Finnish church. Diss. University of Helsinki. Helsinki: Finnish Federation for Social Welfare and Health.
- VAINIO, Olli-Pekka & VISALA, Aku
 2016 Tolerance or Respect? What Can We Expect? Religious Recognition, *Open Theology No 2*. 555–565. De Gruyter Open. DOI: 10.1515/opth-2016-0044
- VINNURVA, Jukka
 2008 Yhteisöllisen ja rakenteellisen sosiaalityön kokemuksia Hervannasta. Teoksessa *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla?* toim. Irene Roivainen, Marianna Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari. Jyväskylä: PS-kustannus. 85–98.
- VÄLIMÄKI-ADIE, Seija & PYLKKÄNEN, Jaana
 2008 Kaupunkiyhteisöllisyyttä ja yhdyskuntatyötä Helsingin Vuosaarella. Teoksessa *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla?* toim. Irene Roivainen, Marianna Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari. Jyväskylä: PS-kustannus. 99–110.
- VÄYRYNEN, Pekka
 2016 Thick Ethical Concepts. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2016 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/thick-ethical-concepts/>>.
- VÄYRYNEN, Tarja
 1998 Ethnic Communitality and Conflict Resolution. *Cooperation & Conflict* 33(1): 59–80. DOI 10.1177/0010836798033001003.
- WEBER, Max
 1964 The Theory of Social and Economic Organization. Transl. by A. Am. Henderson & Talcott Parsons. Ed. Talcott Parsons. New York: Free Press.
- WELCH LARSON, Deborah
 2004 Distrust: Prudent, if not always wise. Teoksessa *Distrust*, toim. Russell Hardin. The Russell Sage Foundation Series on Trust vol. 8. New York: Russell Sage Foundation. 34–59.
- WILKINSON-RYAN, Tess & WESTEN, Drew
 2000 Identity disturbance in borderline personality disorder: An empirical investigation. *The American Journal of Psychiatry* Vol. 154, No. 4. 528–541. <<https://search.proquest.com/docview/220457763?accountid=11365>>

World Council of Churches

2013 Kirkko. Yhteistä näkyä kohti. Suomen ekumeenisen neuvoston julkaisuja CII. Faith and order –asiakirja nro 214. Suom. Minna Hietämäki.

von WRIGHT, Georg Henrik

2001 *Hyvän muunnelmat*. Suom. Vesa Oittinen. Helsinki: Otava.

1998 *Logiikka ja humanismi*. Helsinki: Otava.

1985 *Filosofisia tutkielmia*. Suom. Heikki Nyman, Tauno Nyberg ja Jyrki Uusitalo. Helsinki: Kirjayhtymä.

1968 *Logiikka, filosofia ja kieli. Ajattelihoita ja ajatussuuntia nykyajan filosofiassa. 2. painos*. Suom. Jaakko Hintikka ja Tauno Nyberg. Helsinki: Otava.

1968 *The Varieties of Goodness*. London: Routledge & Kegan Paul.

WRINGE, Bill

2006 Collective Action and the Peculiar Evil of Genocide. *Metaphilosophy* 37(3–4): 376–392.

VUORISTO, Miika

2014 Yhteisöllisyys esikaupunkien pientaloalueilla: sosiaalisen pääoman vaikutukset ja huomioiminen asuinalueen suunnittelussa. Arkkitehtuurin diplomityö. Oulun yliopisto: Arkkitehtuurin tiedekunta.
<<http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201410071924.pdf>>

ZAHLE, Julie & COLLIN, Finn (eds.)

2014 *Rethinking the individualism-holism debate. Essays in the philosophy of social science*. Synthese Library 372. E-kirja. Scham: Springer.

ZIMBARDO, Philip

2007 *The Lucifer effect: How good people turn evil*. London: Rider.